ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

ПІДРУЧНИК

Київ-2023

УДК 346.
ББК 67.404

Рекомендовано Вченою радою
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол №3 від 27 вересня 2023 р.)

Автор: Світличний О. П. – професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор.

Рецензенти:

Журавель Я.В. – декан юридичного факультету Академії праці, соціальних відносин і туризму, доктор юридичних наук, професор.

Піддубний О.Ю. – завідувач кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор.

Коротун О. М. – суддя Північного апеляційного господарського суду, доктор юридичних наук, доцент.

Господарський процес: підручник. – 2 вид., перероб. і доп. – Київ: НУБіП України, 2023. – 342 с.

ISBN 978-617-8351-21-2

У підручнику викладено нормативний навчальний курс для студентів юридичних спеціальностей з урахуванням внесених змін господарського процесуального законодавства. Опануванню студентами навчальної дисципліни сприятиме раціональна та науково обґрунтована структура підручника. У змісті підручника органічно поєднується теорія і практика господарського судочинства.

У цьому виданні узагальнено низку питань, що висвітлені в науковій та навчальній літературі з господарського процесуального права.

Підручник буде корисним для використання як в навчальному процесі при підготовці студентів, так і для науковців та практичних працівників.

© НУБіП України, 2023

ЗМІСТ

Вступ 7

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Модуль 1. Господарське процесуальне право: поняття, предмет і метод, система 8
§ 1. Поняття господарського процесуального права 8
§ 2. Предмет і метод господарського процесуального права 10
§ 3. Система господарського процесуального права 13
§ 4. Джерела господарського процесуального права 13
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 16
Модуль 2. Принципи господарського процесуального права 17
§ 1. Загальне поняття принципів права 17
§ 2. Зміст принципів господарського процесуального права 18
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 29

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Модуль 3. Загальні положення 30
§ 1. Право на звернення до господарського суду 30
§ 2. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система 32
§ 3. Форми господарського судочинства 34
§ 4. Правнича допомога 35
§ 5. Основні положення досудового врегулювання спору 37
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 42
Модуль 4. Юрисдикція господарських судів 43
§ 1. Предметна та суб'єктна юрисдикція господарських судів 43
§ 2. Інстанційна юрисдикція господарських судів 49
§ 3. Територіальна юрисдикція (підсудність) 51
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 56
Модуль 5. Склад господарського суду. Відводи. 57
§ 1. Визначення складу господарського суду 57
§ 2. Відводи 61
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 65
Модуль 6. Учасники судового процесу 65
§ 1. Учасники справи 65
§ 2. Треті особи 72
§ 3. Представництво у господарському судочинстві 79
§ 4. Інші учасники судового процесу 84
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 91
Модуль 7. **Докази та доказування** 92
§ 1. Основні положення про докази 92
§ 2. Показання свідків 103
§ 3. Письмові докази 105
§ 4. Речові докази 107
§ 5. Електронні докази 108
§ 6. Висновок експерта 110
§ 7. Висновок експерта у галузі права 116

§ 8. Забезпечення доказів 117
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 120
Модуль 8. Процесуальні строки 122
§ 1. Основні положення про процесуальні строки 122
§ 2. Поновлення пропущених процесуальних строків 123
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 124
Модуль 9. Судові виклики і повідомлення 125
§ 1. Повідомлення і виклики господарського суду учасникам справи 125
§ 2. Офіційне оприлюднення оголошень у справах певних категорій 127
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 128
Модуль 10. Судові витрати 129
§ 1. Судові витрати пов'язані з розглядом справи 129
§ 2. Розподіл судових витрат у господарському судочинстві 136
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 139
Модуль 11. Заходи процесуального примусу 141
§ 1. Правові підстави застосування заходів процесуального примусу 141
§ 2. Види заходів процесуального примусу 142
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 144
Модуль 12. Забезпечення позову 145
§ 1. Правові підстави та порядок забезпечення позову 145
§ 2. Вимоги до порядку подання заяви про забезпечення позову 150
§ 3. Правова природа заходів зустрічного забезпечення позову 153
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 160
Модуль 13. Наказне провадження 161
§ 1. Судовий наказ як особлива форма судового рішення 161
§ 2. Наслідки скасування та набрання судовим наказом законої сили 166
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 168
Модуль 14. Позовне провадження 169
§ 1. Письмові заяви учасників справи 169
§ 2. Заяви з процесуальних питань 175
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 176
Модуль 15. Відкриття провадження у справі 177
§ 1. Процесуальний порядок пред'явлення позову 177
§ 2. Підстави відкриття провадження у справі 184
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 186
Модуль 16. Підготовче провадження 187
§ 1. Основні засади підготовчого провадження у господарській справі 187
§ 2. Підготовче засідання 189
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 193
Модуль 17. Врегулювання господарського спору за участю судді 194
§ 1. Правові підстави врегулювання спору за участю судді 194
§ 2. Припинення врегулювання господарського спору за участю судді 196
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 197
Модуль 18. Відмова позивача від позову. Мирова угода 198
§ 1. Відмова позивача від позову та визнання позову відповідачем 198
§ 2. Мирова угода 199
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки 200
Модуль 19. Розгляд господарської справи 201

§ 1. Загальні положення.....201
§ 2. Відкриття розгляду справи по суті.....204
§ 3. З'ясування обставин справи та дослідження доказів.....206
§ 4. Судові дебати та ухвалення рішення.....210
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....211
Модуль 20. Фіксування судового процесу.....212
§ 1. Порядок фіксування судового засідання технічними засобами.....212
§ 2. Правові засади фіксування судового засідання.....213
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....215
Модуль 21. Залишення позову без розгляду. Зупинення і закриття провадження у справі.....216
§ 1. Залишення позову без розгляду.....216
§ 2. Зупинення провадження у справі.....217
§ 3. Закриття провадження у справі.....219
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....221
Модуль 22. Судові рішення.....222
§ 1. Види судових рішень.....222
§ 2. Окрема ухвала суду.....234
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....236
Модуль 23. Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження.....237
§ 1. Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження.....237
§ 2. Особливості подання заяв та розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження.....239
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....240
Модуль 24. Перегляд судових рішень.....241
§ 1. Апеляційне провадження. Апеляційна скарга.....241
§ 2. Відкриття апеляційного провадження.....245
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....249
Модуль 25. Апеляційний розгляд.....250
§ 1. Дії суду щодо підготовки розгляду апеляційної скарги.....250
§ 2. Ухвалення судових рішень судом апеляційної інстанції.....258
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....259
Модуль 26. **Касаційне провадження**.....261
§ 1. Касаційна скарга.....261
§ 2. Відмова у відкритті касаційного провадження.....265
§ 3. Відкриття касаційного провадження у справі та закриття касаційного провадження.....267
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....270
Модуль 27. Касаційний розгляд.....270
§ 1. Підготовка справи до розгляду, розгляд касаційної справи.....271
§ 2. Повноваження суду касаційної інстанції.....278
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....283
Модуль 28. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.....285
§ 1. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.....285
§ 2. Порядок перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.....290

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....292
Модуль 29. Виконання судових рішень.....293
§ 1. Загальнообов'язковість судових рішень 293
§ 2. Застосування тимчасового обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України.....303
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....305
Модуль 30. Судовий контроль за виконанням судових рішень.....307
§ 1. Порядок звернення сторони виконавчого провадження із скаргою до суду....307
§ 2. Строки для звернення із скаргою та виконання ухвали суду.....308
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....309
Модуль 31. Оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів.....310
§ 1. Оскарження рішення третейського суду 310
§ 2. Судовий розгляд справи про оскарження рішення третейського суду 314
§ 3. Видача наказу на примусове виконання рішення третейського суду 316
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....321
Модуль 32. Відновлення господарським судом втраченого судового провадження.....322
§ 1. Підстави відновлення втраченого судового провадження в господарській справі 322
§ 2. Розгляд судом заяки про відновлення втраченого судового провадження.....325
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....326
Модуль 33.Провадження за участю за участю іноземних осіб.....327
§ 1. Процесуальний порядок проваджень за участю іноземних осіб…….. 327
§ 2. Виконання судових доручень дипломатичними установами.....337
Контрольні запитання та завдання для самоперевірки.....338

Список використаної літератури.....339

ВСТУП

Захист прав та охоронюваних законом інтересів особи є одним із пріоритетних завдань держави. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Господарський процесуальний кодекс України визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів, встановлює порядок здійснення судочинства у господарських судах. До господарського суду вправі звернутися кожна особа, яка вважає, що її право чи охоронюваний законом інтерес порушено чи оспорюється.

У підручнику аналізується сучасне процесуальне законодавство і практика його застосування, дається характеристика основних теоретичних напрямів розвитку господарського процесуального законодавства, висвітлюються роз'яснення та правові позиції при аналізі статей господарського процесуального кодексу.

Мета підручника – дати чітке системне уявлення про господарський процес як врегульовану нормами господарського процесуального права діяльність суду, що здійснюється в установленому законом порядку та визначається системою взаємопов'язаних господарських процесуальних прав і обов'язків учасників господарського процесу та процесуальних дій суду з метою захисту прав та законних інтересів її учасників.

Представлений підручник – це спроба у доступній формі донести до читача характер різноманітних господарських спорів, окреслити феноменологію господарського процесуального права через призму його джерел та роз'яснення правозастосовної діяльності. У підручнику в доступній для сприйняття формі розкрито зміст статей господарського процесуального кодексу, показана їх роль в регулюванні складних економічних конфліктів, що розглядаються господарськими судами.

Підручник, як навчальне видання містить систематизований виклад навчального матеріалу, відповідає програмі дисципліни і є основою методичного забезпечення навчальної дисципліни. Основний навчальний матеріал підручника дидактично та методично оброблений і систематизований. Викладений у підручнику матеріал відрізнятися об'єктивністю, науковістю та чіткою логічною послідовністю, що дозволяє передати студентові певну інформацію, навчити його самостійно користуватися книгою, захопити його, викликати інтерес до предмета, що вивчається.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Модуль 1

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ І МЕТОД, СИСТЕМА

§ 1. Поняття господарського процесуального права

Як відомо, право являє собою сукупність обов'язкових правил поведінки, що встановлюється та підтримується державою. У своїй більшості самі правила поведінки є складовою матеріального права, то порядок підтримання обов'язковості встановлених правил та їх відновлення у разі порушення є сукупністю процесуального права.

До господарського суду суб'єкт господарських правовідносин звертається в установленому господарським процесуальним кодексом порядку, який гарантується державою. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом. Юридичні особи та фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. До господарського суду у справах, віднесених законом до його юрисдикції, мають право звертатися також особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Статтею 20 ГПК встановлено перелік справ, що відносяться до юрисдикції господарських судів. Окрім того, пунктом 15 частини першої тієї ж статті передбачено розгляд інших справ за правилами господарського судочинства.

Діяльність господарських судів (суддів) та осіб, які звертаються за захистом прав та охоронюваних законом інтересів, регулюються спеціальними правилами поведінки (ст. 46), що об'єднується в галузь права, яке має назву господарське процесуальне право.

Господарське процесуальне право як юридична наука являє собою сукупність правових знань покликаних забезпечити організацію здійснення господарського правосуддя з метою захисту прав і охоронюваних законом інтересів особи та інтересів держави при розгляді спору в господарському суді.

Сучасні дослідники визначають господарський процес як порядок, який опосередковує захист майнових прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, порядок, за допомогою якого реалізуються норми матеріального (господарського) права. Тому господарський процес можна

визначити як систему послідовно здійснюваних процесуальних дій, які здійснюють господарський суд та інші учасники господарського судочинства у зв'язку з підготовкою до розгляду, розглядом і вирішенням конкретної господарської справи, кінцевою метою якого є відновлення порушеного права суб'єкта господарювання або учасника господарських відносин. Господарський процес являє собою послідовний, поступовий рух, який складається зі стадій. Стадія господарського процесу – це сукупність процесуальних дій щодо конкретної справи, об'єднаних однією спільною метою або спрямованих до однієї певної мети. Кожна стадія має свій зміст і мету: вирішення спору по суті, перевірка правильності прийнятого рішення, приведення його до виконання тощо[1].

Варто зазначити, що господарський процес слід розглядати не тільки як процесуальні дії суду щодо розгляду справи у господарському суді й пов'язаних із цим стадій господарського процесу та процесуальних дій суб'єктів господарського спору, але і тоді, коли норми господарського процесу діють поза межами діяльності господарського суду, коли сторони не будучи учасниками господарського процесу, користуються його нормами. Наприклад, під час досудового врегулювання господарського спору (ст. 19), оскільки застосовуючи заходи досудового врегулювання спору, його сторони в подальшому можуть і не бути безпосередньо учасниками господарського спору в суді.

Норми господарського процесу діють і поза межами діяльності суду як судового провадження. Згідно статті 18 судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом.

Рішення господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06. 2016 р., згідно ст. 1 якого виконавче провадження виступає як завершальна стадія судового провадження і полягає в примусовому виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) шляхом вчинення дій визначених Законом України «Про виконавче провадження» органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, іншими законами та нормативно-правовими актами.

Відповідно норми господарського процесуального права регулюють відносини, що виникають як під час розгляду господарських спорів, так і за межами здійснення правосуддя.

---

[1] Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Нагребельний В.П. та ін. Господарське процесуальне право: Підручник / В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, В.П. Нагребельний, Д.М. Лук'янець; За заг. ред. к.ю.н. В.Д. Чернадчука. 2-ге вид., перероб. і доп. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 378 с.

Господарське процесуальне право є самостійною галуззю права, оскільки:

♦ визначає порядок організації та здійснення діяльності пов'язаної із захистом права та охоронюваних законом учасників господарських процесуальних правовідносин;

♦ має свій предметом та метод регулювання;

♦ характеризується своїми принципами;

♦ регулює процесуальні правовідносини як по горизонталі, так і по вертикалі;

♦ має значення як галузь права, галузь законодавства, наукова та навчальна дисципліна.

Як галузь права господарське процесуальне право являє собою сукупність санкціонованих державою правових норм, що регулюють діяльність господарського суду та інших учасників судового процесу, пов'язану із здійсненням правосуддя у справах, віднесених до відання господарських судів.

§ 2. Предмет і метод господарського процесуального права

Господарське процесуальне право поряд з іншими процесуальними галузями належить до системи процесуальних галузей права за своїм змістовими характеристиками відноситься до галузей права публічно-правового характеру. Наявність процесуальних відносин зумовлена необхідністю в упорядкуванні діяльності органів судової влади.

Домінуючим чинником уявлень про галузь права є сукупність відносин, які цією галуззю регулюються та становлять її предмет. Для господарського процесуального права визначення предмета має принциповий характер.

До предмета господарського процесуального права належать суспільні відносини, які виникають у сфері діяльності господарського суду при вирішенні господарського спору. Тобто, предметом господарського процесуального права є процесуальні дії суду врегульовані нормами господарського процесуального права, які підвідомчі господарським судам. Таке трактування предмету зазначеної галузі є дуже стислим і вимагає певних уточнень. Серед головних ознак самостійності галузі права є критерій наявності предмета правового регулювання. Предметом господарського процесуального права, як і будь-якої іншої галузі права, є певне коло суспільних відносин, врегульованих нормами конкретної галузі права. Для визначення цих відносин об'єктивно необхідні специфічні ознаки, які відрізняють їх від інших суспільних відносин, врегульованих нормами права.

Для окреслення кола відносин, що потребують господарсько-процесуальної діяльності, слід виходити з наступного. У питаннях предмету господарського процесу, серед науковців не існує одностайної думки. Так, на думку одних науковців, предметом господарського процесу є господарські та інші спори, які розглядають господарські суди в межах установленої для них

підвідомчості та підсудності. Установлені нормами господарського процесуального права порядок порушення провадження у справі, розгляд і вирішення спорів, їх перегляд, а також виконання рішень, ухвал, постанов господарського суду називається господарською процесуальною формою. Її значення полягає в тому, що вона забезпечує захист прав суб'єктів господарської діяльності та гарантує прийняття законних і мотивованих рішень. Процесуальна форма є інструментарієм, за допомогою якого досягається законність у діяльності господарських судів.[1]

Предметом господарського процесуального права як форми діяльності суду є господарські спори або інші справи, віднесені до компетенції господарських судів. Установлений нормами господарського процесуального права порядок порушення процесу, підготовки справи до розгляду, розгляду й вирішення справ, оскарження і перегляду рішень господарського суду, а також виконанню рішень господарського суду називається господарською процесуальною формою.[2]

Аналіз норм Господарського процесуального кодексу України дає підстави зазначити, що господарська процесуальна форма встановлена нормами господарського процесу. Господарським процесуальним кодексом встановлений та законодавчо врегульований порядок здійснення господарського судочинства. Для реалізації процесуального судочинства, норми статті 4 ГПК визначають коло суб'єктів, які мають право звертатися до господарського суду в установленому порядку, який їм гарантується, а також для вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, статті 20 встановлює коло справ, що відносяться до юрисдикції господарських судів тощо. У той же час слід підкреслити, що незважаючи на самостійність процесуальної галузі, господарська процесуальна діяльність здійснюється за допомогою й інших галузей права.

Безпосередній вплив на господарський процес мають норми конституційного, господарського, цивільного, адміністративного та інших галузей права. Так, Господарський кодекс України регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, тобто, норми господарського кодексу мають безпосередній вплив на господарський процес, оскільки матеріально-правову основу здійснення господарського судочинства становить господарське законодавство, яке частково кодифіковане в Господарському кодексі України.

Господарське процесуальне право як самостійна галузь права відзначається сукупністю правових норм, що регулюють діяльність господарських судів з метою врегулювання майнових та немайнових спорів суб'єктів господарювання та інших учасників господарського процесу.

Предмет господарсько-процесуального права включає суспільні відносини, що виникають у зв'язку із господарсько-процесуальною діяльністю.

---

[1] Боровик С.С., Джунь В.В., Мудрий С.М. Захист прав суб'єктів господарювання в арбітражних судах України. К.: Оріяни, 2001. С. 25.

[2] Балюк І.А. Господарське процесуальне право: Навч. метод. посібник. К.:КНЕУ, 2002. С. 24.

Господарсько-процесуальне право як самостійну галузь права характеризує специфічний метод правового регулювання. Тобто спосіб впливу норм цієї галузі на суспільні відносини.

В юридичній літературі виділяють імперативний метод впливу на поведінку суспільних відносин, який забезпечується за допомогою обов'язкових до виконання приписів, розпоряджень, заборон, та диспозитивний метод, який визначає лише вид поведінки учасників певних відносин, що дає їм можливість вільно і самостійно регулювати свої взаємини у встановлених межах. Відштовхуючись від положень загальної теорії права та широкого обсягу правових норм, що регулюють господарсько-процесуальні відносини, слід відзначити, що господарсько-процесуальному праву притаманні обидва методи регулювання суспільних господарсько-процесуальних відносин.

Метод господарського процесуального права передбачає та допускає поєднання імперативних та диспозитивних способів впливу норм господарського процесуального права на поведінку суб'єктів господарського процесу.

Господарському процесу, як зазначає В.С. Щербина, притаманні метод субординації (централізоване, імперативне регулювання, при якому регулювання зверху донизу здійснюється на владно-імперативних засадах) та метод координації (децентралізоване, диспозитивне регулювання, при якому регулювання визначається також знизу, на його хід і процес впливає активність учасників суспільних відносин).[1]

Іншим методом, як зазначає І.А. Балюк, визнають імперативний метод за наявності диспозитивних елементів. Таке сполучення зумовлене тим, що, з одного боку, господарський процес є владною діяльністю господарського суду із застосування норм матеріального і процесуального права, що передбачає владні засади в механізмі господарського регулювання, а з іншого – формою примусового здійснення суб'єктивних прав в основному в тих галузях права, які базуються на рівності та диспозитивності їх суб'єктів.[2]

Імперативні засади методу господарського процесуального права проявляються у тому, що норми господарського процесуального права відіграють первинну роль в процесі діяльності господарського суду, а основними юридичними фактами є владні процесуальні дії господарського суду. У свою чергу, диспозитивні засади методу господарського процесуального права полягають у тому, що учасники господарського процесу на власний розсуд користуються наданими їм рівними правами, які законодавець забезпечив через наявність системи гарантій прав суб'єктів господарського процесуального права.

Під методом господарського процесуального права слід розуміти сукупність зафіксованих у нормах цієї галузі механізмів впливу на суспільні відносини, що складають її предмет, застосування яких дозволяє

---

[1] Притика Д. М. Арбітражний процес : навч. посібник / Притика Д. М., Тітов М. І.,Щербина В. С. та ін. Х. : Консум, 2001. Ч. ІІ. С. 2324

[2] Балюк І. А. Господарське процесуальне право : навч.метод. посібник / І. А. Балюк. К. : КНЕУ, 2002. С. 28.

здійснювати господарське судочинство на засадах верховенства права, з метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів особи і держави.

§ 3. Система господарського процесуального права

Будь-яка система є цілісним утворенням, яке, у свою чергу складається з певної кількості взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів.

Норми господарського процесуального права мають свої особливості: спираючись у першу чергу на норми публічного права, вони охоплюють своїм впливом специфіку відносин у сфері господарського процесу. Незважаючи на те, що норми публічного права є первісними елементами системи господарського процесуального права, вони не існують відокремлено, об'єднуються у більш вагомі утворення відповідно до спільності відносин, які вони регулюють.

Систему господарського процесуального права складають норми, що регламентують господарський процес і складається із *загальної і особливої.* частин.

Норми загальної частини господарського процесуального права охоплюють відправні, загальні положення, принципи, дія яких поширюються на всі або більшість врегулюваних господарським процесуальним правом відносин, становить загальну частину цього права. Ці норми розкривають загальні засади становлення господарського судочинства та міжнародні стандарти у сфері судочинства; закріплюють предмет і метод, принципи, систему та джерела господарського процесуального права. Вони закріплюють систему та порядок діяльності господарських судів.

Особливу частину господарського процесуального права складають процесуальні норми, які безпосередньо встановлюють порядок здійснення господарського процесу і призначені для регулювання відносин, що виникають у разі порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених процесуальними норми заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

Приписи загальної та особливої частин взаємозалежні й представляють єдине ціле – систему господарського процесуального права.

Система господарського процесуального права – це сукупність правових норм та інститутів, об'єднаних єдиним предметом і методом, принципами й цілями, які характеризуються певною єдністю.

§ 4. Джерела господарського процесуального права

Згідно статті 3 ГПК судочинство в господарських судах здійснюється відповідно до *Конституції України*, Господарського процесуального кодексу України, *Закону України* «Про міжнародне приватне право», *Закону України* «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його

банкрутом», а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені ГПК, іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору.

Судочинство у господарських судах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому ГПК.

У питанні джерел права, що застосовуються судом, слід виходити із того, що господарський суд у своїй діяльності застосовує чинні нормативно-правові акти, перш за все приписи Конституції, яка має найвищу юридичну силу, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Входячи із статті 9 Конституції України, як зазначається в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» №9 від 01.11.1996 р., чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, суд не може застосувати закон, який регулює правовідносини, що розглядаються, інакше як міжнародний договір. У той же час міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції України.

Правовідносини в сфері господарського судочинства регулюються міжнародними договорами, що діють у цій сфері, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і які стали частиною національного законодавства, або рекомендаційні положення норм міжнародного права, що прямо включені до чинного законодавства України.

Джерелом господарського процесуального права є нормативно-правові акти, які вміщують правові норми, що регулюють господарське судочинство. Зокрема, це Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Слід звернути на увагу на ***«звичаї»*** як джерело господарського процесу, які у давньоримському праві позначалися терміном «non scripta» (неписані закони). З посиленням законодавчої діяльності держави звичай значною мірою втратив своє значення, хоч і не перестав бути джерелом права. Як зазначається в пункті 3.2 роз'яснення Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» № 04-5/608 від 31.05. 2002 р., в разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати міжнародні торгові звичаї.

В Україні ставлення до правового звичаю як джерела права у різні періоди її історії було неоднозначне. Беззаперечним є те, що державно-нормативне регулювання не охоплює всі суспільні відносини і тому звичай зберігає своє значення в окремих галузях приватного і публічного права. Незважаючи на те, що Конституція України не закріплює правовий звичай як джерело права, але окремі акти законодавства містять такі норми. Зокрема, в статті 7 Цивільного кодексу України міститься вказівка, що судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу (акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо) підлягають оцінці на відповідність як Конституції, так і закону. Якщо при розгляді справи буде встановлено, що нормативно-правовий акт, який підлягав застосуванню, не відповідає чи суперечить законові, суд зобов'язаний застосувати закон, який регулює ці правовідносини.

У цілому ж використання правового звичаю як джерела права має обмежений характер в силу консерватизму і неможливості впорядкування всіх сфер суспільних відносин. З певними винятками сфера його використання може звужуватись відповідно до вдосконалення законодавства.

Залежно від характеру правового звичаю розрізняють кілька його видів: звичаї ділового обороту; міжнародні звичаї; звичаї внутрішньо-державні; звичаї, засновані на звичаєвому праві; судовий звичай.

Слід виділити такі характерні риси звичаю як джерела господарського процесуального права:

♦ звичай є загальним правилом поведінки, що склалося внаслідок неодноразового, тривалого і однакового застосування;

♦ не є обов'язковою фіксація звичаю в якихось документах, що прямо випливає зі змісту окремих статей господарського та цивільного кодексів.

З огляду на вимоги процесуального законодавства (належність і допустимість доказів за ГПК) і теорії доказів взагалі – скоріш за все, судова практика не сприйме посилання сторін на звичаї, не зафіксовані у письмових документах. Посилаючись на якісь звичаї у своєму рішенні, суд має вказати достовірне джерело такої інформації, а не лише відповідні пояснення сторін. Інакше важче надати належну оцінку і встановити об'єктивну наявність ознак правового звичаю відповідно до вимог статті 7 ЦК.

Для прикладу використання письмових доказів наявності певних звичаїв в господарських судах, можна навести приклад. Згідно п. 9 частини другої ст. 3 Закону України «Про торгово-промислової палати в Україні» від 02.12.1997 р., одним із завдань торгово-промислових палат є сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців.

Наведене є підставою надати суду певний письмовий документ (довідку або висновок торгово-промислової палати про затвердження правил поведінки та звичаїв у певній галузі господарювання тощо). Задача суду полягатиме у з'ясуванні того, наскільки ці документи відповідають вимогам статті 7 ЦК.

Щодо застосування аналогії закону, то у разі відсутності закону, що регулює спірні відносини, господарський суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права).

Отже, ***аналогія закону*** – це спосіб подолання існуючих в законі прогалин, з метою врегулювання спірних відносин господарським судом шляхом застосування норми закону, що регулює подібні відносини.

У свою чергу ***аналогія права*** – це спосіб подолання існуючих в законі прогалин, коли господарський спір вирішується судом виходячи із загальних засад і змісту законодавства.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте зміст поняття «господарського процесуального права».
- Розкрийте, що ви розумієте під предметом і методом господарського процесуального права ?
- Дайте визначення системи господарського процесуального права.
- Роль джерел господарського процесуального права в діяльності судів.
- Яку роль в діяльності господарського судочинства відіграють міжнародні договорами ?
- Що слід розуміти під «звичаєм» ?
- Виділіть характерні риси звичаю як джерела господарського процесуального права.
- Що ви розумієте під аналогією закону та аналогією права ?

Модуль 2

ПРИНЦИПИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

§ 1. Загальне поняття принципів права

Принципи права представляють собою основні засади, на яких будуються правові норми. У правовій літературі є абсолютно різні підходи як до визначення суті та змісту принципів права, так і до їх правової природи.

Категорія «принцип права» як предмет наукового дослідження викликає і продовжує викликати зацікавленість не тільки вчених-теоретиків, але й представників галузевих правових наук. Проблема реалізації принципів права як ефективного регулятора суспільних відносин на сьогодні набуває особливої актуальності та практичного значення. Принципи права сприяють усуненню неузгодженостей та суперечностей між окремими правовими приписами та підвищенню якості законодавства, забезпечуючи тим самим ефективність регулювання суспільних відносин.

Загальні принципи права закріплені в Конституції України є універсальними і властивими усім галузям права.

Термін «принципи» походить від лат. «principium» означає початок, фундаментальну основу, вихідне положення, переконання людини, його погляд, установки діяльності.

Новий тлумачений словник української мови визначенню терміну «принцип» дає таке тлумачення: принцип – 1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напряму і т. і.; засада; основний закон якої-небудь точної науки. В принципі – в основному, в загальному. 2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення, або здійснення чогось; 3. Переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон.[1]

У загальній теорії права принципи права розглядаються як основні (керовані) ідеї, вихідні положення, які характеризують зміст права, суть та призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого – є найбільш загальними нормами, які діють у всій сфері правового регулювання і поширюються на всіх суб'єктів. Принципи права за

У своїй практичній діяльності господарські суди використовують теоретично розроблені юридичною наукою принципи права.

[1] Новий тлумачений словник української мови/ Укл. В. Яременко та О. Сліпушко. У 3-х томах. К.: Аконіт, 2007. Том 2. С. 899.

§ 2. Зміст принципів господарського процесуального права

Принципи господарського процесуального права закріплені в частині третій статті 2 ГПК, *відповідно до якого основними засадами (принципами) господарського судочинства є:*

1) верховенство права;
2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
4) змагальність сторін;
5) диспозитивність;
6) пропорційність;
7) обов'язковість судового рішення;
8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
9) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках;
10) розумність строків розгляду справи судом;
11) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
12) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

Принцип верховенство права

Вказаний принцип є одним із фундаментальних принципів в діяльності судів. Цей принцип закріплений в статті 8 Конституції України, відповідно до якої в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Виходячи із зазначеного принципу та гарантування Конституцією судового захисту конституційних прав і свобод, судова діяльність має бути спрямована на захист цих прав і свобод від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду конкретних справ. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі статтею 22 Конституції закріплені в ній права і свободи людини й громадянина не є вичерпними.

Згідно частини першої статті 11 ГПК суд при розгляді справи керується принципом верховенства права. Вказаний принцип зобов'язує господарський суд здійснювати правосуддя справедливо, неупереджено і ефективно будь-якої особи права якої порушено (інтереси фізичних і юридичних осіб та держави). Зокрема, у доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права» зазначено, що наразі можливий консенсус щодо обов'язкових елементів (як формальних, так і матеріальних або субстантивних) поняття «верховенство права», зокрема, таких, як:

Законність, в тому числі прозорий, підзвітний і демократичний порядок введення законів у дію;

Правова певність;

Заборона свавілля;

Доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, в тому числі судовий контроль за адміністративними актами;

Дотримання прав людини;

Недискримінація та рівність перед законом.

Перелічене лежать в основі конституційних і законодавчих положень та судової практики як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Відповідно до підходів Венеціанської комісії виділяють такі складові верховенства права:

- ♦ доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними);
- ♦ вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом;
- ♦ рівність перед законом;
- ♦ влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно;
- ♦ права людини повинні бути захищені;
- ♦ повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невиправданих витрат та відстрочок;
- ♦ наявність справедливого суду;
- ♦ держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права.

Принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом

Закріплений в статті 129 Конституції та статті 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» принцип означає, що правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

Загальний правовий стандарт у реалізації рівності перед законом і судом окремо закріплено в статті 7 ГПК, відповідно до якого правосуддя в господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, підпорядкування, місцезнаходження, місця створення та реєстрації, законодавства, відповідно до якого створена юридична особа, та інших обставин; рівності всіх фізичних осіб незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання,

мовних або інших ознак; рівності фізичних та юридичних осіб незалежно від будь-яких ознак чи обставин.

Вказаний в статті 7 принцип відповідає конституційним засадам і загальновизнаним міжнародним стандартам, який закріплено в Загальній декларації прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р., в статті 8 якої наголошується, що кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення його основних прав, наданих йому конституцією або законом.

Принцип гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами

Цей принцип знайшов своє відображення в статті 8 та 9 ГПК, а також в статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в якому міститься вказівка, що судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом.

Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. У разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути видалена із зали судового засідання.

Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку.

Принцип гласність судового процесу проголошений у статті 8 ГПК

Розгляд справ у господарських судах проводиться усно і відкрито, крім випадків, передбачених ГПК.

Будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою у судовому засіданні,

забороняється вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу.

Особи, які бажають бути присутніми у судовому засіданні, допускаються до зали судових засідань до початку судового засідання або під час перерви.

Суд може видалити із зали судових засідань осіб, які перешкоджають веденню судового засідання, здійсненню прав або виконанню обов'язків учасників судового процесу або судді, порушують порядок у залі суду.

Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити у залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених ГПК.

Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку.

Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав.

Розгляд справи у закритому судовому засіданні проводиться у випадках, коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, необхідності захисту особистого та сімейного життя людини, а також в інших випадках, установлених законом.

Про розгляд справи у закритому судовому засіданні постановляється ухвала. Суд ухвалою може оголосити судове засідання закритим повністю або закритою його частину.

Розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводяться з додержанням правил здійснення судочинства в господарських судах. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності – свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Суд попереджає зазначених осіб про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувається в закритому судовому засіданні.

Використання систем відеоконференц-зв'язку та транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет у закритому судовому засіданні не допускаються.

Якщо під час закритого судового засідання буде встановлено, що інформація, для забезпечення нерозголошення якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні, вже є публічно доступною або обмеження доступу до інформації є безпідставним чи не відповідає закону, суд постановляє ухвалу про подальший розгляд справи у відкритому судовому засіданні.

Розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо ГПК не передбачено повідомлення учасників справи. У такому випадку судове засідання не проводиться.

Суд під час розгляду справи в судовому засіданні здійснює повне фіксування його перебігу за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу, крім випадків, передбачених ГПК. Порядок такого фіксування встановлюється ГПК.

Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому кодексом.

Судове рішення (повне або скорочене), ухвалене у відкритому судовому засіданні, оголошується прилюдно у порядку, визначеному ГПК.

Якщо судовий розгляд проводився в закритому судовому засіданні, прилюдно оголошується лише вступна та резолютивна частини рішення, якщо такі частини не містять інформації, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій проводилися в закритому судовому засіданні. Якщо вступна та (або) резолютивна частини рішення містять таку інформацію, їх оголошення здійснюється в закритому судовому засіданні.

Якщо судове рішення оголошується прилюдно, учасники справи, інші особи, присутні у залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відеозапис, транслювання оголошення рішення по радіо і телебаченню, в мережі Інтернет.

Отже, стаття 8 визначає застосування конституційного принципу гласності судового процесу, який належить до основних засад судочинства встановлених у статті 129 Конституції України і охоплює загальні права й обов'язки осіб в судовому засіданні, а також суду (судді) при здійсненні господарського судочинства.

Крім статті 8, порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства, також здійснюється відповідно Закону України «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 р., згідно ст. 2 якого рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд справи проводився у закритому судовому засіданні. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду виключно у випадках, визначених законом.

Усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Судові рішення також можуть публікуватися в друкованих виданнях із додержанням вимог Закону. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення оприлюднюється з виключенням інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення.

Стосовно судових рішень, слід зазначити, що згідно статті 4 Закону України «Про доступ до судових рішень», судові рішення, внесені до

Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України. Для реалізації права доступу до судових рішень, внесених до Реєстру, користувачу надаються можливості пошуку, перегляду, копіювання та роздрукування судових рішень або їхніх частин.

Водночас обмеження права вільного користування офіційним веб-порталом судової влади України допускається настільки, наскільки це необхідно для захисту інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення.

Судові рішення, внесені до Реєстру, можуть офіційно опубліковуватися у друкованих виданнях. Будь-яка особа має право повністю або частково відтворювати судові рішення, що проголошені судом прилюдно, у будь-який спосіб, у тому числі через оприлюднення в друкованих виданнях, у засобах масової інформації, створення електронних баз даних судових рішень.

Як уже було зазначено, до принципу гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, має відношення принцип відкритості інформації щодо справи (ст. 9), який тісно ув'язнений і принципом гласності судового процесу (ст. 8) при здійсненні господарського судочинства, які мають безпосереднє відношення до розповсюдження інформації щодо судової справи.

Відповідно до принципу відкритості інформації щодо справи (ст. 9 ГПК), ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень у порядку, встановленому законом.

Особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, які подали апеляційну чи касаційну скаргу на відповідне рішення, мають право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії судових рішень в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Інформація щодо суду, який розглядає справу, учасників справи та предмета позову, дати надходження позовної заяви (скарги) або будь-якої іншої заяви або клопотання у справі, у тому числі особи, яка подала таку заяву, вжитих заходів забезпечення позову та (або) доказів, стадії розгляду справи, місця, дати і часу судового засідання, руху справи з одного суду до іншого є відкритою та підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

У разі постановлення судом ухвали про розгляд справи у закритому судовому засіданні інформація щодо справи не розкривається, крім відомостей про учасників справи, предмет позову, дату надходження позовної заяви, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого.

При розкритті інформації щодо справи, передбаченої частинами третьою та четвертою статті 9 ГПК, не можуть бути оприлюднені такі відомості:

1) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі;

2) реєстраційні номери транспортних засобів;

3) номери банківських рахунків, номери платіжних карток;

4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні.

Такі відомості замінюються літерними або цифровими позначеннями.

Відповідно до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р., судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом.

Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку.

Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав. Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис.

При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому законом.

Учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому законом. Обов'язок забезпечити

проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судове рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

Судові засідання проводяться виключно в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань, яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

Особа, яка не бере (не брала) участі у справі, якщо судове рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, може звернутися до апарату відповідного суду з письмовою заявою про:

1) надання можливості ознайомитися із судовим рішенням у приміщенні суду;

2) надання можливості виготовити копії судового рішення за допомогою власних технічних засобів;

3) виготовлення копії судового рішення апаратом суду.

Проте частина п'ята статті 9 визначає відомості, що не можуть бути розголошені в текстах судових рішень, відкритих для загального доступу. Крім визначених частиною п'ятою статті 9 відомостей, ними можуть бути й інші відомості, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу.

Принцип змагальності сторін

Судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, обгрунтовують свої вимоги і заперечення поданими суду доказами. Цей принцип закріплено в пункті 4 частині третій статті 129 Конституції України. Відповідно до цього принципу, учасникам господарського процесу забезпечуються широкі можливості у захисті своїх права та законних інтересів, а господарський суд створює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства.

Принцип змагальність сторін знайшов своє відображення в статті 13 ГПК, відповідно до якого судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності сторін.

Учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених ГПК.

Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом.

Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

Суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість:

1) керує ходом судового процесу;

2) сприяє врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами;

3) роз'яснює у разі необхідності учасникам судового процесу їхні процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій;

4) сприяє учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених цим Кодексом;

5) запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вживає заходів для виконання ними їхніх обов'язків.

Згідно статті 129 Конституції України однією із основних засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Конституція України містить імператив, відповідно до якого учасники господарського процесу мають рівнівні права та обов'язки перед законом і судом, передбачені ГПК.

При цьому кожна сторона у судовій справі повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, а також кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

У свою чергу господарський суд створює необхідні умови учасникам господарського процесу необхідних умов для реалізації прав сторін на повне та об'єктивне з'ясування обставин справи, роз'яснює учасникам господарського процесу їх права та обов'язки, а у разі необхідності запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами, шляхом вжиття заходів для виконання ними їхніх обов'язків, передбачених ГПК та іншими законодавчими актами.

Принцип диспозитивності

Згідно із цим принципом суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до ГПК, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених ГПК випадках. Збирання доказів у господарських справах не є обов'язком суду, крім випадків, встановлених ГПК.

Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи, в інтересах яких заявлено вимоги, за винятком тих осіб, які не мають процесуальної дієздатності (ст. 14 ГПК).

Принцип диспозитивності (походить від латинського слова «сііzропо», що означає «розпоряджатися») – це передбачена нормами права можливість особи розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами або тільки процесуальними правами в межах, встановлених законом.

Господарський суд розглядає справи винятково внаслідок звернення особи до суду в порядку визначеним ГПК. При цьому суд пов'язаний заявленими вимогами і обсягом наданих сторонами (іншими особами) доказів.

Принцип диспозитивність господарського судочинства визначає, що будь-яка особа, права і законні інтереси якої порушено має право і можливість вільно розпоряджатися своїми матеріальними чи процесуальними правами на

свій власний розсуд в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом.

Принцип диспозитивності властивий всім видам провадження господарського судочинства.

Принцип пропорційності

Згідно статті 15 ГПК суд визначає в межах, встановлених кодексом порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання господарського судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо.

У загальному вигляді принцип пропорційності у господарському судочинстві має універсальний характер, коли вимагається співрозмірний розумний баланс між приватними й публічними інтересами. Це може відбуватися у разі певних обмежень прав і інтересів публічних або приватних осіб, тому суд (суддя) зобов'язані враховуючи принцип пропорційності досягти розумного співвідношення між приватними й публічними інтересами, застосовуючи відповідні засоби державного впливу при вирішенні господарського спору. Враховуючи принцип пропорційності, суд при здійснення провадження у справі зобов'язаний врахувати особливості господарського спору як для його сторін, так і для суспільства в цілому

Принцип обов'язковості судового рішення закріплений у статті 18 ГПК, відповідно до якого судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом.

Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права чи інтереси.

Дана стаття визначає вимогу щодо обов'язковості судових рішень закріплено в п. 9 частини першої статті 129 Конституції України, а також в статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відповідно до якого судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом.

Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, їх посадові особи не можуть приймати рішення, які скасовують судові рішення або зупиняють їх виконання. Судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Поряд з обов'язковими для виконання рішень господарських судів частина третя статті надає право особам, які не брали участі у справі, звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права чи інтереси.

Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи

Процесуальний закон надає учасникам справи, яка є предметом судового розгляду, та іншим особам право на перегляд в апеляційному порядку судового рішення місцевого господарського суду, який знаходиться у межах відповідного апеляційного округу.

Статтею 17 ГПК встановлено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

У той же час, не допускається касаційне оскарження судового рішення суду першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку.

В статті 17 реалізується конституційний принцип, визначений статтею 129 Конституції України, норми якої забезпечують права особи на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках, а також на касаційне оскарження судового рішення.

Здійснення апеляційного перегляд справи, а також на касаційне оскарження судового рішення, вказує на стадії процесу, оскільки неможливо вчиняти касаційне оскарження судового рішення без апеляційного перегляду справи.

Принцип забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках

Цей принцип надає можливість особі реалізувати своє право на перегляд у касаційному порядку судового рішення, ухваленого судами першої та апеляційної інстанцій. Вказаний принцип знайшов своє відображення в Главі другій «Касаційне провадження» (ст. ст. 287–319 ГПК).

Принцип розумності строків розгляду справи судом

Статтею 144 ГПК встановлено, що суд має встановлювати достатній строк для вчинення процесуальних дій. Запровадження в кодексі поняття розумних строків розгляду справ у суді зумовлює необхідність з'ясування суті цього принципу та його тлумачення Європейським Судом з прав людини. Відповідно до вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних

свобод від 04.11.1950 р., яка набула чинності для України 11.09.1997 р., справи про цивільні права та обов'язки осіб, а також справи про кримінальне обвинувачення мають бути розглянуті у суді впродовж розумного строку. Ця вимога спрямована на швидкий захист судом порушених прав особи, оскільки будь-яке зволікання може негативно відобразитися на правах, які підлягають захисту. А відсутність своєчасного судового захисту може призводити до ситуацій, коли наступні дії суду вже не матимуть значення для особи та її прав.

Недотримання розумних строків покладає відповідальність на державу за затягування провадження у справі.

Верховний Суд України листом «Щодо перевищення розумних строків розгляду справ» № 1-5/45 від 25.01.2006 р., визначив критерії оцінювання розумності строку розгляду справи, які є спільними для всіх категорій справ (цивільних, господарських, адміністративних чи кримінальних):

1) складність справи;
2) поведінка заявника;
3) поведінка органів державної влади (насамперед суду).

Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами

Згідно із цим принципом учасники господарського процесу зобов'язані дотримуватися встановлених законом процесуальних прав, а у разі їх зловживання, суд має право застосувати до такої особи правові заходи впливу.

Частиною дугою статті 43 ГПК визначено підстави зловживання процесуальними правами**.** Виходячи із норм вказаної статті та конкретної справи, суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені кодексом.

Принцип відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення

У випадку задоволення позову суд ухвалює рішення про повернення внесеної суми позивачу, а у випадку відмови у позові, закриття провадження чи залишення позову без розгляду – про відшкодування за її рахунок витрат відповідача повністю або частково в порядку, передбаченому ГПК.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте роль принципів права в діяльності господарських судів.
- Розкрийте роль принципів господарського процесуального права в діяльності господарських судів ?
- Розкрийте принцип верховенство права ?
- Як ви розумієте принцип розумності строків розгляду справ ?

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Модуль 3

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

§ 1. Право на звернення до господарського суду

Згідно з Конституцією України Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Гарантуючи судовий захист з боку держави, Основний Закон України водночас визнає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Це конституційне право не може бути скасоване або обмежене.

Одним із способів реалізації права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань у сфері господарських правовідносин є звернення до господарського суду.

Згідно частини першої статті 4 ГПК право на звернення до господарського суду в установленому ГПК гарантується. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом.

Суб'єктами звернення до господарського суду є:

- ♦ юридичні особи;
- ♦ фізичні особи – підприємці;
- ♦ фізичні особи, які не є підприємцями;
- ♦ державні органи, органи місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 4);
- ♦ особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 3 ст. 4).
- ♦ адміністратор за випуском облігацій (ч. 4 ст. 4).

За угодою сторін спір може бути переданий на розгляд:

- ♦ третейського суду;
- ♦ міжнародного комерційного арбітражу.

Жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному законом порядку.

В *частині першій статті 4* реалізується конституційний принцип доступності правосуддя. До господарського суду вправі звернутися кожна особа, яка вважає, що її право чи охоронюваний законом інтерес порушено чи оспорюється, а сам спір має бути віднесений до юрисдикції господарського суду. Гарантуючи судовий захист з боку держави, Конституція України визнає право кожного будь-якими не забороненими

законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Це конституційне право не може бути скасоване або обмежене. Одним із способів реалізації права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань у сфері господарських правовідносин є звернення до господарського суду.

Право на звернення до господарського суду мають особи визначені в *частині другій статті 4*. Крім визначених в частині другій суб'єктів, які мають право на звернення до господарського суду, частина третя розширює коло осіб, які мають право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Тобто, право на пред'явлення позову можуть мати й інші особи, які не вказані в частині другій. Наприклад, це може здійснюватися із відносин, що виникають з перевозок вантажів. Такі роз'яснення надаються Президією ВГСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею» № 04-5/601 від 29.05.2002 р.

Частина четверта статті 4 визначає, що адміністратор за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02. 2006 р. № 3480-IV, має право звертатися до господарського суду згідно з встановленою юрисдикцією господарських судів за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів власників облігацій.

Під терміном «адміністратор за випуском облігацій» слід розуміти юридичну особу, яка діє від свого імені та в інтересах власників випуску відсоткових чи дисконтних корпоративних облігацій, облігацій внутрішніх місцевих позик, облігацій міжнародних фінансових організацій або іпотечних облігацій відповідно до законодавства, договору про призначення адміністратора, проспекту цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів) та рішень зборів власників облігацій.

Частина п'ята вказує, що відмова від права на звернення до господарського суду є недійсною. Тобто, ніяка укладена угода не породжує ніяких правових наслідків, така угода є нікчемною.

Чинні нормативно-правові акти надають можливість сторонам спору право передати спір на розгляд третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу). Розгляд таких справ здійснюється відповідно до норм Законів України:

«Про третейські суди» від 11.05.2004 р.;

«Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р.;

«Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р., відповідних положень та регламентів про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та інших нормативно-правових актів.

До третейського суду за угодою сторін може бути переданий будь-якій спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Крім *частини шостої статті*, право сторін на передачу спору на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, детально прописано в статті 22 ГПК.

Закон надає право особі брати участь у розгляді своєї справи у визначеному законом порядку. Це означає, що жодна особа не може бути позбавлена права на участь у судовій справі (*частина сьома ст. 4*). Суд не може відмовити у правосудді, якщо особа вважає, що її права і законні інтереси порушені або порушуються.

Способи судового захисту порушених, невизнаних або оспорюваних справ та охоронюваних законом інтересів, визначені у статті 5 ГПК.

Здійснюючи правосуддя, господарський суд захищає права та інтереси фізичних і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором.

У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

При цьому єдиним способом захисту прав осіб, які є (були) учасниками банку і права та інтереси яких були порушені внаслідок виведення неплатоспроможного банку з ринку або ліквідації банку на підставі протиправного (незаконного) індивідуального акта Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішення Кабінету Міністрів України, є відшкодування завданої шкоди у грошовій формі (ч.3 ст. 5).

Проте, визнання протиправним (незаконним) індивідуального акта/рішення, зазначеного у частині третій цієї статті, не може бути підставою для застосування способів захисту у вигляді визнання недійсними, нечинними, протиправними та скасування будь-яких рішень, правочинів або інших дій/визнання протиправною бездіяльності, прийнятих, вчинених або допущених у процедурі виведення неплатоспроможного банку з ринку/ліквідації банку.

§ 2. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система покликана максимально перевести документальний судовий процес в електронну форму для подальшого обміну інформацією між учасниками справи.

Загальний порядок і принципи функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи господарських судів визначено статтею 6 ГПК.

Позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до господарського суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов’язковій

реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів.

Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (ЄСІТС) ту порядку, визначеному ГПК (автоматизований розподіл справ).

ЄСІТС відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному ГПК, Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки та особи, які провадять клірингову діяльність у значенні, наведеному в Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд вручає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Реєстрація в ЄСІТС не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі.

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в ЄСІТС, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного електронного підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10. 2017 р. № 2155-VIII, якщо інше не передбачено ГПК.

Згідно частини першої ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис», електронний підпис – це електронні дані, які додаються

підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов’язуються і використовуються ним як підпис.

Особливості використання електронного підпису в ЄСІТС визначаються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи у паперовій або електронній формі в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Процесуальні та інші документи і докази в паперовій формі зберігаються в додатку до справи в суді першої інстанції та у разі необхідності можуть бути оглянуті учасниками справи чи судом першої інстанції, або витребувані судом апеляційної чи касаційної інстанції після надходження до них відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

Несанкціоноване втручання в роботу ЄСІТС та в автоматизований розподіл справ між суддями тягне за собою відповідальність, установлену законом.

ЄСІТС захисту із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

Положення про ЄСІТС та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), розробляються Державною судовою адміністрацією України та затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України.

§ 3. Форми господарського судочинства

Стаття 12. Форми господарського судочинства. *Згідно частини першої цієї статті господарське судочинство здійснюється за правилами, передбаченими кодексом, у порядку:*

1) **наказного провадження**, яке призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо;

2) **позовного провадження**, яке поділяється на **загальне або спрощене позовне провадження**.

Умови, за яких суд має право розглядати вимоги про стягнення грошових сум у наказному провадженні, а справи – у загальному або спрощеному позовному провадженні, визначаються ГПК.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Малозначними справами є справи, у яких **ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб.

Справи незначної складності – це справи визнані судом малозначними й не має універсального характеру. Тобто справи, **ціна позову в яких не повинні перевищувати п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб.

Господарські суди вирішують справи про банкрутство у порядку провадження, передбаченому ГПК, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (ч. 6 ст. 12).

В інформаційному листі Вищого господарського суду України № 01-06/1686/14 від 04.11.2014 р., Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», зазначається, що в разі виникнення під час проведення ліквідаційної процедури спору відносно визначення організатора аукціону, господарський суд перевіряє порядок визначення ліквідатором організатора аукціону. В такому випадку організатор аукціону залучається судом до участі у провадженні у справі про банкрутство. З моменту визнання організатора аукціону учасником провадження у справі про банкрутство, він має право на оскарження виключно тих судових рішень, які стосуються організації та проведення аукціону за його участю.

§ 4. Правнича допомога

Загальні питання, що стосуються права на правничу допомогу визначені **статтею 16 ГПК,** відповідно до якого учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво у суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом.

Правовою підставою надання правничої допомоги є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р., згідно статті 10 якого, кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу. Для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура.

Стаття 59 Конституції України визначає право кожного на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. У коментованій статті мова йде про законодавче гарантування учасникам господарської справи правничої допомоги. Водночас, така правнича допомога, згідно частини 2 може здійснюватися виключно адвокатом, про це свідчать норми статті 131-2 Конституції, відповідно до якої засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

У той же час законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

При цьому необхідно розрізняти поняття «правнича допомога» і «безоплатна правова допомога». Відповідно до норм Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р., безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Яка включає такі види правових послуг:

1) надання правової інформації;

2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;

3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);

3-1) надання консультацій, роз’яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення – власників земельних ділянок;

4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Суб’єктами надання безоплатної первинної правової допомоги є:

1) органи виконавчої влади;

2) органи місцевого самоврядування;

3) фізичні та юридичні особи приватного права;

4) спеціалізовані установи;

5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Крім безоплатної первинної правової допомоги, існує безоплатна вторинна правова допомога як вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Згідно статті 13 Закону безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

1) захист;

2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

3) складення документів процесуального характеру.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу згідно із вказаним вище Законом та іншими законами України має обмежена категорія осіб. Зокрема, особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також інваліди,

які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб – на всі види правових послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону, а також інші особи визначені в статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги є:

1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

§ 5. Основні положення досудового врегулювання спору

Під час здійснення сторонами господарських відносин бувають випадки конфліктних ситуацій, які можуть бути пов'язані із різними видами господарської діяльності, коли сторони вживають заходи досудового врегулювання спору.

Стаття 19 ГПК детально не регулює питання досудового врегулювання спору, в ній лише визначено основні положення.

Відповідно до норм вказаної статті, сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом, особи, які порушили права і законні інтереси інших осіб, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії чи позову.

Досудове врегулювання спору має подвійну правову природу – воно може бути договірним, коли сторони за домовленістю вирішили врегулювати спір та обов'язковим, коли такі заходи передбачені законом. Надана нормами стаття 19 можливість суб'єктам господарських відносин досудового врегулювання, є додатковим засобом правового захисту без звернення особи з позовом до суду. Тобто, особа, яка вважає, що її права і законні інтереси порушені, має право врегулювати спір шляхом досудового врегулювання.

У питанні досудового врегулювання спору необхідно врахувати роз'яснення Президії ВГСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею» № 04-5/601 від 29.05.2002 р., а також «Статут залізниць України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. №457 (в редакції постанови №810 від 04.08.2021), в статті 130 Статуту зазначено, що пред'явленню залізниці позову, який випливає із цього Статуту, може передувати пред'явлення до неї претензії.

У залежності від підстав пред'явлення претензій стаття 130 Статуту регулює питання про те, кому (вантажовідправнику чи вантажоодержувачу) належить право звернення до залізниці з претензією, а отже, і з позовом.

Власник вантажу, якщо він не є відправником або одержувачем вантажу, не має права від свого імені заявляти претензію або позов до

залізниці з приводу втрати, нестачі або псування вантажу під час перевезення.

При перевезенні вантажів в міжнародному сполученні право вимоги до залізниці має вантажовідправник – до залізниці відправлення, вантажоодержувач – до залізниці призначення або уповноважена ними по довіреності особа.

Поряд з цим стаття 133 Статуту допускає передачу такого права вантажоодержувачем вантажовідправнику і навпаки, а також вищій організації. Передача цих прав може здійснюватися лише за попередньою згодою іншої сторони і засвідчується переуступним написом на відповідному транспортному документі – квитанції в прийманні вантажу, накладній.

133 Статуту передбачає передачу права пред'явлення претензій та подання позовів вантажовідправником або вантажоодержувачем уповноваженій особі, яка виступає від їх імені (в тому числі і власнику вантажу). Така передача оформлюється довіреністю на право виконувати певні дії в інтересах вантажовідправника або вантажоодержувача. У цьому разі позивачем у справі виступає вантажовідправник або вантажоодержувач, що передав право пред'явлення претензії та подання позову, а не уповноважена особа, яка представляє їх інтереси у судових органах. У разі задоволення претензії або позову кошти відповідно перераховуються або стягуються на користь вантажовідправника чи вантажоодержувача.

Переуступка права може здійснюватись як у цілому на пред'явлення претензії та подання позову, так і окремо на кожну з цих дій. Якщо є переуступний напис на пред'явлення претензії, то додаткового оформлення переуступки права на подання позову не вимагається. Переуступка права на подання позову допускається і тоді, коли претензію до залізниці було пред'явлено вантажоодержувачем або вантажовідправником.

Передача права пред'явлення претензій та позовів у порядку статті 133 Статуту не є уступкою права вимоги у зобов'язаннях, пов'язаних з перевезенням вантажів.

Питання досудового врегулювання спору регулюється статтею 29 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення від 01.11.1951 р. (в редакції від 16.10.2016 р.).

Відповідно до Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення право пред'явлення претензій, заснованих на договорі перевезення, належить відправнику або одержувачу.

Претензії повинні бути пред'явлені в письмовому вигляді з відповідним обґрунтуванням та зазначенням суми відшкодування відправником – до дороги відправлення, а одержувачем – до дороги призначення.

Претензії пред'являються щодо кожної відправки окремо за винятком:

1) претензій про повернення переборів провізних платежів. Такі претензії можуть пред'являтися на кілька відправлень;

2) випадків, коли за кількома відправкам складений тільки один комерційний акт. У таких випадках претензія пред'являється на всі види відправок, зазначені в комерційному акті.

Претензії про повернення сум, сплачених за договором перевезення, можуть бути пред'явлені тією особою, яка здійснила такий платіж, і тільки до тієї залізниці, яка стягнула ці суми.

Претензії по одній накладній, за винятком претензій щодо незбереження перевезень вантажів, що належать приватним особам, що пред'являються в разі повної або часткової втрати, зменшення маси, пошкодження, псування або зниження якості вантажу з інших причин, на суму до 23 швейцарських франків включно не підлягають задоволенню і не пред'являються. Якщо такого роду претензія пред'являється на суму понад 23 швейцарських франків, а після розгляду вона визнається підлягає задоволенню в розмірі до 23 швейцарських франків включно, то ця сума відшкодування заявникові не виплачується.

Претензії по одній накладній, що пред'являються в разі повної або часткової втрати, зменшення маси, пошкодження, псування або зниження якості вантажу з інших причин, що належать приватним особам, на суму до 5 швейцарських франків включно, не підлягають задоволенню і не пред'являються. Якщо такого роду претензія пред'являється на суму понад 5 швейцарських франків, а після розгляду вона визнається підлягає задоволенню в розмірі до 5 швейцарських франків включно, то ця сума відшкодування заявникові не виплачується.

Претензії по одній накладній, що пред'являються в разі прострочення доставки вантажу або переборовши провізних платежів на суму до 5 швейцарських франків включно, не підлягають задоволенню і не пред'являються. Якщо такого роду претензія пред'являється на суму понад 5 швейцарських франків і після розгляду вона визнається підлягає задоволенню в розмірі до 5 швейцарських франків включно, то ця сума відшкодування заявникові не виплачується.

У разі, коли претензія пред'являється від імені відправника або одержувача уповноваженою особою, то право на це пред'явлення повинно бути підтверджено довіреністю відправника або одержувача. Ця довіреність повинна відповідати внутрішнім законам і правилам тієї країни, до залізниць якій пред'явлено претензію. Довіреність залишається у залізниці, до якої була пред'явлена претензія.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Статуту залізниць України» №457 від 06.04.1998 р. право на пред'явлення до залізниці претензій та позовів мають:

а) у разі втрати вантажу:

відправник – за умови пред'явлення вантажної квитанції і документів, що підтверджують кількість і вартість відправленого вантажу;

одержувач – за умови пред'явлення вантажної квитанції з відміткою станції призначення про неприбуття вантажу і документів, що підтверд-жують кількість і вартість відправленого вантажу. У разі неможливості

пред’явлення вантажної квитанції подається довідка станції відправлення про прийняття вантажу до перевезення з відміткою станції призначення про неприбуття вантажу;

б) у разі недостачі, псування або пошкодження вантажу:

одержувач – за умови пред’явлення накладної, комерційного акта і документа, що засвідчує кількість і вартість відправленого вантажу. Якщо у складанні комерційного акта відмовлено, замість нього подається документ, що підтверджує скаргу про цю відмову;

в) у разі прострочення доставки вантажу – **одержувач** за умови пред’явлення накладної;

д) у разі втрати багажу чи вантажобагажу – **пред’явник багажної чи вантажобагажної квитанції**, а у разі недостачі, псування, пошкодження або прострочення доставки багажу, **вантажобагажу** – пред’явник акта, виданого залізницею про недостачу, прострочення доставки, псування, пошкодження багажу чи вантажобагажу.

Накладна, вантажна, багажна і вантажобагажна квитанції та комерційний акт подаються лише в оригіналі.

Претензії, що виникли з приводу перевезення пасажирів, багажу і вантажобагажу можуть бути заявлені залізниці відправлення або призначення (на бажання заявника претензії).

Претензії, що виникли з перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні, заявляються:

а) залізниці призначення, якщо кінцевим пунктом перевезення є залізнична станція;

б) іншому транспортному органу, якщо кінцевим пунктом перевезення є порт.

Претензії вантажовідправників щодо штрафів заявляються залізниці відправлення, а вантажоодержувачів – залізниці призначення.

Порядок заявлення і розгляду претензій з приводу платежів, зборів і штрафів, пов’язаних з перевезенням пасажирів, багажу і вантажів, установлюється правилами.

Укрзалізниця може доручити розгляд претензій своїм структурним підрозділам.

Передача іншим організаціям або громадянам права на пред’явлення претензій та позовів не допускається, за винятком випадків передачі такого права вантажовідправником вантажоодержувачу або вантажоодержувачем вантажовідправнику, а також вантажовідправником або вантажоодержувачем вищій організації або уповноваженій особі, яка виступає від їх імені.

Передача права на пред’явлення претензій і позовів засвідчується переуступним підписом на документі (накладній, вантажній, багажній квитанції), а для уповноваженої особи – довіреністю, оформленою згідно із законодавством.

До претензії або позову додаються документи, які підтверджують вимоги заявника. До претензії або позову щодо втрати, нестачі, псування або

пошкодження крім документів, які обґрунтовують їх пред'явлення (подання), додається документ, який засвідчує кількість і вартість відправленого вантажу.

Згідно пункту 134 Статуту претензії до залізниць можуть бути заявлені протягом шести місяців.

Зазначені терміни обчислюються:

а) з дня видачі вантажу, багажу або вантажобагажу – для претензій про відшкодування за псування, пошкодження або недостачу вантажу, багажу та вантажобагажу;

б) через 30 діб з дня закінчення терміну доставки – для претензій про відшкодування за втрату вантажу;

в) через 2 місяці з дня прийому вантажу до перевезення–для претензій про відшкодування за втрату вантажу, що виникли з приводу перевезень у прямому змішаному сполученні;

г) через 10 діб після закінчення терміну доставки багажу чи вантажобагажу – для претензій про відшкодування за втрату багажу чи вантажобагажу;

д) від дня видачі вантажу, багажу або вантажобагажу – для претензій з приводу прострочення доставки вантажу, багажу або вантажобагажу;

е) після закінчення п'ятиденного терміну, встановленого для оплати штрафу, – для претензій про стягнення штрафу за невиконання плану перевезень;

ж) з дня встановлення обставин, що спричинили заявлення претензії, – в усіх інших випадках.

Претензія підлягає розгляду протягом 1 місяця.

У разі часткового задоволення або відхилення претензій у повідомленні мають бути зазначені підстави рішення залізниці з посиланням на відповідні статті цього Статуту. У цих випадках подані з претензією документи повертаються заявнику.

Якщо у процесі розгляду претензії буде встановлено, що вантаж переадресовано або видано іншому одержувачу на законних підставах, така претензія відхиляється з повідомленням заявнику про те де, коли, кому і за чиєю вказівкою видано вантаж, для безпосереднього розрахунку з фактичним одержувачем або з тим органом, за вказівкою якого було переадресовано чи видано вантаж.

Позови до залізниць можуть бути подані у шестимісячний термін, який обчислюється відповідно до вимог пункту 134 цього Статуту.

Позови залізниць до вантажовідправників, вантажоодержувачів і пасажирів, що випливають із цього Статуту, можуть бути подані відповідно до установленої підвідомчості чи підсудності до суду за місцем знаходження відповідача протягом 6 місяців.

Зазначений шестимісячний термін обчислюється:

а) щодо стягнення штрафу за невиконання плану перевезень – після закінчення п'ятиденного терміну, встановленого для сплати штрафу;

б) в усіх інших випадках – з дня настання події, що стала підставою для подання позову.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2002 від 09.07.2002 р. у справі № 1-2/2002 (про досудове врегулювання спорів) положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Отже, місцеві господарські суди приймають у порядку, передбаченому ГПК, до свого провадження як позови з вимогами, що ґрунтуються на визнаних претензіях позивача, так і позови, щодо вимог яких не подано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте зміст права на звернення до господарського суду.
- Розкрийте рольугоди про передачу спору на розгляд третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу.
- Роль Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в діяльності господарського судочинства.
- Який існує порядок реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі документів ?
- Розкрийте форми господарського судочинства.
- Що слід розуміти під наказним провадженням ?
- Що слід розуміти під позовним провадженням ?
- Розкрийте зміст надання правничої допомоги.
- В чому полягає сенс досудового врегулювання спору ?

Модуль 4

ЮРИСДИКЦІЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

§ 1. Предметна та суб'єктна юрисдикція господарських судів

Глава 2 ГПК визначає юрисдикцію господарських судів. Поняття юрисдикція тісно ув'язнане із діяльністю судів і відноситься до розмежування компетенції судів, які складають судову систему судової влади в Україні. Відповідно до постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» №10 від 24.10.2011 р. у вирішенні питань, пов'язаних з прийняттям позовних заяв, господарським судам слід розрізняти поняття підвідомчості і підсудності справ.

Підвідомчість – це визначена законом сукупність повноважень господарських судів щодо розгляду справ, віднесених до їх компетенції.

Підсудність визначається колом справ у спорах, вирішення яких віднесено до підвідомчості певного господарського суду.

Стаття 20 ГПК визначає юрисдикцію господарських судів, а також юрисдикцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Справи, що відносяться до юрисдикції господарських судів визначені статтею 20 ГПК.

Господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці;

2) справи у спорах щодо приватизації майна, крім спорів про приватизацію державного житлового фонду;

3) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів;

4) справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах;

5) справи у спорах щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, в тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах;

6) справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці;

7) справи у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції, в тому числі у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, а також справи за заявами органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законом до їх компетенції, крім спорів, які віднесені до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

8) справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України;

9) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

10) справи у спорах щодо оскарження актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, посадових та службових осіб у сфері організації та здійснення господарської діяльності, крім актів (рішень) суб'єктів владних повноважень, прийнятих на виконання їхніх владних управлінських функцій, та спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем;

11) справи про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказу на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, зазначених у статті 20 ГПК;

12) справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю)

такої посадової особи, за позовом власника (власників), учасника (учасників), акціонера (акціонерів) такої юридичної особи, поданим в її інтересах;

13) вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами;

14) справи у спорах про захист ділової репутації, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем або самозайнятою особою;

15) інші справи у спорах між суб'єктами господарювання;

16) справи за заявами про видачу судового наказу, якщо заявником та боржником є юридична особа або фізична особа – підприємець;

17) справи, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійних договорів, крім спорів, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства;

18) справи у спорах щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів власників облігацій, що виникають між адміністратором за випуском облігацій та емітентом облігацій та/або особами, які надають забезпечення за такими облігаціями;

19) справи у спорах щодо оскарження рішення зборів власників облігацій.

20) справи у спорах між організацією водокористувачів та її членом або власником (користувачем) земельної ділянки сільськогосподарського призначення, включеної до території обслуговування відповідної організації водокористувачів, щодо набуття чи припинення членства в такій організації водокористувачів, укладання, зміни, розірвання, виконання організацією водокористувачів договорів, додаткових угод та іншої документації, яка відповідно до умов договору є його невід'ємною частиною, умов надання послуг організацією водокористувачів, визнання недійсними правочинів, вчинених організацією водокористувачів, а також щодо визначення території обслуговування організації водокористувачів; справи у спорах між власниками меліоративних систем або мереж та водокористувачами щодо умов забору, доставки води та її відведення.

Згідно частини другої статті 20 Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема:

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

Частина перша статті 20 передбачає, що спір який відноситься до юрисдикції господарського суду, може бути переданий сторонами на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу.

Укладення арбітражної угоди призводить до таких двох процесуально-правових наслідків як обов'язок зацікавленої сторони спору звернутися до третейського суду або до міжнародного комерційного арбітражу для вирішення спору, а також можливість виключення юрисдикції державних судів вирішувати спір. Водночас, якщо сторона арбітражної угоди, всупереч укладеній арбітражній угоді, все-таки звертається з позовом до державного суду, то останній з власної ініціативи або за заявою сторони спору повинен визнати себе некомпетентним розглядати таку справу.

Згідно частини другої ст. 1 Закону України «Про третейські суди» від 11.05.2004 р., до третейського суду за угодою сторін може бути переданий будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком:

1) справ у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів;

2) справ у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб;

3) справ, пов'язаних з державною таємницею;

4) справ у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, крім справ у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів);

5) справ про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;

6) справ, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ним владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, державна установа чи організація, казенне підприємство;

7) справ у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки;

8) справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення;

9) справ у спорах, що виникають з трудових відносин;

10) справ, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств;

11) інших справ, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України;

12) справ, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України;

13) справ, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень;

14) справ у спорах щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки).

Згідно частини другої статті 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньо-торговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України.

Також чинне законодавство передбачає, що спори, які виникають з договору, можуть бути передані на вирішення міжнародного комерційного арбітражу лише на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками. Вказана вимога встановлена ст. 5 Закону України «Про третейські суди», відповідно до якого юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом. Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам цього Закону.

Вимога щодо укладеної угоди щодо передачі спору до МКАС, також передбачена частиною першою статті 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Загальне правило щодо юрисдикції господарських судів стосовно вирішення кількох пов'язаних між собою вимог, визначено у статті 21 ГПК. *Відповідно не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства, якщо інше не передбачено ГПК.*

Це означає, що заявлені вимоги мають вирішуватися за правилами господарського судочинства, водночас можливе їх об'єднання в одному провадженні.

Спір який належить до юрисдикції господарських судів може бути переданий на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу. Частиною шостою ст. 4 надано право сторонам спору передати спір на розгляд третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу).

Статтею 22 визначено право сторін на передачу спору на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.

Згідно частини першої статті 22 не можуть бути передані сторонами на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу:

- спори про визнання недійсними актів;
- спори про державну реєстрацію або облік прав на нерухоме майно;
- спори щодо охорони прав інтелектуальної власності;
- спори, що виникають щодо прав на фінансові інструменти;
- спори, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні договорів про публічні закупівлі;
- спори щодо приватизації майна;
- спори про приватизацію державного житлового фонду;
- трудові спори;
- спори пов'язані із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму, недобросовісною конкуренцією;
- спори про банкрутство;
- спори щодо оскарження рішень третейських судів;
- спори щодо відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) посадової особи;
- спори, що виникають із реєстраційних дій щодо реєстрації майна та майнових прав.

Частина четверта статті визначає можливість оскарження рішень третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу, а також справи про їх визнання та виконання, апеляційними судами може переглядатися Верховним Судом.

Стаття 23 ГПК надає сторонам право на передачу спору на розгляд іноземного суду, у випадках, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, спір, який відноситься до юрисдикції господарського суду, може бути переданий за угодою сторін на вирішення суду іншої держави.

Відповідно до українського законодавства та роз'яснень Вищого господарського суду не передбачено припинення провадження у справі у випадку, коли сторони уклали угоду про передачу даного спору на вирішення державного іноземного суду. Окрім того, Україною 16.03. 2016 р. підписана, але не ратифікована Конвенція про угоди про вибір суду (Гаазька Конвенція) від 30.06. 2005 р., що передбачає: «Суд або суди Договірної Держави, що були визначені у виключній угоді про вибір суду, повинні мати юрисдикцію

вирішувати спір, до якого застосовується угода, якщо ця угода не є недійсною чи такою, що не має юридичної сили, згідно із законодавством цієї Держави».

Сторони договору з міжнародним елементом матимуть змогу укласти угоду, що визначатиме, які суди матимуть виключну компетенцію розглядати майбутні суперечки за договором. Сторони можуть обрати суди певної країни, або навіть конкретний суд. Суди, які не були обрані за угодою, як правило, повинні зупинити або припинити провадження у справі і передати спір до суду, який був узгоджений між сторонами.

Також слід відзначити, що Конвенція також безпосередньо полегшує виконання іноземних рішень, які винесені судом, визначеним такою виключною угодою про вибір суду.

Згідно статті 3 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р., якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору.

§ 2. Інстанційна юрисдикція

Господарське судочинство будується за принципами спеціалізації, інстанційності та територіальності. Відповідно до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів», систему судоустрою складають:

1) місцеві суди;

2) апеляційні суди;

3) Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Місцеві господарські суди.

Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди, які розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції. Місцевий суд є судом першої інстанції і здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом.

Інстанційну юрисдикцію судів першої інстанції визначає стаття 24 ГПК.

За загальним правилом у порядку господарського судочинства, згідно частини першої статті 24 усі справи, що підлягають вирішенню в порядку господарського судочинства, розглядаються місцевими господарськими судами як судами першої інстанції. За приписами частини першої вказаної статті всі справи, що складають предметну юрисдикцію місцевих господарських судів розглядаються судами першої інстанції, крім справ, визначених частинами другою та третьою цієї статті.

Справи щодо оскарження рішень третейських судів, про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів розглядаються апеляційними господарськими судами як судами першої інстанції за місцем розгляду справи третейським судом.

У цьому випадку місцевий господарський суд буде виступати як відповідний апеляційний господарський суд.

Виняток, згідно частини третьої статті 24 Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає як суд першої інстанції справи у спорах, визначених частиною другою статті 20. Це справи у спорах щодо суб'єктивних оспорюваних прав особи на об'єкти права інтелектуальної власності, визначені ст. 420 Цивільного кодексу України, нормами спеціального та міжнародного законодавства, а також оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених частиною другою ст. 20 ГПК питань.

У разі незгоди із рішенням суду першої інстанції, особа має право оскаржити рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку. Апеляційні господарські суди є другою інстаційною ланкою. Також у складі апеляційного господарського суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Згідно частини першої статті 25 ГПК апеляційні господарські суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих господарських судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного господарського суду).

Апеляційними судами з розгляду господарських справ є відповідно апеляційні господарські суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах (ч. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Частиною другою статті 25 встановлено, що Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції. Це означає, що Верховний Суд може виступати в якості апеляційного суду при розгляді визначеної категорії справ – коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

Частиною третьої статті 25 встановлено, що Апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищим судом з питань інтелектуальної власності.

У складі Вищого суду з питань інтелектуальної власності діє Апеляційна палата, що переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищи судом з питань інтелектуальної власності. Згідно частини четвертої ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції.

Згідно статті 26 ГПК Верховний Суд переглядає у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій.

Вказана стаття визначає загальним судом *касаційної інстанції Верховний Суд*. Проте, касаційної інстанції виступає не сам Верховний Суд, відповідно до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним

законом, який здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом.

У складі Верховного Суду діє Велика Палата Верховного Суду до якої входить Касаційний господарський суд, який буде переглядати у касаційному порядку судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної палати.

Окрім того, у Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про):

- ♦ банкрутство;
- ♦ захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;
- ♦ корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

§ 3. Територіальна юрисдикція (підсудність)

Норми ГПК територіальну поділяють компетенцію господарських судів на такі види територіальної підсудності:

- ♦ загальну;
- ♦ альтернативну;
- ♦ виключну.

Загальні правила територіальної підсудності, тобто розмежування компетенції господарських судів першої інстанції щодо розгляду господарських спорів визначена статтею 27 ГПК.

Згідно частини першої статті 27 позов пред'являється до господарського суду за місцезнаходженням чи місцем проживання відповідача, якщо інше не встановлено ГПК.

Частина друга статті 27 визначає деталізації підсудності юридичної особи та фізичної особи – підприємця щодо їх місцезнаходження, яке визначається згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Слід зазначити, що Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, створений відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05. 2003 р., являє собою автоматизовану систему збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань – це єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи.

Що стосується визначення підсудності справ – фізичної особи (ч. 3 ст. 27), яка не є підприємцем, місце проживання такої особи, визнається зареєстроване у встановленому законом порядку місце її проживання або перебування.

Варто зазначити, що деякі питання територіальної підсудності справ господарським судам роз'яснено в постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» №10 від 24 жовтня 2011 р.

Підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя визначає стаття 28 ГПК.

Згідно частини першої статті 28 підсудність господарської справи, у якій однією із сторін є господарський суд або суддя господарського суду, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, визначається ухвалою суду вищої інстанції, постановленою без повідомлення сторін.

Коли ж стороною у справі є Верховний Суд, то підсудність визначається за загальними правилами підсудності (ч. 2 ст. 28).

Ця стаття визначає вид підсудності, за вказівкою суду вищої судової інстанції, який своєю ухвалою приймає таке рішення, не повідомляючи сторони у справі про таке рішення.

Підсудність справ за вибором позивача регламентовано статтею 29 ГПК.

Встановлення норм цієї статті зумовлена необхідністю або доцільністю надання позивачеві права вибору господарського суду, який розглядатиме справу – *альтернативна територіальна підсудність*.

Альтернативна територіальна підсудність зумовлена необхідністю надання позивачеві право вибору господарського суду, який розглядатиме справу, за винятком виключної підсудності.

Вичерпний перелік право вибору господарського суду позивачеві наведений в частинах 2-10 статті 29.

Згідно частини першої статті 29 право вибору між господарськими судами, яким відповідно до цієї статті підсудна справа, належить позивачу, за винятком виключної підсудності, встановленої статтею 30.

Згідно частини третьої статті 29 позови у спорах, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, а також відокремленого підрозділу органу державної влади без статусу юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням.

Позови у спорах за участю кількох відповідачів можуть пред'являтися до господарського суду за місцезнаходженням чи місцем проживання одного з відповідачів.

Позови у спорах, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням.

Позови до стягувача про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса, можуть пред'являтися також за місцем його виконання.

Позови у спорах, що виникають з договорів, в яких визначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.

Позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи

за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійної його діяльності.

Позови про відшкодування збитків, спричинених заходами забезпечення позову, можуть пред'являтися також за місцем застосування заходів забезпечення позову (до суду, який застосував відповідні заходи).

Позови про відшкодування шкоди, заподіяної майну, можуть пред'являтися також за місцем заподіяння шкоди.

Позови про відшкодування шкоди, заподіяної зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі, можуть пред'являтися також за місцезнаходженням судна відповідача або порту реєстрації судна.

Позови до відповідача, який не має в Україні місцезнаходження чи місця проживання, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна.

Територіальна підсудність у випадках, передбачених законом, встановлює приписи щодо розгляду справ, які розглядаються судом.

Питання виключної підсудності регулюється нормами статті 30 ГПК.

Це означає, що у нижче наведених випадках, за певних обставин заява може бути подана до визначеного законом суду. Перелік підстав, що притаманні господарському судочинству має вичерпний характер.

Спори, що виникають з договору перевезення, у разі, коли одним з відповідачів є перевізник, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням перевізника.

Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває або до якого прямує судно, або порту реєстрації судна.

Спори, що виникають з приводу нерухомого майна, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.

Спори про права на морські і повітряні судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти вирішуються господарським судом за місцем їх державної реєстрації.

Спори, у яких відповідачем є Кабінет Міністрів України, міністерство чи інший центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються місцевим господарським судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, незалежно від наявності інших визначених цією статтею підстав для виключної підсудності такого спору іншому господарському суду.

Спори, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі спори між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів, а також спори, що виникають з правочинів щодо корпоративних прав (крім акцій) в юридичній особі, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи.

Спори між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) її посадової особи, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи.

Спори, пов'язані з емісією, обігом, викупом або погашенням емісійних цінних паперів, у тому числі деривативних цінних паперів, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням емітента.

Згідно ст. 7 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», деривативні цінні папери – це цінні папери, що посвідчують право власника у визначених проспектом (рішенням про емісію цінних паперів) випадках та порядку вимагати від емітента придбання або продажу базового активу та/або реалізації встановлених проспектом (рішенням про емісію цінних паперів) прав щодо базового активу, та/або здійснення платежу (платежів) залежно від значення базового показника. До деривативних цінних паперів належать: а) опціонні сертифікати; б) фондові варанти;в) кредитні ноти; г) депозитарні розписки; ґ) державні деривативи.

Спори, пов'язані з видачею, обігом, викупом або погашенням неемісійних цінних паперів, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням особи, яка видала неемісійний цінний папір.

Спори, пов'язані з укладенням або виконанням деривативних контрактів або договорів про купівлю-продаж права вимоги чи інших договорів, наслідками яких є заміна сторони деривативного контракту, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням відповідача.

Спори, пов'язані з емісією (видачею), обігом, виконанням (викупом або погашенням) інструментів грошового ринку, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням відповідача.

Спори щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів власників облігацій, що виникають між адміністратором за випуском облігацій та емітентом облігацій та/або особами, які надають забезпечення за такими облігаціями, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням відповідача.

В частині тринадцятій ст. 30 вказано, що згідно частини дев'ятої статті 20 справи, передбачені пунктами 8 та 9 частини першої статті 20 розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника. Зокрема це:

♦ справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України;

♦ справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від їх підсудності пред'являються в господарський суд за місцем розгляду первісного позову. Це правило не застосовується, коли відповідно до інших, визначених у цій статті, правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов.

У випадку об'єднання позовних вимог щодо укладання, зміни, розірвання і виконання правочину з вимогами щодо іншого правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання, спір розглядається господарським судом за місцезнаходженням відповідача, який є стороною основного зобов'язання.

Вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо розгляд таких вимог віднесений до юрисдикції господарського суду, розглядаються господарським судом, визначеним за правилами підсудності щодо розгляду спору, похідними від якого є такі вимоги.

На відміну від статей 27–30, статтею 31 ГПК передбачено передачу справ з одного суду до іншого господарського суду.

Пунктами 1–3 частини першої статті 31 визначено три обставини, коли господарський суд може передати справу на розгляд іншого суду, якщо:

1) справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;

2) після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;

3) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

В частинах 2–8 ст. 31 визначено процесуальні процедури передачі справ від одного суду до іншого господарського суду. Законодавець пов'язує це із нижченаведеними процесуальними процедурами.

Справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому суду, за винятком випадків, коли внаслідок змін у складі відповідачів справа відноситься до виключної підсудності іншого суду.

Передача справи на розгляд іншого суду за встановленою ГПК підсудністю з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої цієї статті, здійснюється на підставі ухвали суду *не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення*.

Передача справи з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої цієї статті, здійснюється на підставі розпорядження голови суду на розгляд господарського суду, найбільш територіально наближеного до цього суду.

У разі ліквідації або припинення роботи суду справи, що перебували у його провадженні, невідкладно передаються до суду, визначеного відповідним законом або рішенням про припинення роботи суду, а якщо такий суд не визначено – до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який ліквідовано або роботу якого припинено.

Спори між судами щодо підсудності не допускаються.

Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому цією статтею, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

Справа, у якій однією із сторін є суд, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами, або суддя цього суду, ***не пізніше п'яти днів*** з дня надходження позовної заяви передається на підставі розпорядження голови суду до суду вищої інстанції для визначення підсудності.

Правила, встановлені частинами першою, третьою – восьмою статті 31, застосовуються також щодо Вищого суду з питань інтелектуальної власності

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Що ви розумієте під юрисдикцією господарських судів ?
- Дайте визначення предметної та суб'єктної юрисдикції.
- Розкрийте роль спеціалізації, інстанційності та територіальності в діяльності господарських судів.
- Розкрийте види територіальної та визначення виключної підсудності.
- Розкрийте поняття альтетернативної територіальної підсудності.

Модуль 5

СКЛАД ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ. ВІДВОДИ

§ 1. Визначення складу господарського суду

Відповідно до норм статті 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою у порядку, визначеному процесуальним законом. Справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів, навантаження кожного судді, заборони брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами), перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрядження, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ.

Вказана норма більш деталізована у статті 32 ГПК, згідно частини першої цієї статті, визначення судді, а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації документів, зазначених в *частині другій статті 6 кодексу*, згідно якоого позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до господарського суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в ЄСІТС в день надходження документів, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ.

Справа, розгляд якої відповідно до ГПК здійснюється колегією суддів в обов'язковому порядку, розглядається постійною колегією суддів відповідного суду, до складу якої входить визначений ЄСІТС суддя-доповідач.

Персональний склад постійних колегій суддів визначається зборами суддів відповідного суду.

До складу об'єднаної палати входять по два судді, які обираються зборами суддів Касаційного господарського суду, зі складу кожної із судових палат Касаційного господарського суду та голова Касаційного господарського суду.

Якщо справа має розглядатися колегією у складі більше трьох суддів, до складу такої колегії входять судді зі складу постійної колегії суддів, до якої входить визначений ЄСІТС суддя-доповідач, та судді, додатково визначені ЄСІТС.

Якщо справа в Верховному Суді має розглядатися колегіально у складі відповідної палати – головуючим на засіданнях палати є суддя-доповідач, визначений ЄСІТС при первісному розподілі справ.

Якщо справа має розглядатися суддею одноособово, але ГПК передбачена можливість колегіального розгляду такої справи і про це прийнято відповідне рішення, така справа розглядається в суді першої інстанції – колегією суддів, до складу якої включається суддя, визначений ЄСІТС при автоматизованому розподілі справ, та два судді, додатково визначених ЄСІТС після прийняття рішення про колегіальний розгляд справи.

У випадку, передбаченому частиною сьомою цієї статті, суддею-доповідачем та головуючим суддею в колегії є суддя, визначений ЄСІТС при автоматизованому розподілі справ.

Невирішені судові справи за вмотивованим розпорядженням керівника апарату суду, що додається до матеріалів справи, передаються для повторного автоматизованого розподілу справ виключно у разі, коли суддя (якщо справа розглядається одноособово) або суддя-доповідач зі складу колегії суддів (якщо справа розглядається колегіально) у передбачених законом випадках не може продовжувати розгляд справи ***більше чотирнадцяти днів,*** що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені ГПК.

Для кожної постійної колегії суддів збори суддів відповідного суду визначають резервних суддів строком на один рік.

Якщо зі складу колегії суддів не може продовжувати розгляд справи суддя, який не є суддею-доповідачем у такій справі, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені ГПК, заміна такого судді з ініціативи судді-доповідача за вмотивованим розпорядженням керівника апарату суду здійснюється ЄСІТС з числа резервних суддів.

Якщо замінити суддю, який вибув, з числа резервних суддів неможливо, – його заміна здійснюється ЄСІТС у порядку, передбаченому частиною першою статті 32 ГПК.

Суддя, визначений на заміну вибулого судді, розглядає у складі колегії суддів усі невирішені справи, які розглядає така колегія суддів, та які у зв’язку з відсутністю вибулого судді неможливо розглянути в строки, встановлені *ГПК*.

ЄСІТС не застосовується для визначення судді (складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально) для розгляду конкретної справи виключно у разі настання обставин, які об’єктивно унеможливили її функціонування та тривають ***понад п’ять робочих днів***.

Справа, розгляд якої розпочато одним суддею чи колегією суддів, повинна бути розглянута тим самим суддею чи колегією суддів, за винятком випадків, які унеможливлюють участь судді у розгляді справи, та інших випадків, передбачених ГПК.

У разі зміни складу суду на стадії підготовчого провадження розгляд справи починається спочатку, за винятком випадків, передбачених ГПК.

У разі зміни складу суду на стадії розгляду справи по суті суд повторно розпочинає розгляд справи по суті, крім випадку, коли суд ухвалить рішення про повторне проведення підготовчого провадження.

Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду, який ухвалив рішення, що переглядається, якщо справа розглядалася суддею одноособово або у складі колегії суддів. Якщо такий склад суду сформувати неможливо, суддя або колегія суддів для розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами визначається в порядку, встановленому частиною першою цієї статті.

Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою, якщо рішення, що переглядається, ухвалено відповідно палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою.

Результати автоматизованого розподілу (повторного розподілу) справи оформлюються протоколом.

Частина сімнадцята статті 32 визначає відомості, які має містити протокол:

1) дата, час початку та закінчення автоматизованого розподілу;

2) номер судової справи, категорія та коефіцієнт її складності, ім'я (найменування) учасників справи;

3) інформація про визначення списку суддів для участі (підстави, за яких судді не беруть участі) в автоматизованому розподілі; інформація про визначення судді, судді-доповідача;

4) підстави здійснення автоматизованого розподілу (повторного автоматизованого розподілу);

5) прізвище, ініціали та посада уповноваженої особи апарату суду, відповідальної за здійснення автоматизованого розподілу судових справ.

Копія такого протоколу в електронній чи паперовій формі підписується уповноваженими особами апарату суду та видається (надсилається) заінтересованій особі *не пізніше наступного дня* після подання до суду відповідної заяви.

Особливості розподілу судових справ встановлюються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Статтею 33 ГПК визначено загальні принципи одноособового або колегіального розгляду справи суддями господарських судів та суддями Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Згідно частини першої цієї статті справи у судах першої інстанції розглядаються суддею одноособово, крім випадків, визначених кодексом.

Будь-яку справу, що відноситься до підсудності суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку наказного і спрощеного позовного провадження.

Справи у Вищому суді з питань інтелектуальної власності розглядаються колегією суддів у складі трьох суддів.

Перегляд в апеляційному порядку судових рішень судів першої інстанції здійснюється колегією суддів суду апеляційної інстанції у складі трьох суддів.

Перегляд судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

У визначених ГПК випадках перегляд судових рішень судом касаційної інстанції здійснюється судовою палатою Касаційного господарського суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного господарського суду (об'єднаною палатою) або Великою Палатою Верховного Суду (Великою Палатою).

Засідання палати в суді касаційної інстанції вважається правомочним за умови присутності на ньому більше половини її складу.

Засідання об'єднаної палати, Великої Палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється судом у такому самому кількісному складі, в якому ці рішення були ухвалені (одноособово або колегіально).

Незалежно від того, у якому складі розглядалася справа, перегляд судових рішень за виключними обставинами з підстав, визначених пунктами 1, 3 частини третьої статті 320 ГПК, здійснюється колегією у складі трьох або більшої непарної кількості суддів, а з підстави, визначеної пунктом 2 частини третьої статті 320 (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом), – Великою Палатою Верховного Суду.

Якщо справа має розглядатися суддею одноособово, але цим Кодексом передбачена можливість колегіального розгляду такої справи, питання про призначення колегіального розгляду вирішується до закінчення підготовчого засідання у справі (до початку розгляду справи, якщо підготовче засідання не проводиться) суддею, який розглядає справу, за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи, про що постановляється ухвала.

Питання про розгляд справи колегією у складі більше трьох суддів вирішується колегією суддів, визначеною в порядку, встановленому частиною другою статті 32 ГПК, до початку розгляду справи, з урахуванням категорії і складності справи, про що постановляється ухвала.

Порядок вирішення питань при колегіальному розгляді справи регламентовано статтею 34 ГПК.

Питання, що виникають під час колегіального розгляду справи судом, вирішуються більшістю голосів суддів. Головуючий голосує останнім.

При ухваленні рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали. Судді не мають права розголошувати міркування, що були висловлені у нарадчій кімнаті.

Суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. Про наявність окремої думки повідомляються учасники справи без оголошення її змісту в судовому засіданні. Окрема думка приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення.

§ 2. Відводи

Статтями 35, 36, 36, 37, 38, 39, 40 ГПК встановлені підстави, які зумовлюють причини відводу (самовідводу) судді господарського суду, а також секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Стаття 35 ГПК встановлює підстави для відводу (самовідводу) судді.

Суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання, або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;

3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді.

Наведені в частині першій статті 35 підстави для відводу (самовідводу) судді не має вичерпного характеру обставин і передбачає, крім наведених й інші обставини, про це свідчить вказівка, що міститься в частині другій статті 35. Так, суддя підлягає відводу (самовідводу) також за наявності обставин, встановлених статтею 36.

До складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї, родичами між собою чи родичами подружжя.

Водночас незгода сторони з процесуальними рішеннями судді, рішення або окрема думка судді в інших справах, висловлена публічно думка судді щодо того чи іншого юридичного питання не може бути підставою для відводу (ч. 4 ст. 35).

Стаття 36 ГПК визначає вичерпний перелік випадків недопустимості повторної участі судді у розгляді справи.

Такими підставами є нижченаведене.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в судах апеляційної і

касаційної інстанцій, а так само у новому розгляді справи судом першої інстанції після скасування рішення суду або ухвали про закриття провадження в справі.

Суддя, який брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, не може брати участі в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в судах касаційної або першої інстанцій, а також у новому розгляді справи після скасування постанови суду апеляційної інстанції.

Суддя, який брав участь у перегляді справи в суді касаційної інстанції, не може брати участі в розгляді цієї справи в суді першої чи апеляційної інстанцій, а також у новому її розгляді після скасування постанови суду касаційної інстанції.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи, рішення в якій було в подальшому скасоване судом вищої інстанції, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду у цій справі.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд судового рішення у зв’язку з виключними обставинами у цій справі.

Крім підстав відводу судді, стаття 37 ГПК містить підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу (самовідводу) з підстав, зазначених у статті 35.

Експерт, спеціаліст, перекладач не може брати участі у розгляді справи, якщо він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи.

Участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача у судовому засіданні під час попереднього розгляду даної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їх відводу.

Як бачимо, частиною першою та другою статті 37 визначені підстави за яких вказані особи не можуть брати участь у господарській справі, тоді як частиною третьою визначено участь вказаних осіб у господарській справі, за умови, що ці особи брали участь у попередньому розгляді справи, що не є підставою до їх відводу у розгляді справи.

Процедурні підстави самовідводу та відводи судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача визначає стаття 38 ГПК.

З підстав, зазначених у статтях 35, 36 і 37, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов’язані заявити самовідвід.

З підстав, зазначених у статтях 35, 36 і 37, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід учасниками справи.

Відвід повинен бути вмотивованим і заявленим *протягом десяти днів з* дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Самовідвід може бути заявлений не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Після спливу вказаного строку заявляти відвід (самовідвід) дозволяється лише у виняткових випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) заявнику не могло бути відомо до спливу вказаного строку, але не пізніше двох днів з дня, коли заявник дізнався про таку підставу.

Встановлення обставин, вказаних у пунктах 1-4 частини першої статті 35 та статті 36, звільняє заявника від обов'язку надання інших доказів упередженості судді для цілей відводу.

Якщо відвід заявляється повторно з підстав, розглянутих раніше, суд, який розглядає справу, залишає таку заяву без розгляду.

Процесуальне законодавство наділяє правом заявити відвід та самовідвід судді за наявності підстав та в порядку статті 39 ГПК.

Питання про відвід (самовідвід) судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі.

Питання про відвід судді вирішує суд, який розглядає справу. Суд задовольняє відвід, якщо доходить висновку про його обґрунтованість.

Якщо суд доходить висновку про необґрунтованість заявленого відводу, він вирішує питання про зупинення провадження у справі. У цьому випадку вирішення питання про відвід здійснюється суддею, який не входить до складу суду, що розглядає справу, і визначається у порядку, встановленому частиною першою статті 32. Такому судді не може бути заявлений відвід.

Якщо заява про відвід судді надійшла до суду пізніше ніж за три робочі дні до наступного засідання, така заява не підлягає передачі на розгляд іншому судді, а питання про відвід судді вирішується судом, що розглядає справу.

Якщо на час подання заяви про відвід судді у суді здійснюють правосуддя менше трьох суддів, вирішення питання про відвід здійснюється в нарадчій кімнаті суддею, який розглядає справу чи вчиняє іншу процесуальну дію, про що виноситься ухвала. У такому випадку положення частин третьої та четвертої цієї статті не застосовуються.

Питання про відвід судді Великої Палати не підлягає передачі на розгляд іншому судді та розглядається Великою Палатою.

Питання про відвід вирішується невідкладно. Вирішення питання про відвід суддею, який не входить до складу суду, здійснюється протягом двох робочих днів, але не пізніше призначеного засідання по справі. У разі розгляду заяви про відвід суддею іншого суду - не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід. Відвід, який надійшов поза межами судового

засідання, розглядається судом у порядку письмового провадженняСуд вирішує питання про відвід без повідомлення учасників справи. За ініціативою суду питання про відвід може вирішуватися у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неявка учасників справи у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

Питання про самовідвід судді вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу.

Питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення, а також думку учасників справи. Неявка особи, якій заявлено відвід, у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє ухвалу.

Право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, оскільки статтею 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини закріплено основні процесуальні гарантії, якими може скористатися особа при розгляді її позову в національному суді і до яких належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26.12.2011 р. №18 (пункт 1.2.1) сторони, треті особи або прокурор можуть заявити відвід лише тим суддям, які беруть участь у розгляді конкретної справи, а не всім взагалі суддям того чи іншого господарського суду; заявлення відводу голові господарського суду чи його заступнику можливе лише у разі прийняття ними справи до свого провадження.

Не є підставами для відводу суддів заяви, які містять лише припущення про існування відповідних обставин, не підтверджених належними і допустимими доказами, а також наявність скарг, поданих на суддю (суддів) у зв'язку з розглядом даної чи іншої справи, обставини, пов'язані з прийняттям суддями рішень з інших справ.

За імперативним приписом частини сьомої статті 39 відвід повинен заявлятись у письмовій формі.

У разі відводу та самовідводу (суду) судді, наслідки такого відводу визначені в статті 40 ГПК.

Головний наслідок – це необхідність заміни суду чи судді.

У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому статтею 32.

У разі задоволення заяви про відвід одному або декільком суддям, які розглядають справу колегіально, справа розглядається в тому самому суді таким самим складом колегії суддів із заміною відведеного судді або суддів,

або іншим складом суддів, який визначається у порядку, встановленому статтею 32.

Якщо після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у статті 36, неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, справа за розпорядженням голови суду передається до іншого суду, визначеного в порядку, встановленому ГПК.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте порядок визначення складу господарського суду.
- Розкрийте загальні принципи одноособового або колегіального розгляду справи суддями господарських судів та суддями Вищого суду з питань інтелектуальної власності.
- Які існують підстави для відводу (самовідводу) судді ?
- Назвіть перелік випадків недопустимості повторної участі судді у розгляді справи.
- Назвіть підстави відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.
- Розкрийте процедурні підстави самовідводу та відводи судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.
- Визначте порядок розгляду заяв про відводу та самовідвод судді.

Модуль 6

УЧАСНИКИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

§ 1. Учасники справи

Ключовими особами господарського процесу є його учасники. Цей склад формується в залежності від провадження, в якому розглядається господарська справа. **Згідно статті 41 ГПК ними можуть бути:**

- у позовному провадженні – *сторони та треті особи*; (ч.1 ст. 41).
- у наказному провадженні – *заявник та боржник*; (ч.2 ст. 41).
- у провадженні – *органи та особи*, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб; (ч.3 ст. 41).
- у справах про оскарження рішення третейського суду та про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду – *учасники третейського розгляду, а також особи*, які не брали участі у третейському розгляді, якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та (або) обов'язки; (ч. 4 ст. 41).
- у справах про банкрутство склад учасників справи визначається Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ними можуть бути: *сторони, арбітражний керуючий, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також інші особи, зокрема, Фонд державного майна, державний орган з питань банкрутства, представник працівників боржника, уповноважена особа акціонерів або учасників товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю*) (ч. 5 ст. 41).

Стаття 42 ГПК наділяє учасників господарської справи правами та обов'язками.

Згідно частини першої учасники справи мають право:

1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень;

2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;

5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;

6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.

Згідно частини другої учасники справи зобов'язані:

1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;

2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи;

3) з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою;

4) подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;

5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні;

6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки;

7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом.

З метою дотримання своїх обов'язків учасники справи забезпечуються примусовим впливом з боку суду.

У випадку невиконання учасником справи його обов'язків суд застосовує до такого учасника справи заходи процесуального примусу, передбачені **(**ч.3 ст. 42).

За введення суду в оману щодо фактичних обставин справи винні особи несуть відповідальність, встановлену законом (ч. 4 ст. 42).

Що стосується оману суду, варто зазначити, що така відповідальність передбачена кримінальним законом для певних суб'єктів у цивільному та кримінальному процесі.

Частинами 5–9 статті 42 передбачено подання документів і доказів до суду в електронній формі з використанням ЄСІТС.

Документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням ЄСІТС за винятком випадків, передбачених ГПК.

Процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Якщо ГПК передбачено обов'язок учасника справи надсилати копії документів іншим учасникам справи, такі документи можуть направлятися вказаним особам з використанням ЄСІТС в електронній формі, крім випадків, коли інший учасник не має офіційної електронної адреси.

Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи (його представника).

Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в паперовій формі, такі документи скріплюються власноручним підписом учасника справи (його представника).

Якщо позов, апеляційна, касаційна скарга подані до суду в електронній формі, позивач, особа, яка подала скаргу, мають подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі.

Стаття 43 ГПК визначає неприпустимість зловживання процесуальними правами учасників судового процесу та їх представників, які повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, зловживання процесуальними правами не допускається.

Згідно частини другої цієї статті залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню господарського судочинства, зокрема:

1) подання скарги на судове рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення;

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями;

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об’єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання.

Суд зобов’язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені ГПК.

Стаття 44 ГПК визначає процесуальну правоздатність та процесуальну дієздатність учасників господарського судочинства.

Усі фізичні і юридичні особи здатні мати процесуальні права та обов’язки сторони, третьої особи, заявника, боржника (процесуальна правоздатність).

Фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи здатні особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (процесуальна дієздатність).

Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена.

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. Процесуальної дієздатності набуває також неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому законом, надано повну цивільну дієздатність.

Юридична особа набуває процесуальних прав та обов'язків у порядку, встановленому законом, і здійснює їх через свого представника.

Юридична особа може набувати процесуальних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників у випадках, коли відповідно до закону чи установчого документа така юридична особа набуває та здійснює права, а також несе обов'язки через своїх учасників.

На відміну від норм статті 44, більш докладно дієздатність та правоздатність фізичної особи (ст. ст. 25–42, 59, 69, 77), фізичної особи – підприємця (ст. 54) та юридичної особи (ст. ст. 91–92) надається в Цивільному кодексі України.

Стаття 45 ГПК визначає сторони судового процесу.

Згідно частини першої цієї статті сторонами в судовому процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути особи, зазначені у статті 4 ГПК.

У спорах щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів власників облігацій стороною в судовому процесі є адміністратор за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій, відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Позивачами є особи, які подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного, невизнаного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу.

Відповідачами є особи, яким пред'явлено позовну вимогу.

Незважаючи на те, що у статті 45 законодавець не вказує про яке провадження йде мова, а мова йде про позовне провадження, сторонами у процесі позовного провадження є позивач та відповідач.

Стаття 46 ГПК визначає процесуальні права та обов'язки сторін господарського процесу, які користуються рівними процесуальними правами.

Згідно частини другої статті 46, крім прав та обов'язків, визначених у статті 42:

1) позивач вправі відмовитися від позову (всіх або частини позовних вимог), відповідач має право визнати позов (всі або частину позовних вимог) – на будь-якій стадії судового процесу;

2) позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог – до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження;

3) відповідач має право подати зустрічний позов у строки, встановлені ГПК.

До закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. У справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається ***не пізніше ніж за п'ять днів*** до початку першого судового засідання у справі (ч. 3 ст. 46).

У разі направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції зміна предмета, підстав позову не допускаються, крім випадків, визначених статтею 46 (ч. 4 ст. 46).

Зміна предмета або підстав позову при новому розгляді справи допускається в строки, встановлені частиною третьою цієї статті, лише у випадку, якщо це необхідно для захисту прав позивача у зв'язку із зміною фактичних обставин справи, що сталася після закінчення підготовчого засідання, або якщо справа розглядалася за правилами спрощеного позовного провадження – після початку першого судового засідання при первісному розгляді справи.

У разі подання будь-якої заяви, передбаченої пунктом 2 частини другої, частиною третьою або четвертою статті 46, до суду подаються докази направлення копії такої заяви та доданих до неї документів іншим учасникам справи. У разі неподання таких доказів суд не приймає до розгляду та повертає заявнику відповідну заяву, про що зазначає в ухвалі (ч. 5 ст. 46).

Суд не приймає відмови від позову, зменшення розміру позовних вимог, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Згідно частини сьомої статті 46 сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою.

У разі якщо стороною в судовому процесі є адміністратор за випуском облігацій, здійснення ним відмови від позову, визнання позову на будь-якій стадії судового процесу, подання зустрічного позову, зменшення розміру позовних вимог, зміни предмета позову, укладення мирової угоди, відмови від апеляційної або касаційної скарги можливе виключно за наявності згоди зборів власників облігацій, отриманої адміністратором за випуском облігацій, відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Особливості участі у судовій справі кількох позивачів або відповідачів визначає стаття 47 ГПК. Кожен із нижченаведених суб'єктів є

самостійним процесуальним учасником судової справи, які у судовому господарському процесі діють самостійно. Така участь може здійснюватися за участю декількох позивачів і відповідачів, яка в спеціальній юридичній літературі визначається як процесуальна співучасть.

Процесуальна співучасть виступає самостійним процесуальним інститутом господарського процесу, виникнення якої обумовлюється обставинами матеріально-правового і процесуального характеру.

Згідно частини першої статті 47 позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Кожен із позивачів або відповідачів щодо іншої сторони діє в судовому процесі самостійно.

Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо:

1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;

2) права або обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;

3) предметом спору є однорідні права і обов'язки.

В залежності від предмета спору, одним із учасників господарського процесу є співвідповідач. Співвідповідачем у господарському процесі є особа, яка бере участь у господарській справі на боці відповідача.

Залучення до участі у справі співвідповідача. Заміна неналежного відповідача визначає стаття 48 ГПК.

Суд першої інстанції має право за клопотанням позивача *до закінчення підготовчого провадження,* а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання, залучити до участі у ній співвідповідача.

Якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання, за клопотанням позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі.

Після спливу строків, зазначених в частинах першій та другій статті 48, суд може залучити до участі у справі співвідповідача або замінює первісного відповідача належним відповідачем виключно у разі, якщо позивач доведе, що не знав та не міг знати до подання позову у справі про підставу залучення такого співвідповідача чи заміну неналежного відповідача (ч. 3 ст. 48).

Про залучення співвідповідача чи заміну неналежного відповідача постановляється ухвала. За клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розгляд справи починається спочатку.

Відповідач, замінений іншим відповідачем, має право заявити вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним внаслідок необґрунтованих дій позивача. Питання про розподіл судових витрат вирішується в ухвалі про заміну неналежного відповідача.

У питанні заміни неналежного відповідача Пленум ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26.12.2011 р. дає таке роз'яснення.

Господарський суд за клопотанням сторони або за своєю ініціативою має право до прийняття рішення залучити до участі у справі іншого відповідача, якщо у спірних правовідносинах він виступає або може виступати як зобов'язана сторона.

Заміна первісного відповідача належним відповідачем допускається лише за згодою позивача, яка має бути викладена в його письмовій заяві чи зафіксована в протоколі судового засідання. Якщо ж такої згоди не надано, то господарський суд у залежності від конкретних обставин справи вчиняє одну з таких дій:

1) розглядає справу в межах заявлених позовних вимог і відмовляє в позові, оскільки відповідач не є належним;

2) залучає до участі у справі з власної ініціативи іншого відповідача.

Ухвали про залучення іншого відповідача чи заміну неналежного відповідача не можуть бути оскаржені в апеляційному та у касаційному порядку.

У разі якщо заява (клопотання) про залучення іншого відповідача або про заміну відповідача залишається судом без задоволення, то ухвала з цього приводу не виноситься, а про відхилення відповідної заяви (клопотання) зазначається в описовій частині рішення суду або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

§ 2. Треті особи

Інститут третіх осіб у господарському процесі породжується багато-суб'єктністю матеріальних правовідносин і необхідністю участі у справі різних суб'єктів.

ГПК передбачає два види третіх осіб:

- ♦ треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору (ст. 49);
- ♦ треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору (ст. 50).

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, заінтересовані у вирішенні господарської справи і вступають у процес, порушений позивачем, оскільки вважають, що їх права чи охоронювані законом інтереси, з приводу яких виник спір між сторонами, належать їм. Заявляючи самостійні вимоги щодо предмета спору, вони тим самим заявляють про наявність у них самостійних прав, відмінних та не залежних від прав сторін *і можуть вступити у справу до закінчення підготовчого провадження або до початку першого судового засідання.*

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, згідно статті 49 ГПК можуть вступити у справу до закінчення

підготовчого провадження або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, подавши позов до однієї або декількох сторін.

Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу суд постановляє ухвалу.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача.

Після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням учасника справи розглядається спочатку.

До позовів третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, в якій відкрито провадження, застосовуються положення статті 180 ГПК. Тобто, особа має право подати зустрічний позов.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, згідно статті 50 ГПК можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого провадження у справі або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права або обов'язки щодо однієї із сторін. Їх може бути залучено до участі у справі також за заявою учасників справи.

Якщо суд при вирішенні питання про відкриття провадження у справі або при підготовці справи до розгляду встановить, що рішення господарського суду може вплинути на права та обов'язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

У заявах про залучення третіх осіб і у заявах третіх осіб про вступ у справу на стороні позивача або відповідача зазначається, на яких підставах третіх осіб належить залучити до участі у справі.

Про залучення третіх осіб до участі у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначає, на які права чи обов'язки такої особи та яким чином може вплинути рішення суду у справі.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, мають процесуальні права та обов'язки, встановлені статтею 42 (ч. 5 ст. 50)

Вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не тягне за собою розгляду справи спочатку.

Отже, ГПК передбачає можливість участі в судовому процесі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог, на предмет спору. Така третя особа виступає в процесі на стороні позивача або відповідача – у залежності від того, з ким із них у неї існують (або існували) певні правові відносини.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26.11.2011 р., питання про допущення або залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі вирішується ухвалою суду про прийняття позовної заяви до розгляду (із зазначенням про це в ухвалі про порушення провадження у

справі) або під час розгляду справи, але до прийняття господарським судом рішення, з урахуванням того, чи є у цієї особи юридичний інтерес у даній справі. Саме лише зазначення в позовній заяві та/або у вступній частині судового рішення певного підприємства чи організації як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, без вирішення судом питання щодо її допущення або залучення до участі у справі не надає їй відповідного процесуального статусу.

Що ж до наявності юридичного інтересу у третьої особи, то у вирішенні відповідного питання суд має з'ясовувати, чи буде у зв'язку з прийняттям судового рішення з даної справи таку особу наділено новими правами чи покладено на неї нові обов'язки, або змінено її наявні права та/або обов'язки, або позбавлено певних прав та/або обов'язків у майбутньому.

Ухвали про залучення до участі у справі третіх осіб або їх вступ у справу оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку не підлягають.

Процесуальний закон не обмежує можливості допущення особи до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на підставі її заяви про вступ у справу в процесі повторного розгляду останньої в апеляційному порядку, а також залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі за клопотанням сторони, прокурора або з ініціативи апеляційного господарського суду; відповідні дії можуть мати місце до прийняття апеляційною інстанцією судового рішення зі справи.

Не можуть бути третіми особами у справі відокремлені підрозділи юридичних осіб. Водночас вони можуть на загальних підставах виступати в судовому процесі від імені відповідних юридичних осіб за наявності належних повноважень.

Коло повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи стосовно здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про відокремлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу. При цьому слід мати на увазі, що стороною у справі є юридична особа, від імені якої діє відокремлений підрозділ, і рішення приймається саме стосовно підприємства чи організації – юридичної особи, але в особі її відокремленого підрозділу, наприклад: «Стягнути з підприємства «А» в особі його відокремленого підрозділу – філії № 1 на користь організації «Б» в особі її Н-ської філії таку-то суму».

Однак, необхідно також враховувати, що саме лише зазначення в установчих документах чи положенні про наявність у відокремленого підрозділу права представляти юридичну особу в суді (господарському суді) не свідчить про надання такому підрозділові відповідних повноважень та визначення їх кола.

Враховуючи приписи статті 50 ГПК щодо третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можна допустити, що незалучення у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних

вимог щодо предмета спору має певні правові наслідки, незалучення у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, визначені статтею 51 ГПК.

Якщо в результаті ухвалення судового рішення сторона може набути право стосовно третьої особи або третя особа може пред'явити вимоги до сторони, така сторона зобов'язана сповістити цю особу про відкриття провадження у справі і подати до суду заяву про залучення її до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. До такої заяви повинні бути додані докази про направлення її копії особі, про залучення якої як третьої особи подана заява.

У разі розгляду справи без повідомлення третьої особи про розгляд справи, обставини справи, встановлені судовим рішенням, не мають юридичних наслідків при розгляді позову, пред'явленого стороною, яка брала участь у цій справі, до цієї третьої особи або позову, пред'явленого цією третьою особою до такої сторони.

У разі вибуття одного із учасників судового процесу, закон передбачає його заміну правонаступником, стаття 52 ГПК визнає як процесуальне правонаступництво.

Процесуальне правонаступництво – це заміна учасника справи, який у зв'язку із поважними причинами вибув з судового процесу, іншою особою.

У процесі процесуального правонаступництва зберігаються процесуальні правовідносини, які розвиваються за участю правонаступника. Підставами процесуального правонаступництва можуть бути різноманітні обставини.

Так, у разі смерті або оголошення фізичної особи померлою, припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу.

Усі дії, вчинені в судовому процесі до вступу у справу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку правонаступник замінив.

Про заміну або про відмову в заміні учасника справи його правонаступником суд постановляє ухвалу.

Статтею 52 ГПК передбачено процесуальне правонаступництво у зв'язку не лише зі смертю (оголошенням померлою) фізичної особи та реорганізацією суб'єкта господарювання, а й в інших передбачених законом випадках, у тому числі заміни кредитора або боржника у зобов'язанні (статті відповідно 512 і 520 Цивільного кодексу України). У разі заміни кредитора в зобов'язанні не в повному обсязі (у подільному зобов'язанні; в разі передачі новому кредитору права на стягнення неустойки окремо від передачі прав вимоги за основним зобов'язанням тощо) новий кредитор є правонаступником первісного кредитора лише в обсязі і на умовах, що

існували на момент переходу відповідних прав якщо інше не встановлено договором або за законом (ст. 514 ЦК).

У процесі розгляду господарської справи права або обов'язки (фізичної особи, або юридичної особи) можуть перейти до правонаступника (іншої особи), яка не є учасником конкретної господарської справи. У цьому випадку на будь-якій стадії судового процесу відбувається процесуальне правонаступництво, тобто заміна однієї зі сторін процесу іншою особою – правонаступником. При цьому варто пам'ятати, що процесуальне правонаступництво фізичних осіб та юридичних осіб має свої особливості.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26.11.2011 р., процесуальне правонаступництво фізичних осіб має свої особливості. Стосовно фізичних осіб – підприємців та учасників корпоративних відносин, що є сторонами у справах або третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, таке правонаступництво можливе за одночасної наявності двох умов: по-перше, коли відповідні правонаступники мають аналогічний правовий статус (зокрема, фізичних осіб – підприємців чи учасників корпоративних відносин), і, по-друге, існування даного статусу на момент вирішення господарським судом питання про процесуальне правонаступництво: сама лише можливість виникнення процесуального правонаступництва в майбутньому (наприклад, через передбачуване успадкування майна та виникнення у іншої особи в зв'язку з цим корпоративних прав) не може братися господарським судом до уваги.

За певних обставин, згідно частини першої статті 53, у випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду в інтересах інших осіб, державних чи суспільних інтересах та брати участь у цих справах.

Частина перша-п'ята статті 53 визначає специфіку участі у судовому процесі:

- ♦ органів державної влади;
- ♦ органів місцевого самоврядування;
- ♦ прокурора;
- ♦ юридичних осіб;
- ♦ фізичних осіб.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які звертаються до суду за захистом прав і інтересів інших осіб, повинні надати суду документи, які підтверджують наявність передбачених законом підстав для звернення до суду в інтересах таких осіб.

У визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. Невиконання цих вимог має наслідком застосування положень, передбачених статтею 174 ГПК (ч. 4 ст. 53), *визначає наслідки залишення позовної заяви без руху.*

У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чиїх інтересах подано позов, набуває статусу позивача.

У разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі набуває статусу позивача.

Частина шоста статті 53 ГПК гарантує участь у судовому процесі представників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, звертаючись з позовом про відшкодування шкоди (збитків) у порядку статті 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», діє від імені та в інтересах неплатоспроможного банку або банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених частиною другою статті 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а у разі припинення неплатоспроможного банку або банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених частиною другою статті 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», як юридичної особи – в інтересах кредиторів, вимоги яких залишилися незадоволеними після завершення ліквідації банку.

Особливості участі у судовому процесі осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах юридичної особи у спорах про відшкодування збитків, заподіяних її посадовою особою визначає стаття 54 ГПК.

Власник (власники), учасник (учасники), акціонер (акціонери) юридичної особи, якому (яким) сукупно належить 5 і більше відсотків статутного капіталу товариства (голосуючих акцій) або частка у власності юридичної особи якого (яких) сукупно становить 5 і більше відсотків, може (можуть) подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою.

У разі відкриття провадження за таким позовом зазначена юридична особа набуває статусу позивача, але не вправі здійснювати свої процесуальні права та обов’язки без згоди власника (власників), учасника (учасників), акціонера (акціонерів), який (які) подав (подали) позов. Посадова особа, до якої пред’явлений позов, не вправі представляти юридичну особу та призначати іншу особу для представництва юридичної особи в даній справі.

До закінчення підготовчого засідання у справі інший співвласник (співвласники), учасник (учасники), акціонер (акціонери) цієї юридичної особи має (мають) право приєднатися до поданого позову шляхом подання до суду відповідної заяви, після чого він (вони) набуває (набувають) таких самих процесуальних прав та обов'язків, як і власник (учасник, акціонер), який подав позов.

Стаття 55 ГПК визначає процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Органи та особи, які відповідно до ГПК звернулися до суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, *за винятком обмежень*, передбачених частиною другою вказаної статті.

Органи та особи, які відповідно до ГПК мають право звертатися до суду в інтересах осіб, за винятком осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах юридичної особи у спорах про відшкодування збитків, заподіяних її посадовою особою, *не мають права укладати мирову угоду*.

Відмова органів та осіб, які відповідно до ГПК звернулися до суду в інтересах інших осіб, від поданої ними заяви або зміна позовних вимог не позбавляє особу, на захист прав та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі.

Якщо особа, яка має процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених позовних вимог, суд залишає заяву без розгляду, крім позову про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, поданого власником (власниками), учасником (учасниками), акціонером (акціонерами) цієї юридичної особи в її інтересах, а також позову прокурора в інтересах держави.

Відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданого прокурором в інтересах держави позову (заяви), подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє прокурора права підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті.

Прокурор та інша особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, з метою вирішення питання щодо наявності підстав для перегляду судових рішень у справі, розглянутій без його (її) участі, має право ознайомлюватися з матеріалами справи в суді та отримувати їх копії. Прокурор користується таким самим правом з метою вирішення питання про вступ у справу за позовом (заявою) іншої особи.

Стаття 55 ГПК по суті визначає процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, визначених в статтею 53.

§ 3. Представництво у господарському судочинстві

У статтях 56–61 ГПК визначені загальні правила представництва (самопредставництво) у господарському судочинстві.

Частина перша статті 237 Цивільного кодексу України визначає представництво як правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

На разі представництво в судах апеляційної інстанції згідно підпункту 11 пункту 16–1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України здійснюється виключно прокурорами або адвокатами. Згідно із частинами 3, 4 статті 131– 2 Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді, зокрема у малозначних спорах.

Частиною п'ятою статті 12 визначено, які справи є малозначними.

Враховуючи означені положення, а також зміст приписів статей 56–61 ГПК представництво інтересів учасників – суб'єктів господарювання в апеляційному господарському суді може здійснюватися:

- ♦ адвокатом та/або особисто фізичною особою-підприємцем чи керівником або уповноваженим членом виконавчого органу юридичної особи на підставі закону, статуту, положення – у всіх справах;
- ♦ представником, який відповідає вимогам статті 58 ГПК, на підставі довіреності – тільки у малозначних спорах (справах).

У Рішенні Конституційного Суду України від 08.04.1999 р. № 3-рп/99 у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) зазначається, що за правовою природою представництво в суді є правовідносинами, в яких одна особа (представник) на підставі певних повноважень виступає від імені іншої особи (довірителя) і виконує процесуальні дії в суді в її інтересах, набуваючи (змінюючи, припиняючи) для неї права та обов'язки.

Також варто зазначити, що ГПК не обмежує кількості представників, яких може призначити одна особа.

Під процесуальним представництвом у судовому процесі слід розуміти визначене процесуальним законом виконання процесуальних дій особисто, або представництво, яке здійснюється в інтересах іншої особи.

Згідно частини першої статті 56 ГПК сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь в судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

Юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи), або через представника.

Держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування), або через представника.

Представництво за законом визначено статтею 242 ЦК, відповідно до якого батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною. Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа.

Стаття 57 визначає законних представників.

Інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб представляють у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть представляти у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом, як *законні представники*. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена. Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам, які відповідно до закону мають право здійснювати представництво в суді.

Суд має право залучити відповідний орган чи особу, якій законом надано право захищати права та інтереси інших осіб, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Окрім законних представників, особи, які можуть бути представниками, визначені статтею 58 ГПК.

Ними можуть бути:

- адвокат;
- законний представник (малозначних спорах);
- органи публічної влади;
- інші особи.

Водночас, одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними.

Згідно статті 58 ГПК та статті 131–2 Конституції України, представником у господарському процесі може бути законний представник та адвокат. Під законним представником слід розуміти будь-яку іншу особу (в тому

числі й посадову особу), яка досягла 18 років, має повну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження.

Згідно статті 59 ГПК не можуть бути представником в суді особа, яка бере участь у справі як:

- ♦ секретар судового засідання;
- ♦ експерт;
- ♦ спеціаліст;
- ♦ перекладач;
- ♦ свідок;
- ♦ помічником судді; який розглядає справу.
- ♦ особа, яка представляє або представляла у справі іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя;
- ♦ судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники.

Також не може бути представником особа, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді.

Наведений у статті 59 кодексу перелік осіб, які не можуть бути представниками в суді у конкретно визначеній господарській справі, має вичерпний перелік.

Згідно статті 60ГПК повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами:

- ♦ довіреністю фізичної особи;
- ♦ довіреністю юридичної особи;
- ♦ свідоцтвом про народження дитини;
- ♦ рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна;
- ♦ ордером.

Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами (ч. 3 ст. 244 ЦК).

Строк довіреності встановлюється у довіреності. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії.

Строк довіреності, виданої в порядку передоручення, не може перевищувати строку основної довіреності, на підставі якої вона видана (ст. 244 ЦК).

Крім того, норми статей 245–250 ЦК визначають: форму довіреності; довіреність юридичної особи; строк довіреності; припинення представництва за довіреністю; скасування довіреності; відмова представника від вчинення дій, які були визначені довіреністю.

Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Довіреність фізичної особи, за зверненням якої прийнято рішення про надання їй безоплатної вторинної правничої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою органу (установи), який прийняв таке рішення.

Відповідність копії документа, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді.

Оригінали документів, зазначених у статті 60 ГПК, копії з них, засвідчені суддею, або копії з них, засвідчені у визначеному законом порядку, приєднуються до матеріалів справи.

У разі подання представником заяви по суті справи в електронній формі, він може додати до неї довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним підписом відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

У разі подання представником до суду заяви, скарги, клопотання він додає довіреність або інший документ, що посвідчує його повноваження, якщо в справі немає підтвердження такого повноваження на момент подання відповідної заяви, скарги, клопотання.

Довіреності або інші документи, що підтверджують повноваження представника і були посвідчені в інших державах, повинні бути легалізовані в установленому законодавством порядку, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 10 ст. 60).

Безпосередні повноваження представника в суді визначені у статті 61 ГПК.

Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері.

Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю визначаються Цивільним кодексом України, а представництва за ордером – законодавством про адвокатуру.

Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю або ордером має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви.

У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору.

Крім визначених статтею 61 ГПК повноважень предавника, стаття 248 ЦК визначає підстави припинення представництва за довіреністю:

1) закінчення строку довіреності;
2) скасування довіреності особою, яка її видала;
3) відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю;
4) припинення юридичної особи, яка видала довіреність;

5) припинення юридичної особи, якій видана довіреність;

6) смерті особи, яка видала довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності.

У разі смерті особи, яка видала довіреність, представник зберігає своє повноваження за довіреністю для ведення невідкладних справ або таких дій, невиконання яких може призвести до виникнення збитків;

7) смерті особи, якій видана довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності.

З припиненням представництва за довіреністю втрачає чинність передоручення.

У разі припинення представництва за довіреністю представник зобов'язаний негайно повернути довіреність.

Також, згідно статті 249 ЦК особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної довіреності, може в будь-який час скасувати довіреність або передоручення. Відмова від цього права є нікчемною.

Згідно статей 31-32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р., *право на заняття адвокатською діяльністю, згідно статті 31 цього Закону зупиняється у разі:*

1) подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення кримінального правопорушення, крім випадку, передбаченого пунктом 6 частини першої статті 32 цього Закону;

3) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю;

4) визнання адвоката за рішенням суду недієздатним або обмежено дієздатним.

Право на заняття адвокатською діяльністю, згідно статті 32 Закону припиняється шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю у разі:

1) подання адвокатом заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

2) визнання адвоката безвісно відсутнім або оголошення його померлим;

3) смерті адвоката;

4) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю;

5) встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України;

6) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі.

§ 4. Інші учасники судового процесу

Норми статей 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72 ГПК визначають повноваження в указаних нормах статей інших учасників господарського процесу. **Стаття 62 ГПК визначає вичерпний перелік інших учасників судового процесу.**

Ними є:

- помічник судді,
- секретар судового засідання,
- судовий розпорядник,
- свідок,
- експерт,
- експерт з питань права,
- перекладач,
- спеціаліст.

Розглянемо діяльність кожного із наведених вище учасників судового процесу.

Згідно статті 63 ГПК помічник судді забезпечує підготовку та організаційне забезпечення судового процесу.

Помічник судді:

1) бере участь у оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів;

2) здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;

3) виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ.

Помічник судді за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень помічнику судді може бути заявлено відвід з підстав, передбачених ГПК для відводу секретаря судового засідання.

Крім статті 63 повноваження помічника судді визначено статтею 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого кожний суддя має помічника, статус і умови діяльності якого визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України.

Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів Верховного Суду повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років.

Судді самостійно здійснюють добір помічників. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді.

Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

Однак, статус помічника судді змінився після ухвалення Закону «Про державну службу» від 10.12.2015 р. №889-VIII, відповідно до якого помічник судді набув статусу працівника патронатної служби. Частина перша статті 92 цього Закону до посад патронатної служби належать посади радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів, а також посади патронатних служб в інших державних органах.

Особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів.

На сьогодні рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 р. №21 затверджено Положення про помічників суддів, відповідно до положень якого помічник судді – це працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя. Помічник судді є працівником апарату суду.

Згідно статті 64 ГПК секретар судового засідання:

1) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуючому;

2) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;

3) забезпечує ведення протоколу судового засідання та складає протоколи вчинення окремих процесуальних дій;

4) забезпечує оформлення матеріалів справи;

5) виконує інші доручення судді, що стосуються розгляду справи.

Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в протоколі судового засідання.

Секретар судового засідання виконує обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності.

Секретар судового засідання будучи працівником господарського суду, забезпечує організаційне забезпечення судового процесу. Згідно частини одинадцятої статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» секретарі судового засідання входять до штату апарату судів.

У своїй діяльності підпорядкований керівнику апарату суду та судді, секретар судового засідання діє відповідно до внутрішнього розподілу обов'язків та координує свою діяльність з помічником судді та суддею.

Одним із активних учасників господарського процесу є судовий розпорядник. Повноваження служби судових розпорядників, крім статті 65 ГПК, визначає й стаття 159 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого у кожному суді діє служба судових розпорядників. Судові розпорядники забезпечують додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні.

Судові розпорядники призначаються на посаду і звільняються з посади керівником апарату відповідного суду.

Судові розпорядники забезпечуються однострою, зразки якого затверджуються Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Радою суддів України, керуються у своїй діяльності цим Законом, вимогами процесуального закону, відповідними правилами та інструкціями, розпорядженнями голови суду та судді.

Порядок створення та діяльності служби судових розпорядників визначається положенням, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

Згідно частини першої статті 65 ГПК судовий розпорядник:

1) забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників судового процесу;

2) з урахуванням кількості місць та забезпечення порядку під час судового засідання визначає можливу кількість осіб, які можуть бути присутні у залі судового засідання;

3) оголошує про вхід і вихід суду із зали судового засідання та пропонує всім присутнім встати;

4) слідкує за додержанням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;

5) під час судового засідання приймає від присутніх у залі учасників судового процесу документи та інші матеріали і передає суду;

6) запрошує до залу судового засідання свідків та виконує вказівки головуючого щодо приведення їх до присяги;

7) виконує інші доручення головуючого, пов’язані із створенням умов, необхідних для розгляду справ (ч. 1 ст. 65).

Вимоги судового розпорядника, пов’язані з виконанням обов’язків, зазначених у частині першій статті 65, є обов’язковими для учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання.

Скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника розглядаються судом у цьому самому процесі.

Свідок як учасник господарського процесу. Законодавець правовим засадам свідка присвятив статті 66, 67, 68, 87, 88, 89, 90 ГПК. Незважаючи на значний перелік статей в жодній із них не вказано, *коли фізична особа набуває статусу свідка.*

Правовій регламентації свідка присвячена стаття 66 ГПК.

Свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. За відсутності заперечень учасників справи свідок може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд може дозволити свідку брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції незалежно від заперечень учасників справи, якщо свідок не може з'явитися до суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин.

У разі неможливості прибуття до суду та участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також право на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Під свідком слід розуміти фізичну особу, якій відомі будь-які обставини, що мають значення для вирішення справи у суді.

Господарське процесуальне законодавство, статтею 67 ГПК визначає коло осіб, які не можуть бути допитані як свідки:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості;

3) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв – без згоди дипломатичного представника.

Свідок може відмовитися від давання показань.

Стаття 68 ГПК визначає підстави відмови свідка від давання показань на вимогу суду.

Свідок, який з'явився на вимогу суду, не має права відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування,

член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів.

Свідок, який з'явився на вимогу суду та відмовляється давати показання, зобов'язаний повідомити причини відмови.

В цілому у статті 68 відображено частину першу статті 63 Конституції України, відповідно до якої особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Законодавче закріплення свідка відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів є складовою частиною права на захист.

Згідно статті 69 ГПК експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи, може призначатися судом або залучатися учасником справи.

Експерт зобов'язаний надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання, а також з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

Згідно частини шостої статті 69 ГПК експерт має право:

1) ознайомлюватися з матеріалами справи;

2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;

3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;

4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;

5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;

6) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу».

Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Отже, судова експертиза призначається лише у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування. Тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування. Якщо наявні у справі докази є взаємно суперечливими, їх оцінку в разі необхідності може бути здійснено господарським судом з призначенням відповідної судової експертизи.

Визначення способу проведення експертизи належить до компетенції експерта. Відповідно до постанова Пленуму ВГСУ від 23.03.2012 р. №4,

оцінюючи висновок експерта, господарський суд повинен виходити з того, що цей висновок не має заздалегідь встановленої сили і переваг щодо інших доказів.

Правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності визначає Закон України «Про судову експертизу» 25.02.1994 р., стаття 1 якого визначає судову експертизу як це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань.

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Новелою господарського процесуального кодексу є експерт з питань права.

Згідно частини першої статті 70 ГПК як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Запровадження інституту експертів з питань права є новелою процесуального законодавства. На разі відсутній нормативний акт, який би регулював діяльність експерта з питань права. На увагу заслуговує Інструкція «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р., окремо не виділена правова експертиза чи експертні дослідження в галузі права, проте в підпункті 1.2.10 пункту 1.2 розділу І в редакції наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015 р., зазначено, що «З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики щодо вирішення

питань, які потребують застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань, експертними установами організовується проведення інших видів експертиз (крім судово-медичної та судово-психіатричної), у тому числі й тих, що перебувають у стадії наукової розробки».

Отже, *допуск експерта до участі в справі – це прерогатива суду (судді).*

Під час судового процесу виникають питання, які потребують від особи володіння спеціальними знаннями. Такою особою є спеціаліст (ст. 71 ГПК).

Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

Він зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати консультації та роз'яснення, у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу. За відсутності заперечень учасників справи спеціаліст може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ від 23.03.2012 р. №4 визначення обсягу необхідних та достатніх для експертного дослідження матеріалів і перевірка (огляд) матеріалів, які підлягають направленню на експертизу, з точки зору їх повноти та придатності для проведення експертизи, здійснюється господарським судом, за необхідності – за участю представників сторін у справі. Якщо вирішення цих питань викликає утруднення, суд може залучити відповідного спеціаліста.

Якщо обставини справи свідчать про доцільність отримання пояснень спеціаліста з питань, що виникають під час розгляду справи, зокрема, з метою з'ясування її фактичних обставин, господарський суд може скористатися правом, і викликати відповідного спеціаліста для участі в судовому процесі, притому як у підготовці справи до розгляду, так і під час її розгляду.

Виклик спеціаліста здійснюється ухвалою суду. Його пояснення подаються суду у вигляді висновку або в іншій прийнятній для суду письмовій формі. Спеціаліст вправі відмовитися від надання пояснень, якщо наявних у нього матеріалів недостатньо або він не має необхідних знань.

Відповідні пояснення спеціаліста не є висновком експерта.

За наявності в одній і тій же справі протилежних за змістом висновків як спеціаліста, так і судового експерта, їх оцінка здійснюється за правилами ГПК з наданням у зазначеному випадку переваги висновкові судового експерта.

Згідно статті 12 Закону України «Про судоустрій і статус суду» судочинство і діловодство в судах України проводяться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють.

Участь перекладача у судовій справі є однією із конституційних гарантій захисту прав особи на захист і є обов'язковою у всіх випадках, коли особа, яка бере участь у справі, не володіє мовою судочинства, якою ведеться справа.

Повноваження перекладача визначені статтею 72 ГПК.

Перекладачем є особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими. Його кваліфікація підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством (ч. 1 ст. 72).

Перекладач допускається до судової справи ухвалою суду як заявою учасника справи, так може призначається з ініціативи суду. Він зобов'язаний з'являтися до суду за його викликом, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом на процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їхню рідну мову або мову, якою вони володіють. За відсутності заперечень учасників справи перекладач може брати участь в судовому засіданні у режимі відеоконференції.

Участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху.

Перекладач має право ставити питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Хто може бути учасником справи у справах позовного провадження ?
- Хто може бути учасником справи у наказному провадженні ?
- Розкрийте інститут третіх осіб у господарському процесі.
- Розкрийте специфіку участі у судовому процесі органів та посадових осіб органів публічної влади.
- Розкрийте специфіку представництва у господарському процесі.
- Назвіть осіб, які не можуть бути представниками в суді.
- В чому полягають повноваження судового розпорядника в суді ?
- Надайте правову характеристику свідка, експерта, експерт з питань права, перекладача та спеціаліста як учасників судового процесу.

Модуль 7

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

§ 1. Основні положення про докази

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи **(ч. 1 ст. 73 ГПК).**

Докази, що використовуються в судовому доказуванні у порядку господарського судочинства, мають зміст (відомості, інформацію про відомості) та процесуальну форму, регламентовану законом (засоби доказування тощо).

Ці дані встановлюються такими засобами:

1) письмовими, речовими і електронними доказами;
2) висновками експертів;
3) показаннями свідків;

Особливості визначення шкоди, завданої у результаті виведення банку з ринку або ліквідації банку на підставі протиправних (незаконних) індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішень Кабінету Міністрів України особам, які на дату прийняття таких індивідуальних актів або рішень, відповідно, мали статус учасників такого банку, встановлюються Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (ч. 2 ст. 73).

Відповідно до господарського процесуального законодавства кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Якщо подані сторонами та іншими учасниками судового процесу докази є недостатніми, господарський суд може за їх клопотанням чи за власною ініціативою витребувати в порядку підготовки справи до розгляду необхідні для цього письмові і речові докази, інші матеріали, притому не лише від учасників судового процесу, а й від інших підприємств, установ, організацій, державних органів. У разі неможливості самостійно подати необхідні для розгляду справи докази сторона, прокурор, третя особа вправі звернутися до господарського суду, в тому числі й апеляційної інстанції, з клопотанням про витребування доказів; при цьому обґрунтування такої неможливості покладається на особу, що заявляє відповідне клопотання.

необхідних випадках на вимогу судді пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі, мають бути викладені письмово.

В постанові Пленуму ВГСУ Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції №18 від 26.12.2011 р., зазначено таке.

Подання письмових доказів, якщо їх не додано до позовної заяви чи до відзиву на неї, має здійснюватися:

або з супровідним листом через канцелярію суду;

або безпосередньо в судовому засіданні за резолюцією судді (із зазначенням про це в протоколі відповідного судового засідання, якщо про долучення доказів до справи стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, заявлено усне клопотання) та з подальшою їх реєстрацією в канцелярії суду (п. 2.4.).

Будь-які подані учасниками процесу докази (в тому числі, зокрема, й стосовно інформації у мережі Інтернет) підлягають оцінці судом на предмет належності і допустимості. Вирішуючи питання щодо доказів, господарські суди повинні враховувати інститут допустимості засобів доказування, згідно з яким обставини справи, що відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Наприклад, чинним законодавством, що регулює відносини за договором перевезення вантажу, встановлено перелік документів-доказів, які є підставою для покладення на перевізника відповідальності за втрату, псування, пошкодження або недостачу вантажу. Отже, ніякі інші документи не можуть підтверджувати обставини, що є підставою для покладення на перевізника відповідальності за незбереження вантажу. Так само за змістом статті 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» та статті 14-[1] Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» єдиним належним доказом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), які мали місце на території проведення антитерористичної операції, як підстави звільнення від відповідальності за невиконання (неналежне виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-промислової палати України, тоді як інші документи не можуть вважатися доказами наявності таких обставин (2.5.).

Обов'язок доказування і подання доказів визначає стаття 74 ГПК.

Відповідно до норм цієї статті кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

У разі посилання учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події, суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою.

Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи.

Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів.

В статті 74 практично відображено застосування положень статті 129 Конституції України та встановлені вимоги до сторін господарського процесу, які доводять обставини, на які вона посилається при обгрунтуванні своєї правової позиції у суді.

За певних обставин учасник господарського процесу може бути звільнений від необхідності доказування, які визначені статтею 75 ГПК.

Обставини, які визнаються учасниками справи, не підлягають доказуванню, якщо суд не має обґрунтованих підстав вважати їх недостовірними або визнаними у зв'язку з примусом. Обставини, які визнаються учасниками справи, можуть бути зазначені в заявах по суті справи, поясненнях учасників справи, їх представників.

Відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози чи тяжкої обставини, або що обставини визнано у результаті зловмисної домовленості її представника з іншою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку.

Обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування.

Обставини, встановлені рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

Обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені.

Обвинувальний вирок суду в кримінальному провадженні або постанова суду, якою особу притягнуто до адміністративної відповідальності у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для господарського суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

Правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для господарського суду.

Обставини, встановлені рішенням третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, виправдувальним вироком суду у кримінальному провадженні, ухвалою про закриття кримінального провадження і звільнення

особи від кримінальної відповідальності, підлягають доказуванню в загальному порядку при розгляді справи господарським судом.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26.11.2011 р., щодо можливості звільнення від доказування перед судом обставин, застосуванні відповідної норми господарським судам необхідно враховувати таке.

Визнання обставин може здійснюватися учасниками судового процесу:

в письмовій формі шляхом зазначення про таке визнання у позовній заяві, відзиві на позовну заяву, поданих суду заяві, клопотанні, листі тощо;

в усній формі під час надання суду усних заяв, клопотань і пояснень; у такому разі про визнання обставин зазначається у протоколі судового засідання. За необхідності суд може зажадати від учасника судового процесу подання відповідної заяви, клопотання, пояснення в письмовій формі.

Про визнання обставин може свідчити й зміст поданих суду письмових документів: претензій та відповідей на них, листів та інших письмових звернень учасників судового процесу один до одного (наприклад, лист, надісланий у відповідь на претензію, в якому зазначається про повне або часткове визнання заявленої до стягнення заборгованості).

Сама лише відсутність заперечень учасника судового процесу щодо тих чи інших обставин (наприклад, неподання відзиву на позовну заяву) не свідчить про визнання ним таких обставин: «мовчазне» визнання обставин зі змісту процесуального закону не випливає.

Не передбачено законом й можливості відмови учасника судового процесу від раніше здійсненого ним визнання обставин.

Визнання обставин учасниками судового процесу не є для господарського суду обов’язковим та остаточним. Суд може не прийняти такого визнання, якщо:

– визнана обставина викликає сумнів у її достовірності, тобто у тому чи відповідає вона дійсності, оскільки не узгоджується з іншими обставинами, вже з’ясованими в тій же справі, або такими, що мають для останньої преюдиціальне значення;

– сумнівною є добровільність визнання певних обставин, оскільки воно вчинене даним учасником судового процесу під впливом помилки, обману або ж погрози чи насильства, інших протиправних дій.

Не потребують доказування ***преюдиційні обставини***, тобто встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, – при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. При цьому не має значення, в якому саме процесуальному статусі виступали відповідні особи у таких інших справах – позивачів, відповідачів, третіх осіб тощо.

Преюдиційне значення для господарського суду має й вирок суду в кримінальному провадженні або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, якщо господарський суд розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльність особи, щодо якої

ухвалений вирок або постанова суду, і лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою.

Преюдиційне значення процесуальним законом надається саме обставинам, встановленим судовими рішеннями (в тому числі в їх мотивувальних частинах), а не правовій оцінці таких обставин, здійсненій іншим судом.

Статтями 76, 77, 78, 79 ГПК визначено окремі складові обставин доказів у господарському суді.

Законодавець до таких обставин відносить:

- ♦ належність доказів;
- ♦ допустимість доказів;
- ♦ достовірність доказів;
- ♦ достатність доказів.

Належність доказів визначає стаття 76 ГПК.

Згідно частини першої вказаної статті ***належними є докази***, на підставі яких можна встановити обставини, які входять в предмет доказування. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування.

Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Допустимість доказів визначає стаття 77 ГПК.

Обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються.

Згідно пункту 2.5 постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26.11.2011 р., будь-які подані учасниками процесу докази (в тому числі, зокрема, й стосовно інформації у мережі Інтернет) підлягають оцінці судом на предмет належності і допустимості. Вирішуючи питання щодо доказів, господарські суди повинні враховувати інститут допустимості засобів доказування, згідно з яким обставини справи, що відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Наприклад, чинним законодавством, що регулює відносини за договором перевезення вантажу, встановлено перелік документів-доказів, які є підставою для покладення на перевізника відповідальності за втрату, псування, пошкодження або недостачу вантажу. Отже, ніякі інші документи не можуть підтверджувати обставини, що є підставою для покладення на перевізника відповідальності за незбереження вантажу. Так само за змістом статті 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» та статті 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» єдиним належним доказом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), які мали місце на території проведення антитерористичної операції, як підстави звільнення від відповідальності за невиконання (неналежне виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-

промислової палати України, тоді як інші документи не можуть вважатися доказами наявності таких обставин.

Що ж до *належності доказів*, то нею є спроможність відповідних фактичних даних містити інформацію стосовно обставин, які входять до предмета доказування з даної справи.

Суд обґрунтовує своє рішення лише тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Подані докази не можуть бути відхилені судом з тих мотивів, що вони не передбачені процесуальним законом.

Згідно статті 78 ГПК достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи.

Такі обставини повинні характеризуватися законністю, правовими підставами відображення обставин, які входять в предмет доказування.

Згідно статті 79 ГПК достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування**.**

Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання (ч. 2. ст.79).

Отже, будучи суб'єктивною оціночною категорією, достатність доказів встановлюється і оцінюється судом (суддею) на основі матеріалів судової справи шляхом особистого внутрішнього переконання.

Внутрішнє переконання є комплексним поняттям, у зв'язку з чим його сутність в юридичній літературі визначається по-різному.

У гносеологічному аспекті внутрішнє переконання – це пізнання, відображення у свідомості судді обставин справи, що підлягають встановленню в суді.

Важливе значення в господарському судочинстві має порядок подання доказів, які визначені статтею 80 ГПК.

Учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду.

Позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви.

Відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи.

Якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об'єктивних причин, учасник справи повинен про це письмово повідомити суд та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу.

У випадку визнання поважними причин неподання учасником справи доказів у встановлений законом строк суд може встановити додатковий строк для подання вказаних доказів, а у випадку прийняття судом відмови сторони

від визнання обставин суд може встановити строк для подання доказів щодо таких обставин.

Якщо зі зміною предмета або підстав позову або поданням зустрічного позову змінилися обставини, що підлягають доказуванню, суд залежно від таких обставин встановлює строк подання додаткових доказів.

Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї.

Копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними.

Докази, які не додані до позовної заяви чи до відзиву на неї, якщо інше не передбачено ГПК, подаються через канцелярію суду, з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або в судовому засіданні з клопотанням про їх приєднання до матеріалів справи.

У разі подання заяви про те, що доданий до справи або поданий до суду учасником справи для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є підробленим, особа, яка подала цей документ, може просити суд до закінчення підготовчого засідання виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів.

В статті 80 визначено загальний порядок подання доказів учасниками судового процесу. За загальним правилом докази передаються безпосередньо до господарського суду у визначені строки і залежать від процесуального статусу учасника судового процесу.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26.11.2011 р., письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії. Якщо документи, які мають значення для правильного вирішення спору, і підписи на них виготовлені стороною за допомогою будь-яких технічних засобів, то такі документи повинні прийматись господарським судом як письмові докази, досліджуватись та оцінюватись за загальними правилами ГПК.

Одним із способів збирання доказів є їх витребування судом. Згідно частини першої статті 81 ГПК учасник справи у разі неможливості самостійно надати докази вправі подати клопотання про витребування доказів судом. Таке клопотання повинно бути подане в строк, зазначений в частинах другій та третій статті 80. Якщо таке клопотання заявлено з пропуском встановленого строку, суд залишає його без задоволення, крім випадку, коли особа, яка його подає, обґрунтує неможливість його подання у встановлений строк з причин, що не залежали від неї.

У клопотанні повинно бути зазначено:

1) який доказ витребовується (крім клопотання про витребування судом групи однотипних документів як доказів);

2) обставини, які може підтвердити цей доказ, або аргументи, які він може спростувати;

3) підстави, з яких випливає, що цей доказ має відповідна особа;

4) заходи, яких особа, яка подає клопотання, вжила для отримання цього доказу самостійно, докази вжиття таких заходів та (або) причини неможливості самостійного отримання цього доказу;

5) причини неможливості отримати цей доказ самостійно особою, яка подає клопотання.

У клопотанні про витребування судом групи однотипних документів як доказів додатково зазначаються ознаки, що дозволяють ідентифікувати відповідну групу документів (ч. 3 ст. 81).

У разі задоволення клопотання суд своєю ухвалою витребовує відповідні докази (ч. 4 ст. 81).

Суд може витребувати докази також до подання позову як захід забезпечення доказів у порядку, встановленому статтями 110-112 ГПК.

Суд може уповноважити на одержання витребуваних ним доказів заінтересовану сторону.

Будь-яка особа, в якої знаходиться доказ, повинна видати його на вимогу суду.

Особи, які не мають можливості подати доказ, який витребовує суд, або не мають можливості подати такий доказ у встановлені строки, зобов'язані повідомити про це суд із зазначенням причин протягом п'яти днів з дня вручення ухвали.

У разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин, суд застосовує до відповідної особи заходи процесуального примусу, передбачені ГПК.

У разі неподання учасником справи витребуваних судом доказів без поважних причин або без повідомлення причин суд, залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання та яке ці докази мають значення, може визнати обставину, для з'ясування якої витребовувався доказ, або відмовити у її визнанні, або розглянути справу за наявними в ній доказами, а у разі неподання таких доказів позивачем – також залишити позовну заяву без розгляду.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» № 18 від 26.12.2011 р., у разі неможливості самостійно подати необхідні для розгляду справи докази сторона, прокурор, третя особа вправі звернутися до господарського суду, в тому числі й апеляційної інстанції, з клопотанням про витребування доказів; при цьому обґрунтування такої неможливості покладається на особу, що заявляє відповідне клопотання.

Стаття 81-1 ГПК регламентує порядок витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

За вмотивованим клопотанням учасника справи суд може постановити ухвалу про витребування доказів у вигляді інформації про походження і

мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності:

1) від особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа порушує права інтелектуальної власності; та/або

2) від будь-якої іншої особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа пропонувала, отримувала, володіла та/або використовувала товари чи надавала послуги, що порушують права інтелектуальної власності, з комерційною метою; або

3) від будь-якої іншої особи, яка була вказана особою, зазначеною у пункті 2 цієї частини, як така, що задіяна у виробництві, виготовленні або розповсюдженні товарів чи наданні послуг, що порушують права інтелектуальної власності.

Клопотання про витребування доказів, подане на підставі частини першої цієї статті, повинно стосуватися виключно інформації, що є необхідною для встановлення походження і мережі розповсюдження товарів або надання послуг, що порушують право інтелектуальної власності чи щодо яких існують достатні підстави вважати, що розповсюдження таких товарів або надання таких послуг порушує права інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 81).

Зазначена інформація повинна містити:

1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім’я (прізвище, ім’я, по батькові – для фізичних осіб) та адресу осіб, стосовно яких є достатні підстави вважати, що вони є виробниками, розповсюджувачами чи іншими попередніми володільцями таких товарів або надавачами таких послуг, у тому числі осіб, які здійснюють оптову чи роздрібну торгівлю такими товарами або надають такі послуги;

2) відомості щодо кількості та вартості вироблених, доставлених, поставлених, отриманих або замовлених товарів чи наданих послуг.

Суд може витребувати докази також до подання позову як захід забезпечення доказів у порядку, встановленому статтями 110-112 ГПК, з урахуванням особливостей, визначених частинами першою і другою цієї статті.

Порядок огляду доказів за їх місцезнаходженням регламентовано статтею 82 ГПК.

Основна мета процесуальної дії – огляд доказів за їх місцезнаходженням – це неможливість їх подання та огляду безпосередньо в суді.

У такому випадку учасники справи повідомляються про дату, час і місце огляду доказів за їх місцезнаходженням Неявка цих осіб не є перешкодою для проведення огляду. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи, для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеозапис.

Про огляд доказів за їх місцезнаходженням складається протокол, що підписується всіма особами, які беруть участь в огляді. До протоколу

додаються разом з описом усі складені або звірені під час огляду на місці плани, креслення, копії документів, а також зроблені під час огляду фотознімки, електронні копії доказів, відеозаписи тощо.

Якщо огляд проводиться за відсутності хоча б однієї із сторін, а також в інших випадках, коли суд визнає це за необхідне, здійснюється відеофіксація огляду технічними засобами.

Особи, які беруть участь в огляді доказів за їх місцезнаходженням, мають право звертати увагу суду на ту чи іншу обставину, яка, на їх погляд, має значення для повноцінного проведення огляду, встановлення обставин, які мають значення для розгляду справи, робити свої зауваження щодо протоколу огляду.

У порядку, передбаченому статтею 82, суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду суд може залучити спеціаліста.

Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста.

Речові докази, що швидко псуються, негайно оглядаються судом з повідомленням про призначений огляд учасників справи визначено статтею 83 ГПК.

У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи для участі в огляді речових доказів, що швидко псуються, може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис.

Огляд речових доказів, що швидко псуються, за їх місцезнаходженням здійснюється у порядку, встановленому статтею 82, з урахуванням особливостей, визначених статтею (ч. 3 ст. 83).

Після огляду ці речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані.

У питанні огляду речових доказів, що швидко псуються, слід звернути увагу на п. 3.21. постанови Пленуму ВГСУ № 10 від 17.10.2012 р., зазначено таке. Розгляд господарським судом заяв (клопотань), інших звернень у справах, матеріали яких знищено у зв'язку із закінченням встановлених строків зберігання, та вчинення у зв'язку з цим певних процесуальних дій є можливим за наявності у суді належним чином завірених копій процесуальних документів (рішень, ухвал, виданих судом наказів і т.ін.) або за наявності таких документів у Єдиному державному реєстрі судових рішень. У разі відсутності відповідних документів заявник повідомляється про це листом суду, підписаним відповідальним працівником останнього (але не суддею). Зазначені документи можуть бути надані й заявником; за їх недостатності для вирішення відповідного процесуального питання господарський суд своєю ухвалою повертає подану заяву, що не

перешкоджає повторному зверненню з такою ж заявою із доданням необхідних для її розгляду документів.

Згідно частини першої статті 84 ГПК, суд, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів, в разі виникнення потреби в збиранні доказів за межами його територіальної юрисдикції може доручити відповідному суду вчинити певні процесуальні дії.

У такому випадку в ухвалі про судове доручення коротко викладається суть справи, що розглядається, зазначаються особи, які беруть у ній участь, обставини, що підлягають з'ясуванню, докази, які повинен зібрати суд, що виконує доручення, зокрема, перелік питань, поставлених учасниками справи та судом свідку.

Виконання судових доручень щодо збирання доказів, згідно статті 85 невідкладно виконується судом, якому вона адресована, за правилами ГПК, які встановлюють порядок вчинення відповідних процесуальних дій.

Про виконання або про неможливість виконання з об'єктивних причин судового доручення постановляється ухвала, яка з протоколами про вчинення процесуальних дій і всіма зібраними на виконання судового доручення матеріалами невідкладно надсилається до суду, що розглядає справу.

У разі необхідності виконання судових доручень щодо збирання доказів здійснюється у судовому засіданні у встановленому ГПК порядку. Учасники справи повідомляються про дату, час і місце вчинення процесуальної дії судом, який виконує доручення, проте їх неявка не є перешкодою для виконання доручення.

Для правильного рішення суттєве значення має оцінка доказів, які визначені в статті 86 ГПК.

Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

Крім ГПК питання оцінки доказів регулюється й іншими нормативно-правовими актами.

Як зазначено в постанові Верховного Суду України №5-249кс15 від 21.01.2016 р., переконливість кожного доказу доводиться у змагальній процедурі безпосередньо перед тим складом суду, який дає цьому доказу юридично значущу оцінку.

Під оцінкою доказів слід розуміти логічну розумову діяльність судді, який за своїм внутрішнім переконанням, на підставі дослідження наявних у справі доказів, встановлює обставини, що входять в предмет доказування.

§ 2. Показання свідків

Свідок як один із учасників господарського процесу є новелою господарського. *Законодавець в параграфі 2 статей 87, 88, 89, 90 ГПК визначив окремі складові пов'язані із:*

- ♦ показанням свідка;
- ♦ заявою свідка;
- ♦ викликом свідка;
- ♦ письмове опитування учасників справи як свідків.

Стаття 87 ГПК. Показання свідків.

Показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб.

На підставі показань свідків не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Законом можуть бути визначені інші обставини, які не можуть встановлюватися на підставі показань свідків.

Сторони, треті особи та їх представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено ГПК, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

Показання свідка, що ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, не беруться судом до уваги (ч. 4 ст. 87).

Практична реалізація цієї новели викликає великі сумніви. Фактично з її змісту вбачається, що на свідка покладається обов'язок з'ясування того, чи мають значення для справи обставини, про які його запитує інший учасник, що, на нашу думку, є перерозподілом обов'язків щодо встановлення обставин та об'єктивної істини справи із суду на свідка.

Водночас, враховуючи суб'єктивне ставлення суду до поважності причини пропуску судового засідання, можна припустити, що заінтересовані сторони зловживатимуть правом допиту свідка в суді з метою затягування процесу.

Згідно частини першої статті 88 ГПК, показання свідка викладаються ним письмово у заяві свідка.

У заяві свідка зазначаються ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання (перебування) та місце роботи свідка, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків свідка за його наявності або номер і серія паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за наявності), обставини, про які відомо свідку, джерела обізнаності свідка щодо цих обставин, а також підтвердження свідка про обізнаність із змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та про готовність з'явитися до суду за його викликом для підтвердження своїх свідчень.

Підпис свідка на заяві посвідчується нотаріусом. Не вимагається нотаріальне посвідчення підпису сторін, третіх осіб, їх представників, які дали згоду на допит їх як свідків (ч. 3 ст. 80).

Заява свідка має бути подана до суду у строк, встановлений для подання доказів.

Варто звернути увагу на приписи частини третьої статті 80 ГПК. Чинним законодавством України визначено, що нотаріальному посвідченню підлягає правочин, який вчинений у письмовій формі, лише у випадках, встановлених законом, за домовленістю сторін.

Засвідчення справжності підпису свідка на заяві, полягає в тому, що нотаріус лише підтверджує, що підпис на певному документі зроблено саме тією особою, яка звернулась до нотаріуса з заявою.

Згідно статті 78 Закону України «Про нотаріат» та «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. №296/5, передбачено, що нотаріуси засвідчують справжність підпису на текстах договорів, заповітів, довіреностей, свідоцтв, актів про морські протести та протести векселів, перекладів у разі засвідчення нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу, заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, за винятком заяв у електронній формі заяв та примірників документів, що залишаються у справах нотаріуса, а також дублікатів нотаріальних документів, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів з лицьового та зворотного боку цих бланків.

Варто пам’ятати, що особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, зобов’язана внести встановлені законодавством платежі, пов’язані з її вчиненням.

Виклик свідка, згідно статті 89 ГПК здійснюється судом.

Свідок викликається судом для допиту за ініціативою суду або за клопотанням учасника справи у разі, якщо обставини, викладені свідком у заяві, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх змісту, достовірності чи повноти.

Суд має право зобов’язати учасника справи, який подав заяву свідка, забезпечити явку свідка до суду або його участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Якщо свідок без поважних причин не з’явився в судове засідання або не взяв участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції, суд не бере до уваги його показання.

В ухвалі про виклик свідка суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання.

Письмове опитування учасників справи як свідків (ст. 90 ГПК).

Учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи або у додатку до неї не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи (ч. 1 ст. 90).

Учасник справи, якому поставлено питання іншим учасником справи, зобов’язаний надати вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті.

На запитання до учасника справи, який є юридичною особою, відповіді надає її керівник або інша посадова особа за його дорученням.

Відповіді на запитання подаються до суду учасником справи – фізичною особою, керівником або іншою посадовою особою юридичної особи у формі заяви свідка не пізніше як за п'ять днів до підготовчого засідання, а у справі, що розглядається в порядку спрощеного провадження, – за п'ять днів до першого судового засідання.

Копія такої заяви свідка у той самий строк надсилається учаснику справи, який поставив письмові запитання.

Якщо поставлене запитання пов'язане з наданням доказів, що підтверджують відповідні обставини, учасник справи разом із заявою свідка надає такі докази.

Згідно частини п'ятої статті 90 ГПК учасник справи має право відмовитися від надання відповіді на поставлені запитання:

1) з підстав, визначених статтями 67, 68 ГПК;

2) якщо поставлене запитання не стосується обставин, що мають значення для справи;

3) якщо учасником справи поставлено більше десяти запитань.

За наявності підстав для відмови від відповіді учасник справи повинен повідомити про відмову іншого учасника та суд у строк для надання відповіді на запитання. Суд за клопотанням іншого учасника справи може визнати підстави для відмови відсутніми та зобов'язати учасника справи надати відповідь.

Наведені в статті 90 правові засади письмового опитування учасників справи як свідків визивають багато запитань, оскільки окремі норми виписані таким чином, що входять у протиріччя із приписами інших законів та не відповідають окремим приписам Конституції України.

Окрім того, недоліком господарського процесуального закону є те, що жодна стаття ГПК не визначає, коли офіційно у господарський процес вступає свідок. Тому на всі проблемні питання, які виникають із статусом свідка та його процесуальними діями надасть тільки практика.

§ 3. Письмові докази

Письмові докази у господарському процесі займають центральне місце. Істотною особливістю письмових доказів є їх процесуальна форма.

Частина перша статті 91 ГПК визначає письмовими доказами документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено ГПК. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього.

Учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до закону. Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом.

Копії документів вважаються засвідченими належним чином, якщо їх засвідчено в порядку, встановленому чинним законодавством.

Учасник справи, який подає письмові докази в копіях (електронних копіях), повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу письмового доказу.

Учасник справи підтверджує відповідність копії письмового доказу оригіналу, який знаходиться у нього, своїм підписом із зазначенням дати такого засвідчення.

Якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу.

Якщо оригінал письмового доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Документи, отримані за допомогою факсимільного чи інших аналогічних засобів зв'язку, приймаються судом до розгляду як письмові докази у випадках і в порядку, які встановлені законом або договором.

Іноземний офіційний документ, що підлягає дипломатичній або консульській легалізації, може бути письмовим доказом, якщо він легалізований у встановленому порядку. Іноземні офіційні документи визнаються письмовими доказами без їх легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У питанні письмових доказів, варто звернути увагу на постанову Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» № 18 від 26 грудня 2011 р., відповідно до якої, письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії. Якщо документи, які мають значення для правильного вирішення спору, і підписи на них виготовлені стороною за допомогою будь-яких технічних засобів, то такі документи повинні прийматись господарським судом як письмові докази, досліджуватись та оцінюватись за загальними правилами ГПК. Копії, які видаються органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та їх об'єднаннями усіх форм власності, повинні бути засвідчені з додержанням вимог пункту 5.27 Національного стандарту України «Державна уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. ДСТУ 4163-2003», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 55 від 07.04. 2003 р., а разі якщо інструкціями з діловодства, які діють у відповідних органах, підприємствах, установах і організаціях установлено додаткові вимоги щодо оформлення копій, – також і цих вимог.

Згідно статті 92 ГПК оригінали письмових доказів зберігаються у суді в матеріалах справи.

За заявою особи, яка надала суду оригінал письмового доказу, суд повертає оригінал доказу цій особі після його дослідження, якщо це можливо

без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія письмового доказу або витяг з нього.

§ 4. Речові докази

На відміну від письмових доказів, речові докази в господарському процесі є менш поширеними ніж письмові докази. ГПК не визначений вичерпний перелік речових доказів.

Під речовими доказами слід розуміти предмети, які за своїм зовнішнім виглядом, ознаками та властивостями можуть служити засобами встановлення обставин, які мають значення для розгляду і вирішення справи у господарському суді.

Частина перша статті 93 ГПК визначає речовими доказами предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дозволяють встановити обставини, що мають значення для справи.

Порядок зберігання речових доказів визначає стаття 94 ГПК, відповідно до якого речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду.

Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням. Речові докази повинні бути докладно описані у протоколі огляду і, за необхідності та можливості, їх суттєві особливості сфотографовані або зафіксовані у відеозапису, або в інший аналогічний спосіб, після чого вони підлягають опечатуванню. Протоколи огляду та зображення речового доказу додаються до матеріалів справи.

Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані.

Після огляду та дослідження речових доказів вони повертаються особам, від яких вони були одержані, якщо такі особи заявили про це клопотання і якщо його задоволення можливе без шкоди для розгляду справи (ч.1 ст. 95 ГПК).

Речові докази, що є об’єктами, які вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним особам, які відповідно до закону мають право ними володіти або повертаються особам, від яких вони були одержані, а також передаються особам, за якими суд визнав право на ці речі, після набрання рішенням суду законної сили.

За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Питання пов’язані із речовими доказами регулюється «Інструкцією з діловодства в господарських судах України», затвердженої наказом Державної судової адміністрації України № 28 від 20.02. 2013 р. Відповідно

до цієї Інструкції речовий доказ зберігається у матеріалах справи, якщо це не шкодить збереженню його цілісності та доказових властивостей. У іншому випадку речовий доказ зберігається окремо. Для зберігання речових доказів окремо від судових справ у суді обладнується камера схову – спеціальне приміщення (зі стелажами, решітками на вікнах, оббитими металом дверима, охоронною та протипожежною сигналізацією), сейф або металева шафа достатнього розміру.

Для роботи з речовими доказами (зберігання, обліку тощо) керівник апарату суду визначає відповідального працівника апарату суду. Доступ до камери схову для зберігання речових доказів можливий лише у присутності працівника апарату суду, відповідального за роботу з ними. У разі його відсутності доступ до камери схову можливий лише з дозволу і в присутності керівника апарату суду, судді та в присутності особи, у якої знаходиться дублікат ключів від камери схову і який несе відповідальність за збереження ключів. У такому випадку складається акт, у якому відображається, які саме і у зв'язку з чим речові докази вилучені з камери схову або поміщені до неї. Акт передається працівникові апарату суду, відповідальному за зберігання речових доказів, для внесення відповідних записів у реєстраційну картку речового доказу.

Для обліку речових доказів, які зберігаються в камері схову, працівник, відповідальний за роботу з речовими доказами, веде журнал обліку речових доказів. Про рух речових доказів у справі працівник апарату суду робить відповідні записи в журналі обліку речових доказів. Використання речових доказів для потреб, що не пов'язані з розглядом судової справи, заборонено.

Після набрання судовим рішенням у справі законної сили речовий доказ повертається особі, від якої був одержаний, або передається особі, за якою суд визнав право на цей речовий доказ, за її заявою. Керівник апарату суду зобов'язаний не рідше одного разу на рік перевіряти стан та умови зберігання речових доказів, правильність ведення документів щодо їх приймання, передавання. Про результати перевірки складається відповідний акт. Зі змістом акта ознайомлюють працівника апарату суду, який відповідає за роботу з речовими доказами. Акт зберігається у відповідній справі за номенклатурою справ суду.

§ 5. Електронні докази

Стаття 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851-IV, визначає, що *електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.*

Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму.

Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Частина перша статті 96 ГПК визначає електронними доказами інформацію в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі.

Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» 05.10.2017 р. Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу (ч. 2 ст. 96).

Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.

Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу.

Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Згідно статті 3 Закону України «Про електронний цифровий підпис», електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки) у разі, якщо:

– електронний цифровий підпис підтверджено з використанням посиленого сертифіката ключа за допомогою надійних засобів цифрового підпису;

– під час перевірки використовувався посилений сертифікат ключа, чинний на момент накладення електронного цифрового підпису;

– особистий ключ підписувача відповідає відкритому ключу, зазначеному у сертифікаті.

У той же час, електронний підпис не може бути визнаний недійсним лише через те, що він має електронну форму або не ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа.

Особливості застосування електронного цифрового підпису, вимоги до сертифіката ключа, права та обов'язки підписувача, визначені Законом України «Про електронний цифровий підпис».

Згідно статті 97 ГПК оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи.

За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього.

Варто зазначити, що законодавець не вказує, що слід вважати оригіналом, а що є копією електронного доказу. Проте, між оригіналом і копією існує відмінність, а тому копія електронного документа, не є ідентична «оригіналу». Якщо особа подала до суду електронну копію, то суд може поставити під сумнів такий доказ і витребувати у такої особи оригінал.

У той же час, електронні докази мають таку саму силу, що й письмові та або речові докази, висновки експертів та показання свідків. Проте, законодавче невизначення цього питання створює правові колізії, які можуть позначатися в практичній діяльності, однак, вона може бути вирішена шляхом правової позиції Верховного Суду.

§ 6. Висновок експерта

Судова експертиза, як зазначається в постанові Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» №4 від 23.03.2012 р. призначається лише у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування. Якщо наявні у справі докази є взаємно суперечливими, їх оцінку в разі необхідності може бути здійснено господарським судом з призначенням відповідної судової експертизи.

Будучи специфічним видом доказів, судова експертиза призначається господарським судом для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування.

До актів законодавства, якими слід керуватись у вирішенні питань призначення судової експертизи в судовому процесі, відносяться:

- Господарський процесуальний кодекс України;
- Закон України «Про судову експертизу»;
- Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень;
- Інші законодавчі акти, у тому числі міжнародні договори та угоди про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності.

Стаття 98 ГПК визначає вимоги до висновку експерта.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на

питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права (ч. 2 ст. 98).

Висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи, викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (прізвище, ім'я, по батькові, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

Також у висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом, також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини.

Наявність у господарському процесі експерта, викликається необхідністю застосування необхідних знань під час дослідження доказів. Права, обов'язки та відповідальність судового експерта, крім ГПК визначаються Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» затвердженої наказом Міністерства юстиції України №53/3 від 08.09.1998 р.

Загальні вимоги призначення експертизи судом визначає стаття 99 ГПК.

Суд, згідно частини першої вказаної статті за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності, або за клопотанням учасника справи, мотивованим неможливістю надати експертний висновок у строки, встановлені

для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними, зокрема через неможливість отримання необхідних для проведення експертизи матеріалів.

У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу (ч. 2 ст. 99).

При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. З урахуванням обставин справи суд має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза).

Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом.

Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

Однак, питання, які ставляться експерту, і його висновок з них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

В роз'ясненнях Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики призначення судової експерти» № 02–5/424 від 11.11.1998 р., питання про призначення судової експертизи повинно вирішуватися лише після ґрунтовного вивчення обставин справи і доводів сторін щодо необхідності такого призначення. У вирішенні відповідного питання (до призначення судової експертизи) слід:

– визначитися з конкретною установою або конкретним експертом, якими проводитиметься експертиза. З цією метою господарський суд, зокрема, витребує у сторін пропозиції стосовно таких установ та/або судових експертів, у тому числі тих, які не є працівниками зазначених установ. Господарський суд не зв'язаний цими пропозиціями, але може враховувати їх у вирішенні питання про призначення і проведення судової експертизи;

– визначити об'єкти, що підлягають експертному дослідженню;

– максимально конкретно визначити питання, які мають бути роз'ясненні судовим експертом, та сформулювати їх у логічній послідовності;

– за необхідності визначити вид (підвид) судової експертизи, до компетенції якої відноситься роз'яснення відповідних питань. Якщо визначення такого виду (підвиду) саме по собі потребує спеціальних знань, його слід віднести на розсуд експертної установи (експерта);

– визначити обсяг необхідних та достатніх для експертного дослідження матеріалів;

– здійснити перевірку (огляд) матеріалів, які підлягають направленню на експертизу, з точки зору їх повноти та придатності для проведення експертизи, в тому числі з урахуванням належного відображення ознак об'єктів і зразків, а за невідповідності матеріалів цим критеріям – вжити

заходів до усунення недоліків матеріалів шляхом витребування додаткових документів і матеріалів у сторін та інших осіб;

– у разі потреби забезпечити відібрання зразків, у тому числі за необхідності – з участю спеціаліста;

– у необхідних випадках розглянути можливість виклику судового експерта для уточнення питань, які ним мають бути роз'яснені, а також для перевірки матеріалів з точки зору їх повноти, достатності та придатності для проведення експертизи;

Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи (ч. 1 ст. 100 ГПК).

Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу.

Ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі).

У разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Суд повідомляє учасників справи про вчинення зазначених дій, проте їх неявка не перешкоджає вчиненню цих дій.

В ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення призначений судом експерт невідкладно подає суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за поставленими питаннями.

Крім суду, згідно статті 101 ГПК проведення експертизи може здійснюватися на замовлення учасників справи.

Відповідно до норм вказаної статті учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

Порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз.

Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи, який є доказом у справі, або змінено його властивості, не замінює сам доказ та не є підставою для звільнення від обов'язку доказування.

Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи або змінено його властивості, до розгляду судом не приймається, крім випадків, коли особа,

яка його подає, доведе можливість проведення додаткової та повторної експертизи з питань, досліджених у висновку експерта.

У висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права та обов'язки, що і експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду.

За заявою учасника справи про наявність підстав для відводу експерта, який підготував висновок на замовлення іншої особи, такий висновок судом до розгляду не приймається, якщо суд визнає наявність таких підстав.

Варто зазначити, що відповідно до роз'яснення ВАГСУ «Про деякі питання практики призначення судової експерти» № 02–5/424 від 11.11.1998 р., господарському суду слід мати на увазі, що чинне законодавство не надає йому права відмовити у призначенні судової експертизи, про яку клопочуться учасники судового процесу, за тим мотивом, що у складі суду є особи, які мають достатні для з'ясування відповідних питань спеціальні знання.

Будь-яке дослідження потребує необхідних матеріалів, не виключенням є й експертиза, яка здійснюється у господарському судочинстві. За загальним правилом це справа ініціаторів проведення експертизи – суду, або учасників справи.

Питання щодо збирання матеріалів для проведення експертизи, визначає стаття 102 ГПК.

Матеріали, необхідні для проведення експертизи, експерту надає суд, якщо експертиза призначена судом, або учасник справи, якщо експертиза проводиться за його замовленням. При призначенні експертизи суд з урахуванням думки учасників справи визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Суд може також заслухати призначених судом експертів з цього питання. Копії матеріалів, що надаються експерту, можуть залишатися у матеріалах справи.

Експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи, розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду та учасника справи, на замовлення якого проводилася експертиза, про її результати. Призначений судом експерт не має права спілкуватися з учасниками судового процесу поза межами судового засідання.

При визначенні матеріалів, що надаються експерту чи експертній установі, суд у необхідних випадках вирішує питання про витребування відповідних матеріалів за правилами, передбаченими ГПК для витребування доказів.

У разі ухилення учасника справи від подання суду на його вимогу необхідних для проведення експертизи матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, що перешкоджає її проведенню, суд залежно від того, яка особа ухиляється, а також яке ця експертиза має значення, може визнати встановленою обставину, для з'ясування якої експертиза була призначена, або відмовити у її визнанні.

У разі скасування судом ухвали про призначення експертизи призначений судом експерт зобов'язаний негайно повернути суду матеріали та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

За наявності необхідних матеріалів, згідно частин першої статті 103 ГПК експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться за замовленням учасника справи.

У разі якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

Експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи.

Якщо експертне дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей:

1) призначений судом експерт має одержати на його проведення відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою;

2) залучений учасником справи експерт має повідомити відповідного учасника справи про наслідки проведення експертного дослідження, передбачені ГПК, та одержати у такого учасника письмовий дозвіл на його проведення.

Відповідно до роз'яснень ВАГСУ «Про деякі питання практики призначення судової експерти» № 02–5/424 від 11.11.1998 р., визначаючись з експертною установою, яка проводитиме судову експертизу, господарський суд має враховувати положення пункту 1.5 Інструкції, згідно з якими експертизи проводяться, як правило, за зонами регіонального обслуговування. Цим же пунктом передбачено, що за наявності обставин, які зумовлюють неможливість або недоцільність проведення експертизи за зоною обслуговування, особа або орган, які призначають експертизу, зазначивши відповідні мотиви, можуть доручити її виконання експертам іншої установи. Якщо судова експертиза проводитиметься державною спеціалізованою експертною установою, призначення конкретного експерта здійснюється керівником такої установи, що, однак, не позбавляє господарський суд права зазначити в ухвалі про призначення експертизи конкретного експерта, якому має бути доручено проведення експертизи. В останньому випадку, а також у 5 випадках призначення експертом у справі атестованої як судовий експерт особи, яка не є працівником експертної установи, судам слід перевіряти (за реєстром атестованих судових експертів), чи атестована така особа як судовий експерт з тієї спеціальності (спеціальностей), до якої (яких) відносяться питання, які потребують роз'яснення. Залучення до проведення судової експертизи особи, яка не атестована як судовий експерт, але володіє необхідними спеціальними знаннями, здійснюється господарським судом після з'ясування ними даних щодо цієї особи (прізвище, ім'я, по батькові, адреса, місце роботи та посада, освіта, стаж роботи за відповідною спеціальністю, науковий ступінь, вчене звання, рівень кваліфікації тощо).

Оцінка висновку експерта судом, згідно статті 104 ГПК не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 86 ГПК. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні.

Будучи окремим видом доказів у господарському судочинстві, експертиза поділяється на:

- ♦ комісійну експертизу;
- ♦ комплексну експертизу;
- ♦ додаткову експертизу;
- ♦ повторну експертизу.

Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напряму спеціальних знань (ч. 1 ст. 105 ГПК).

Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), надає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

На відміну від комісійної експертизи, згідно частини першої статті 106 ГПК комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами з різних галузей знань або з різних напрямів у межах однієї галузі знань.

У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожний експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність.

За результатами проведених досліджень, узагальнення та оцінки отриманих результатів експертами складається та підписується єдиний висновок, в якому формується загальний висновок щодо поставленого на вирішення експертизи питання (питань). У разі виникнення розбіжностей між експертами висновки оформлюються відповідно до частини другої статті 105 (ч. 3 ст. 106).

Згідно статті 107 ГПК у разі необхідності може буди призначена додаткова або повторна експертиза.

Якщо висновок експерта є неповним або неясним, за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити ***додаткову експертизу***, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

За наявності сумнівів у правильності висновку експерта (необґрунтованість, суперечність з іншими матеріалами справи тощо) за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити ***повторну експертизу***, доручивши її проведення іншим експертам.

§ 7. Висновок експерта у галузі права

Враховуючи характер і правовий статус правової експертизи, слід врахувати, що висновок такої експертизи не слугує суду доказом і не є вказівкою для суду з питань застосування норм права. На такий висновок

господарський суд може посилатися у своєму рішенні як на легальне джерело практики правозастосування, але сформувати правову позицію, яка лягає в основу судового рішення, суд робить самостійно.

Зміст висновку експерта у галузі права, згідно статті 108 полягає в тому, що Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

1) застосування аналогії закону, аналогії права;

2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Згідно частини першої статті 109 ГПК та виходячи із правового статусу експерта у галузі права та враховуючи характер правової експертизи слід констатувати, що висновок такої експертизи не є доказом, має консультативний характер і не є обов'язковим для господарського суду.

Водночас, згідно частини другої статті 109, суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

§ 8. Забезпечення доказів

Забезпечення доказів – це визначені господарським процесуальним законодавством підстави та порядок фіксації судом доказів у господарській справі.

Інститут забезпечення доказів визначений статтями 110, 111, 112 ГПК й полягає в житті судом необхідних заходів щодо закріплення у визначеному процесуальному порядку фактичних даних з метою їх використання як докази при розгляді господарських справ і включає:

- підстави забезпечення доказів;
- способи забезпечення доказів;
- вимоги до забезпечення доказів за заявою;
- процедуру розгляду заяви про забезпечення доказів.

Підстави та порядок забезпечення доказів визначає стаття 110 ГПК.

Суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, має забезпечити докази, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений, або збирання чи подання відповідних доказів стане згодом неможливим або утрудненим.

Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання

вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

Заява про забезпечення доказів може бути подана до суду як до, так і після подання позовної заяви.

Забезпечення доказів до подання позовної заяви здійснюється судом першої інстанції за місцезнаходженням засобу доказування або за місцем, де повинна бути вчинена відповідна процесуальна дія. Забезпечення доказів після подання позовної заяви здійснюється судом, який розглядає справу.

У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. У разі неподання позовної заяви у зазначений строк, повернення позовної заяви або відмови у відкритті провадження суд скасовує ухвалу про вжиття заходів забезпечення доказів не пізніше наступного дня після закінчення такого строку або постановлення судом ухвали про повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження.

Якщо ухвала про забезпечення доказів на момент її скасування була виконана повністю або частково – отримані судом докази (показання свідків, висновки експертів тощо) не можуть бути використані в іншій справі.

Особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів, у разі неподання позовної заяви у строк, зазначений в частині п'ятій статті 110, а також у разі відмови в позові.

Учасники судової справи, які вважають, що подання потрібних для суду доказів стане згодом неможливим або ускладненим, **згідно статті 111 ГПК мають право подати заяву про забезпечення доказів**.

У заяві про забезпечення доказів зазначаються:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) іншої сторони (сторін), якщо вона відома заявнику, а також якщо відомо відомості, що її ідентифікують: її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти;

4) докази, забезпечення яких є необхідним, а також обставини, для доказування яких вони необхідні;

5) обґрунтування необхідності забезпечення доказів;

6) спосіб, у який заявник просить суд забезпечити докази, у разі необхідності – особу, у якої знаходяться докази;

7) перелік документів, що додаються до заяви.

Заява підписується заявником або його представником. До заяви, яка подана представником заявника, має бути додано документ, що підтверджує його повноваження.

За подання заяви про забезпечення доказів сплачується судовий збір у розмірі, встановленому законом. Документ, що підтверджує сплату судового збору, додається до заяви.

Суд, встановивши, що заяву про забезпечення доказів подано без додержання вимог цієї статті, повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу.

Заява про забезпечення доказів розглядається у судовому засіданні в загальному порядку, передбаченому кодексом, **з особливостями, встановленими статтею 112 ГПК.**

Заява про забезпечення доказів розглядається не пізніше п’яти днів з дня її надходження до суду.

Заявник та інші особи, які можуть отримати статус учасників справи, повідомляються про дату, час і місце судового засідання, проте їх неявка не перешкоджає розгляду поданої заяви.

Суд за клопотанням заявника може забезпечити докази без повідомлення інших осіб, які можуть отримати статус учасників справи:

1) у невідкладних випадках;

2) якщо неможливо встановити, хто є або стане такими особами;

3) у разі якщо повідомлення іншої сторони може унеможливити або істотно ускладнити отримання відповідних доказів.

За результатами розгляду заяви про забезпечення доказів суд постановляє ухвалу про задоволення чи відмову у задоволенні заяви.

У разі задоволення заяви суд в ухвалі зазначає доказ, а також дії, що необхідно вчинити для його забезпечення.

Оскарження ухвали про забезпечення доказів не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає розгляду справи.

Суд, вирішуючи питання про забезпечення доказів, може зобов’язати заявника надати забезпечення відшкодування збитків, що можуть бути заподіяні у зв’язку із забезпеченням доказів. Таке забезпечення відшкодування збитків здійснюється за правилами зустрічного забезпечення, встановленими главою 10 ГПК. Збитки, спричинені забезпеченням доказів, відшкодовуються в порядку, визначеному законом з урахуванням положень статті 146.

Якщо після вчинення процесуальних дій щодо забезпечення доказів позовну заяву подано до іншого суду, протоколи та інші матеріали щодо забезпечення доказів надсилаються до суду, який розглядає справу.

Ухвала про забезпечення доказів (крім забезпечення доказів шляхом допиту свідків, призначення експертизи, огляду доказів) є виконавчим

документом та виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

У питанні заходів до забезпечення позову, ВГСУ в інформаційному листі № 01-8/973 від 14.12.2007 р. зазначається, що умовою застосування заходів до забезпечення позову є достатньо обґрунтоване припущення, що невжиття таких заходів може унеможливити або утруднити виконання рішення по суті позовних вимог.

Товариство «А» звернулося до низки підприємств з позовом про визнання недостовірною поширеної одним з відповідачів інформації про те, що торговельна марка «N» знаходиться в трійці світових лідерів з виготовлення певного товару.

Відповідне товариство звернулося до господарського суду також із клопотанням про забезпечення позову, зокрема, шляхом заборони відповідачам та будь-яким суб'єктам господарювання замовляти, виготовляти та розповсюджувати в будь-якій спосіб рекламу торговельної марки «N» з посиланням на: друковані засоби масової інформації, в тому числі їх інтернет-версії; світовий та міжнародний статус названої торговельної марки; будь-яке місце цієї торговельної марки на ринку відповідного товару; «трійку світових лідерів» у даній галузі виробництва, «згідно з рейтингами друкованих та будь-яких інших засобів масової інформації».

Згадане клопотання у відповідній частині місцевим господарським судом було задоволено.

Переглядаючи ухвалу місцевого господарського суду про вжиття заходів до забезпечення позову, касаційна інстанція звернула увагу, зокрема, на таке.

Місцевий господарський суд: не обґрунтував, яким чином невжиття цих заходів до забезпечення позову може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення господарського суду; не надав належної оцінки тому факту, що зазначені заходи до забезпечення позову за своїм змістом не адекватні заявленим позовним вимогам, оскільки предметом спору зі справи є лише визнання недостовірною інформації про те, що торговельна марка «N» знаходиться у трійці світових лідерів з виробництва певного товару. Разом з тим, місцевим господарським судом не враховано, що факт недостовірності інформації, поширеної в оспорюваному рекламному сюжеті, входить до предмету доказування зі справи та підлягає доведенню під час вирішення спору по суті, а також судом не зазначено, чому заборона замовлення, виготовлення та розповсюдження в будь-який спосіб недостовірної, на думку позивача, інформації, стосується і тих суб'єктів господарювання, яких не залучено до участі в даній справі.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Надайте визначення поняття «докази».
- Що слід розуміти під належністю і допустимістю доказів ?
- Що слід розуміти під достовірністю і достатністю доказів ?

- Хто може витребувати докази ?
- Що слід розуміти під показанням свідків ?
- Хто здійснює оцінку доказів ?
- Розкрийте зміст «письмові докази».
- Розкрийте зміст «речові докази».
- Розкрийте зміст «електронні докази».
- Висновок експерта – вимоги до його висновку.
- Який існує порядок призначення експертизи ?

Модуль 8

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ

§ 1. Основні положення про процесуальні строки

Стаття 113 ГПК визначає два види процесуальних строків:

- строки, які встановлюються законом;
- строки які, встановлюються судом.

Під процесуальним строком слід розуміти встановлений законом або судом проміжок часу, протягом якого вчиняються процесуальні дії, які відповідають господарському судочинству.

Розумність процесуальних строків визначено статтею 114 ГПК.

Суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій.

Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню господарського судочинства.

В судові практиці нерідкі випадки коли провадження у справі затягується. Підставами затягування судового процесу можуть бути різними, однак це не позбавляє відповідальності суду, а отже, держави за затягування провадження у справі.

Усі ці обставини судам слід враховувати при розгляді кожної справи, оскільки перевищення розумних строків розгляду справ становить порушення прав, гарантованих статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположник свобод, а збільшення кількості звернень до Європейського суду з прав людини не лише погіршує імідж нашої держави на міжнародному рівні, а й призводить до значних втрат державного бюджету. Оперативне вирішення спорів все-таки вносить визначеність у господарські відносини.[1]

Обчислення процесуальних строків, згідно статті 115 ГПК можуть бути встановлені законом або судом і обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Оскільки процесуальні строки пов’язані із проміжками часу, то вони мають свій початок і кінець.

Початок і закінчення процесуальних строків визначає стаття 116 ГПК. Згідно норм цієї статті перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов’язано його початок.

Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку. Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у

[1] Грек Б.М., Грек Т.Б. Правова доктрина інституту розумних строків у господарському процесі. Наука і практика. 2012. № 6 (141). С. 37.

відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, строк закінчується в останній день цього місяця.

Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію тільки в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здані на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Зупинення провадження у справі зупиняє перебіг процесуальних строків. З дня відновлення провадження перебіг процесуальних строків продовжується (ст. 117 ГПК).

За приписами **статті 118 ГПК наслідком пропущення строків процесуальних строків у господарській справі є втрата права учасника справи на вчинення певної процесуальної дії.**

Право на вчинення процесуальних дій втрачається із закінченням встановленого законом або призначеного судом строку.

У такому випадку заяви, скарги і документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених кодексом.

§ 2. Поновлення пропущених процесуальних строків

За певних обставин, за заявою учасника справи, процесуальне законодавство передбачає можливість поновлення пропущення процесуальних строків. Головним критерієм поновлення пропущених процесуальних строків є встановлення поважності причин пропущення процесуальних строків, які на власний розсуд встановлює суд. У разі відмови у поновленні або продовженні процесуального строку суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено.

За певних обставин, згідно статті 119 ГПК передбачено поновлення та продовження процесуальних строків.

Суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли ГПК встановлено неможливість такого поновлення.

Встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду.

Якщо інше не встановлено законом, заява про поновлення процесуального строку, встановленого законом, розглядається судом, у якому належить вчинити процесуальну дію, стосовно якої пропущено строк, а заява про продовження процесуального строку, встановленого судом, – судом, який встановив строк, без повідомлення учасників справи.

Одночасно із поданням заяви про поновлення процесуального строку має бути вчинена процесуальна дія (подані заява, скарга, документи тощо), стосовно якої пропущено строк.

Пропуск строку, встановленого законом або судом учаснику справи для подання доказів, інших матеріалів чи вчинення певних дій, не звільняє такого учасника від обов'язку вчинити відповідну процесуальну дію.

Про поновлення або продовження процесуального строку суд постановляє ухвалу, яка *не пізніше наступного дня* з дня її постановлення надсилається особі, яка звернулася із відповідною заявою.

Ухвалу про відмову у поновленні або продовженні процесуального строку може бути оскаржено у порядку, встановленому ГПК.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Що слід розуміти під процесуальним строком ?
- Які існують види процесуальних строків ?
- Як здійснюється обчислення процесуальних строків ?
- Що слід розуміти під перебігом процесуального строку ?
- Розкрийте зміст «зупинення процесуальних строків».
- Розкрийте правові наслідки пропуску процесуальних строків.
- Розкрийте правові підстави поновлення та продовження процесуальних строків.
- У який строк суд постановляє ухвалу про поновлення або продовження процесуального строку ?

Модуль 9

СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ

§ 1. Повідомлення і виклики господарського суду учасникам справи

У межах судового провадження господарський суд здійснює виклик учасників справи шляхом їх повідомлення про дату, час і місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії.

Основним способом здійснення викликів і повідомлень у господарському судочинстві є вручення ухвали.

Альтернативним – у випадках термінової необхідності, учасники справи можуть бути повідомлені в інший спосіб: засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику тощо.

Повідомлення і виклики, що здійснюються судом встановлено статтею 120 ГПК.

Суд викликає учасників справи у судове засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку обов'язковою.

Суд повідомляє учасників справи про дату, час і місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії, якщо їх явка є не обов'язковою.

Виклики і повідомлення здійснюються шляхом вручення ухвали в порядку, передбаченому ГПК для вручення судових рішень.

Ухвала господарського суду про дату, час та місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії повинна бути вручена завчасно, з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу, але ***не менше ніж п'ять днів***, для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи чи вчинення відповідної процесуальної дії.

Цей термін може бути скорочений судом у випадку, коли цього вимагає терміновість вчинення відповідної процесуальної дії (огляд доказів, що швидко псуються, неможливість захисту прав особи у випадку зволікання тощо).

Вручення ухвали про виклик свідка або експерта учаснику справи, який подав заяву свідка або експертний висновок, повідомлення такого учасника про дату, час і місце судового засідання, у яке викликається свідок, експерт, вважається належним викликом, повідомленням такого свідка, експерта.

Суд викликає або повідомляє експерта, перекладача, спеціаліста, а у випадках термінової необхідності, передбачених ГПК, – також учасників справи телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

Учасники судового процесу зобов'язані повідомляти суд про зміну свого місцезнаходження чи місця проживання під час розгляду справи (ч.7 ст. 120). У разі відсутності заяви про зміну місця проживання ухвала про повідомлення чи виклик надсилається учасникам судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, та за відсутності можливості сповістити їх за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, за останньою відомою суду адресою і вважається врученою, навіть якщо відповідний учасник судового процесу за цією адресою більше не знаходиться або не проживає.

Якщо учасник судового процесу повідомляє суду номери телефонів і факсів, адресу електронної пошти або іншу аналогічну інформацію, він повинен поінформувати суд про їх зміну під час розгляду справи.

Положення частини сьомої статті 120 ГПК застосовуються також у разі відсутності заяви про зміну номерів телефонів і факсів, адреси електронної пошти, які учасник судового процесу повідомив суду.

За наявності відповідної письмової заяви учасника справи та технічної можливості, повідомлення про призначення справи до розгляду та про дату, час і місце проведення судового засідання чи проведення відповідної процесуальної дії може здійснюватися судом з використанням засобів мобільного зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, шляхом надсилання такому учаснику справи текстових повідомлень із зазначенням веб-адреси відповідної ухвали в Єдиному державному реєстрі судових рішень, у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

У разі повідомлення учасників справи про виклик до суду на підставі ухвали, **статтею 121 ГПК висуваються вимоги до змісту ухвали про повідомлення чи виклик.**

Ухвала, якою суд викликає учасників справи в судове засідання або для участі у вчиненні відповідної процесуальної дії, повинна містити:

1) ім'я (прізвище, ім'я, по-батькові) фізичної особи чи найменування юридичної особи, якій адресується ухвала;
2) найменування та адресу суду;
3) зазначення місця, дня і часу явки за викликом;
4) назву та номер справи, за якою робиться виклик;
5) зазначення, як хто викликається особа;
6) зазначення, чи викликається особа у підготовче засідання, в судове засідання або для участі у вчиненні певних процесуальних дій (із їх зазначенням);
7) роз'яснення про наслідки неявки залежно від процесуального статусу особи, яка викликається, і про обов'язок повідомити суд про причини неявки.

Ухвала, якою суд повідомляє про призначення судового засідання або вчинення іншої процесуальної дії повинна містити найменування та адресу суду, назву справи, зазначення процесуального статусу особи, яка

повідомляється, вказівку про те, яку дію буде вчинено, дату, час і місце її вчинення, а також про те, що участь у її вчиненні для цієї особи не є обов'язковою.

Якщо разом із ухвалою про виклик чи повідомлення надсилаються копії відповідних документів, в ухвалі повинно бути зазначено, які документи надсилаються і про її право подати заперечення та відповідні докази на їх підтвердження.

§ 2. Офіційне оприлюднення оголошень у справах певних категорій

Такий процесуальний захід притаманний певним категоріям справ господарського судочинства, а саме:

♦ про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою;

♦ про визнання торговельної марки добре відомою.

Офіційне оприлюднення оголошень у справах визначає стаття 122 ГПК.

У справах про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, та про визнання торговельної марки (знака для товарів і послуг) добре відомою підлягають оприлюдненню судом на офіційному веб-порталі судової влади України ухвала про відкриття провадження у справі та інформація про відкладення розгляду справи або оголошення перерви в засіданні (ч. 1 ст. 122).

Ухвала про відкриття провадження у справах, зазначених в частині першій цієї статті, *повинна бути оприлюднена протягом двох днів з дня її постановлення, але не пізніш як за двадцять календарних днів до дня проведення підготовчого засідання*. ***Інформація*** про оголошення перерви в засіданні оприлюднюється *протягом двох днів з дня такого оголошення, але не пізніш як за п'ять днів до наступного судового засідання* (ч. 2 ст. 122).

Відомості, зазначені у частині першій цієї статті, оприлюднюються на офіційному веб-порталі судової влади України із зазначенням дати оприлюднення, номера справи, найменування та адреси суду, ціни позову, найменування (імені) позивача, його місцезнаходження та ідентифікаційного коду (для юридичних осіб), найменування (імен) інших учасників справи.

Ухвала (або її веб-адреса в Єдиному державному реєстрі судових рішень) або інформація, зазначені в частині першій цієї статті, на офіційному веб-порталі судової влади України розміщуються на єдиній веб-сторінці, де зазначаються дата оприлюднення, номер справи, найменування та адреса суду, ціна позову, найменування (ім'я) позивача, його місцезнаходження та ідентифікаційний код, найменування (ім'я) інших учасників справи.

Відповідач, третя особа, свідок, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, викликається в суд через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади

України, яке повинно бути розміщене *не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання.* З опублікуванням оголошення про виклик відповідач вважається повідомленим про дату, час і місце розгляду справи.

В оголошенні про виклик вказуються дані, зазначені в частині першій статті 121 (абз. 2 ч. 4 ст. 122).

Порядок публікації оголошень на веб-порталі судової влади України визначається Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- У який строк повинна бути повідомленою особа про дату, час та місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії ?
- Який існує порядок виклику або повідомлення експерта, перекладача, спеціаліста в судове засідання ?
- Які вимоги визначає ГПК до змісту ухвали про повідомлення чи виклик особи до суду ?
- В чому полягає зміст офіційного оприлюднення оголошень у справах певних категорій ?
- У який строк оприлюднюється Ухвала про відкриття провадження у справах про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, та про визнання торговельної марки добре відомою ?

СУДОВІ ВИТРАТИ

§ 1. Судові витрати пов’язані з розглядом справи

Розмір та порядок судових витрат пов’язаних з розглядом справи регулюються Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р., відповідно якого *судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень*.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» №7 від 21.02.2013 р., *судовими витратами* є витрати сторін та інших учасників судового процесу в господарському суді, які пов’язані з розглядом справи і складаються з: судового збору; сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом; витрат, пов’язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх знаходження; оплати послуг перекладача, адвоката; інших витрат, пов’язаних з розглядом справи. Склад судових витрат не є вичерпним, і оцінка тих чи інших витрат сторін як судових здійснюється господарським судом з урахуванням обставин конкретної справи.

Остаточне визначення в процесі розгляду справи ціни позову (дійсної вартості спірного майна), а отже й суми судового збору здійснюється господарським судом на підставі поданих учасниками судового процесу доказів, а за їх недостатності для цього – шляхом призначення відповідної судової експертизи (експертної оцінки майна).

Згідно частини першої статті 123 ГПК судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов’язаних з розглядом справи.

Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

До витрат, пов’язаних з розглядом справи, належать витрати:

1) на професійну правничу допомогу;

2) пов’язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;

3) пов’язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;

4) пов’язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду.

Для визначення оплати витрат на послуги за правову допомогу знадобилось рішення Конституційного Суду України №6-рп/2013 від 11.07.2013 р., який дослідивши положення ГПК вважає, що в ньому не передбачено відшкодування юридичній особі витрат на юридичні послуги,

надані їй іншим, ніж адвокат, фахівцем у галузі права. Однак це не виключає можливості законодавчого врегулювання питання про відшкодування вказаних витрат суб'єкту права на звернення до господарського суду на послуги, надані йому таким фахівцем.

Конституційний Суд України виходить з того, що юридична особа самостійно вирішує питання про вибір свого представника у господарському суді. Держава гарантує такій особі відшкодування судових витрат на юридичні послуги, що надаються лише адвокатом.

В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 44 Господарського процесуального кодексу України (*попередньої редакції – виділено автором*), згідно з яким до судових витрат віднесені, зокрема, витрати, пов'язані з оплатою послуг адвоката, у контексті статті 59 Конституції України потрібно розуміти так, що до складу судових витрат на юридичні послуги, які підлягають відшкодуванню юридичній особі у господарському судочинстві, належать суми, сплачені такою особою, якщо інше не передбачено законом, лише за послуги адвоката.

Стаття 124 ГПК. Попереднє визначення суми судових витрат.

Разом з першою заявою по суті спору кожна сторона подає до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи.

У разі неподання стороною попереднього розрахунку суми судових витрат, суд може відмовити їй у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого нею судового збору.

Попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи.

Суд може попередньо визначити суму судових витрат (крім витрат на професійну правничу допомогу), пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією. Така попередньо визначена судом сума не обмежує суд при остаточному визначенні суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи.

Норми статті 124 вимагають від учасників справи, що понесли чи мають понести витрати у зв'язку із розглядом справи в суді необхідність попереднього розрахунку суми витрат, шляхом подання заяви. Неподання попереднього розрахунку суми витрат може слугувати перешкодою для відшкодуванні відповідних судових витрат, у той же час не перешкоджає уточненню цих витрат у подальшому.

Вимоги щодо забезпечення та попередня оплата судових витрат визначені статтею 125 ГПК.

Впровадження в ГПК норм цієї статті має на меті обмежити коло осіб, які можуть звертатися до суду з *необгрунтованим позовом***,** адже безпідставні позови є частим явищем в господарському судочинстві. Тому суд на підставі ухвали може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією.

Суд може зобов’язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов’язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією, про що постановляє ухвалу (забезпечення судових витрат).

Суд може зобов’язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов’язані з відповідною процесуальною дією.

Якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом в рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи суду, – сторони в рівних частках.

У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування доказів або огляд доказів за їх місцезнаходженням.

Як захід забезпечення судових витрат суд з урахуванням конкретних обставин справи має право, за клопотанням відповідача, зобов’язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв’язку із розглядом справи (забезпечення витрат на професійну правничу допомогу).

Таке забезпечення судових витрат застосовується, якщо:

1) позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов; або

2) позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Таке забезпечення судових витрат також може бути застосоване, якщо суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Згідно частини п’ятої статті 125 сума забезпечення витрат на професійну правничу допомогу визначається судом з урахуванням приписів частини четвертої статті 126, частини п’ятої статті 127 та частини п’ятої статті 129, а також їх документального обґрунтування.

У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду.

У випадку задоволення позову суд ухвалює рішення про повернення внесеної суми позивачу, а у випадку відмови у позові, закриття провадження чи залишення позову без розгляду – про відшкодування за її рахунок витрат відповідача повністю або частково в порядку, передбаченому статтями 129, 130. Невикористана частина внесеної позивачем суми повертається позивачу *не пізніше п'яти днів* з дня вирішення питань, зазначених у цій частині, про що суд постановляє ухвалу (ч. 7 ст. 125).

Складовою судових витрат пов'язаних з розглядом справи є витрати на професійну правничу допомогу (ст. 126 ГПК). Відповідно до норм цієї статті витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

За результатами розгляду справи витрати на професійну правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами.

Для цілей розподілу судових витрат:

1) розмір витрат на професійну правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу професійну правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката, визначається згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою;

2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Для визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із:

1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг);

2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг);

3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт;

4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

У разі недотримання вимог частини четвертої цієї статті суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на професійну правничу допомогу адвоката, які підлягають розподілу між сторонами.

Обов’язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, які підлягають розподілу між сторонами.

Забезпечення відшкодування судових витрат є однією із проблем господарського судочинства. І якщо з відшкодуванням витрат на сплату судового збору за рахунок сторони, проти якої ухвалено судове рішення, в цілому проблем не виникає, то відшкодування витрат на правничу допомогу, породжує багато проблемних питань в господарському судочинстві.

У відповідності до Правил адвокатської етики при визначенні обґрунтованого розміру гонорару, беруться до уваги наступні фактори: обсяг часу і роботи, що вимагаються для належного виконання доручення; ступінь складності та новизни правових питань, що стосуються доручення; необхідність досвіду для його успішного завершення; вірогідність того, що прийняття доручення перешкоджатиме прийняттю адвокатом інших доручень або суттєво ускладнить їх виконання в звичайному часовому режимі; необхідність виїзду у відрядження; важливість доручення для клієнта; роль адвоката в досягненні гіпотетичного результату, якого бажає клієнт; досягнення за результатами виконання доручення позитивного результату, якого бажає клієнт; особливі або додаткові вимоги клієнта стосовно строків виконання доручення; характер і тривалість професійних відносин даного адвоката з клієнтом; професійний досвід, науково-теоретична підготовка, репутація, значні професійні здібності адвоката.

Враховуючи, що максимальний розмір оплати послуг адвоката нормативно необмежений, Вищий господарський суд України в п. 11 Інформаційного листа ВГСУ № 01-8/973 від 14.12.2007 р. висловив свою позицію, згідно якої оплата послуг адвоката може бути обмежена самим судом «з огляду на розумну необхідність відповідних судових витрат для даної справи». Так, коли справа не потребує великого обсягу юридичної і технічної роботи, розмір компенсації витрат на правову допомогу адвоката на рівні 10 % від ціни позову є обґрунтованим та справедливим (справа № 914/434/17 від 22.11.2017 р.).

Витрати, пов’язані із залученням (викликом) свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, проведенням експертиз, їх склад, визначено статтею 127 ГПК.

Свідку у зв’язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов’язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять – пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов’язану із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов’язків.

У випадках, коли сума витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача або витрат особи, яка надала доказ на вимогу суду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми на користь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ГПК.

Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплати робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним із складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт.

У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами.

Обов’язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат, які підлягають розподілу між сторонами.

В статті 127 ГПК визначено загальне правило витрат указаним учасникам судового провадження, проте існують певні виключення із цього правила, так відповідно до пункту 6 постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» №7 від 21.02.2013 р. №7, у вирішенні питань щодо відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням судової експертизи, під час судового розгляду господарським судам необхідно враховувати викладене в пункті 23 постанови пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 23.03.2012 р. № 4.

Судовим експертам, перекладачам, іншим особам, викликаним до господарського суду для дачі пояснень, відшкодовуються: вартість проїзду до місця виклику і назад залізничним, автомобільним, водним і повітряним транспортом; страхові платежі за державне страхування на транспорті, вартість попереднього продажу проїзних документів, проїзд автомобільним транспортом (крім таксі) до залізничної станції, аеропорту, якщо вони знаходяться за межами населеного пункту; найом жилого приміщення; добові в розмірах, встановлених законодавством про службові відрядження; судовому експерту відшкодовуються також витрати, пов'язані з дослідженням об’єкту судової експертизи, якщо останній знаходиться в іншому населеному пункті, ніж експертна установа (або експерт проживає в іншому населеному пункті) і не може бути доставлений до цієї установи (або експерту). В усіх зазначених випадках відшкодуванню підлягає мінімальна вартість проїзду та мінімальна (для населеного пункту, в якому знаходиться господарський суд) вартість проживання в готелі. Документально підтверджені відомості про таку вартість та про фактичні витрати на проїзд і проживання подаються заінтересованими особами.

Витрати, пов'язані з викликом до суду, відшкодовуються після виконання судовими експертами, перекладачами та іншими особами своїх обов'язків у розмірі, що визначається у рішенні господарського суду.

Витрати позивачів та відповідачів, третіх осіб, пов'язані з оплатою ними послуг адвокатів, адвокатських бюро, колегій, фірм, контор та інших адвокатських об'єднань з надання правової допомоги щодо ведення справи в господарському суді, розподіляються між сторонами на загальних підставах.

Відшкодування цих витрат здійснюється господарським судом шляхом зазначення про це у рішенні, ухвалі, постанові за наявності документального підтвердження витрат, як-от угоди про надання послуг щодо ведення справи у суді та/або належно оформленої довіреності, виданої стороною представникові її інтересів у суді, платіжного доручення або іншого документа, який підтверджує сплату відповідних послуг, а також копії свідоцтва адвоката, який представляв інтереси відповідної сторони, або оригінала ордеру адвоката, виданого відповідним адвокатським об'єднанням, з доданням до нього витягу з договору, в якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих процесуальних дій.

У разі неподання відповідних документів у господарського суду відсутні підстави для покладення на іншу сторону зазначених сум.

Витрати, пов'язані з перекладом документів, а також з оплатою за вручення їх за кордоном відповідно до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах (до якої приєдналася Україна), під час судового розгляду має нести заінтересована сторона.

Під час розгляду господарської справи може склатися ситуація, коли із вчиненням визначених статтею 128 процесуальних дій, особа несе відповідні витрати.

Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, визначені статтею 128 ГПК.

Особа, яка надала доказ на вимогу суду, має право вимагати виплати грошової компенсації своїх витрат, пов'язаних із наданням такого доказу. Розмір грошової компенсації визначає суд на підставі поданих такою особою доказів здійснення відповідних витрат.

Розмір витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за їх місце-знаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

У випадках, коли сума витрат пов'язаних з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ГПК.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України. «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» від 27.04. 2006 р. № 590, за витрати пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи: не можуть перевищувати 50 відсотків розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб за сукупність дій, необхідних для розгляду справи.

§ 2. Розподіл судових витрат у господарському судочинстві

Стаття 129 ГПК визначає розподіл судових витрат в залежності від вирішення справи у господарському суді й полягає у відшкодуванні судових витрат тій стороні, на користь якої відбулося судове рішення.

Судовий збір покладається:

1) у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні договорів, – на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо судом відхилено частину пропозицій кожної із сторін;

2) у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, – на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Судовий збір, від сплати якого позивач у встановленому порядку звільнений, стягується з відповідача в дохід бюджету пропорційно розміру задоволених вимог, якщо відповідач не звільнений від сплати судового збору.

Якщо інше не передбачено законом, у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від сплати судового збору, судовий збір, сплачений відповідачем, компенсується за рахунок держави в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

1) у разі задоволення позову – на відповідача;

2) у разі відмови в позові – на позивача;

3) у разі часткового задоволення позову – на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Під час вирішення питання про розподіл судових витрат суд враховує:

1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи;

2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору, з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, у тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес;

3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо;

4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялись.

Якщо сума судових витрат, заявлена до відшкодування, істотно перевищує суму, заявлену в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат в частині такого перевищення, крім випадків, якщо сторона доведе, що не могла передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку.

Якщо сума судових витрат, заявлених до відшкодування та підтверджених відповідними доказами, є неспівмірно нижчою від суми, заявленої в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат (крім судового збору) повністю або частково, крім випадків, якщо така сторона доведе поважні причини зменшення цієї суми.

Розмір судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв’язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо).

Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п’яти днів після ухвалення рішення суду, за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву.

У разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду.

У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

Якщо у спорі про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою, судові витрати за правилами цієї статті мають бути стягнуті на користь юридичної особи, то вони стягуються на користь власників (учасників, акціонерів), які подали позов в інтересах такої юридичної особи, у тій частині, в якій вони понесені цими власниками (учасниками, акціонерами).

При частковому задоволенні позову, у випадку покладення судових витрат на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог, суд може зобов’язати сторону, на яку покладено більшу суму судових витрат, сплатити різницю іншій стороні. В такому випадку сторони звільняються від обов’язку сплачувати одна одній іншу частину судових витрат.

Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно сторони, на яку судовим рішенням покладено витрати, пов’язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; витребу-

ванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; в межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому ГПК для забезпечення позову.

Судові витрати третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, стягуються на її користь із сторони, визначеної відповідно до вимог цієї статті, залежно від того заперечувала чи підтримувала така особа заявлені позовні вимоги.

Якщо суд апеляційної, касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» від 21.02.2013 р. №7, *вирішуючи питання розподілу судових витрат*, господарський суд має виходити, зокрема, з такого.

У спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог; при задоволенні позову в повному обсязі відшкодування витрат позивача, що пов'язані зі сплатою судового збору, покладається на відповідача; в разі відмови у позові повністю ці витрати покладаються на позивача. Такі правила розподілу судового збору застосовуються у спорах як майнового, так і немайнового характеру.

Судовий збір у справах зі спорів, що виникають при укладанні, зміні та розірванні договорів, покладається на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття обґрунтованих пропозицій другої сторони. Якщо розбіжності між сторонами вирішено частково на користь однієї із сторін і частково на користь другої сторони, то витрати, пов'язані зі сплатою судового збору, розподіляються між обома сторонами з урахуванням кількості та змісту прийнятих господарським судом пропозицій кожної із сторін (зокрема, у залежності від кількості пунктів спірного договору, прийнятих судом у редакції позивача і відповідача).

Якщо пропорції задоволення позовних вимог точно визначити неможливо (зокрема, при частковому задоволенні позову немайнового характеру), то судові витрати розподіляються між сторонами порівну. У разі коли позов немайнового характеру задоволено повністю стосовно двох і більше відповідачів або якщо позов майнового характеру задоволено солідарно за рахунок двох і більше відповідачів, то судові витрати також розподіляються між відповідачами порівну. Солідарне стягнення суми судових витрат законом не передбачено.

Розподіл судових витрат у разі визнання позову, закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду регламентовано статтею 130 ГПК.

Так, разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету *50 відсотків судового збору*, сплаченого при

поданні позову, а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – *60 відсотків судового збору*, сплаченого при поданні позову.

У разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скаржнику (заявнику) з державного бюджету *50 відсотків судового збору*, сплаченого ним під час подання відповідної апеляційної чи касаційної скарги, а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – *60 відсотків судового збору*, сплаченого під час подання відповідної апеляційної чи касаційної скарги

У разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення понесених ним у справі витрат з відповідача (ч. 3 ст. 130).

Якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат (ч. 4 ст. 130).

У разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача (ч. 5 ст. 130).

У випадках, встановлених частинами третьою – п'ятою цієї статті, суд може вирішити питання про розподіл судових витрат ***протягом п'ятнадцяти днів*** з дня постановлення ухвали про закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду, рішення про задоволення позову у зв'язку з його визнанням, за умови дотримання відповідною стороною вимог частини восьмої статті 129.

Окрім того, згідно пункту 4.5 постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» №7 від 21.02.2013 р., у випадках коли позивач звільнений від сплати судового збору: якщо позов залишено без задоволення, – судовий збір не стягується; у разі задоволення позову повністю або частково судовий збір стягується з відповідача (повністю або пропорційно задоволеним вимогам) в доход державного бюджету України, якщо відповідач не звільнений від сплати цього збору.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Назвіть нормативні акти, які визначають розмір та порядок судових витрат пов'язаних з розглядом справи в суді.

- З чого складаються судові витрати ?
- Що належить витрат пов’язаних з розглядом справи ?
- Розкрийте підстави забезпечення та попередньої оплати судових витрат.
- Як здійснюється розподіл судових витрат у разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку ?
- У разі укладання мирової угоди, який існує порядок розподілу судових витрат ?
- У разі відмови позивача від позову, хто несе понесені ним витрати ?
- У який строк здійснюється розподіл судових витрат ?

Модуль 11

ЗАХОДИ ПРОСЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

§ 1. Правові підстави застосування заходів процесуального примусу

Глава 9 ГПК визначає порядок та правові підстави застосування господарським судом заходів процесуального примусу, а також види заходів процесуального примусу.

Частина перша статті 131 ГПК визначає заходами процесуального примусу процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених ГПК випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Заходи процесуального примусу застосовуються судом шляхом постановлення ухвали.

Підставами застосування заходів процесуального примусу, згідно норм статей 133-135 та частини дес'ятої статті 188 є:

- ♦ порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді);
- ♦ неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин;
- ♦ невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;
- ♦ зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;
- ♦ неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин;
- ♦ невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк;
- ♦ використання портативних аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису у разі заборони їх використання.

Водночас, характерною ознакою встановленої ГПК відповідальності – відсутність обов'язку встановлення вини особи, яка притягується до відповідальності.

Заходи процесуального примусу – це процесуальні дії, що вчиняються судом за наявності підстав і у випадках, передбачених господарсько-

процесуальним законом з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених прав та процесуальних обов'язків.

§ 2. Види заходів процесуального примусу

Перелік видів заходів процесуального примусу визначений статтею 132 ГПК має вичерпний характер.

Заходами процесуального примусу є:

1) попередження;
2) видалення із залу судового засідання;
3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
4) штраф.

Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених ГПК.

Заходи процесуального примусу – попередження і видалення із залу судового засідання, визначено статтею 133.

До учасників судового процесу та інших осіб, присутніх в судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді) застосовується попередження, а у разі повторного вчинення зазначених дій – видалення із зали судового засідання.

У разі повторного вчинення дій, зазначених у частині першій статті 133 ГПК, перекладачем або спеціалістом суд оголошує перерву і надає час для його заміни.

Згідно статті 134 заходом процесуального примусу є тимчасове вилучення доказів для дослідження судом.

Так у разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин, суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для дослідження судом.

В ухвалі про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом зазначаються:

1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, в якої знаходиться доказ, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, номери засобів зв'язку та адреса електронної пошти, за наявності;
2) назва або опис письмового, речового чи електронного доказу;
3) підстави проведення його тимчасового вилучення;
4) кому доручається вилучення.

Ухвала про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом є виконавчим документом, підлягає негайному виконанню та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Варто зазначити, що процесуальні заходи визначені статтею 134**,** спрямовані на забезпечення доказів, які попередньо ухвалою господарського суду були витребувані.

Найбільш суровим видом заходів процесуального примусу є штраф, який стаття 135 ГПК визначає як окремий вид процесуальної відповідальності.

Суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штраф у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках:

1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;

2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;

3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин;

4) невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, заперечення іншому учаснику справи у встановлений судом строк;

5) порушення заборон, встановлених частиною десятою статті 188 ГПК (ч. 1 ст. 135).

Тобто, під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис.

У випадку повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами, повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, триваючого невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів суд, з урахуванням конкретних обставин, стягує в дохід державного бюджету з відповідного учасника судового процесу або відповідної іншої особи *штраф у сумі від п'яти до п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб*.

У випадку невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд, з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника.

Ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною і оскарженню не підлягає. Також ухвала Верховного Суду про стягнення штрафу оскарженню не підлягає.

Ухвала про стягнення штрафу є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. *Стягувачем за таким виконавчим документом є Державна судова адміністрація України.*

Проте, суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, щодо якої її постановлено, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте правові підстави застосування заходів процесуального примусу.
- Назвіть стягувачів штрафу за заходами процесуального примусу.
- Що слід розуміти під заходами процесуального примусу ?
- До яких учасників судового процесу можуть застосовуватися заходи процесуального примусу ?
- Назвіть види заходів процесуального примусу.
- Яку суму штрафу може застосувати суд, як захід процесуального примусу ?
- Які діє заборонено вчиняти під час врегулювання спору за участю судді ?
- Який існує порядок оскарженню ухвали про стягнення штрафу.

Модуль 12

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

§ 1. Правові підстави та порядок забезпечення позову

Інститут забезпечення позову охороняє інтереси як позивача, так і відповідача. Забезпечення позову у господарському судочинстві є однією із правових гарантій, що забезпечують виконання судового рішення, яке здійснюється за заявою учасника справи.

Підставою для забезпечення позову, згідно частини першої статті 136 ГПК є заява учасника справи. У такому випадку суд має право вжити передбачені статтею 137 ГПК заходи забезпечення позову.

Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також з інших підстав, визначених законом.

Господарський суд має право вживати заходів забезпечення позову, зокрема, за заявою сторони у справі:

- позивача;
- відповідача;
- третьої особи.

Відповідно до постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» № 16 від 26.12.2011 р., особа, яка подала заяву про забезпечення позову, повинна обґрунтувати причини звернення із заявою про забезпечення позову.

Достатньо обґрунтованим для забезпечення позову є підтверджена доказами наявність фактичних обставин, з якими пов'язується застосування певного виду забезпечення позову. Про такі обставини може свідчити вчинення відповідачем дій, спрямованих на ухилення від виконання зобов'язання після пред'явлення вимоги чи подання позову до суду (реалізація майна чи підготовчі дії до його реалізації, витрачання коштів не для здійснення розрахунків з позивачем, укладення договорів поруки чи застави за наявності невиконаного спірного зобов'язання тощо). Саме лише посилання в заяві на потенційну можливість ухилення відповідача від виконання судового рішення без наведення відповідного обґрунтування не є достатньою підставою для задоволення відповідної заяви.

У вирішенні питання про забезпечення позову господарський суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням:

♦ розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову;

♦ забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу;

♦ наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову;

♦ імовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів;

♦ запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, що не є учасниками даного судового процесу.

Адекватність заходу до забезпечення позову, що застосовується господарським судом, визначається його відповідністю вимогам, на забезпечення яких він вживається. Оцінка такої відповідності здійснюється господарським судом, зокрема, з урахуванням співвідношення прав (інтересу), про захист яких просить заявник, з вартістю майна, на яке вимагається накладення арешту, або майнових наслідків заборони відповідачеві вчиняти певні дії.

Обрані заходи до забезпечення позову не повинні мати наслідком повне припинення господарської діяльності суб'єкта господарювання, якщо така діяльність, у свою чергу, не призводитиме до погіршення стану належного відповідачеві майна чи зниження його вартості.

Клопотання про забезпечення позову, яке раніше було відхилено повністю або частково, може бути подано вдруге, якщо змінились певні обставини. Тобто на заяви про забезпечення позову, в задоволенні яких було відмовлено, не поширюється заборона повторно звертатись до господарського суду.

Згідно частини першої статті 137 заходи забезпечення позову забезпечується:

♦ накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачу і знаходяться у нього чи в інших осіб;

♦ забороною відповідачу вчиняти певні дії;

♦ забороною іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві, або виконувати щодо нього інші зобов'язання;

♦ зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку;

♦ зупиненням продажу майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту;

♦ зупиненням митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності;

♦ арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги;

♦ іншими заходами у випадках, передбачених законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються.

Суд може застосувати кілька заходів забезпечення позову.

Заходи забезпечення позову, крім арешту морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами.

Не допускається забезпечення позову у спорах, що виникають з корпоративних відносин, шляхом заборони:

1) проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, які прямо стосуються предмета спору;

2) Центральному депозитарію цінних паперів та депозитарній установі надавати емітенту реєстр власників іменних цінних паперів для проведення загальних зборів акціонерів;

3) участі (реєстрації для участі) або неучасті акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства;

4) здійснювати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб покладені на них згідно із законодавством владні повноваження, крім заборони приймати конкретні визначені судом рішення, вчиняти конкретні дії, що прямо стосуються предмета спору.

Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів) Національного банку України, а також встановлення для Національного банку України, його посадових та службових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій.

Не допускається забезпечення позову у справах, відповідачем у яких є неплатоспроможний банк або Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, шляхом:

1) накладення арешту на майно (активи), у тому числі грошові кошти, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, або банку, що ліквідується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яке належить або підлягає передачі чи сплаті Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або банку, віднесеному до категорії неплатоспроможних, банку, що ліквідується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», і знаходиться у нього чи інших осіб;

2) встановлення заборони або обов'язку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, банку, віднесеному до категорії неплатоспроможних, банку, що ліквідується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», їх посадовим особам, іншим особам під час реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб майна (активів) банку,

віднесеного до категорії неплатоспроможних, вчиняти певні дії або встановлення обов'язку для таких осіб утримуватися від вчинення певних дій;

3) зупинення дії рішень Кабінету Міністрів України про участь держави у виведенні неплатоспроможного банку з ринку, індивідуальних актів Міністерства фінансів України, прийнятих на виконання таких рішень Кабінету Міністрів України, індивідуальних актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, прийнятих у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку, а також встановлення для Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, їх посадових та службових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій, що випливають з таких рішень/актів.

Майно (активи), у тому числі грошові кошти, клієнта банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення цього банку до категорії неплатоспроможних або дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених статтею 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (крім ліквідації банку за рішенням його власників), може бути передано приймаючому або перехідному банку у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. При цьому передане майно (активи), у тому числі грошові кошти, залишається обтяженим відповідно до ухвали суду про накладення арешту.

Суд, який вирішує спір про право власності на акції (частки, паї) товариства, права акціонера (учасника), реалізація яких залежить від відносної вартості акцій (розміру частки) в статутному капіталі товариства, може постановити ухвалу про забезпечення позову шляхом встановлення заборони на внесення змін до статуту цього товариства щодо розміру статутного капіталу.

Заходи забезпечення позову не повинні порушувати прав інших акціонерів (учасників) господарського товариства. Зокрема, крім випадків, передбачених частиною дев'ятою цієї статті, заборона вчиняти дії має стосуватися лише акцій або корпоративних прав, безпосередньо пов'язаних з предметом спору.

Не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які за змістом є тотожними задоволенню заявлених позовних вимог, якщо при цьому спір не вирішується по суті.

Не допускається вжиття заходів забезпечення позову, які полягають в (або мають наслідком) припиненні, відкладенні, зупиненні чи іншому втручанні у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави (державного органу), територіальної громади (органу місцевого самоврядування) або за участю призначеного державним органом суб'єкта у складі комісії, що проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру.

Арешт на майнові права у вигляді майнових прав на цінні папери у внутрішній системі обліку особи, яка провадить клірингову діяльність, накладається в порядку, встановленому статтею 64 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на кошти, що знаходяться в Національному банку України або іноземних банках на рахунках, відкритих Центральному депозитарію цінних паперів та/або кліринговим установам для забезпечення здійснення грошових розрахунків.

Не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на кошти, що знаходяться на кореспондентських рахунках банку.

Крім вищенаведених у статті 137 ГПК заходів забезпечення позову, в постанові Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» № 16 від 26.12.2011 р., зазначається таке.

Обираючи, який саме захід забезпечення позову слід застосовувати у тій чи іншій справі, господарський суд повинен виходити з такого. У позовному провадженні піддані арешту кошти слід обмежувати розміром суми позову та можливих судових витрат.

Накладення господарським судом арешту на рахунки боржника чинним законодавством не передбачене, але господарський суд вправі накласти арешт на кошти, які обліковуються на рахунках у банківських або в інших кредитно-фінансових установах, у межах розміру сум позовних вимог та можливих судових витрат. Відомості про наявність рахунків, їх номери та назви відповідних установ, в яких вони відкриті, надаються суду заявником.

За позовами про визнання права власності (іншого речового права) або витребування майна арешт може бути лише накладений на індивідуальне визначене майно, і притому лише таке, що відноситься до предмета спору. В такому разі в ухвалі про забезпечення позову мають зазначатися ознаки, які ідентифікують відповідне майно та відрізняють його від іншого (однорідного чи подібного) майна, та за необхідності місцезнаходження майна.

Арешт на майно фізичної особи – підприємця може бути накладено на загальних підставах за винятком майна, на яке згідно з цивільним процесуальним законодавством України не може бути звернуто стягнення.

У спорах щодо витребування майна в ухвалі про накладення арешту на майно боржника господарський суд повинен чітко охарактеризувати ознаки, за якими той чи інший предмет відрізняється від подібних. Не можна, наприклад, накладати арешт на автомобіль, не зазначивши його видових ознак, державного реєстраційного номера, номера двигуна та ін., що відрізняло б саме цей автомобіль від будь-якого автомобіля взагалі.

Виносячи ухвалу про заборону відповідачеві вчиняти певні дії, господарський суд повинен точно визначити, які саме дії забороняється вчиняти. Помилковими слід визнавати ухвали, якими боржникам забороняється користуватись їх майном, якщо через особливості цього майна користування ним не тягне знищення або зменшення його цінності. За наявності підстав для застосування такого заходу до забезпечення позову господарський суд може заборонити витрачання майна на власні потреби, відчуження його у

будь-який спосіб, у тому числі здійснення тих чи інших платежів або перерахування авансом певних сум тощо. Якщо з урахуванням особливостей майна користування ним не тягне за собою його знищення або зменшення його цінності, то для задоволення заяви про забезпечення позову шляхом заборони відповідачеві користуватися таким майном підстави, як правило, відсутні.

Наведені в ГПК підстави забезпечення позову не є повними. Деякими законодавчими актами можуть бути встановлені специфічні заходи забезпечення позову, які конкретизують загальні положення господарського процесуального законодавства щодо цього різновиду правовідносин і можуть вживатися в особливому порядку. Наприклад, згідно пункту 3 частини другої статті 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р., суб'єкти авторського права або суб'єкти суміжних прав для захисту свого авторського права або суміжних прав; особи, яким надано виключне право на використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав та/або які мають право на отримання частки винагороди за використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, для захисту своїх прав та/або охоронюваних законом інтересів у межах договору із суб'єктом авторського права або суб'єктом суміжних прав від протиправних посягань будь-якої третьої особи на права такого ліцензіата або права отримувача частки зазначеної винагороди; організації колективного управління відповідно до доручення правовласників-контрагентів з добровільного колективного управління; акредитовані організації колективного управління з урахуванням сфери їх акредитації, зазначеної в реєстрі організацій колективного управління; особи, яким належить право особливого роду (sui generis), мають право звертатися за захистом авторського права та/або суміжних прав до суду з будь-якими вимогами, не забороненими законом, зокрема про припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують авторське право та/або суміжні права чи створюють загрозу їх порушення.

§ 2. Вимоги до порядку подання заяви про забезпечення позову

До заяви про забезпечення позову, змісту та її форми законодавець висуває певні вимоги.

Стаття 138 ГПК визначає порядок подання заяви про забезпечення позову.

Заява про забезпечення позову подається:

1) до подання позовної заяви – за правилами підсудності, встановленими ГПК, для відповідного позову, або до суду за місцезнаходженням предмета спору – якщо суд, до підсудності якого відноситься справа, визначити неможливо;

2) одночасно з пред'явленням позову – до суду, до якого подається позовна заява, за правилами підсудності, встановленими ГПК;

3) після відкриття провадження у справі – до суду, у провадженні якого перебуває справа.

Заява про арешт морського судна подається за місцезнаходженням порту реєстрації судна або за місцезнаходженням морського порту, в якому судно знаходиться або до якого прямує, незалежно від того, чи має такий суд юрисдикцію щодо розгляду по суті справи щодо морської вимоги, яка є підставою для арешту.

У разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник повинен *пред'явити позов протягом десяти днів*, якщо інші строки не встановлено законом, а у разі подання заяви про арешт морського судна – *тридцяти днів* з дня постановлення ухвали про забезпечення позову.

Статтею 139 ГПК встановлені вимоги до змісту і форми заяви про забезпечення позову, які носять обов'язковий характер.

Заява про забезпечення позову подається в письмовій формі, підписується заявником і повинна містити:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності;

3) предмет позову та обґрунтування необхідності забезпечення позову;

4) захід забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності;

5) ціну позову, про забезпечення якого просить заявник;

6) пропозиції заявника щодо зустрічного забезпечення;

7) інші відомості, потрібні для забезпечення позову.

Якщо заява про забезпечення позову подається до відкриття провадження у справі, в такій заяві додатково зазначаються повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших осіб, які можуть отримати статус учасника справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти.

Реєстраційний номер облікової картки платника податків або паспортні дані інших сторін – фізичних осіб, що не є підприємцями, вказуються у випадку, якщо вони відомі заявнику.

Заява про забезпечення позову у вигляді арешту морського судна подається в письмовій формі і повинна містити:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичної особи) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичної особи), що є відповідальною за морською вимогою, її місцезнаходження (для юридичної особи) або місце проживання чи перебування (для фізичної особи), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичної особи) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності;

3) розмір та суть морської вимоги, що є підставою для арешту судна;

4) найменування судна, щодо якого подається заява про арешт, інші відомості про судно, якщо вони відомі заявнику.

У заяві можуть бути зазначені кілька заходів забезпечення позову, що мають бути вжиті судом, із обґрунтуванням доцільності вжиття кожного з цих заходів.

До заяви додаються документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі.

Розгляд заяви про забезпечення позову визначено статтею 140 ГПК, відповідно до якого заява про забезпечення позову розглядається судом не пізніше двох днів з дня її надходження без повідомлення учасників справи.

У разі, якщо заява про забезпечення позову у вигляді арешту стосується морського судна, така заява розглядається судом ***не пізніше двох днів*** з дня її надходження після її подання без повідомлення особи, яка подала заяву, та особи, яка є відповідальною за морською вимогою.

Суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову, може викликати особу, що подала заяву про забезпечення позову, для надання пояснень або додаткових доказів, що підтверджують необхідність забезпечення позову, або для з'ясування питань, пов'язаних із зустрічним забезпеченням.

У виняткових випадках, коли наданих заявником пояснень та доказів недостатньо для розгляду заяви про забезпечення позову, суд може призначити її розгляд у судовому засіданні з викликом сторін.

Залежно від обставин справи суд може забезпечити позов повністю або частково.

Про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову суд постановляє ухвалу. В ухвалі про забезпечення позову суд зазначає вид забезпечення позову і підстави його обрання та вирішує питання зустрічного забезпечення. Суд може також зазначити порядок виконання ухвали про забезпечення позову.

Якщо на момент постановлення ухвали про арешт судна позов по суті морської вимоги до особи, яка є відповідальною за морською вимогою, не поданий, в ухвалі про арешт судна суд зазначає строк, протягом якого особа, що подала заяву про арешт морського судна, зобов'язана подати такий позов та надати відповідне підтвердження суду.

Суд, встановивши, що заяву про забезпечення позову подано без додержання вимог статті 139, повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу.

Ухвалу про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову може бути оскаржено. Оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи.

Оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим зупиняє виконання цієї ухвали.

Заява про забезпечення позову розглядається судом, у строки, що визначені частинами першою та другою статті 140. Законодавець не визначає, який господарський суд зобов'язаний розглянути заяву про забезпечення позову, яку подану до подання позовної заяви. Логічно припустити, що це буде господарський суд, до якого буде подана заява про відкриття провадження у справі за позовною заявою, яка в майбутньому має бути подана в майбутньому.

§ 3. Правова природа заходів зустрічного забезпечення позову

Правова природа необхідності запровадження зустрічного забезпечення позову покликана забезпечити відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову. На відміну від попередньої редакції ГПК, викладений в новій редакції кодекс, значно розширює права відповідача від можливих збитків, завданих забезпеченням позову.

Провова природа інституту зустрічного забезпечення позову інша, ніж у забезпеченні позову, хоча має з ним безпосередній зв'язок. Закон надає відповідачу право звернутись самостійно з питанням про зустрічне забезпечення позову. Відповідач внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися.

У принципі сьомому доповіді Асоціації міжнародного права «Про забезпечувальні та запобіжні заходи в міжнародному цивільному процесі» (ILA, 1996) зазначається, що суд повинен мати повноваження вимагати від позивача гарантії відшкодування збитків відповідачу чи третій стороні, які можуть виникнути в результаті застосування забезпечувальних заходів.

Метою зустрічного забезпеченням позову є заходи, які вживаються господарським судом з метою гарантування відшкодування збитків, що можуть бути спричинені забезпеченням позову. Проте, зустрічне забезпечення, як правило, потребує внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів в розмірі, визначеному судом. Закон не встановлює конкретний розмір грошових коштів. Такий розмір є оціночним та визначатиметься судом у кожній конкретній справі відповідно до встановлених обставин і залежить від вжитих заходів забезпечення позову та можливого розміру збитків відповідача.

Поряд із забезпеченням позову у господарському провадженні існує зустрічне забезпечення.

Інститут зустрічного забезпечення, визначний статтею 141 ГПК.

Під час зустрічного забезпечення суд може вимагати від особи, яка звернулася із заявою про забезпечення позову, забезпечити відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову (зустрічне забезпечення).

Зустрічне забезпечення, як правило, здійснюється шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів в розмірі, визначеному судом. Якщо позивач з поважних причин не має можливості внести відповідну суму, зустрічне забезпечення також може бути здійснене шляхом:

1) надання гарантії банку, поруки або іншого фінансового забезпечення на визначену судом суму та від погодженої судом особи, щодо фінансової спроможності якої суд не має сумнівів;

2) вчинення інших визначених судом дій для усунення потенційних збитків та інших ризиків відповідача, пов'язаних із забезпеченням позову.

Розмір зустрічного забезпечення визначається судом з урахуванням обставин справи. Заходи зустрічного забезпечення позову мають бути співмірними із заходами забезпечення позову, застосованими судом, та розміром збитків, яких може зазнати відповідач у зв'язку із забезпеченням позову.

Питання застосування зустрічного забезпечення вирішується судом в ухвалі про забезпечення позову або в ухвалі про зустрічне забезпечення позову. Якщо клопотання про зустрічне забезпечення подане після застосування судом заходів забезпечення позову, питання зустрічного забезпечення вирішується судом протягом десяти днів після подання такого клопотання. Копія ухвали про зустрічне забезпечення направляється учасникам справи не пізніше наступного дня після її постановлення.

В ухвалі про забезпечення позову або про зустрічне забезпечення зазначаються розмір зустрічного забезпечення або інші дії, що повинен вчинити заявник в порядку зустрічного забезпечення.

Строк надання зустрічного забезпечення визначається судом та не може перевищувати ***десяти днів*** з дня постановлення ухвали про забезпечення позову або ухвали про зустрічне забезпечення, якщо інше не випливає зі змісту заходів зустрічного забезпечення.

Особа, за заявою якої застосовані заходи забезпечення позову із застосуванням зустрічного забезпечення, протягом визначеного судом строку має надати суду документи, що підтверджують надання зустрічного забезпечення.

Якщо особа, за заявою якої застосовані заходи забезпечення позову, не виконує вимоги суду щодо зустрічного забезпечення у визначений судом строк, суд скасовує ухвалу про забезпечення позову та про зустрічне забезпечення.

Ухвала про зустрічне забезпечення може бути оскаржена разом із ухвалою про забезпечення позову або окремо.

Зустрічне забезпечення не застосовується щодо позовів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які подані ним у межах процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку.

Процедуру підстави скасування зустрічного забезпечення визначає стаття 142 ГПК.

Згідно частини першої статті 142 зустрічне забезпечення скасовується у випадку залишення позову без розгляду з підстави, визначеної пунктом 7 частини першої статті 226 (сторони уклали угоду про передачу даного спору на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, і від відповідача не пізніше початку розгляду справи по суті, але до подання ним першої заяви щодо суті спору надійшли заперечення проти вирішення спору в господарському суді, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана, у разі або у випадку закриття провадження у справі з підстав, визначених пунктами 2, 5-7 частини першої статті 231 (відсутній предмет спору; після відкриття провадження у справі між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення до міжнародного комерційного арбітражу або третейського суду, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана; настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва; сторони уклали мирову угоду і вона затверджена судом, або після набрання законної сили рішенням суду про задоволення позову в повному обсязі, про що окремо зазначається в резолютивній частині відповідного судового рішення.

У випадку залишення позову без розгляду або закриття провадження з інших, ніж зазначені у частині першій цієї статті підстав, або у випадку ухвалення рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову зустрічне забезпечення скасовується, якщо *протягом двадцяти днів* з дня набрання відповідним рішенням або ухвалою суду законної сили, відповідачем або іншою особою, права або охоронювані законом інтереси якої порушено вжиттям заходів забезпечення позову, не буде подано позов про відшкодування збитків в порядку, визначеному статтею 146.

Якщо такий позов буде подано, зустрічне забезпечення діє як захід забезпечення позову у відповідному провадженні, а питання про його скасування вирішується одночасно з вирішенням цього позову по суті заявлених вимог, поверненням позовної заяви, відмовою у відкритті провадження у справі або залишенням вказаного позову без розгляду чи закриттям провадження.

Зустрічне забезпечення може бути скасовано судом за вмотивованим клопотанням відповідача або іншої особи, права або охоронювані законом інтереси якої порушуються у зв’язку з вжиттям заходів забезпечення позову.

Суд розглядає клопотання про скасування зустрічного забезпечення не пізніше п’яти днів з дня надходження до суду такого клопотання. За наслідками розгляду клопотання суд постановляє ухвалу. Ухвала суду про скасування зустрічного забезпечення або про відмову у його скасуванні може бути оскаржена.

У разі скасування зустрічного забезпечення грошові кошти, внесені особою на депозитний рахунок суду з метою зустрічного забезпечення,

підлягають поверненню особі, яка здійснила таке зустрічне забезпечення, *протягом п'яти днів* з дня набрання законної сили ухвалою суду про скасування зустрічного забезпечення.

У разі скасування заходів забезпечення позову з підстав, передбачених частиною тринадцятою статті 145, зустрічне забезпечення скасовується, якщо протягом *двадцяти днів* з дня постановлення ухвали суду про скасування заходів забезпечення позову жодною особою, права або охоронювані законом інтереси якої порушено вжиттям заходів забезпечення позову, не буде подано позов про відшкодування збитків в порядку, визначеному статтею 146.

В практичній діяльності бувають випадки, коли перед учасником судового процесу постає питання заміни одного заходу забезпечення позову іншим.

Згідно статті 143 ГПК господарський суд може за заявою однієї із сторін і зважаючи на пояснення другої сторони допустити заміну одного заходу забезпечення позову іншим.

За клопотанням учасника справи суд може допустити заміну одного заходу забезпечення позову іншим.

Питання про заміну одного заходу забезпечення позову іншим вирішується судом в судовому засіданні *не пізніше наступного дня* після надходження до суду відповідного клопотання учасника справи.

За наслідками розгляду клопотання про заміну одного заходу забезпечення позову іншим постановляється ухвала. Копії ухвали про заміну одного заходу забезпечення позову іншим направляються учасникам справи *не пізніше наступного дня* після її постановлення.

У разі заміни одного заходу забезпечення позову іншим суд може відповідно змінити заходи зустрічного забезпечення.

У разі вжиття судом заходів забезпечення позову про стягнення грошової суми чи позову майнового характеру про порушення прав інтелектуальної власності відповідач (інша особа) може за своєю ініціативою забезпечити позов шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача або надання гарантії банку на таку суму (ч. 4 ст. 143).

Надання відповідачем до суду документа, який підтверджує забезпечення позову відповідно до частини четвертої цієї статті, є підставою для відмови в забезпеченні позову судом або для скасування вжитих судом заходів забезпечення позову.

Примірник ухвали про заміну одного заходу забезпечення позову іншим невідкладно після набрання такою ухвалою законної сили надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також, залежно від виду вжитих заходів, направляється судом для негайного виконання державним та іншим органам для вжиття відповідних заходів.

Ухвали суду стосовно забезпечення позову обов'язкові до виконання. Враховуючи, що така ухвала має силу виконавчого документа,

виконання ухвали про забезпечення позову здійснюється, згідно статті 144 ГПК.

Відповідно до норм вказаної статті ухвала господарського суду про забезпечення позову є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Така ухвала підлягає негайному виконанню з дня її постановлення незалежно від її оскарження і відкриття виконавчого провадження

Примірник ухвали про забезпечення позову негайно надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також, залежно від виду вжитих заходів, направляється судом для негайного виконання державним та іншим органам для вжиття відповідних заходів.

Частиною третьою статті 144 визначено певні особливості виконання ухвали про забезпечення позову. Ухвала про арешт морського судна є підставою для затримання судна або обмеження в його пересуванні в порту, де знаходиться або до якого прямує таке судно, до моменту скасування заходів із забезпечення позову у вигляді арешту морського судна. Після вручення копії ухвали про арешт судна капітан морського порту, де знаходиться судно, філія Адміністрації морських портів України в морському порту, де знаходиться судно, відповідні органи Державної прикордонної служби та митні органи зобов'язані вжити заходів, що унеможливлюють вихід арештованого судна з порту.

Особи, винні в невиконанні ухвали про забезпечення позову, несуть відповідальність, встановлену законом.

Варто пам'ятати, що інститут забезпечення позову перебуває в тісному зв'язку з інститутом виконавчого провадження. Прийняті господарським судом засоби забезпечення позову мають на меті забезпечити гарантії належного та своєчасного виконання прийнятого судового рішення.

Статтею 4 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р., встановлені вимоги до виконавчого документа.

У разі пред'явлення до примусового виконання рішення міжнародного юрисдикційного органу у випадках, передбачених міжнародним договором України, такий виконавчий документ повинен відповідати вимогам, встановленим міжнародним договором України.

Виконавчий документ може бути видано у формі електронного документа відповідно до законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронні довірчі послуги». Порядок пред'явлення до виконання виконавчих документів, виданих у формі електронного документа, визначається Міністерством юстиції України.

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06. 2016 р.

Відповідно до норм Закону України «Про виконавче провадження» підлягають примусовому виконанню рішення на підставі таких виконавчих документів:

♦ виконавчих листів та наказів, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України;

♦ судові накази;

♦ ухвали, постанови судів.

♦ виконавчих написів нотаріусів;

♦ посвідчень комісій по трудових спорах, що видаються на підставі відповідних рішень таких комісій;

♦ постанов державних виконавців про стягнення виконавчого збору, постанов державних виконавців чи приватних виконавців про стягнення витрат виконавчого провадження, про накладення штрафу, постанов приватних виконавців про стягнення основної винагороди;

♦ постанов органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

♦ рішень інших державних органів та рішень Національного банку України, які законом визнані виконавчими документами;

♦ рішень Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішень інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України;

♦ рішень (постанов) суб'єктів державного фінансового моніторингу (їх уповноважених посадових осіб), якщо їх виконання за законом покладено на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень;

♦ рішень Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю або Аудиторської палати України, які законом визнані виконавчими документами;

♦ рішень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про застосування заходів реагування у вигляді штрафу.

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

У практичній діяльності непоодинокі випадки, коли суд може скасувати заходи забезпечення позову.

Підстави та порядок скасування заходів забезпечення позову визначені статтею 145 ГПК, відповідно до частини першої якого суд може скасувати заходи забезпечення позову з власної ініціативи або за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Клопотання про скасування заходів забезпечення позову розглядається в судовому засіданні ***не пізніше п'яти днів*** з дня надходження його до суду.

У разі надання відповідачем до суду документа, який підтверджує здійснене ним забезпечення позову у відповідності до частини четвертої статті 143, відповідне клопотання відповідача про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, розглядається судом ***не пізніше наступного дня*** після надання вказаного документа.

За результатами розгляду клопотання про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, постановляється ухвала.

Ухвала господарського суду про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, або про відмову в скасуванні забезпечення позову може бути оскаржена.

Відмова у скасуванні забезпечення позову не перешкоджає повторному зверненню з таким самим клопотанням при появі нових обставин, що обґрунтовують необхідність скасування забезпечення позову.

У разі ухвалення судом рішення про задоволення позову *заходи забезпечення позову продовжують діяти протягом дев'яноста днів з дня набрання вказаним рішенням законної сили* або можуть бути скасовані за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Якщо протягом вказаного строку за заявою позивача (стягувача) буде відкрито виконавче провадження – вказані заходи забезпечення позову діють до повного виконання судового рішення.

У випадку залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі або у випадку ухвалення рішення щодо повної відмови у задоволенні позову, суд у відповідному судовому рішенні зазначає про скасування заходів забезпечення позову.

В такому разі заходи забезпечення позову зберігають свою дію до набрання законної сили відповідним рішенням або ухвалою суду.

Примірник ухвали про скасування заходів забезпечення позову невідкладно після набрання такою ухвалою законної сили надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також державним та іншим органам, які повинні були та (або) виконували ухвалу про забезпечення позову, для здійснення ними відповідних дій щодо скасування заходів забезпечення позову.

Грошові кошти, внесені відповідачем (іншою особою) на рахунок суду з метою забезпечення позову відповідно до частини четвертої статті 143, ***підлягають поверненню*** відповідачу (іншій особі), який здійснив таке забезпечення, ***протягом п'яти днів*** з дня набрання законної сили рішенням суду про повну відмову в позові або ухвалою суду про залишення позову без розгляду або закриття провадження.

Заходи забезпечення позову, вжиті судом до подання позовної заяви, скасовуються судом також у разі:

1) неподання заявником відповідної позовної заяви згідно з вимогами частини третьої статті 138; (*у разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник повинен пред'явити позов протягом десяти*

днів, а у разі подання заяви про арешт морського судна – тридцяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову);

2) повернення позовної заяви;

3) відмови у відкритті провадження у справі.

Питання про скасування заходів забезпечення позову вирішується в судовому засіданні, проте закон не встановив вимоги, що таке питання, навіть у разі клопотання учасника справи про скасування заходів забезпечення позову, розглядається в судовому засіданні без повідомленням осіб, які беруть участь у справі.

Вжиття заходів забезпечення позову не виключають спричинення збитків, хоча і не мають цього на меті.

Статтею 146 ГПК передбачено відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову. *Згідно частини першої цієї статті у випадку залишення позову без розгляду або закриття провадження з інших, ніж зазначені у частині першій статті 142 ГПК, або у випадку ухвалення рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову відповідач або інша особа, чиї права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися.*

У разі подання відповідного позову про відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, протягом двадцяти днів з моменту набрання законної сили судовим рішенням, зазначеним у частині першій статті 146, відшкодування збитків, заподіяних вжиттям заходів забезпечення позову, здійснюється в першу чергу за рахунок коштів зустрічного забезпечення.

Відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, може мати місце у разі:

- ♦ залишення позову без розгляду;
- ♦ закриття провадження у справі;
- ♦ у випадку ухвалення рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте правові підстави забезпечення позову.
- В чому полягають заходи забезпечення позову ?
- Розкрийте порядок подання заяви про забезпечення позову.
- В чому полягає зустрічне забезпечення позову ?
- Розкрийте в чому полягає скасування зустрічного забезпечення.
- Розкрийте зміст виконання ухвали про забезпечення позову.
- В чому полягає особливість вжиття заходів забезпечення позову судом до подання позовної заяви ?
- Назвіть підстави відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову.
- Як відбувається відшкодування збитків, заподіяних вжиттям заходів забезпечення позову ?

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

§ 1. Судовий наказ як особлива форма судового рішення

Інститут наказного провадження обумовлений потребами судової практики і полягає у застосуванні господарським судом спрощеної процедури розгляду справи, покликаного розвантажити місцеві господарські суди, що обумовлено обмеженим колом вимог щодо розгляду такої категорії справ.

Наказне провадження – це самостійний, достовірний і спрощений вид господарського судочинства, спрямований на розгляд окремих категорій справ, які здійснюються за заявою особи, якій належить право вимоги і полягає у видачі судового наказу, який є особливою формою судового рішення.

Згідно частини другої статті 12 ГПК наказне провадження застосовується у випадках, якщо предметом позову є стягнення грошових сум у незначних розмірах, щодо яких спір відсутній або про такий спір невідомо заявнику.

Головною умовою для застосування у господарському судочинстві наказного провадження та видачі судового наказу ***є стягнення грошової заборгованості*** за договором, укладеним у письмовій формі (в тому числі електронній формі), ***якщо сума вимог не перевищує 100 розмірів*** прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 1 ст. 148).

Строк розгляду судом заяви про стягнення неоспорюваної заборгованості в порядку наказного провадження ***складає 5 днів***. Розгляд заяви про видачу судового наказу проводиться без судового засідання та повідомлення сторін (ч. 1 ст. 154). Судовий наказ надсилається сторонам та може бути скасований судом на підставі заяви боржника протягом 15 днів з дня отримання останнім копії наказу та інших документів. *У разі не оскарження такого наказу боржником він набуває чинності протягом 20 днів* (ст. 157, ст. 159).

За результатами рішення господарського суду видається судовий наказ.

Підставами видачі судового наказу є:

- ♦ договірний характер заборгованості;
- ♦ право вимоги;
- ♦ обмеження грошової суми вимоги;
- ♦ нормативний характер вимоги щодо форми і змісту заяви;
- ♦ обов’язковість сплати судового збору;
- ♦ процесуальний порядок розгляду заяви про видачу, відмову та скасування судового наказу;
- ♦ законний характер судового наказу.

Підставою стягнення грошової заборгованості на підставі судового наказу є норми статті 147 ГПК та інших нормативно-правових актів.

Згідно частини першої статті 147 судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 148.

Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги.

Заявником та боржником в наказному провадженні можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

Судовий наказ підлягає виконанню за правилами, встановленими законом для виконання судових рішень.

Судовий наказ будучи особливою формою судового рішення і обмежений сумою грошової вимоги, яка не може перевищувати ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ визначає стаття 148 ГПК.

Зокрема, ***судовий наказ*** може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості ***за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі,*** якщо сума вимоги не перевищує ***ста розмірів*** прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Особа має право звернутися до суду з вимогами, визначеними у частині першій цієї статті, в наказному або спрощеному позовному провадженні на свій вибір.

Заява про видачу судового наказу, **згідно статті 149 ГПК** *подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, встановленими ГПК для подання позовної заяви.*

Вимоги до форми і змісту заяви про видачу судового наказу визначає стаття 150 ГПК.

Заява про видачу судового наказу подається до суду у письмовій формі та підписується заявником.

У заяві повинно бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім’я (прізвище, ім’я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника (для фізичних осіб – громадян України), вказівку на статус фізичної особи – підприємця (для фізичних осіб – підприємців), а також офіційні електронні адреси та інші дані, якщо вони відомі заявнику, які ідентифікують боржника;

3) ім’я (прізвище, ім’я та по батькові) представника заявника, якщо заява подається представником, його місце проживання;

4) вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;

5) перелік доказів, якими заявник обґрунтовує обставини, на яких ґрунтуються його вимоги.

До заяви про видачу судового наказу додаються:

1) документ, що підтверджує сплату судового збору;

2) документ, що підтверджує повноваження представника, – якщо заява підписана представником заявника;

3) копія договору, укладеного в письмовій (в тому числі електронній) формі, за яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості;

4) інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги.

Якщо заяву подано в електронній формі до боржника, який має зареєстровану офіційну електронну адресу, заявник в подальшому повинен подавати будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом його заяви, виключно в електронній формі.

Заявник має право відкликати заяву про видачу судового наказу до її розгляду судом.

Згідно статті 151 ГПК за подання заяви про видачу судового наказу справляється судовий збір у розмірі, встановленому законом.

У разі відмови у видачі судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу, зараховується до суми судового збору, встановленої за подання позовної заяви.

Окрім визначених підстав видачі судового наказу, ГПК встановлені вичерпні підстави для відмови у видачі судового наказу.

Підстави для відмови у видачі судового наказу визначені статтею 152 ГПК.

Суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо:

1) заяву подано з порушеннями вимог статті 150;

2) заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

3) заявлено вимогу, яка не відповідає вимогам статті 148;

4) наявні обставини, зазначені у частині першій статті 175;

5) з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою;

6) судом раніше виданий судовий наказ за тими самими вимогами, за якими заявник просить видати судовий наказ;

7) судом раніше відмовлено у видачі судового наказу з підстав, передбачених пунктами 3-6 цієї частини;

8) із поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу;

Про відмову у видачі судового наказу суддя постановляє ухвалу не пізніше десяти днів з дня надходження до суду заяви про видачу судового наказу.

У разі якщо в заяві про видачу судового наказу містяться вимоги, частина з яких не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, суд постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу лише в частині цих вимог. У разі якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані і окремий їх розгляд неможливий, суд відмовляє у видачі судового наказу.

Суддя з метою визначення підсудності, крім випадків подання заяви про видачу судового наказу в електронній формі до боржника, який має офіційну електронну адресу, не пізніше наступного дня з дня отримання заяви про видачу судового наказу перевіряє зазначене у заяві місцезнаходження боржника за відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Якщо за результатами розгляду отриманих судом відомостей про місцезнаходження боржника буде встановлено, що заява про видачу судового наказу не підсудна цьому суду, суд не пізніше десяти днів з дня надходження заяви постановляє ухвалу про передачу заяви про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами за підсудністю.

У разі відмові особі у видачі судового наказу, норми ГПК передбачають можливість для повторного звернення із заявою до суду.

Наслідки відмови у видачі судового наказу визначає стаття 153 ГПК.

Згідно частини першої цієї статті підставами відмови у видачі судового наказу є норми, передбачені пунктами 1, 2, 8, 9 частини першої статті 152, а саме:

– заяву подано з порушеннями вимог статті 150 (щодо форми і змісту заяви);

– заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

– із поданої заяви не вбачається виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заявником подано заяву про видачу судового наказу;

– заяву подано з порушенням правил підсудності.

Водночас, після усунення її недоліків, особа має право повторно звернутися із такою самою заявою в порядку, встановленому ГПК.

3 підстав, передбачених пунктами 3-6 частини першої статті 152 ГПК, а саме:

– заявлено вимогу, яка не відповідає вимогам статті 148;

– наявні обставини, зазначені у частині першій статті 175 (заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства);

– з моменту виникнення права вимоги пройшов строк, який перевищує позовну давність, встановлену законом для такої вимоги, або пройшов строк, встановлений законом для пред'явлення позову в суд за такою вимогою;

– судом раніше виданий судовий наказ за тими самими вимогами, за якими заявник просить видати судовий наказ,

За підстав вищенаведених, суд відмовляє у видачі судового наказу, що унеможливлює повторне звернення з такою самою заявою. Проте, заявник у цьому випадку має право звернутися з тими самими вимогами у позовному порядку.

Розгляд заяв про видачу судового наказу здійснюється відповідно до приписів статті 154 ГПК.

Заяву про видачу судового наказу суд розглядає ***протягом п'яти днів*** *з* дня її надходження, такий розгляд проводиться без судового засідання і повідомлення заявника і боржника.

За результатами розгляду заяви про видачу судового наказу суд видає судовий наказ або постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу.

Важливо підкреслити, що згідно частини третьої ст. 154 ГПК такий судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований в порядку, передбаченому розділом другим.

Зміст судового наказу визначає стаття 155 ГПК.

У судовому наказі зазначаються:

1) дата видачі наказу;

2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стягувача та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків стягувача та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта стягувача та боржника для фізичних осіб – громадян України, а також інші дані, якщо вони відомі суду, які ідентифікують стягувача та боржника;

4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;

5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню;

6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;

7) повідомлення про те, що під час розгляду вимог в порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті;

8) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу;

9) дата набрання судовим наказом законної сили;

10) строк пред'явлення судового наказу до виконання;

11) дата видачі судового наказу стягувачу.

Зазначені у пунктах 9–11 частини першої статті 155 відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання.

Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у суді, а другий видається під розписку або надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим листом із повідомленням про вручення, чи цінним листом з описом вкладеного після набрання ним законної сили у разі відсутності електронної офіційної адреси.

Після видачі судового наказу, згідно статті 156 ГПК, *суд не пізніше наступного дня надсилає його копію (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, боржникові на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом з описом вкладеного, якщо офіційної електронної адреси боржник не має*.

Одночасно з копією судового наказу ***боржникові надсилається копія заяви стягувача*** про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами.

Копія (текст) судового наказу, що містить інформацію про веб-адресу такого рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень, разом з додатками надсилаються боржнику за адресою місцезнаходження (місця проживання), зазначеною в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Днем отримання боржником копії судового наказу є день його вручення боржнику, визначений статтею 242 ГПК.

§ 2. Наслідки скасування та набрання судовим наказом законної сили

Особливості наказного провадження обумовлюють правові підстави реагування на судовий наказ боржника, органів та осіб, яким законом надано право звертатися до господарського суду в інтересах інших осіб.

ГПК встановлені правові вимоги до форми і змісту заяви про скасування судового наказу, строки подання, набрання чинності судовим наказом законної сили. Процесуальне законодавство визначає процесуальні дії суду щодо виправлення помилки в судовому наказі, визнання судового наказу таким, що не підлягає виконанню, відстрочення чи розстрочення або зміна способу та порядку його виконання.

Процесуальний порядок реагування на судовий наказ боржника, органів та інших осіб, форму і зміст заяви про скасування судового наказу та строки її подання визначає стаття 157 ГПК.

Боржник протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів має право подати заяву про його скасування до суду, який його видав. Заява про скасування судового наказу

може також бути подана органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі.

Заява про скасування судового наказу має містити:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника для фізичних осіб – громадян України;

3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника боржника, якщо заява подається представником, його місце проживання або місцезнаходження;

4) наказ, що оспорюється;

5) зазначення про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача.

Заява підписується боржником або його представником.

До заяви про скасування судового наказу додаються:

1) документ, що підтверджує сплату судового збору;

2) документ, що підтверджує повноваження представника боржника, якщо заява подається таким представником;

3) клопотання про поновлення пропущеного строку, якщо заява подається після спливу строку, передбаченого частиною першою цієї статті.

У разі подання неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу суддя ***постановляє ухвалу про її повернення не пізніше двох днів*** з дня її надходження до суду.

Розгляд заяви про скасування судового наказу, згідно статті 158 ГПК здійснюється суддею, визначає підстави порядку розгляду та скасування судового наказу.

Ними є:

♦ строк розгляду поданої заяви боржником розглядається не пізніше наступного дня з моменту отримання заяви суддею (ч.1 ст. 158);

♦ заява подана після закінчення п'ятнадцятиденного строку (ч. 1 ст. 157) не розглядається, за виключенням, коли суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку для подання заяви (ч.2 ст. 158);

У разі відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу суддя ***не пізніше двох днів*** після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження. В ухвалі про скасування судового наказу суд за клопотанням боржника вирішує питання про поворот виконання судового наказу в порядку,

встановленому статтею 333 ГПК, яка визначає процесуальні дії та наслідки перегляду суду у апеляційній чи касаційній інстанції.

У разі, якщо боржник не скористався своїм правом подати заяву про скасування судового наказу, судовий наказ набирає законної сили протягом п'яти днів після закінчення строку на її подання (ч. 1 ст. 159 ГПК).

Після набуття наказу законної сили суд протягом п'яти днів надсилає його копію (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого судового наказу у Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, стягувачу на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим чи цінним листом, у разі відсутності офіційної електронної адреси.

Виправлення помилки в судовому наказі, визнання судового наказу таким, що не підлягає виконанню, відстрочення чи розстрочення або зміна способу та порядку його виконання визначає стаття 160 ГПК.

Зокрема, щодо судового наказу, який набув законної сили, суд може внести виправлення до судового наказу, визнати його таким, що не підлягає виконанню або відстрочити чи розстрочити або змінити спосіб чи порядок його виконання в порядку, встановленому статтями 328, 331.

Стаття 160 визначає у загальному вигляді право господарського суду на певні процесуальні дії щодо наказу.

За приписами статті 328 суд шляхом винесення ухвали може як виправити помилки у виконавчому документі, так визнати його таким, що не підлягає виконанню, тоді як згідно статті 331 суд може відстрочити або розстрочити виконання судового рішення, а також здійснити зміну способу та порядку виконання судового рішення.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Надайте загальне визначення наказного провадження.
- В чому полягає обумовленість запровадження інституту наказного провадження ?
- Розкрийте зміст судового наказу.
- Які вимоги встановлює законодавець до судового наказу ?
- До якого суду подається заява про видачу судового наказу ?
- Хто може звернутися із заявою про видачу судового наказу ?
- Розкрийте підстави для відмови у видачі судового наказу.
- Розкрийте зміст виконання ухвали про забезпечення позову.
- Який існує порядок розгляду заяв про видачу судового наказу ?
- У який строк повинна бути розглянута заява про видачу судового наказу ?
- Коли судовий наказ набирає законної сили ?

Модуль 14

ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

§ 1. Письмові заяви учасників справи

Позовне провадження є основною формою господарського судочинства і поділяється на загальне спрощене (ч. 1 ст. 12).

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи (ч. 3 ст. 12).

До категорії «малозначних справ» слід віднести справи, в яких ціна позову не перевищує 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб; справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім тих, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ з ціною позову понад 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 5 ст. 12).

Строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження ***не має тривати більше ніж 60 днів*** (ст. 248). Варто зазначити, що рішення у малозначних справах не підлягають касаційному перегляду, крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково (пункт 2 частина 3 ст. 287).

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (ч. 3 ст. 12).

Загальне позовне провадження передбачає підготовче провадження, яке має бути проведене ***протягом 60 днів*** з дня відкриття провадження у справі і може бути ***продовжено не більше ніж на 30 днів*** (ч. 3 ст. 177).

Розділ ІІІ ГПК визначає правові вимоги до основних груп процесуальних документів, що мають бути враховані господарським судом при розгляді справи в порядку позовного провадження.

При розгляді справи судом в порядку позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених ГПК.

Види та зміст заяв по суті визначає стаття 161 ГПК.

Частина друга цієї статті процесуальними документами визначає:

- позовну заяву;
- відзив відповідача на позовну заяву;
- відповідь позивача відзив відповідача;
- заперечення відповідача на відзив;
- пояснення третіх осіб у справі щодо предмету спору.

До вказаних процесуальних документів господарське процесуальне законодавство ставить чіткі правові вимоги до їх складання

Підстави, час та черговість подання заяв по суті справи визначаються ГПК або судом у передбачених ГПК випадках.

Подання заяв по суті справи є правом учасників справи.

Суд може дозволити учаснику справи подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це необхідним.

Стаття 162 ГПК визначає впорядкований порядок першого і основного документу, що відноситься до суді справи – позовна заява.

У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

Позовна заява повинна містити:

1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім’я (прізвище, ім’я та по батькові – для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), вказівку на статус фізичної особи – підприємця (для фізичних осіб – підприємців); відомі номери засобів зв’язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;

3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються;

4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; правові підстави позову;

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору – у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи;

10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору.

У разі пред'явлення позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору.

Загальновідомо, що обов'язковим елементом позовної заяви є ціна позову. Незважаючи на те, що в пункті 3 частини третьої статті 162 визначив обов'язковість вказівки в позові – ціни позову, **законодавець в статті 163 ГПК визначає вартісну складову ціни позову**, тобто грошовий вираз майнових вимог позивача.

Ціна позову визначається:

1) у позовах про стягнення грошових коштів – сумою, яка стягується, або сумою, оспорюваною за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;

2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування – вартістю майна;

3) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, – загальною сумою всіх вимог.

Якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом при розгляді справи.

У разі збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову несплачену суму судового збору належить сплатити до звернення в суд із відповідною заявою.

Якщо стаття 162 визначає вимоги до позовної заяви, стаття 163 – ціну позову, то стаття 164 ГПК визначає окремо документи, що додаються до позовної заяви.

До позовної заяви додаються документи, які підтверджують:

1) відправлення іншим учасникам справи копії позовної заяви і доданих до неї документів;

2) сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів).

У разі необхідності до позовної заяви додається клопотання про призначення експертизи, витребування доказів тощо.

До заяви про визнання акта чи договору недійсним додається також копія (або оригінал) оспорюваного акта чи договору або засвідчений витяг з нього, а у разі відсутності акта чи договору у позивача – клопотання про його витребування.

До позовної заяви, підписаної представником позивача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника позивача.

Статтею 165 ГПК передбачено заперечення відповідача проти позову шляхом надання відзиву.

Відзив на позовну заяву – це процесуальний документ в якому відповідач викладає заперечення проти позову.

У відзиві відповідач викладає заперечення проти позову.

Відзив підписується відповідачем або його представником.

Відзив повинен містити:

1) найменування (ім'я) позивача і номер справи;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) відповідача, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку, офіційну електронну адресу та адресу електронної пошти, за наявності;

3) у разі повного або часткового визнання позовних вимог – вимоги, які визнаються відповідачем;

4) обставини, які визнаються відповідачем, а також правову оцінку обставин, наданих позивачем, з якою відповідач погоджується;

5) заперечення (за наявності) щодо наведених позивачем обставин та правових підстав позову, з якими відповідач не погоджується, із посиланням на відповідні докази та норми права;

6) перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву, та зазначення документів і доказів, які не можуть бути подані разом із відзивом, із зазначенням причин їх неподання;

7) заперечення (за наявності) щодо заявленого позивачем розміру судових витрат, які позивач поніс та очікує понести до закінчення розгляду справи по суті;

8) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які відповідач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи.

Якщо відзив не містить вказівки на незгоду відповідача з будь-якою із обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги, відповідач позбавляється права заперечувати проти такої обставини під час розгляду справи по суті, крім випадків, якщо незгода з такою обставиною вбачається з наданих разом із відзивом доказів, що обґрунтовують його заперечення по суті позовних вимог, або відповідач доведе, що не заперечив проти будь-якої із обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги, з підстав, що не залежали від нього.

Копія відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи повинна бути надіслана (надана) одночасно з надісланням (наданням) відзиву до суду.

До відзиву додаються:

1) докази, які підтверджують обставини, на яких ґрунтуються заперечення відповідача, якщо такі докази не надані позивачем;

2) документи, що підтверджують надіслання (надання) відзиву і доданих до нього доказів іншим учасникам справи.

До відзиву, підписаного представником відповідача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача.

Відзив подається в строк, встановлений судом, який ***не може бути меншим п'ятнадцяти днів*** з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Суд має встановити такий строк подання відзиву, який дозволить відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи – отримати відзив не пізніше першого підготовчого засідання у справі.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин, суд вирішує справу за наявними матеріалами.

Незважаючи на процесуальний характер відзиву, варто підкреслити, що ненадання відзиву – це право відповідача.

В постанові Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26.12.2011 р. № 18 міститься таке.

Сама лише відсутність заперечень учасника судового процесу щодо тих чи інших обставин (наприклад, неподання відзиву на позовну заяву) не

свідчить про визнання ним таких обставин: «*мовчазне*» визнання обставин зі змісту процесуального закону не випливає.

Визнання обставин учасниками судового процесу не є для господарського суду обов'язковим та остаточним. Суд може не прийняти такого визнання, якщо:

– визнана обставина викликає сумнів у її достовірності, тобто у тому чи відповідає вона дійсності, оскільки не узгоджується з іншими обставинами, вже з'ясованими в тій же справі, або такими, що мають для останньої преюдиціальне значення;

– сумнівною є добровільність визнання певних обставин, оскільки воно вчинене даним учасником судового процесу під впливом помилки, обману або ж погрози чи насильства, інших протиправних дій.

Подання відзиву здійснюється відповідно до норм статті 178. Згідно частини першої вказаної статті у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, ***відповідач має право надіслати***:

1) суду – відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо доставити до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову;

2) позивачу, іншим відповідачам, а також третім особам – копію відзиву та доданих до нього документів.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи.

Згідно статті 166 ГПК судову справу формує відповідь позивача на відзив позивача.

У відповіді на відзив позивач викладає свої пояснення, міркування та аргументи щодо наведених відповідачем у відзиві заперечень та мотиви їх визнання або відхилення.

Відповідь на відзив підписується позивачем або його представником.

Згідно частини третьої статті 166 до відповіді на відзив застосовуються правила, встановлені частинами третьою – шостою статті 165.

Відповідь на відзив подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання відповіді на відзив, який дозволить ***позивачу*** підготувати свої міркування, аргументи та відповідні докази, іншим учасникам справи – отримати відповідь на відзив завчасно до початку розгляду справи по суті, а ***відповідачу*** – надати учасникам справи заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

Наступним процесуальним документом є заперечення відповідача (ст. 167 ГПК).

У запереченні відповідач викладає свої пояснення, міркування та аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань та аргументів і мотиви їх визнання або відхилення.

Заперечення підписується відповідачем або його представником.

До заперечення застосовуються правила, встановлені частинами третьою – шостою статті 165.

Заперечення подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання заперечення, який дозволить іншим учасниками справи отримати заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

За наявності у господарській справі третьої особи, стаття 168 ГПК визначає пояснення третьої особи щодо позову або відзиву.

У поясненнях третьої особи щодо позову або відзиву третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, викладає свої аргументи і міркування на підтримку або заперечення проти позову.

Пояснення третьої особи підписуються третьою особою або її представником.

Згідно частини третьої статті 168 до пояснень третьої особи, застосовуються правила, встановлені частинами третьою – сьомою статті 165.

Пояснення третьої особи подаються в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк, який дозволить третій особі підготувати свої міркування, аргументи та відповідні докази, та надати пояснення до позову або відзиву, а іншим учасникам справи – відповідь на такі пояснення завчасно до початку розгляду справи по суті.

Необхідно додати, що згідно статті 179 треті особи щодо позову або відзиву можуть подати відповідні пояснення до закінчення підготовчого провадження.

Суд ухвалі про відкриття провадження у справі або ухвалі, постановленій у підготовчому засіданні (якщо третіх осіб було залучено у підготовчому засіданні), треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, мають право у строк, встановлений судом подати письмові пояснення щодо позову або відзиву.

§ 2. Заяви з процесуальних питань

Від правильного і своєчасного оформлення документів з процесуальних питань залежить своєчасність встановлення обставин, які мають значення для справи, а отже і якість розгляду судової справи.

Вимоги до заяв, клопотань і заперечень містяться у статті 169 ГПК.

При розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань.

Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених ГПК, або на вимогу суду заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі, розглядаються в порядку, встановленому ГПК, а якщо такий порядок не встановлений, він встановлюється судом.

Загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення визначає стаття 170 ГПК.

Згідно частини першої цієї статті будь-яка письмова заява, клопотання, заперечення повинні містити:

1) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає заяву, клопотання або заперечення, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), вказівку на статус фізичної особи – підприємця (для такої фізичної особи), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України;

2) найменування суду, до якого вона подається;

3) номер справи, прізвище та ініціали судді (суддів), якщо заява (клопотання, заперечення) подається після постановлення ухвали про відкриття провадження у справі;

4) зміст питання, яке має бути розглянуто судом, та прохання заявника;

5) підстави заяви (клопотання, заперечення);

6) перелік документів та інших доказів (за наявності), що додаються до заяви (клопотання, заперечення);

7) інші відомості, які вимагаються ГПК.

Вимога вказати в заяві по суті справи, скарзі, заяві, клопотанні або запереченні ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стосується лише юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України. Іноземна юридична особа подає документ, що є доказом її правосуб'єктності за відповідним іноземним законом (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо).

Письмові заява, клопотання чи заперечення підписуються заявником чи його представником. До заяви, скарги, клопотання чи заперечення, які подаються на стадії виконання судового рішення, в тому числі в процесі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, додаються докази їх надіслання (надання) іншим учасникам справи (провадження).

Учасник справи має право додати до письмової заяви, клопотання проект ухвали, постановити яку він просить суд.

Суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- V В чому полягає сутність позовного провадження ?
- V Розкрийте види та зміст заяв по суті справи.
- V Які вимоги встановлює законодавець до позовної заяви ?
- V В чому полягає особливість відзиву на позовну заяву ?
- V В який строк подається заперечення щодо позову ?
- V Розкрийте зміст процесуальних заяв, клопотань і заперечень.

Модуль 15

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

§ 1. Процесуальний порядок пред'явлення позову

Підставою порушення провадження у справі господарського судочинства є позовна заява, що надійшла до суду першої інстанції, якщо її оформлено і подано в установленому ГПК порядку.

Відкриття провадження у справі є стадією господарського процесу і складається із взаємопов'язаних дій:

- пред'явлення позову;
- відкриття провадження у справі.

Згідно частини першої статті 171 ГПК позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається ГПК.

Надсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів здійснюється відповідно до вимог викладених у статті 172 ГПК.

Позивач, особа, яка звертається з позовом в інтересах іншої особи, зобов'язані до подання позовної заяви надіслати учасникам справи її копії та копії доданих до неї документів листом з описом вкладення.

Такий самий обов'язок покладається на позивача у разі залучення судом до участі у справі іншого відповідача, заміни неналежного відповідача, залучення або вступу у справу третьої особи.

У питанні надіслання учасникам справи копії позовної заяви та копії доданих до неї документів, слід керуватися приписами Закону України «Про поштовий зв'язок» від 03.11.2022 р., та Правилами надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. №270, відповідно до якої внутрішні реєстровані поштові відправлення, поштові перекази можуть прийматися для пересилання з рекомендованим повідомленням про їх вручення. Внутрішні поштові відправлення, з оголошеною цінністю можуть прийматися для пересилання з описом вкладення та/або з післяплатою.

В пункті 2.4. постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26.12.2011 р. № 18 міститься таке

Подання письмових доказів, якщо їх не додано до позовної заяви чи до відзиву на неї, має здійснюватися:

або з супровідним листом через канцелярію суду;

або безпосередньо в судовому засіданні за резолюцією судді (із зазначенням про це в протоколі відповідного судового засідання, якщо про долучення доказів до справи стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, заявлено усне клопотання) та з подальшою їх реєстрацією в канцелярії суду.

У разі неподання оригіналів документів на вимогу суду справа розглядається за наявними доказами.

Складовою господарського процесу виступає об'єднання і роз'єднання позовів, яке має суто процедурний характер.

Процедуру об'єднання і роз'єднання позовів визначає стаття 173 ГПК, згідно частини першої вказаної статті в одній позовній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, основні та похідні позовні вимоги.

Похідною позовною вимогою є вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги).

Суд з урахуванням положень частини першої цієї статті може за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами:

1) одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача;
2) одного й того самого позивача до різних відповідачів;
3) різних позивачів до одного й того самого відповідача.

Об'єднання справ в одне провадження допускається до початку підготовчого засідання, а у спрощеному позовному провадженні – до початку розгляду справи по суті у кожній із справ.

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам.

Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виділивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання господарського судочинства. Розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

Про об'єднання справ в одне провадження, роз'єднання позовних вимог, про відмову в об'єднанні справ в одне провадження, роз'єднанні позовних вимог суд постановляє ухвалу.

Справи, що перебувають у провадженні господарського суду, в разі об'єднання їх в одне провадження передаються на розгляд судді, який раніше за інших суддів відкрив провадження у справі.

Якщо провадження у справах було відкрито в один день, справи, в разі об'єднання їх в одне провадження, передаються на розгляд судді, який першим прийняв рішення про їх об'єднання.

Справи, об'єднані в одне провадження, роз'єднанню не підлягають.

Порівняно з нормами попередньої редакції ГПК законодавець на разі не використовує поняття «однорідність позовних заяв» та «однорідності справ». За відсутності сучасної судової практики, звернемося до пункту 3.6 постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26. 11. 2011 р. зазначається таке.

Позивач має право об'єднати в одній позовній заяві кілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами (зокрема, про стягнення неповернутого кредиту, відсотків за користування кредитом і неустойки; про визнання недійсним акта і про відшкодування заподіяної у зв'язку з його виданням шкоди; про стягнення вартості недостачі товару, одержаного за кількома транспортними документами і оформленої одним актом приймання або коли такий товар сплачено за одним розрахунковим документом; про спонукання до виконання зобов'язань за господарським договором і про застосування заходів майнової відповідальності за його невиконання тощо). Право об'єднати кілька однорідних позовних заяв або справ, у яких беруть участь ті ж самі сторони, надане також судді. При цьому останній вправі вирішувати питання про об'єднання лише тих заяв (справ), які перебувають в його провадженні.

Однорідними можуть вважатися позовні заяви, які, пов'язані з однорідними позовними вимогами і водночас подані одним і тим же позивачем до одного й того самого відповідача (чи відповідачів) або хоча й різними позивачами, але до одного й того ж відповідача. ***Однорідними ж позовними вимогами є такі***, що виникають з одних і тих самих або з аналогічних підстав і водночас пов'язані між собою одним і тим самим способом захисту прав і законних інтересів.

Якщо позивач порушив правила об'єднання вимог або об'єднання цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво утруднить вирішення спору, суддя має право повернути позовну заяву. *Наприклад*, господарський суд повинен повернути позовну заяву без розгляду, якщо: позов поданий одночасно до залізниці та вантажовідправника (вантажоодержувача), і в цій позовній заяві об'єднані вимоги, що ґрунтуються на комерційному акті, з вимогами, які обґрунтовані іншими документами; об'єднано вимоги про стягнення сум боргу, який виник з різних договорів або інших правочинів, і т.п.

Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, згідно статті 174 ГПК, мають правові наслідки.

Подання позовної заяви з порушенням вимог господарського процесуального законодавства, має наслідком залишення позовної заяви без руху та її повернення позивачу. Такими підставами є:

- ♦ порушення вимог до позовної заяви (ст. 162);
- ♦ неподання до позовної заяви документів, визначених (ст. 164);
- ♦ ненадсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів з порушенням вимог (ст. 172);
- ♦ порушення вимог встановлених (ч. 5 ст. 174).

Згідно частини першої статті 174 ГПК суддя, встановивши, що позовну заяву подано ***без додержання вимог***, викладених у статтях 162, 164, 172 ГПК, ***протягом п'яти днів*** з дня надходження до суду позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

У разі надходження до суду справи, що підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства, після закриття провадження Верховним Судом чи судом апеляційної інстанції в порядку цивільного чи адміністративного судочинства, суд перевіряє наявність підстав для залишення позовної заяви без руху відповідно до вимог господарського процесуального закону, чинного на дату подання позовної заяви.

В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і ***строк їх усунення***, *який* ***не може перевищувати десяти днів*** з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд в такій ухвалі повинен зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до господарського суду та приймається до розгляду, про що суд постановляє ухвалу в порядку, встановленому статтею 176 (ч. 3 ст. 174).

Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною і повертається особі, що звернулася із позовною заявою.

В постанові Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26. 11. 2011 р. №18, зазначено, що залишення позову без розгляду – це форма закінчення розгляду господарським судом справи без прийняття рішення суду в зв'язку з виявленням обставин, які перешкоджають розглядові справи, але можуть бути усунуті в майбутньому.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи також у разі, якщо:

1) заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

2) порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 173);

3) до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору або заява про відкликання позовної заяви;

4) відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;

5) позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з

однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

6) до заяви не додано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадку, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом (ч. 5 ст. 174).

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Про повернення позовної заяви суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено. Копія позовної заяви залишається в суді.

У разі скасування ухвали про повернення позовної заяви та направлення справи для продовження розгляду, суд не має права повторно повертати позовну заяву.

Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення недоліків.

У разі повернення позовної заяви з підстави, передбаченої пунктом 5 частини п'ятої статті 174, судовий збір, сплачений за подання позову, не повертається.

Заяви, скарги, клопотання, визначені ГПК, за подання яких передбачено сплату судового збору, залишаються судом без руху також у випадку, якщо на момент відкриття провадження за відповідною заявою, скаргою, клопотанням суд виявить, що відповідна сума судового збору не зарахована до спеціального фонду державного бюджету. Правила цієї частини не застосовуються до заяв про забезпечення доказів або позову.

Крім наведених в статті 174 підстав, слід звернути увагу на постанову Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» №18 від 26. 11. 2011 р. в якій зазначається таке.

Позовна заява підлягає поверненню без розгляду, якщо позивачем не вказано повне найменування сторін та їх поштових адрес, або позовну заяву підписано не уповноваженою належним чином особою чи особою, посадове становище якої не вказано, або прокурор не зазначив орган, уповноважений здійснювати відповідні функції держави у спірних відносинах, або позовна заява не підписана позивачем.

Якщо господарський суд має сумніви стосовно наявності у особи, яка підписала позовну заяву, відповідних повноважень, він у процесі підготовки справи до судового розгляду витребує у позивача докази на підтвердження таких повноважень. У разі їх неподання суд виносить ухвалу про залишення позову без розгляду. Якщо позовну заяву підписано особою на підставі виданої їй довіреності, до заяви має бути додано оригінал або належно завірену копію такої довіреності.

У разі коли до позовної заяви, підписаної представником позивача, не додано оригіналу або належно завіреної копії довіреності, але в цій заяві

вміщено посилання на номер і дату довіреності, то господарський суд, приймаючи заяву до розгляду, витребує у позивача таку довіреність, а в разі її неподання виносить ухвалу про залишення позову без розгляду.

Наявність на позовній заяві факсимільного підпису означає, що вона не підписана особою, яка має право її підписувати, і підлягає поверненню. Такі ж наслідки настають, коли в позовній заяві відсутні відомості про прізвище та посаду керівника юридичної особи або до позовної заяви не додано належні документи на підтвердження повноважень особи, що підписала цю заяву як представник позивача в господарському суді, і на ці документи немає посилання в заяві.

Підставою для повернення позовної заяви є також відсутність викладу обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, та незазначення доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини. Господарський суд повертає позовну заяву, що не містить обґрунтованого розрахунку стягуваної чи оспорюваної суми, або такий розрахунок не додано до заяви.

У разі коли до позовної заяви додано докази надсилання відповідачеві копії лише самої заяви, але відсутні докази надсилання йому копій доданих до неї документів, така заява підлягає поверненню на загальних підставах.

Це означає, що суд відмовив у відкритті провадження у справі.

Припинення провадження у справі – це форма закінчення розгляду господарської справи без прийняття судового рішення у зв'язку з виявленням після порушення провадження у справі обставин, з якими закон пов'язує неможливість судового розгляду справи. ***(****Постанова Пленуму ВГСУ №18 від 26. 11. 2011 р.).*

За загальним правилом відмова у відкритті провадження у справі не допускається, однак стаття 175 ГПК, передбачає правові підстави відмови у відкритті провадження у господарській справі.

Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо:

1) заява не підлягає розгляду за правилами господарського судочинства;

2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами;

3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) є рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, прийняте в межах його компетенції в Україні щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого документа на примусове виконання такого рішення;

5) є рішення суду іноземної держави або міжнародного комерційного арбітражу, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

6) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено суб'єкта господарювання, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Суд не має права відмовити у відкритті провадження у справі у випадках, визначених пунктами 4, 5 частини першої статті 175, якщо відповідне рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу було скасовано і розгляд справи в тому самому третейському суді, міжнародному комерційному арбітражі виявився неможливим.

Про відмову у відкритті провадження у справі постановляється ухвала не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви. Така ухвала надсилається заявникові не пізніше наступного дня після її постановлення в порядку, встановленому статтею 242.

До ухвали про відмову у відкритті провадження у справі, що надсилається заявникові, додаються позовні матеріали. Копія позовної заяви залишається в суді.

Ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі може бути оскаржено. У разі скасування цієї ухвали позовна заява вважається поданою в день первісного звернення до суду.

Відмовляючи у відкритті провадження з підстави, встановленої пунктом 1 частини першої статті 175, суд повинен роз'яснити заявнику, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи.

Суддя також відмовляє у відкритті провадження на підставі статей 14 та 15 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (в редакції Закону від 04. 04. 2018 р.)

Господарський суд не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви про порушення справи про банкрутство відмовляє у її прийнятті, якщо:

- провадження у справі про банкрутство боржника не допускається згідно із законом;
- справа не підсудна даному господарському суду;
- стосовно боржника вже порушено справу про банкрутство;
- юридичну особу – боржника припинено в установленому законодавством порядку;
- до боржника заявлено вимоги, які не є безспірними;
- вимоги кредитора повністю забезпечені заставою майна боржника;
- господарським судом затверджено план санації боржника до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство.

Про відмову у прийнятті заяви виноситься ухвала, яка надсилається заявнику разом із заявою та доданими до неї документами (ст. 14 Закону).

Господарський суд не пізніше п'яти днів з дня надходження до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство повертає її та додані до неї документи без розгляду, якщо:

- заяву підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посаду якої у заяві не зазначено;
- заява не відповідає змісту вимог, зазначених у цьому Законі;

♦ не подано доказів щодо сплати судового збору у встановлених порядку та розмірі;

♦ заявник-кредитор не подав доказів неспроможності боржника виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами в розмірі, визначеному частиною третьою статті 10 цього Закону, протягом трьох місяців після відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено цим Законом;

♦ заявник-кредитор не надав доказів надсилання боржнику копії заяви і доданих до неї документів.

Справа про банкрутство порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку (ч. 3 ст. 10 Закону).

Повернення заяви про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство не перешкоджає повторному зверненню з такою заявою до господарського суду у встановленому порядку (ст. 15 Закону).

§ 2. Підстави відкриття провадження у справі

На відміну від попередньої статті, що визначає правові засади відмови у відкритті провадження у справі, **стаття 176 ГПК визначає позитивну реакцію суду на пред'явлений позов – відкриття провадження у справі.**

Правовою підставою відкриття провадження у справі є відсутність підстав позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження, визначених статтею 175.

Згідно частини першої статті 176 ГПК за відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому статтею 174 ГПК.

Якщо відповідачем вказана фізична особа, яка не є підприємцем, суд відкриває провадження ***протягом п'яти днів*** з дня отримання судом у порядку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – відповідача.

Про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначаються:

1) найменування господарського суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;

2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб);

3) предмет та підстави позову;

4) за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;

5) дата, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження;

6) дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;

7) результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику сторін;

8) строк для подання відповідачем відзиву на позов;

9) строк подання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;

10) строки для подання відповіді на відзив та заперечень, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;

11) веб-адреса сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію по справі, що розглядається.

Якщо при відкритті провадження у справі було вирішено питання про залучення третіх осіб, позивач ***не пізніше двох днів*** з дня вручення копії ухвали про відкриття провадження у справі повинен ***направити таким третім особам копії позовної заяви*** з додатками, а докази такого направлення надати суду до початку підготовчого засідання або до початку розгляду справи по суті в порядку спрощеного позовного провадження.

Якщо суд в ухвалі про відкриття провадження у справі за результатами розгляду відповідного клопотання позивача вирішує розглядати справу ***за правилами спрощеного позовного провадження***, суд визначає строк відповідачу для подання заяви з запереченням проти розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, який ***не може бути меншим п'яти днів*** з дня вручення ухвали.

Згідно частини п'ятої статті 176 ухвала про відкриття провадження у справі надсилається учасникам справи, а також іншим особам, якщо від них витребовуються докази, в порядку, встановленому статтею 242, та з додержанням вимог частини четвертої статті 120 (*ухвала суду повинна бути вручена завчасно*).

У разі ***якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, що не є підприємцем, суд не пізніше двох днів*** з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Інформація про місце проживання (перебування) фізичної особи має бути надана протягом п'яти днів з моменту отримання відповідним органом реєстрації місця проживання та перебування особи відповідного звернення суду.

Суддя з метою визначення підсудності може також користуватися даними Єдиного державного демографічного реєстру.

Якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому статтею 31 (*передача спав з одного до іншого суду*).

Якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України.

Суддя, встановивши, після відкриття провадження у справі, що ***позовну заяву подано без додержання вимог,*** викладених у статтях 162, 164, 172 ГПК, постановляє ухвалу не пізніше наступного дня, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому ***строк для усунення недоліків****, який* ***не може перевищувати п'яти днів*** *з дня вручення позивачу ухвали.*

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк*, встановлений судом,* ***суд продовжує розгляд справи****, про що постановляє ухвалу* ***не пізніше наступного дня з*** *дня отримання інформації про усунення недоліків.*

Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте правові підстави пред'явлення позову.
- Які вимоги встановлює законодавець до об'єднання і роз'єднання позовів?
- В чому полягає особливість залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви ?
- Який існує порядок вручення ухвали про відкриття провадження у справі?
- Розкрийте правові підстави відмови у відкритті провадження у справі ?
- У який строк відкривається провадження у справі ?
- Який строк існує для усунення недоліків позовної заяви ?
- Розкрийте зміст процесуальних заяв, клопотань і заперечень.
- Розкрийте дії суду при прийнятті позовної заяви.

Модуль 16

ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

§ 1. Основні засади підготовчого провадження у господарській справі

Підготовка справи до судового розгляду є самостійним та обов'язковим етапом в господарському судочинстві. Глава третя процесуального кодексу в цілому регламентує підготовчу стадію провадження у господарській справі. Багатоаспектність цілей підготовчого провадження покладає на суд завдання і обов'язок визначених предметом господарського спору.

Підготовку справи до судового розгляду здійснює суддя господарського суду, який відкрив провадження у господарській справі.

Завдання та строк підготовчого провадження визначає стаття 177 ГПК.

Згідно частини першої цієї статті завданнями підготовчого провадження є:

1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;

2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;

3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;

4) вирішення відводів;

5) визначення порядку розгляду справи;

6) вчинення інших дій з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання.

Частина третя статті 177 визначає строк підготовчого провадження, яке має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк *може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів* за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду.

Подання відзиву відповідачем регламентує стаття 178 ГПК.

Згідно частини першої вказаної статті у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, відповідач має право надіслати:

1) ***суду*** – відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо доставити до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову;

2) ***позивачу,*** *іншим відповідачам, а також третім особам* – копію відзиву та доданих до нього документів.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи.

Право на подання пояснень щодо позову та відзиву на позовну заяву надано третім особам, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

Згідно частини першої статті 179 ГПК у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі або ухвалі, постановленій у підготовчому засіданні (якщо третіх осіб було залучено у підготовчому засіданні), треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, мають право подати письмові пояснення щодо позову або відзиву.

Подати відповідь на такі пояснення учасники справи мають право до закінчення підготовчого провадження.

На стадії підготовчого провадження реалізується право відповідача пред'явити зустрічний позов. Пред'явлення зустрічного позову здійснюється згідно статті 180 ГПК.

Відповідач має право пред'явити *зустрічний позов* у строк для подання відзиву (ч. 1 ст. 180).

Зустрічний позов приймається до спільного розгляду *з первісним позовом*, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову (ч. 2 ст. 180).

Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.

Згідно частини четвертої статті 180 зустрічна позовна заява, яка подається з додержанням загальних правил пред'явлення позову, повинна відповідати вимогам статей 162, 164, 172, 173.

- ♦ позовної заяви (ст. 162);
- ♦ документів, які подаються до позовної заяви (ст. 164);
- ♦ надсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів (ст. 172);
- ♦ об'єднання і роз'єднання позовів (ст. 173).

До зустрічної позовної заяви, поданої з порушенням вимог, встановлених частиною четвертою статті 180, застосовуються положення статті 174. *(Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви).*

Якщо зустрічна позовна заява, подана з порушенням вимог частин першої та другої статті 180, така позовна заява ухвалою суду повертається заявнику, а копія зустрічної позовної заяви долучається до матеріалів справи.

У випадку подання зустрічного позову у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, суд постановляє ухвалу про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

§ 2. Підготовче засідання

Обов'язковою складовою діяльності господарського суду є підготовче засідання. **Стаття 181 ГПК визначає мету і строк підготовчого засідання.**

Для виконання завдання підготовчого провадження в кожній судовій справі, яка розглядається за правилами загального позовного провадження, проводиться підготовче засідання.

Дата і час підготовчого засідання призначаються суддею з урахуванням обставин справи і необхідності вчинення відповідних процесуальних дій. *Підготовче засідання має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі*.

Слід звернути увагу, що головні завдання та строк підготовчого провадження визначені частиною першою статті 177.

Попереднє підготовче засідання проводиться одноособово суддею, який здійснює підготовку справи до судового розгляду.

Судом у підготовчому засіданні вирішується коло питань визначених статтею 182 ГПК. Проте, визначені цією статтею питання не є вичерпними, і залежать від конкретної господарської справи.

Підготовче засідання згідно частини першої статті 182 проводиться судом з повідомленням учасників справи.

У підготовчому засіданні суд:

1) оголошує склад суду, а також прізвища секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;

2) з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, передати справу на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді;

3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви;

4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) може роз'яснювати учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи;

6) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;

7) з'ясовує, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові і відзиві, а також докази, витребувані судом чи причини їх неподання; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових і електронних доказів у місці їх знаходження; вирішує питання про витребування додаткових доказів та визначає строки їх подання, вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше;

8) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судове засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста;

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

11) направляє судові доручення;

12) встановлює строки для подання відповіді на відзив та заперечення;

13) встановлює строк для подання пояснень третіми особами та відповіді учасників справи на такі пояснення;

14) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;

15) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;

16) з'ясовує розмір заявлених сторонами судових витрат;

17) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;

18) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (декількох судових засідань – у разі складності справи) для розгляду справи по суті;

19) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті.

Порядок проведення підготовчого засідання здійснюється відповідно до приписів статті 183 ГПК, з урахуванням особливостей підготовчого засідання, встановлених главою 3, а також за правилами, передбаченими статтями 196 – 205 ГПК.

- ♦ форма проведення розгляду справи – судове засідання (ст. 196);
- ♦ здійснення судового засідання в режимі відеоконференції (ст. 197);
- ♦ одноособовий або колегіальний розгляд справи (ст. 198);
- ♦ уособлення суду – звертання до суду (ст. 199).
- ♦ дотримання порядку і норм поведінки у судовому засіданні (ст. 200);
- ♦ порядок відкриття судового засідання (ст. 201);
- ♦ процесуальні наслідки неявки в судове засідання учасника справи (ст. 202);
- ♦ процесуальні наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача (ст. 203);
- ♦ оголошення складу суду (ст. 204);
- ♦ роз'яснення прав та обов'язків учасникам справи (ст. 205);
- ♦ процесуальний порядок видалення свідків із зали судового засідання (ст. 206).

Згідно частини другої статті 183 ГПК суд відкладає підготовче засідання в межах визначеного строку підготовчого провадження у випадках:

1) визначених частиною другою статті 202, з таких підстав:

♦ неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання;

♦ перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

♦ виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ГПК судове засідання може відбутися без участі такої особи;

♦ необхідність витребування нових доказів, у випадку коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження.

2) залучення до участі або вступу у справу третьої особи, заміни неналежного відповідача, залучення співвідповідача;

3) в інших випадках, коли питання, визначені частиною другою статті 182 (*підготовче засідання)*, не можуть бути розглянуті у даному підготовчому засіданні.

У зв'язку *із заміною неналежного відповідача*, залученням співвідповідача такі особи мають право подати клопотання *про розгляд справи спочатку* ***не пізніше двох днів*** з дня вручення їм відповідної ухвали. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

У зв'язку *зі вступом у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги* щодо предмета спору, така особа, а також інші учасники справи мають право подати клопотання про розгляд справи спочатку ***не пізніше двох днів*** з дня вручення їм відповідної ухвали. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

Якщо розгляд справи у випадках, передбачених ГПК, починається спочатку, суд призначає та проводить підготовче засідання спочатку в загальному порядку, крім випадку ухвалення рішення про колегіальний розгляд справи, коли підготовче засідання проводиться спочатку лише у разі, якщо суд дійшов висновку про необхідність його проведення.

Згідно частини п'ятої статті 183 суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі необхідності, зокрема у випадках:

1) заміни відведеного експерта, перекладача, спеціаліста;

2) невиконання учасником справи вимог ухвали про відкриття провадження у справі у встановлений судом строк, якщо таке невиконання перешкоджає завершенню підготовчого провадження;

3) неподання витребуваних доказів особою, яка не є учасником судового процесу;

4) витребування нових (додаткових) доказів;

5) якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації.

Якщо під час підготовчого судового засідання вирішені питання, зазначені у частині другій статті 182, за письмовою згодою всіх учасників

справи, розгляд справи по суті може бути розпочатий у той самий день після закінчення підготовчого судового засідання.

У разі відкладення підготовчого засідання або оголошення перерви підготовче засідання продовжується зі стадії, на якій засідання було відкладене або у ньому була оголошена перерва.

Подання відповіді на відзив та заперечення визначає стаття 184 ГПК.

Згідно частини першої цієї статті, у строк, встановлений судом, *позивач має право подати відповідь на відзив, а відповідач – заперечення.*

Інші учасники справи мають право подати свої письмові пояснення щодо відповіді на відзив та заперечення до закінчення підготовчого провадження, якщо судом не встановлено інший строк.

Якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви.

Стаття 185 ГПК визначає судові рішення, що постановляються судом у підготовчому засіданні.

Судові рішення слід поділити на декілька груп:

1) ***ухвали про процесуальні дії***, що необхідно вчинити до закінчення підготовчого провадження та початку судового розгляду справи по суті;

2) ***ухвали за результатами підготовчого засідання***. Ними можуть бути:

- ♦ залишення позовної заяви без розгляду;
- ♦ закриття провадження у справі;
- ♦ закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті;

3) ***ухвали за результатами визнання позову відповідачем;***

4) ***ухвали у разі відмови від позову, визнання позову, укладення мирової угоди*** (статті 191, 192).

При призначенні дати судового засідання для розгляду справи по суті суд з'ясовує думку сторін.

Стаття 185 визначає варіанти судових рішень, які господарський суд може ухвалити за результатами підготовчого засідання. Слід зазначити, що йдеться про підготовче засідання судові рішення, коли ухвалою суд приймає рішення про вчинення процесуальних дій, які необхідно вчинити до закінчення підготовчого провадження та початку судового розгляду справи.

Частина друга статті 185 надає право господарського суду постановити будь-яку ухвалу в залежності від результатів підготовчого засідання.

Оптимальний варіант, якщо у підготовчому засіданні до закінчення підготовчого провадження у господарській справі завершиться уже на стадії підготовчого провадження врегулюванням спору між сторонами.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- В чому полягає підготовче провадження суду ?
- Визначте строк підготовчого засідання ?
- Хто встановлює строк для подання відзиву ?
- Розкрийте порядок проведення підготовчого засідання ?
- Які приймаються судові рішення у підготовчому засіданні ?
- В яких випадках оголошується перерва у підготовчому засіданні ?
- У який строк відкривається провадження у справі ?
- Розкрийте підстави пред'явлення зустрічного позову.
- В який строк учасники справи мають право подати відповідь щодо позову або відзиву ?

ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

§ 1. Правові підстави врегулювання спору за участю судді

Законодавець у Главі 4 (статті 186–190) визначає правові підстави порядку проведення врегулювання та припинення спору за участю судді господарського суду. Врегулювання господарського спору за участю судді є новацією процесуального законодавства.

У питанні проведення врегулювання спору за участю судді, важливим є те, що запропонувати сторонам процедуру врегулювання спору за участю судді є обов'язком суду. Якщо сторони висловлять своє бажання скористатися цією процедурою, то суд не може їм відмовити у такій процедурі.

Згідно частини першої статті 186 ГПК, врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті.

Однак, проведення врегулювання спору за участю судді має певні обмеження. *Згідно частини другої цієї статті проведення врегулювання спору за участю судді не допускається у спорах (справах):*

1) про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;

2) за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

3) у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Порядок призначення врегулювання спору за участю судді здійснюється згідно статті 187 ГПК.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі.

У випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається.

Порядок проведення врегулювання спору за участю судді регулюється статтею 188 ГПК.

Врегулювання спору за участю судді проводиться суддею-доповідачем одноособово незалежно від того, в якому складі розглядається справа.

Проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Сторони мають право брати участь у таких нарадах у режимі відеоконференції в порядку, визначеному ГПК.

Якщо ***спільні наради*** проводяться за участю всіх сторін, їх представників та судді, то ***закриті наради*** проводяться за ініціативою судді з кожною зі сторін окремо.

Суддя спрямовує проведення врегулювання спору з метою досягнення сторонами врегулювання спору. З урахуванням конкретних обставин проведення наради суддя може оголосити перерву в межах строку проведення врегулювання.

На початку проведення ***першої спільної наради*** з врегулювання спору суддя роз'яснює сторонам мету, порядок проведення врегулювання спору за участю судді, права та обов'язки сторін.

Під час проведення ***спільних нарад*** суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування щодо категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору.

Під час ***закритих нарад*** суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору.

Під час проведення врегулювання спору ***суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації,*** надавати оцінку доказів у справі.

Інформація, отримана будь-якою із сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. ***Під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами***, також під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис.

За необхідності до участі в нарадах залучається перекладач. Перекладач попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді.

Під час врегулювання спору за участю судді забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото- і кінозйомку, відео-, звукозапис.

Незважаючи на те, що у європейському праві такий підхід у вирішенні спору має назву судової медіації, варто наголосити, що врегулювання спору за участю судді не є медіацією.

Запропонувати сторонам процедуру врегулювання господарського спору за участю судді є обов'язком суду.

Що стосується медіації, то це один із додаткових методів досудового врегулювання спорів суб'єктами господарювання, яка надає їм можливість використовувати додаткові засоби правового захисту не звертаючись до суду.

Відповідно до Директиви Європейського Парламенту та Європейської Ради №2008/52EG від 21.05. 2008 р. Про окремі аспекти медіації у цивільних

і торгових справах, з метою забезпечення кращого доступу до правосуддя ЄС, так і до позасудових процедур вирішення спорів має сприяти, зокрема, через запровадження медіаційних служб. Європейський кодекс поведінки для медіаторів був розроблений за підтримки Європейської Комісії і прийнятий на конференції у Брюсселі 02. 06. 2004 р. Цей кодекс визначає ряд принципів, яких медіатори зобов'язуються дотримуватись добровільно під особисту відповідальність у цивільних та комерційних справах.

Для цілей даного Кодексу *медіація* визначається як будь-який процес, в якому дві та більше сторін погоджуються на залучення третьої сторони (медіатора) для надання їм допомоги при вирішенні їхнього спору шляхом досягання згоди без судового рішення незалежно від того, як цей процес може називатися або характеризуватися в загальноприйнятому сенсі в кожній з Держав-членів. Європейський кодекс поведінки для медіаторів визначає компетентність медіатора, згідно з яким медіатори мають бути компетентними та мати необхідні знання у сфері медіації.

§ 2. Припинення врегулювання господарського спору за участю судді

Відповідно до норм статті 189 ГПК, врегулювання спору за участю судді припиняється:

1) у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді;

2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді;

3) за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін;

4) у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає.

Про припинення врегулювання спору за участю судді з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 189, суддя постановляє ухвалу не пізніше наступного робочого дня після надходження відповідної заяви сторони, а з підстави, передбаченої пунктом 2 цієї ж частини, – не пізніше наступного дня з дня закінчення строку врегулювання спору за участю судді.

У разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав, передбачених пунктами 1–3 частини першої статті 189, справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому статтею 32.

Законодавець у статті 190 ГПК встановив строк врегулювання спору за участю судді.

Врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але ***не більше тридцяти днів*** з дня постановлення ухвали про його проведення.

Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте правові підстави врегулювання спору за участю судді.
- Чи передбачено ГПК повторне проведення врегулювання спору за участю судді ?
- У яких формах здійснюється проведення врегулювання спору за участю судді ?
- Який строк передбачений для врегулювання спору ?
- В яких випадках проведення врегулювання спору за участю судді не допускається ?
- Що здійснює суддя під час закритих нарад врегульовуючи спір ?
- Розкрийте процедуру припинення врегулювання спору за участю судді.
- Який існує порядок припинення врегулювання спору ?
- Чи підлягає припинення врегулювання спору за участю судді оскарженню ?

ВІДМОВА ПОЗИВАЧА ВІД ПОЗОВУ. МИРОВА УГОДА СТОРІН

§ 1. Відмова позивача від позову та визнання позову відповідачем

Відмова позивача від позову та визнання позову відповідачем визначає важливі процесуальні права учасників господарського процесу. Цим правом сторони можуть скористатися на будь-якій стадії провадження.

Про важливість ***відмови позивача від позову*** та роль господарського суду у цьому питанні говориться в постанові Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 22.05.2007 р., в якому зазначено таке.

Вирішуючи питання про прийняття відмови позивача від позову, господарський суд зобов'язаний перевірити чи не суперечить така відмова законодавству та чи не порушуються внаслідок цього чиї-небудь права і охоронювані законом інтереси. Водночас господарський суд повинен роз'яснити сторонам наслідки вчинення відповідної процесуальної дії та перевірити, чи є повноваження на вчинення цих дій у представників сторін.

В іншій постанові ВГСУ у справі № 922/3756/16 від 18.04. 2017 р. вказується, що суд, який вирішує спір, не зв'язаний заявами позивача про відмову від позову, зменшення розміру позовних вимог та відповідача – про визнання позову, якщо відповідні дії суперечать законодавству або порушують чиї-небудь права і охоронювані законом інтереси (у тому числі юридичної чи фізичної особи, яка не є учасником даного судового процесу), спір підлягає вирішенню по суті згідно з вимогами чинного законодавства.

Реалізація вказаного права регламентується статтею 191 ГПК.

Позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову або визнанням позову відповідачем суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій, перевіряє, чи не обмежений представник відповідної сторони у повноваженнях на їх вчинення.

У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

У разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд.

Суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

§ 2. Мирова угода сторін

Мирова угода – це письмова угода між сторонами господарського спору, які підставі взаємних поступок, що стосуються їх прав та обов'язків, вирішили врегулювати спір.

Досягнення мирової угоди є компромісним варіантом вирішення спору до ухвалення судового рішення і поєднує в собі відносини матеріального та процесуального права.

Порядок укладання мирової угоди регламентовано статтею 192 ГПК.

Відповідно до норм цієї статті мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, якщо мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії.

Укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. Затверджуючи мирову угоду, суд цією самою ухвалою одночасно закриває провадження у справі.

Суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо:

1) умови мирової угоди суперечать закону або порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або

2) одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Будь-яка угода підлягає виконанню, порядок якої, крім статті 193 ГПК, визначають й інші нормативно-правові акти.

Виконання мирової угоди здійснюється особами, які її уклали, в порядку і строки, передбачені угодою.

Ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження».

У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень (ч. 3 ст. 193).

Підставою виконання примусового виконання мирової угоди є виконавчі документи, визначені ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження». Проте, згідно частини четвертої ст. 4 вказного Закону, виконавчий документ повертається стягувачу органом державної виконавчої служби, приватним виконавцем без прийняття до виконання протягом трьох робочих днів з дня його пред'явлення, якщо відповідно до умов угоди про врегулювання спору (мирової угоди), укладеної між іноземним суб'єктом та державою Україна на будь-якій стадії урегулювання спору або розгляду справи, включаючи стадію визнання та виконання рішення, виконавчий документ не підлягає виконанню або покладені виконавчим документом на боржника зобов'язання підлягають припиненню, незалежно від дати укладення такої угоди.

Мирова угода також може укладатися між сторонами у процесі виконання судового рішення, що затверджується (визнається) судом, який видав виконавчий документ. Затвердження судом мирової угоди, укладеної сторонами у процесі виконання рішення, виконавче провадження підлягає закінченню.

У випадку невиконання стороною умов мирової угоди виконавчого документа, статтею 75 Закону «Про виконавче провадження» передбачена відповідальність за невиконання рішення, що зобов'язує боржника вчинити певні дії.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте правові засади відмови позивача від позову та визнання його відповідачем.
- Що слід розуміти під мировою угодою.
- У якому випадку суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди.
- Коли позивач може відмовитися від укладання мирової угоди ?
- Коли відповідач може відмовитися від укладання мирової угоди ?
- Який існує порядок укладання мирової угоди у разі відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом ?
- В яких випадках проведення врегулювання спору за участю судді не допускається ?
- Яка відповідальність передбачена законодавством у разі невиконання мирової угоди особою ?

Модуль 19

РОЗГЛЯД ГОСПОДАРСЬКОЇ СПРАВИ

§ 1. Загальні положення

Главою 6 (статті 194–200) визначені основні завдання стадії провадження – розгляд господарської справи по суті.

Основним завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат (ст. 194 ГПК).

Важливим моментом розгляду справи по суті є строки розгляду.

Строки розгляду справи по суті визначає стаття 195 ГПК.

Згідно частини першої ст. 195 суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через ***шістдесят днів*** *з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку.*

Частиною другої статті 195 ГПК встановлено загальний строк розгляду справи по суті і відлічується від моменту коли її було розпочато і триває впродовж ***тридцяти днів.***

Провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється тільки з підстав, встановлених пунктами 1-3^{-1} частини першої статті 227 та пунктом 1 частини першої статті 228 ГПК (ч. 3 ст. 195).

Зупинення провадження у справі на стадії її розгляду по суті зупиняється у разі:

♦ смерті або оголошення померлою фізичної особи, яка була стороною у справі або третьою особою з самостійними вимогами щодо предмета спору, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;

♦ необхідності призначення або заміни законного представника учасника справи;

♦ перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

♦ перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі.

Основну форму судового засідання визначає стаття 196 ГПК, згідно якої розгляд справи відбувається в судовому засіданні.

Про місце, дату і час судового засідання суд повідомляє учасників справи, кожен із яких має право заявити клопотання про розгляд справи за

його відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі учасники справи, судовий розгляд справи здійснюється на підставі наявних у суду матеріалів.

Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. Окремі процесуальні дії в разі необхідності можуть вчинятися за межами приміщення суду. Під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін.

Окремою формою судового засідання є участь учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції (стаття 197 ГПК).

Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою.

У разі якщо учасник справи хоче прийняти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, він подає про це заяву ***не пізніше ніж за п'ять днів*** до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

Учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України.

Суд може постановити ухвалу про участь учасника справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні суду, визначеному судом.

Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду.

У клопотанні про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення. Таке клопотання може бути подано ***не пізніш як за п'ять днів*** до відповідного судового засідання.

Копія ухвали про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні суду негайно надсилається до суду, який зобов'язаний організувати її виконання, та особі, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

Використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки.

Відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції зберігається в матеріалах справи.

Стаття 198 ГПК визначає порядок розгляду справи та роль у судовому засіданні його головуючого.

При одноособовому розгляді справи суддя, який розглядає справу, є головуючим у судовому засіданні.

При колегіальному розгляді справи головуючим у судовому засіданні *є суддя-доповідач,* визначений ЄСІТС під час розподілу справи.

Головуючий відповідно до завдання господарського судочинства:

- керує ходом судового засідання;
- забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їх прав і виконання ними обов'язків;
- спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи;
- вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку з дотриманням прав учасників судового процесу;
- розглядає скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника стосовно виконання покладених на нього обов'язків, про що зазначається в протоколі судового засідання.

Також за приписами статті 207 головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи ***заяви чи клопотання***, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Проте суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом.

Учасники судового процесу, а також інші присутні у судовому засіданні особи звертаються до суду словами «Ваша честь» (ст. 199 ГПК).

Важливим аспектом судового засідання є дотримання порядку та норм поведінки у судовому засіданні (ст. 200 ГПК).

Особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд. Рішення суду особи, присутні в залі, заслуховують

стоячи. Учасники судового процесу та інші особи, присутні в залі судового засідання, звертаються до суду та один до одного, дають пояснення, показання, висновки, консультації тощо стоячи (ч. 1 ст. 200).

Відступ від вимог, встановлених частиною першою статті 200, допускається з дозволу головуючого.

У разі необхідності учасники справи передають документи та інші матеріали головуючому через *судового розпорядника*.

Учасники судового процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну неповагу до суду або встановлених у суді правил.

За прояв неповаги до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання.

§ 2. Відкриття розгляду справи по суті

Відкриття судового засідання здійснюється у попередньо визначений термін головуючим у судовому засіданні. Судовий розгляд у господарській справі складається з ряду послідовних процесуальних дій, кожна з яких виконує свої специфічні завдання і здійснюється відповідно до передбаченої господарським-процесуальним законом процедурою.

Відкриття судового засідання здійснюється відповідно до положень статті 201 ГПК.

У призначений для розгляду справи час головуючий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядатиметься.

Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, чи повідомлено тих учасників судового процесу, хто не з'явився, про дату, час і місце судового засідання в порядку, передбаченому ГПК

З оголошення головуючим судового засідання відкритим розпочинається розгляд справи по суті.

Головуючий встановлює особи тих, хто бере участь у судовому засіданні, а також перевіряє повноваження представників.

У разі неявки у судове засідання будь-якого учасника справи за умови, що його належним чином повідомлено про дату, час і місце цього засідання, не перешкоджає розгляду справи по суті, крім випадків, визначених статтею 202 ГПК.

Суд відкладає розгляд справи в судовому засіданні в межах встановленого частиною другою вказаної статті строку з таких підстав:

1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання;

2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ГПК судове засідання може відбутися без участі такої особи;

4) необхідність витребування нових доказів, у випадку коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження.

Якщо учасник справи або його представник були належним чином повідомлені про судове засідання, суд розглядає справу за відсутності такого учасника справи у разі:

1) неявки в судове засідання учасника справи (його представника) без поважних причин або без повідомлення причин неявки;

2) повторної неявки в судове засідання учасника справи (його представника) незалежно від причин неявки;

3) неявки представника в судове засідання, якщо в судове засідання з'явилася особа, яку він представляє, або інший її представник;

4) неявки в судове засідання учасника справи, якщо з'явився його представник, крім випадків, коли суд визнав явку учасника справи обов'язковою (ч. 3 ст. 202).

У разі неявки позивача в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки, суд залишає позовну заяву без розгляду, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору (ч. 4 ст. 202).

Наслідки, визначені частинами третьою та четвертою статті 202, настають і в разі, якщо учасник справи (його представник) залишить залу судового засідання.

У разі розгляду справи за відсутності позивача або відповідача суддя-доповідач оголошує стислий зміст позовної заяви або відзиву відповідно.

У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які з'явилися. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову.

Про відкладення розгляду справи постановляється ухвала.

У разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача суд заслуховує думку учасників справи про можливість розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового

розгляду або про відкладення розгляду справи. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність особи, яка не з'явилася (ст. 203 ГПК).

Згідно статті 204 ГПК відкриваючи судове засідання головуючий оголошує склад суду, а також прізвища перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання.

Перед початком судового засідання головуючий за клопотанням учасника справи роз'яснює права та обов'язки, крім випадків, коли учасника справи представляє адвокат (ст. 205 ГПК).

За приписами статті 206 ГПК свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення без можливості ознайомлення з ходом судового засідання. *Судовий розпорядник* вживає заходів щодо того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав.

Стаття 207 ГПК визначає порядок розгляду заяв та клопотань.

Головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом.

§ 3. З'ясування обставин справи та дослідження доказів

Порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів визначається судом залежно від складності і характеру справи, з урахуванням думки учасників, що беруть участь в справі, яке починається із вступного слова, під яким слід розуміти стисле викладення змісту та підстав вимог та заперечень щодо предмету господарського спору. Порядок з'ясування обставин та дослідження доказів здійснюється у процесуальній послідовності відповідно до вимог господарського процесуального законодавства, умови реалізації яких зобов'язаний забезпечити суд.

З'ясування обставин справи та дослідження доказів здійснюється у процесуальній послідовності.

Стаття 208 ГПК регламентує порядок вступного слова учасників справи.

Спочатку суд заслуховує вступне слово позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також інших учасників справи.

У вступному слові учасники справи в усній формі стисло викладають зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, дають необхідні пояснення щодо них.

Якщо разом зі стороною, третьою особою у справі беруть участь їх представники, суд після сторони, третьої особи заслуховує їх представників.

За клопотанням сторони, третьої особи виступати зі вступним словом може тільки представник.

Учасники справи можуть ставити питання один одному у черговості, яка визначається головуючим, та з його дозволу.

Головуючий з власної ініціативи або за усним клопотанням учасника справи може зняти питання, що не стосуються предмета спору, поставити питання учаснику судового процесу.

Якщо учасники судового процесу висловлюються нечітко або з їх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді – «так» чи «ні».

Порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів здійснюється відповідно до вимог статті 209 ГПК.

Суд, заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються.

З урахуванням змісту спірних правовідносин, обставин справи та зібраних у справі доказів суд під час розгляду справи по суті може змінити порядок з'ясування обставин справи та порядок дослідження доказів, про що зазначається у протоколі судового засідання.

Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази (ч. 1 ст. 210 ГПК).

Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

Письмові, речові і електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених ГПК, і пред'являються учасникам справи за їх клопотанням, а в разі необхідності – також свідкам, експертам, спеціалістам.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових та електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта.

Згідно частини першої статті 211 ГПК допит свідка здійснюється тільки за ухвалою суду у випадках, встановлених кодексом. Кожний свідок допитується окремо.

Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

Перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, а також попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань.

При допиті свідка першою ставить питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші учасники справи в черговості, *встановленій частинами першою та третьою статті 208.*

Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть ставити свідкові питання в будь-який час його допиту та мають право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання учасників справи, а також ставити питання свідку після закінчення його допиту учасниками справи.

Головуючий має право за заявою учасників справи знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета спору.

Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін.

Свідок може бути допитаний повторно або одночасно з іншим свідком для з'ясування причин розходжень його показань з показаннями інших свідків.

Свідок, який не може прибути у судове засідання внаслідок хвороби, старості, інвалідності або з інших поважних причин, допитується судом у місці його проживання (перебування).

Свідок, даючи показання, може користуватися записами лише в тих випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються судові та учасникам справи і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду (ст. 212 ГПК).

За приписами цієї статті свідок зобов'язаний надавати показання усно, проте це не відноситься до певних обчислень, бухгалтерських даних тощо, які важко запам'ятати.

Згідно статті 213 *ГПК* учасник справи (його представник) може бути допитаний як свідок згідно із статтями 211, 212 ГПК, якщо обставини, викладені ним у заяві свідка, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх достовірності.

У судовому засіданні також оголошується висновок експерта. Дослідження письмого висновку експерта у судовому засіданні зумовлено тим завданням, які були поставлені перед експертом, підлягають оголошенню. Суд має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи запропонувати експерту дати усне пояснення свого висновку.

Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні під час дослідження письмових доказів. Суд може оголосити тільки стислий зміст висновку експерта.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу висновку експерта (ст. 214 ГПК).

Крім дослідження письмового висновку експерта, у разі необхідності суд може скористатися консультаціями та роз'ясненнями спеціаліста.

Згідно частини першої статті 215 ГПК під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) спеціалістів.

Спеціалісту можуть бути поставлені питання по суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, та її представник, а потім інші учасники справи. Якщо спеціаліста залучено за клопотанням обох сторін або за ініціативою суду, першим ставить питання спеціалістові позивач і (або) його представник.

Суд має право з'ясовувати суть відповіді спеціаліста на питання учасників справи, а також ставити питання спеціалісту після закінчення його опитування учасниками справи.

Викладені письмово і підписані спеціалістом роз'яснення приєднуються до матеріалів справи.

Під час розгляду господарської справи виникають обставини, коли суд може відкласти справу.

Згідно частини першої статті 216 ГПК суд відкладає розгляд справи у випадках, встановлених частиною другою статті 202 ГПК.

Такими підставами є:

1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про направлення йому ухвали з повідомленням про дату, час і місце судового засідання;

2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до ГПК судове засідання може відбутися без участі такої особи (ч. 2 ст. 202).

Якщо спір, розгляд якого по суті розпочато, не може бути вирішено в даному судовому засіданні, судом може бути оголошено перерву в межах встановлених ГПК строків розгляду справи, тривалість якої визначається відповідно до обставин, що її викликали, з наступною вказівкою про це в рішенні або ухвалі.

Про відкладення розгляду справи або перерву в судовому засіданні, місце, дату і час нового судового засідання або продовження судового засідання суд повідомляє під розписку учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які були присутніми в судовому засіданні. Учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які не прибули або яких суд вперше залучає до участі в судовому процесі, повідомляються про судове засідання ухвалами.

У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які прибули. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову.

Якщо розгляд справи було відкладено, суд продовжує провадження у справі зі стадії, на якій розгляд справи було відкладено. У випадку відкладення розгляду справи під час її розгляду по суті суд може почати розгляд справи по суті спочатку.

Якщо в судовому засіданні було оголошено перерву, провадження у справі після її закінчення продовжується зі стадії, на якій було оголошено перерву.

Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами за приписами статті 217 ГПК фіксується в протоколі судового засідання, після чого суд переходить до судових дебатів.

Після закінчення стадії з'ясування обставин та дослідження доказів**,** розпочинається наступна стадія судового процесу – судові дебати, підсумком яких є ухвалення судового рішення.

§ 4. Судові дебати та ухвалення рішення

Судові дебати – це певна частина судового розгляду справи, що складається промов учасників справи, в яких вони аналізують та оцінюють досліджені в суді докази, представляють на розгляд суду свої міркування щодо предмету спору та обґрунтовують свою позицію.

Порядок судових дебатів регламентовано статтею 218 ГПК.

Відповідно до норм цієї статті у судових дебатах виступають з промовами (заключним словом) учасники справи. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні.

В дебатах учасник виступає самостійно або призначає для виступу одного представника.

Порядок проведення, тривалість судових дебатів та черговість виступів учасників справи визначаються головуючим виходячи з розумно необхідного часу для викладення учасниками справи їх позиції по справі. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові.

За загальним правилом спочатку у судових дебатах виступають позивач (його представник), потім – відповідач (його представник), а також третя особа, яка яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, третя особа, яка не заявляє самостійної вимоги (їх представники).

Ухвалення судового рішення та винесення його голошення є завершальною частиною судового засідання.

Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його оголошення (ст. 219 ГПК).

Ухвалення судового рішення потребує низку обмежень, пов'язаних із таємницею нарадчої кімнати.

Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу.

Таємниця нарадчої кімнати (ст. 220 ГПК).

Ця стаття визначає, що під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи, а судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті.

За наслідками розгляду господарської справи суд ухвалює рішення про судові витрати (ст. 221 ГПК).

Якщо сторона з поважних причин не може до закінчення судових дебатів у справі подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат, суд за заявою такої сторони, поданою до закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог.

Для вирішення питання про судові витрати суд призначає судове засідання, яке проводиться ***не пізніше п'ятнадцяти днів*** з дня ухвалення рішення по суті позовних вимог (ч. 2 ст. 221).

У випадку, визначеному частиною другою цієї статті 221, суд ухвалює додаткове рішення в порядку, передбаченому статтею 244 ГПК.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте основні завдання розгляду справи по суті.
- Назвіть строки розгляду справи по суті.
- Випадки зупинення провадження у справі по суті зупиняється.
- Який існує порядок відкриття розгляду справи по суті ?
- Розкрийте порядок дослідження доказів та відкладення розгляду справи по суті ?

Модуль 20

ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

§ 1. Порядок фіксування судового засідання технічними засобами

Глава 7 (статті 222–225) визначає обов'язковість фіксації процесу судового розгляду справи технічними засобами. Правовий порядок фіксації судового засідання технічними засобами передбачений приписами ГПК і Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Порядок роботи з технічними засобами фіксування судового засідання здійснюється відповідно до «Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового засідання», затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. №156, яка встановлює порядок фіксування судового засідання визначається процесуальним законодавством та *Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи*, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя

Згідно пункту 3 Інструкції технічним засобом фіксування судового засідання вважається обладнання, яке забезпечує автоматизовану фіксацію на електронних носіях всього перебігу судового засідання шляхом відео та (або) звукозапису.

Фіксації господарського процесу відіграє важливою роль, як для учасників судового процесу, так і для суду, вона має важливе доказове значення і в цілому сприяє винесенню законних і обґрунтованих судових рішень.

Фіксування судового засідання технічними засобами визначає стаття 222 ГПК.

Відповідно до норм цієї статті суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). За заявою будь-кого з учасників справи або за ініціативою суду повне фіксування судового засідання здійснюється за допомогою відеозаписувального технічного засобу (за наявності в суді технічної можливості та за відсутності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу).

Фіксування судового засідання технічними засобами здійснює секретар судового засідання. Водночас у випадку відсутності секретаря його обов'язки, за розпорядженням головуючого, виконує інший працівник апарату суду, який відповідно до своїх обов'язків, визначених посадовою

інструкцією, може здійснювати фіксування судового засідання технічними засобами.

У разі неявки в судове засідання всіх учасників справи чи в разі, якщо відповідно до положень ГПК розгляд справи здійснюється судом за відсутності учасників справи, фіксування судового процесу за допомогою технічного засобу не здійснюється.

Повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання здійснюється на вимогу учасника справи або за ініціативою суду.

Технічний запис судового засідання є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи. Порядок зберігання технічного запису судового засідання визначається Положенням про Єдину інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Технічний запис судового засідання є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи.

Учасник справи має право отримати копію технічного запису судового процесу, за видачу якого законом встановлений розмір судового збору.

§ 2. Правові засади фіксування судового засідання

Судове засідання здійснюється шляхом ведення протоколу. «Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового засідання», затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. №156, визначає протокол судового засідання як документ, що складається в суді у порядку здійснення господарського судочинства, одночасно з фіксуванням судового засідання технічними засобами.

Питання фіксації судового засідання на паперових носіях, здійснюється згідно статті 223 ГПК, шляхом ведення протоколу такого засідання.

У судовому засіданні секретар судового засідання забезпечує ведення протоколу судового засідання, крім випадків, передбачених ГПК.

У протоколі судового засідання зазначаються такі відомості:

1) рік, місяць, число і місце судового засідання;

2) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;

3) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших учасників справи;

4) порядковий номер вчинення процесуальної дії;

5) назва процесуальної дії;

6) час вчинення процесуальної дії;

7) ухвали суду, постановлені в судовому засіданні, не виходячи до нарадчої кімнати;

8) інші відомості, визначені ГПК.

Протокол судового засідання ведеться секретарем судового засідання та підписується ним невідкладно, але ***не пізніше наступного*** дня після судового засідання, і приєднується до справи (ч. 3 ст. 224).

Під час здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, а також проведення судового засідання в режимі відеоконференції протокол судового засідання створюється Єдиною інформаційно-телекомунікаційною системою в порядку, визначеному Положенням про Єдину інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Протокол судового засідання скріплюється електронним підписом секретаря судового засідання і приєднується до справи.

В контексті ***аналізу протоколу судового засідання*** варто звернути увагу на частину третю статті 223, відповідно до якого протокол судового засідання підписує лише секретар судового засідання. Це обумовлено тим, що частина друга статті 224 передбачає можливість постановлення ухвали за наслідками зауваження щодо технічного запису судового процесу та протоколу судового засідання щодо розгляду письмових зауважень на протокол судового засідання, а тому доцільно щонайменше перевіряти зміст внесеної до нього протокольної ухвали секретарем судового засідання.

Зауваження щодо технічного запису судового засідання, протоколу судового засідання та їх розгляд, здійснюється згідно статті 224 ГПК.

Учасники справи мають право ознайомитися з технічним записом судового процесу, протоколом судового засідання та протягом п’яти днів з дня підписання протоколу у справі подати до суду письмові зауваження з приводу неповноти або неправильності технічного запису або відомостей, вміщених у протоколі судового засідання.

Суд розглядає подані зауваження щодо технічного запису судового процесу та протоколу судового засідання *не пізніше п’яти днів* з дня їх подання і за результатами розгляду постановляє ухвалу, якою враховує зауваження або мотивовано відхиляє їх.

У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення суд залишає їх без розгляду.

Всі процесуальні дії, що здійснюються поза судовим засіданням фіксуються в окремому протоколі, який повинен відображати всі істотні відомості про здійснення окремої процесуальної дії.

Стаття 225 ГПК регламентує порядок складання і оформлення протоколу вчинення окремої процесуальної дії, відповідно до якого під час вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням складається протокол, при складанні якого можуть застосовуватися технічні засоби.

У протоколі вчинення окремої процесуальної дії зазначаються такі відомості:

1) рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії;
2) час початку вчинення процесуальної дії;

3) найменування господарського суду, що розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;

4) справа, що розглядається, імена (найменування) учасників справи;

5) відомості про явку учасників судового процесу;

6) відомості про роз'яснення учасникам справи їх процесуальних прав та обов'язків;

7) усі розпорядження головуючого та постановлені ухвали, дані про застосування технічних засобів фіксування судового процесу;

8) заяви і клопотання учасників справи;

9) основний зміст пояснень учасників справи, показань свідків, роз'яснень експертами висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання, консультацій та висновків спеціалістів;

10) докази, їх опис, а в разі якщо докази не додаються до справи, - номер та зміст письмових доказів;

11) час закінчення вчинення процесуальної дії;

12) інші відомості, визначені ГПК.

Протокол повинен бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення окремої процесуальної дії, підписується головуючим та секретарем судового засідання, приєднується до справи і зберігається в установленому порядку разом з її матеріалами.

Письмові зауваження з приводу неповноти або неправильності протоколу вчинення окремої процесуальної дії подаються до суду ***протягом п'яти днів*** з дня його підписання та розглядаються судом в порядку, встановленому у статті 224 ГПК.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Який існує порядок фіксування судового засідання технічними засобами ?
- Хто здійснює повне фіксування судового засідання ?
- На вимогу яких осіб здійснюється повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання ?
- Який існує порядок відкриття розгляду справи по суті ?
- У який строк підписується протокол судового засідання ?
- У який строк суд розглядає подані зауваження щодо технічного запису судового процесу ?
- Що потребують процесуальні дії, що здійснюються поза судовим засіданням ?
- У який строк повинен бути оформлений протокол про вчинення окремої процесуальної дії ?

ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВУ БЕЗ РОЗГЛЯДУ. ЗУПИНЕННЯ І ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

§ 1. Залишення позову без розгляду

Залишення позову без розгляду є негативним наслідком подання позову для позивача. Перелік підстав наведений у статтях:

- ♦ позовна заява подана з порушенням встановлених вимог (ст. 162);
- ♦ порушені вимоги при поданні документів, що додаються до позовної заяви (ст. 164);
- ♦ порушені вимоги при надсиланні копії позовної заяви і доданих до неї документів (ст. 172);
- ♦ порушено процедуру об'єднання і роз'єднання позовів (ст. 173);
- ♦ підстави залишення позову без розгляду (ст. 226).

Стаття 226 ГПК визначає підстави залишення судом позову без розгляду, якщо:

1) позов подано особою, яка не має процесуальної дієздатності;

2) позовну заяву не підписано або підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано;

3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) позивач без поважних причин не подав витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору, або позивач (його представник) не з'явився у судове засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору;

5) позивач до початку розгляду справи по суті подав заяву про залишення позову без розгляду;

6) позивач у визначений судом строк не вніс кошти для забезпечення судових витрат відповідача і відповідач подав заяву про залишення позову без розгляду;

7) сторони уклали угоду про передачу даного спору на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, і від відповідача не пізніше початку розгляду справи по суті, але до подання ним першої заяви щодо суті спору надійшли заперечення проти вирішення спору в господарському суді, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана;

8) провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 162, 164, 172, 173 ГПК, і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк;

9) дієздатна особа, в інтересах якої у встановлених законом випадках відкрито провадження у справі за заявою іншої особи, не підтримує заявлених вимог і від неї надійшла відповідна заява;

10) після відкриття провадження судом встановлено, що позивачем подано до цього ж суду інший позов (позови) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

11) між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення суду іншої держави, якщо право укласти таку угоду передбачене законом або міжнародним договором України, за винятком випадків, якщо суд визнає, що така угода суперечить закону або міжнародному договору України, є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана.

Наведений перелік підстав залишення позову без розгляду має вичерпний характер і поширеному тлумаченню не підлягає.

Про залишення позову без розгляду постановляється ухвала, в якій вирішуються питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення судового збору з бюджету. Ухвалу про залишення позову без розгляду може бути оскаржено.

Особа, позов якої залишено без розгляду, після усунення обставин, що були підставою для залишення позову без розгляду, має право звернутися до суду повторно.

Окремі питання залишення позову без розгляду надається в постанові ВГСУ у справі № 910/11551/16 від 10.01.2017 р., в якій зазначається, що *залишення позову без розгляду – це форма закінчення розгляду господарським судом справи без прийняття рішення суду в зв'язку з виявленням обставин, які перешкоджають розглядові справи, але можуть бути усунуті в майбутньому.*

§ 2. Зупинення провадження у справі

Господарським процесуальним законодавством встановлений обов’язковий порядок зупинення провадження у справі.

Стаття 227 ГПК визначає обов’язок суду зупинити провадження у справі. *За приписами цієї статті суд зобов’язаний зупинити провадження у справі у випадках:*

1) смерті або оголошення померлою фізичної особи, яка була стороною у справі або третьою особою з самостійними вимогами щодо предмета спору, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;

2) необхідності призначення або заміни законного представника учасника справи;

3) перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

3[1]) звернення обох сторін з клопотанням про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації;

4) прийняття рішення про врегулювання спору за участю судді;

5) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судачинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

З питань, зазначених у частині першій статті 227, суд постановляє ухвалу.

Зупинення провадження у справі може здійснюватися з інших підстав, визначених статтею 228 ГПК.

Суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

1) перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі;

2) призначення судом експертизи;

3) направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому статтею 84 ГПК;

4) звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги або вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;

5) виключено;

6) прийняття ухвали про тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом;

7) перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду.

Водночас суд не зупиняє провадження у справі у випадку, встановленому пунктом 1 частини першої статті 228, якщо відсутня сторона веде справу через свого представника.

З питань, зазначених у статті 228, суд постановляє ухвалу.

Строки, на які зупиняється провадження у справі визначає стаття 229 ГПК. *Згідно частини першої цієї статті провадження у справі зупиняється у випадках, встановлених:*

1) пунктами 1, 2 частини першої статті 227 – до залучення до участі у справі правонаступника чи законного представника;

2) пунктом 3 частини першої статті 227 – до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета

спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

3) пунктом 4 частини першої статті 227 – до припинення врегулювання спору за участю судді;

3^{-1}) пунктом 3^{-1} частини першої статті 227 цього кодексу – на час проведення медіації, але не більше дев'яноста днів з дня постановлення судом ухвали про зупинення провадження у справі;

4) пунктом 5 частини першої статті 227 – до набрання законної сили судовим рішенням, від якого залежить вирішення справи;

5) пунктом 1 частини першої статті 228 – до припинення перебування на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі;

6) пунктом 2 частини першої статті 228 – на час проведення експертизи;

7) пунктом 3 частини першої статті 228 – до надходження відповіді від суду на доручення щодо збирання доказів;

8) пунктом 4 частини першої статті 228 – до надходження відповіді від іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави на судове доручення про надання правової допомоги, вручення виклику до суду чи інших документів;

9) пунктом 9 виключено;

10) пунктом 6 частини першої статті 228 – до закінчення виконавчого провадження з вилучення доказів для дослідження судом;

11) пунктом 7 частини першої статті 228 – до закінчення перегляду в касаційному порядку.

Статтею 230 ГПК передбачено порядок поновлення провадження у справі.

Провадження **у** справі поновлюється за клопотанням учасників справи або за ініціативою суду не пізніше десяти днів з дня отримання судом повідомлення про усунення обставин, що викликали його зупинення. Про поновлення провадження у справі суд постановляє ухвалу.

З дня поновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується із стадії, на якій його було зупинено.

§ 3. Закриття провадження у справі

Закриття провадження у справі є діяльність господарського суду, яке полягає у закритті справи без ухвалення рішення.

Стаття 231 ГПК визначає підставі закриття провадження у справі.

Згідно частини першої статті господарський суд закриває провадження у справі, якщо:

1) спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства;

2) відсутній предмет спору;

3) суд встановить обставини, які є підставою для відмови у відкритті провадження у справі відповідно до пунктів 2, 4, 5 частини першої статті 175, а саме:

є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами;

є рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, прийняте в межах його компетенції в Україні щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого документа на примусове виконання такого рішення;

є рішення суду іноземної держави або міжнародного комерційного арбітражу, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (виділено автором*)*, крім випадків, передбачених частиною другою статті 175 ГПК;

4) позивач відмовився від позову і відмову прийнято судом;

5) після відкриття провадження у справі між сторонами укладено угоду про передачу спору на вирішення до міжнародного комерційного арбітражу або третейського суду, якщо тільки суд не визнає, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана;

6) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;

7) сторони уклали мирову угоду і вона затверджена судом.

Припинення неплатоспроможного банку або банку, щодо якого було прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених частиною другою статті 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», як юридичної особи, не є підставою для закриття провадження у справі про відшкодування шкоди (збитків) за позовом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що діє в порядку, визначеному статтею 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», в інтересах кредиторів неплатоспроможного банку або банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених частиною другою статті 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», вимоги яких залишилися незадоволеними після завершення ліквідаційної процедури.

Якщо провадження у справі закривається з підстави, встановленої пунктом 1 частини першої цієї статті, суд повинен роз’яснити позивачеві, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи. Суд апеляційної або касаційної інстанції повинен також роз’яснити позивачеві про наявність у нього права протягом десяти днів з дня отримання ним відповідної постанови звернутися до суду із заявою про направлення справи за встановленою юрисдикцією, крім випадків об’єднання в одне провадження

кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства. Заява подається до суду, який прийняв постанову про закриття провадження у справі.

У разі надходження до суду справи, що підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства, після закриття провадження Верховним Судом чи судом апеляційної інстанції в порядку цивільного чи адміністративного судочинства, провадження у справі не може бути закрите з підстави, встановленої пунктом 1 частини першої цієї статті.

У разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду із спору між тими самим сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору.

Про закриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, а також вирішує питання про розподіл між сторонами судових витрат, повернення судового збору з бюджету.

Ухвала суду про закриття провадження у справі може бути оскаржена.

У питанні закриття провадження у справі слід керуватися окремими положеннями Постанови Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої» № 18 від 26.12.2011 р., а також постановою ВГСУ №№ 9 від 29.05.2013 р.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте підстави залишення судом позову без розгляду.
- У яких випадках суд зобов'язаний зупинити провадження у справі ?
- За ініціативою кого може бути здійснено зупинення провадження у справі?
- У яких випадках поновлюється провадження у справі ?
- У який строк поновлюється провадження у справі ?
- Назвіть приклади закриває провадження у справі.
- Розкрийте підстави зупинення провадження у справі.

Модуль 22

СУДОВІ РІШЕННЯ

§ 1. Види судових рішень

На підставі стаття 129-1 Конституції України, частини першої статті першої статті 233 ГПК судові рішення і постанови ухвалюються іменем України негайно після закінчення судового розгляду і є обов'язковим до виконання.

Господарським процесуальним законодавством встановлено види судових рішень у господарському судочинстві. ГПК передбачає чотири форми) судових рішень.

Згідно частини першої статті 232 ГПК судовими рішеннями є:

1) ухвали;
2) рішення;
3) постанови;
4) судові накази.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ГПК, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду.

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови.

У випадках, передбачених ГПК або Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», судовий розгляд закінчується постановленням ухвали, прийняттям постанови чи видачею судового наказу.

З приводу прийняття судових рішень в постанові ВГСУ «Судові рішення» від 23.03.2012 р. №6, зазначено таке.

Рішення з господарського спору повинно прийматись у цілковитій відповідності з нормами матеріального і процесуального права та фактичними обставинами справи, з достовірністю встановленими господарським судом, тобто з'ясованими шляхом дослідження та оцінки судом належних і допустимих доказів у конкретній справі.

Рішення має бути викладено чітко, зрозуміло, грамотно (тобто не містити граматичних і стилістичних помилок, виправлень).

Рішення господарського суду має ґрунтуватись на повному з'ясуванні такого:

♦ чи мали місце обставини, на які посилаються особи, що беруть участь у процесі, та якими доказами вони підтверджуються;

♦ чи не виявлено у процесі розгляду справи інших фактичних обставин, що мають суттєве значення для правильного вирішення спору, і доказів на підтвердження цих обставин;

♦ яка правова кваліфікація відносин сторін, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду справи, та яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору.

Отже, *під судовими рішеннями у господарському судочинстві слід розуміти акти суду, які пов'язані із розглядом конкретної господарської справи прийнятої у відповідності з нормами матеріального і процесуального права та фактичними обставинами справи.*

Порядок ухвалення судових рішень визначає стаття 233 ГПК.

Згідно норм цієї статті суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду.

Рішення та постанови приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу.

Якщо в одному провадженні об'єднані кілька взаємопов'язаних самостійних вимог, суд може ухвалити по будь-якій вимозі часткове рішення та продовжити провадження в частині невирішених вимог. Якщо за вимогами, об'єднаними в одне провадження, відповідачем є одна особа, ухвалення часткового рішення не допускається у разі обґрунтованих заперечень з боку відповідача.

Суд може вирішити питання розподілу судових витрат у додатковому рішенні після ухвалення рішення за результатами розгляду справи по суті.

Ухвали суду, які оформлюються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати.

Ухвали суду, постановлені окремим документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом, не виходячи до нарадчої кімнати, заносяться до протоколу судового засідання.

У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження – п'ять днів з дня закінчення розгляду справи.

Складання повного тексту ухвали залежно від складності справи може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня оголошення вступної та резолютивної частин ухвали.

Судове рішення, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи.

Виправлення в рішеннях і ухвалах повинні бути застережені перед підписом судді.

Усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах.

Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду – електронними цифровими підписами всіх суддів, що входять до складу колегії).

Згідно частини першої статті 234 ГПК, яка визначає зміст ухвали суду, ухвала що викладається окремим документом і складається з*:*

1) ***вступної частини*** із зазначенням:
   а) дати і місця її постановлення;
   б) найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів);
   в) імен (найменувань) учасників справи;
2) ***описової частини*** із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;
3) ***мотивувальної частини*** із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;
4) ***резолютивної частини*** із зазначенням:
   а) висновків суду;
   б) строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

В частині першій статті 234 визначено зміст ухвали суду, складові якого носять обов'язковий характер. За винятком ухвал суду у справах про оскарження рішень третейського суду (ст. 351) і ухвал господарського суду про видачу наказу про примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі (ст. 356), які повинні відповідати вимогам, що містяться у зазначених статтях (ч. 2 ст. 234).

Порядок набрання ухвали господарського суду законної сили визначається приписами статті 235 ГПК.

Ухвала набирає законної сили негайно після її оголошення, якщо інше не передбачено ГПК чи Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (ч. 1 ст. 235).

Для того, що б правильно сформулювати позицію з приводу застосування частини першої статті 235 слід відокремити «момент набрання законної сили» та «строк оскарження».

Так, строк оскарження визначається днями, тому і перебіг його починається наступного дня, а тому до моменту набрання чинності це відношення не має. Якщо ухвала набирає законної сили, в такому випадку в ухвалі має бути зазначено час і дати її проголошення. Також слід врахувати приписи статті 256, яка визначає строк на апеляційне оскарження.

Ухвали, постановлені судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (суддями) (ч. 2 ст. 235).

В контексті частини другої статті 235 варто зазначити, що такі ухвали не постановляються в нарадчій кімнаті, оскільки не оголошуються. Будучи процедурним документом такі письмові ухвали є позасудовими, які постановляються без виходу до нарадчої кімнати та не підлягають оскарженню окремо від рішення суду.

Згідно частини першої стаття 236 ГПК судове рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права.

Судове рішення має відповідати завданню господарського судочинства, визначеному ГПК.

При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи.

Якщо одна із сторін визнала пред'явлену до неї позовну вимогу під час судового розгляду повністю або частково, рішення щодо цієї сторони ухвалюється судом згідно з таким визнанням, якщо це не суперечить вимогам статті 191 (ч. 6 ст. 236).

Ухвалюючи рішення господарського суду, суддя в межах позовних вимог вирішує питання, що окреслені нормами господарського процесу.

Питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення суду містяться у статті 237 ГПК.

При ухваленні рішення суд вирішує такі питання:

1) чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
2) чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
3) яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин;
4) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити;
5) як розподілити між сторонами судові витрати;
6) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову.

При ухваленні рішення суд не може виходити у рішенні за межі позовних вимог.

Ухвалюючи рішення у справі, суд за заявою позивача, поданою до закінчення підготовчого провадження, може визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний з предметом спору правочин, який суперечить закону, якщо позивач доведе, що він не міг включити відповідну вимогу до позовної заяви із незалежних від нього причин.

За приписами статті 238 ГПК зміст рішення суду складається із вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

У вступній частині рішення зазначаються:

1) дата і місце його ухвалення;
2) найменування суду;
3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів;
4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання;
5) номер справи;
6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи;
7) вимоги позивача;
8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

В описовій частині рішення зазначаються:

1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача;
2) заяви, клопотання;
3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У мотивувальній частині рішення зазначаються:

1) перелік обставин, які є предметом доказування у справі;
2) перелік доказів, якими сторони підтверджують або спростовують наявність кожної обставини, яка є предметом доказування у справі;
3) висновок суду про те, яка обставина, що є предметом доказування у справі, визнається судом встановленою або спростованою з огляду на більшу вірогідність відповідних доказів;
4) мотиви визнання доказів більш вірогідними щодо кожної обставини, яка є предметом доказування у справі;
5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;
6) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування (ч. 4 ст. 238).

Наведені в частині четвертій статті 238 не є повними. На це звертається увага в постанові Пленуму ВГСУ «Про судове рішення» №6 від 23.03.2012 р., в якій надається роз'яснення, що у разі необхідності в *мотивувальній частині* рішення суд може зазначити про урахування ним рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України, які підлягають застосуванню в даній справі, а також рішення про відповідність Основному Закону України нормативно-правових актів, зазначених у пункті 1 частини першої статті 150 Конституції України, якими сторони обґрунтовують свої вимоги або заперечення, а також прийнятих відповідно до Конституції України і Закону України «Про судоустрій і статус суддів» постанов пленуму Вищого господарського суду України.

Якщо суд застосував у розгляді справи як джерело права Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини (стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»), то про це також зазначається в мотивувальній частині рішення.

У резолютивній частині рішення зазначаються:

1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог;

2) розподіл судових витрат;

3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження;

4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України.

Висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог не може залежати від настання або ненастання певних обставин (умовне рішення) (ч. 5 ст. 238).

У разі необхідності у резолютивній частині також вказується про:

1) порядок і строк виконання рішення;

2) надання відстрочки або розстрочки виконання рішення;

3) забезпечення виконання рішення;

4) повернення судового збору;

5) призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дата, час і місце його проведення; строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру, понесених нею судових витрат;

6) дата складення повного судового рішення (ч. 6 ст. 238).

Відповідно до роз'яснень постанови Пленуму ВГСУ «Про судове рішення» №6 від 23.03.2012 р. резолютивна частина рішення ні за яких умов не повинна викладатись альтернативно (наприклад: стягнути з відповідача певну суму або в разі відсутності коштів на його рахунку звернути стягнення на належне йому майно). У випадку, коли такі альтернативні вимоги містяться у позовній заяві, господарському суду слід ухвалою зобов'язати позивача визначитись з предметом позову і вирішувати спір у залежності від характеру зобов'язань відповідача.

У резолютивній частині рішення має бути остаточна відповідь щодо усіх вимог, які були предметом судового розгляду.

Суд, приймаючи рішення на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, повинен зазначити, в якій частині рішення стосується кожного з них, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

При розгляді первісного і зустрічного позовів та при розгляді позову третьої особи з самостійними вимогами у рішенні вказуються результати розгляду кожного з позовів.

У спорі, що виник при укладанні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору.

Суд, приймаючи рішення про стягнення боргу, на який нараховуються відсотки або пеня, може зазначити в рішенні про нарахування відповідних

відсотків або пені до моменту виконання рішення з урахуванням приписів законодавства України, що регулюють таке нарахування.

Остаточна сума відсотків (пені) у такому випадку розраховується за правилами, визначеними у рішенні суду, органом (особою), що здійснює примусове виконання рішення суду і відповідні дії (рішення) якого можуть бути оскаржені в порядку, передбаченому розділом VI ГПК (ч. 10 ст. 238).

У разі часткового задоволення первісного і зустрічного позовів про стягнення грошових сум суд проводить зустрічне зарахування таких сум та стягує різницю між ними на користь сторони, якій присуджено більшу грошову суму.

У разі визнання судом недійсним кредитного договору, в якому виконання зобов'язання позичальника забезпечено заставою майна, а також у разі визнання недійсним договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, суд накладає на таке майно арешт. Такий арешт може бути скасовано з підстав, передбачених законом.

Визначення порядку і строку виконання рішення суду, забезпечення його виконання, здійснюється згідно статті 239 ГПК.

Суд, який ухвалив рішення, може визначити порядок його виконання, надати відстрочення або розстрочити виконання, вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні.

Забезпечення виконання рішення здійснюється в порядку забезпечення позову і скасовується після повного виконання відповідачем рішення суду.

Рішення суду проголошується у судовому засіданні, яким завершується розгляд справи, публічно, крім випадків, встановлених ГПК. Суд може проголосити лише вступну та резолютивну частини рішення (ч. 1 ст. 240 ГПК).

При проголошенні рішення суду суддя не оголошує наступні відомості щодо учасників справи:

1) місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі;

2) реєстраційні номери транспортних засобів;

3) номери рахунків у банках, інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, номери платіжних карток, електронних гаманців в емітентах електронних грошей;

4) інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні.

Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження (ч. 3 ст. 240).

Окремо зупинимося на частині третій статті 240 щодо роз'яснення змісту судового рішення. В постанові Пленуму ВГСУ «Про внесення змін і

доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» від 10.07.2014 р. №6, зазначається таке.

Здійснюючи роз'яснення судового рішення, суд викладає більш повно і зрозуміло ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до рішення по суті і не торкаючись тих питань, які не були предметом судового розгляду. Якщо фактично порушується питання про зміну рішення, або про внесення до нього нових даних, або про роз'яснення мотивів прийняття рішення, або фактично про встановлення чи зміну способу і порядку виконання рішення, господарський суд відмовляє в роз'ясненні рішення.

Роз'яснено може бути лише таке судове рішення, яке набрало законної сили та не скасоване на момент звернення по його роз'яснення. В іншому разі господарський суд відмовляє в його роз'ясненні, а якщо рішення скасовано в певній частині, – роз'яснює його в тій частині, в якій рішення залишено без змін (залишено в силі), а в решті відмовляє у роз'ясненні. Суд нижчої інстанції також не вправі роз'яснювати судові рішення суду вищої інстанції, в тому числі про зміну чи скасування рішення суду нижчої інстанції.

Про відмову в роз'ясненні рішення виноситься ухвала, яка може бути оскаржена.

У разі неявки всіх учасників справи у судове засідання, яким завершується розгляд справи, розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи суд підписує рішення без його проголошення (ч. 4 ст. 240).

Датою ухвалення рішення є дата його проголошення (незалежно від того, яке рішення проголошено – повне чи скорочене). Датою ухвалення рішення, ухваленого за відсутності учасників справи, є дата складення повного судового рішення.

У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин рішення суд повідомляє, коли буде складено повне рішення.

Рішення суду (повне або скорочене) підписується всім складом суду у день його складення і додається до справи.

Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, крім випадків, визначених ГПК.

Ухвали суду проголошуються негайно після їх постановлення за правилами проголошення рішень суду.

В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку.

Моментом набрання рішенням суду законної сили у господарському судочинстві, визначає стаття 241 ГПК.

Згідно частини першої статті 241 рішення господарського суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у

відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Якщо справу розглянуто за заявою осіб, визначених *частиною третьою статті 4*, рішення суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для особи, в інтересах якої було розпочато справу (ч. 3 ст. 241).

Порядок вручення судового рішення визначає стаття 242 ГПК.

Копії повного судового рішення вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення.

У разі проголошення ***тільки скороченого*** (***вступної та резолютивної частин***) судового рішення учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, за їхньою заявою ***негайно після його проголошення видаються копії скороченого судового рішення.***

У разі проголошення в судовому засіданні ***скороченого рішення*** суд надсилає учасникам справи копію повного судового рішення ***протягом двох днів*** з дня його складання – в електронній формі у порядку, встановленому законом (у випадку наявності в особи офіційної електронної адреси), або рекомендованим листом з повідомленням про вручення, якщо така адреса в особи відсутня.

За заявою учасника справи копія повного судового рішення вручається йому під розписку безпосередньо в суді.

Учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні, або якщо судове рішення було ухвалено поза межами судового засідання чи без повідомлення (виклику) учасників справи, копія судового рішення надсилається протягом двох днів з дня його складення у повному обсязі в електронній формі у порядку, визначеному законом, – у випадку наявності в особи офіційної електронної адреси, або рекомендованим листом з повідомленням про вручення, якщо така адреса відсутня.

Днем вручення судового рішення є:

1) день вручення судового рішення під розписку;

2) день отримання судом повідомлення про доставлення копії судового рішення на офіційну електронну адресу особи;

3) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про вручення судового рішення;

4) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати копію судового рішення чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду;

5) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати копію судового рішення чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, яка зареєстрована у встановленому законом порядку, якщо ця особа не повідомила суду іншої адреси.

Якщо судове рішення надіслано на офіційну електронну адресу пізніше 17 години, судове рішення вважається врученим у робочий день, наступний

за днем його відправлення, незалежно від надходження до суду повідомлення про його доставлення.

Якщо копію судового рішення вручено представникові, вважається, що його вручено й особі, яку він представляє.

Якщо судовим рішенням відповідачеві заборонено вчиняти певні дії або накладено арешт на його майно і виконання такого рішення потребуватиме вчинення дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами, в тому числі внесення записів до відповідних реєстрів, копія такого судового рішення також надсилається судом цим органам та (або) особам у строки та порядку, визначені цією статтею, для негайного виконання.

Копії судових рішень можуть бути видані повторно за заявою особи у порядку, встановленому законодавством.

Судові рішення згідно статті 242 ГПК вручаються шляхом надсилання (видачі) відповідній особі копії (тексту) повного або скороченого судового рішення, що містить інформацію про веб-адресу такого рішення у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

У випадку розгляду справи за матеріалами в паперовій формі судові рішення надсилаються в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Особа, яка не брала участі у справі, але стосовно якої суд вирішив питання про її права, інтереси та (або) обов’язки, може отримати в суді, який розглядав справу як суд першої інстанції, копію рішення, що є в матеріалах цієї справи, ухваленого судом будь-якої інстанції.

Рішення суду (повне або скорочене) про відкриття провадження у справі про банкрутство в день його проголошення надсилається особам, які провадять клірингову діяльність, на офіційну електронну адресу таких осіб, зареєстровану в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі.

В практичній діяльності судів не поодинокі випадки, коли судове рішення містить певні помилки.

Порядок виправлення описок та арифметичних помилок визначено статтею 243 ГПК.

Суд може з власної ініціативи або за заявою учасників справи виправити допущені в рішенні чи ухвалі описки чи арифметичні помилки.

Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала. За ініціативою суду питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні за участю учасників справи, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень.

Заява про внесення виправлень розглядається протягом десяти днів після її надходження.

Ухвала про внесення виправлень надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судове рішення, що містить описки чи арифметичні помилки.

Стаття 243 ГПК потребує певних пояснень та доповнень. В постанові ВГСУ «Судові рішення» №6 від 23. 03. 2012 р., зазначено таке.

Вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні (рішенні, постанові або ухвалі), суд не вправі змінювати зміст судового рішення, він лише усуває неточності щодо встановлених фактичних обставин справи (наприклад, дати події, номеру і дати документа, найменування сторін, прізвища, імені, по батькові особи тощо), або мають технічний характер (тобто виникли у виготовленні тексту рішення).

Однак якщо неправильне визначення стягуваної суми, розміру присудженого до стягнення майна було наслідком застосування норм матеріального права, які не підлягали застосуванню, то про арифметичну помилку не йдеться, і підстави для виправлення такої помилки відсутні.

Виправлення рішення може бути здійснене як до, так і після набрання відповідним рішенням законної сили, – в тому числі й після перегляду його в апеляційному та в касаційному порядку, але лише в тій частині, в якій дане рішення залишено без змін.

Вирішення питань, пов'язаних з виправленням описок чи арифметичних помилок, не потребує обов'язкового розгляду в судовому засіданні з викликом сторін. Відповідні процесуальні дії оформлюються ухвалами, які надсилаються учасникам судового процесу у встановленому законом порядку.

Виправлення описок чи арифметичних помилок здійснюється тим же суддею (складом суду), що приймав первісне рішення, за винятком випадків, коли це неможливо з об'єктивних причин (звільнення судді, відсутність його у зв'язку з відпусткою, захворюванням тощо.

ГПК передбачено особливий вид судових рішень – додаткове рішення.

Вищий господарський суд України у справі № 53/446-06 від 04.11.2010 р., зазначив, що додаткове рішення – це спосіб виправлення неповноти судового рішення.

Додаткове рішення допустиме виключно з підстав, передбачених статтею 244 ГПК.

Частина перша цієї статті встановлює, що суд, який ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

1) стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що потрібно виконати;

3) судом не вирішено питання про судові витрати.

Заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення.

Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів з дня надходження відповідної заяви.

Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення.

У разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Додаткове рішення або ухвала про відмову в прийнятті додаткового рішення можуть бути оскаржені.

На особливість прийняття додаткового рішення звертається увага в пункті 15 постанови ВГСУ «Судові рішення» №6 від 23. 03. 2012 р., зазначено, що вирішуючи питання щодо розгляду заяв про прийняття додаткового рішення, господарські суди повинні враховувати, в якому порядку розглядалася справа, зокрема, за участю однієї чи обох сторін або за їх відсутності, а також з обставин справи, доводів, наведених у заяві, тощо. При цьому додаткові докази судом не приймаються і оцінка їх не здійснюється.

Судове рішення, яке набрало законної сили, є іноді незрозумілим, що затрудняє його виконання. Роз'яснення судового рішення визначає стаття 245 ГПК.

За заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судове рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення.

Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судове рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судове рішення, ***протягом десяти днів*** з дня її надходження. У разі необхідності суд може викликати учасників справи, державного чи приватного виконавця в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви про роз'яснення рішення.

Про роз'яснення або відмову у роз'ясненні судового рішення суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено.

Свою позицію щодо роз'яснення судового рішення висловив Верховний Суд України, який в ухвалі №21-452іп16 від 13.07.2016 р., зазначив, що рішення суду може бути роз'яснено у разі, якщо без такого роз'яснення його важко виконати, оскільки існує значна ймовірність неправильного його виконання внаслідок неясності резолютивної частини рішення. Зокрема, суть справи полягала в тому, що до ВСУ надійшла заява про роз'яснення його постанови, у якій позивач зазначив, що йому незрозумілий зміст мотивувальної частини постанови, що може викликати труднощі у виконанні судового рішення.

§ 2. Окрема ухвала суду

Особливим видом судового рішення є окрема ухвала суду. Суб'єктами отримання таких ухвал є:

- ♦ юридичні особи;
- ♦ фізичні особи;
- ♦ державні органи їх посадові особи;
- ♦ адвокат;
- ♦ прокурор;
- ♦ орган досудового розслідування;
- ♦ державний виконавець;
- ♦ приватний виконавець;
- ♦ свідок; експерт; перекладач.

Окрема ухвала виноситься господарським судом за наявності умов, передбачених статтею 246 ГПК.

Суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.

Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором.

Суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких входить притягнення вказаних осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність у діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення.

Суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування.

В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення.

Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.

З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.

Окрему ухвалу може бути постановлено судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанцій.

Окрема ухвала може бути оскаржена особами, яких вона стосується. Окрема ухвала Верховного Суду оскарженню не підлягає.

Суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, який повинен надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено.

На інститут окремих ухвал звертається увага в постанові Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» від 26.12.2011 р. №18, в якій, посилаючись на статтю 90 ГПК (попередня редакція) зазначено таке.

В окремій ухвалі має бути зазначено закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його стаття, пункт тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення. Просте перерахування допущених порушень без зазначення конкретних норм чинного законодавства або перерахування норм права, порушення яких встановлено у судовому розгляді, є неприпустимим. Вказівки, що містяться в окремій ухвалі, повинні бути максимально конкретними і реальними для виконання.

При винесенні окремої ухвали слід враховувати, що вказівки стосовно усунення порушень законності чи недоліків у діяльності підприємств і організацій не повинні виходити за межі компетенції господарського суду, тобто господарський суд не вправі давати вказівки щодо виробничих процесів або оперативно-господарської діяльності та визначати, яке стягнення слід накласти на службову особу.

В умовах різноманіття форм власності господарському суду необхідно утримуватись під час винесення окремих ухвал від вимог щодо відшкодування збитків за рахунок посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій.

При виявленні під час розгляду справи порушень законності чи недоліків у діяльності підприємства, організації або посадових осіб господарський суд виносить на їх адресу окрему ухвалу незалежно від того, чи є вони учасниками господарського процесу.

Окрема ухвала надсилається посадовій особі або органу, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені господарським судом недоліки чи порушення. Окрему ухвалу як різновид судового акта може бути винесено не лише судом першої інстанції, а й судами апеляційної чи касаційної інстанцій у разі виявлення судом порушень законів та інших нормативно-правових актів.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Назвіть види судових рішень.
- Із яких частин складається рішення суду ?
- Який існує порядок визначення рішення суду ?
- Який існує порядок відкриття розгляду справи по суті ?
- Розкрийте порядок проголошення рішення суду.
- Що слід розуміти під роз'ясненням змісту судового рішення ?
- Який існує порядок вручення судового рішення ?
- Як здійснюється виправлення описок та арифметичних помилок в судовому рішенні ?
- У яких випадках допустиме додаткового рішення суду ?
- Наведіть приклади окремої ухвали суду.
- Хто є суб'єктами отримання окремої ухвали суду ?

РОЗГЛЯД СПРАВ У ПОРЯДКУ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

§ 1. Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження

У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються:

- малозначні справи (ч. 1 ст. 247).
- будь-яка інша справа (ч. 2 ст. 247).

Малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Варто звернути увагу, що термін «малозначні справи» знайшов своє закріплення в статті 131-2 Конституції України, тому цей термін треба розуміти як правову категорію.

При вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження суд враховує:

1) ціну позову;
2) значення справи для сторін;
3) обраний позивачем спосіб захисту;
4) категорію та складність справи;
5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;
6) кількість сторін та інших учасників справи;
7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;
8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 3 ст. 247).

Згідно частини четвертої статті 247 ГПК у порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи:

1) про банкрутство;
2) за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;
3) у спорах, які виникають з корпоративних відносин, та спорах з правочинів щодо корпоративних прав (акцій);
4) у спорах щодо захисту прав інтелектуальної власності, крім справ про стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
5) у спорах, що виникають з відносин, пов’язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції;

6) у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних такою посадовою особою юридичній особі її діями (бездіяльністю);

7) у спорах щодо приватизації державного чи комунального майна;

8) в яких ціна позову перевищує п’ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

9) інші вимоги, об’єднані з вимогами у спорах, вказаних у пунктах 3-8 частини четвертої статті 247.

Суд відмовляє у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження або постановляє ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття судом до розгляду заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміни предмета позову, відповідна справа не може бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

За приписами статті 248 ГПК справа у порядку спрощеного позовного провадження, повинна бути розглянута протягом розумного строку але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Згідно частини першої статті 249 ГПК клопотання позивача про розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або таке клопотання може міститися в позовній заяві.

Таке клопотання має стосуватися розгляду в порядку спрощеного позовного провадження всієї справи і не може стосуватися лише певної частини позовних вимог, інакше суд не приймає його до розгляду, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Наслідки вирішення питання про розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження визначає стаття 250 ГПК.

Підставою розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження суд є ухвала суду про відкриття провадження у справі.

Згідно частини другої статті 250 у випадку, передбаченому частиною другою статті 247, за наслідками розгляду відповідного клопотання позивача суд з урахуванням конкретних обставин справи може:

1) задовольнити клопотання та визначити строк відповідачу для подання заяви із запереченнями щодо розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження; або

2) відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження (ч. 2 ст. 250).

Якщо суд за результатами розгляду клопотання позивача дійде висновку про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, він зазначає про це в ухвалі про відкриття провадження у справі (ч. 3 ст. 250).

Якщо відповідач в установлений судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд залежно від обгрунтованості заперечень відповідача постановляє ухвалу про:

1) залишення заяви відповідача без задоволення;

2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням (ч. 4 ст. 250).

У разі якщо відповідач не подасть у встановлений судом строк такі заперечення, він має право ініціювати перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження лише у випадку, ***якщо доведе, що пропустив строк з поважних причин*** (ч. 5 ст. 250).

Якщо суд вирішив розглянути справу в порядку спрощеного позовного провадження, але в подальшому за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи постановив ухвалу про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, розгляд справи починається зі стадії відкриття провадження у справі. У такому випадку повернення до розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження не допускається (ч. 6 ст. 250).

Проте частина сьома статті 247 містить вказівку, що частини друга – шоста цієї статті не застосовуються, якщо відповідно до ГПК справа підлягає розгляду тільки в порядку спрощеного провадження.

§ 2. Особливості подання заяв та розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження

Особливості подання заяв по суті справи у спрощеному позовному провадженні визначає стаття 251 ГПК.

Відзив подається ***протягом п'ятнадцяти днів*** з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі.

Позивач має право подати до суду *відповідь на відзив*, а *відповідач – заперечення* протягом строків, встановлених судом в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Треті особи мають право подати *пояснення щодо позову в строк, встановлений судом* в ухвалі про відкриття провадження у справі, а *щодо відзиву* – ***протягом десяти днів*** з дня його отримання.

Особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження визначає стаття 252 ГПК. Згідно норм цієї статті розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими ГПК для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, з особливостями, визначеними ГПК.

Розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо *судове засідання не проводиться*.

Якщо для розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження відповідно до ГПК *судове засідання не проводиться*, процесуальні дії, строк вчинення яких відповідно до ГПК обмежений

першим судовим засіданням у справі, можуть вчинятися ***протягом тридцяти днів*** з дня відкриття провадження у справі.

Підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться.

Перше судове засідання у справі проводиться ***не пізніше тридцяти днів*** з дня відкриття провадження у справі. За клопотанням сторони суд може відкласти розгляд справи з метою надання додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення, якщо вони не подані до першого судового засідання з поважних причин.

Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження *без повідомлення учасників справи* за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої із сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Суд може відмовити в задоволенні клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні з повідомленням сторін за одночасного існування таких умов:

1) предметом позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання з повідомленням сторін для повного та всебічного встановлення обставин справи.

Клопотання про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін відповідач має подати в строк для подання відзиву, а позивач – разом з позовом або ***не пізніше п'яти днів*** з дня отримання відзиву.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи – також заслуховує їх усні пояснення. *Судові дебати не проводяться*.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження свідки не викликаються. У випадку, якщо обставини, викладені свідком у заяві, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх достовірності, суд не бере до уваги показання свідка.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Які страви розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження ?
- Що повинен врахувати суд у разі розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження ?
- У який строк розглядається справа у порядку спрощеного позовного провадження ?
- Які справи не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження ?

Модуль 24

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ

§ 1. Апеляційне провадження. Апеляційна скарга

Апеляційне провадження є важливою процесуальною гарантією захисту прав і охоронюваних законом інтересів учасників господарського судочинства. Оскарження в апеляційному порядку ухвал суду першої інстанції за апеляційними скаргами дозволяє виявити та виправляти помилки судів першої інстанції, а також забезпечити правильний і однаковий підхід до застосування норм матеріального і процесуального права.

Стаття 253 ГПК визначає суди апеляційної інстанції.

Ними є:

- апеляційний господарський суд, у межах апеляційного округу якого (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного господарського суду) знаходиться місцевий господарський суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, якщо інше не передбачено ГПК;
- Верховний Суд, коли переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції;
- Апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищим судом з питань інтелектуальної власності.

За приписами статті 254 ГПК апеляційному оскарженню підлягають рішення та ухвали судів першої інстанції.

Право на апеляційне оскарження мають:

- учасники справи;
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов’язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції (ч. 1 ст. 254).

Згідно частини другої статті 254 учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов’язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 255. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 255, окремо від рішення суду не допускається.

Після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, інтереси та (або) обов’язки, така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов’язки учасника справи.

Стаття 255 ГПК визначає перелік ухвал суду першої інстанції, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

Окремо від рішення суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції:

1) про відмову у видачі судового наказу;

2) про забезпечення доказів, відмову в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів;

3) про забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову;

4) про скасування забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову, відмову у скасуванні чи заміні заходів забезпечення позову;

5) про зустрічне забезпечення, зміну чи скасування зустрічного забезпечення;

6) про повернення заяви позивачеві (заявникові);

7) про відмову у відкритті провадження у справі;

8) про передачу справи на розгляд іншого суду;

9) про відмову поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;

10) про затвердження мирової угоди;

11) про призначення експертизи;

12) про зупинення провадження у справі;

13) про закриття провадження у справі;

14) про залишення позову (заяви) без розгляду;

15) окрема ухвала;

16) про стягнення штрафу в порядку процесуального примусу;

17) у справах про банкрутство (неплатоспроможність) у випадках, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;

18) про внесення, відмову у внесенні виправлень у рішення;

19) про відмову ухвалити додаткове рішення;

20) про роз'яснення чи відмову у роз'ясненні судового рішення;

21) про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;

22) про поновлення, відмову у поновленні пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання;

23) про внесення чи відмову у внесенні виправлень до виконавчого документа, визнання чи відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;

24) щодо відстрочки або розстрочки виконання рішення, ухвали, постанови, зміну способу та порядку їх виконання;

25) про розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) органів Державної виконавчої служби, державного виконавця, приватного виконавця;

26) про заміну чи відмову у заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;

27) про поворот виконання чи відмову у повороті виконання;

28) про звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, чи нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку;

29) щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України;

30) про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами;

31) про відмову у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду;

32) про повернення заяви про скасування рішення третейського суду;

33) про повернення заяви про видачу наказу за рішенням третейського суду без розгляду;

34) про залишення без розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження;

35) про відновлення чи відмову у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження.

Апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції можуть подавати учасники справи відповідно до ГПК та Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

Наведений в статті 255 перелік підстав оскарження в апеляційному порядку окремо від рішення суду ухвал суду першої інстанції є вичерпним і таким, що не підлягає розширеному тлумаченню. На відміну від попередньої редакції (ст. 106), стаття 255 значно розширює перелік підстав оскарження в апеляційному порядку.

Строк на апеляційне оскарження визначає стаття 256 ГПК.

Апеляційна скарга *на рішення суду* подається ***протягом двадцяти днів***, а *на ухвалу суду* – ***протягом десяти днів*** з дня його (її) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення суду, або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження:

1) рішення суду – якщо апеляційна скарга подана протягом двадцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду;

2) ухвали суду – якщо апеляційна скарга подана протягом десяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині другій статті 261.

Тобто, після спливу річного строку з дня складання повного тексту судового рішення (ч. 2 ст. 261).

Порядок подання апеляційної скарги визначає стаття 257 ГПК, відповідно до якого апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Вимоги до форми і змісту апеляційної скарги, яка подається у письмовій формі встановлено статтею 258 ГПК.

В апеляційній скарзі мають бути зазначені:

1) найменування суду, до якого подається скарга;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

4) рішення або ухвала, що оскаржується;

5) у чому полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали (неповнота встановлення обставин, які мають значення для справи, та (або) неправильність установлення обставин, які мають значення для справи, внаслідок необґрунтованої відмови у прийнятті доказів, неправильного їх дослідження чи оцінки, неподання доказів з поважних причин та (або) неправильне визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин тощо);

6) нові обставини, що підлягають встановленню, докази, які підлягають дослідженню чи оцінці, обґрунтування поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції, заперечення проти доказів, використаних судом першої інстанції;

7) клопотання особи, яка подала скаргу;

8) дата отримання копії судового рішення суду першої інстанції, що оскаржується;

9) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

До апеляційної скарги додаються:

1) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо скарга подана представником і в справі немає підтвердження його повноважень;

2) докази сплати судового збору;

3) докази надсилання копії скарги іншій стороні у справі;

4) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції, за наявності.

Якщо апеляційна скарга подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення від сплати судового збору.

Відповідно до вимог статті 259 ГПК, особа, яка подає апеляційну скаргу, надсилає іншим учасникам справи копію цієї скарги і доданих до неї документів, які у них відсутні, листом з описом вкладення.

У питанні надсилання копії апеляційної скарги сторонам у справі (ст. 259), варто звернути увагу на постанову Пленуму ВГСУ від 17.05.2011 р. №7 «Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України», зазначено, що розрахунковий документ встановленої форми, що підтверджує надання послуг поштового зв'язку (касовий чек, розрахункова квитанція тощо), може вважатися належним доказом надсилання іншій стороні у справі копії апеляційної скарги і доданих до неї документів. Доданий до апеляційної скарги реєстр поштових відправлень, поданий в оригіналі або в належній чином засвідченій копії, також може вважатися належним доказом надсилання іншій стороні копії скарги. Таким доказом може бути й засвідчений належним чином витяг з відповідного реєстру. Якщо ж у господарського суду з тих чи інших причин виникнуть сумніви у достовірності копії поштового реєстру або витягу з нього, він не позбавлений права і можливості у порядку підготовки до розгляду справи або у процесі її розгляду витребувати у скаржника не подані ним раніше касовий чек (розрахункову квитанцію), оригінал реєстру поштових відправлень з відбитком поштового штемпеля, за необхідності – відповідну довідку підприємства зв'язку тощо. Відсутність опису вкладення до листа не тягне за собою наслідків у вигляді повернення апеляційної скарги, оскільки законодавством не передбачено обов'язкового оформлення відправником такого опису (за винятком випадків, зазначених у пункті 60 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. № 270), і у господарського суду відсутні правові підстави спонукати відправників до обов'язкового оформлення описів вкладення.

§ 2. Відкриття апеляційного провадження

Процесуальним законом встановлені випадки, коли подана апеляційна скарга залишається без руху та повертається суб'єктам її подання.

Стаття 260 ГПК визначає правові підстави залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги.

Апеляційна скарга реєструється у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному в порядку, встановленому статтею 32.

До апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, встановлених статтею 258, *яка визначає форму і зміст апеляційної скарги*,

застосовуються положення статті 174. (*Позовна заява залишається без руху та підлягає поверненню*).

Апеляційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених статтею 256, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому *протягом десяти днів* з дня вручення ухвали *особа має право звернутися до суду* апеляційної інстанції із заявою про поновлення строку або вказати інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження будуть визнані неповажними, суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження у порядку, встановленому статтею 261.

Апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції також, якщо:

1) апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання;

3) скаргу подано в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції;

4) скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Питання про залишення апеляційної скарги без руху суддя-доповідач вирішує ***протягом п'яти днів*** з дня надходження апеляційної скарги. *Питання про повернення апеляційної скарги* суд апеляційної інстанції вирішує *протягом п'яти днів* з дня надходження апеляційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Про повернення апеляційної скарги постановляється ухвала, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

Копія ухвали про повернення апеляційної скарги надсилається учасникам справи у порядку, визначеному статтею 242. Скаржнику надсилається копія ухвали про повернення апеляційної скарги разом з апеляційною скаргою та доданими до скарги матеріалами. Копія апеляційної скарги залишається в суді апеляційної інстанції.

Стаття 261 ГПК визначає негативні наслідки подання апеляційної скарги – відмову у відкритті апеляційного провадження.

Суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження у справі, якщо:

1) апеляційну скаргу подано на судове рішення, що не підлягає апеляційному оскарженню;

2) є ухвала про закриття провадження у зв'язку з відмовою від раніше поданої апеляційної скарги цієї ж особи на це саме судове рішення;

3) є постанова про залишення апеляційної скарги цієї ж особи без задоволення або ухвала про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення;

4) скаржником у строк, визначений судом, не подано заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження визнані судом неповажними.

Незалежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо апеляційна скарга подана після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення, крім випадків:

1) подання апеляційної скарги особою, не повідомленою про розгляд справи або не залученою до участі в ній, якщо суд ухвалив рішення про її права, інтереси та (або) обов'язки;

2) пропуску строку на апеляційне оскарження внаслідок виникнення обставин непереборної сили.

Отже, частиною другою цієї статті встановлено певні випадки, коли у відкритті апеляційного провадження не може бути відмовлено.

Питання про відмову у відкритті апеляційного провадження вирішується ***не пізніше п'яти днів*** з дня надходження апеляційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Копія ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження надсилається учасникам справи у порядку, визначеному статтею 242. Скаржнику надсилається копія ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження разом з апеляційною скаргою та доданими до скарги матеріалами. Копія апеляційної скарги залишається в суді апеляційної інстанції.

Згідно частини першої статті 262 ГПК про відкриття апеляційного провадження у справі суду апеляційної інстанції постановляє ухвалу.

До відкриття апеляційного провадження учасники справи мають право подати заперечення проти відкриття апеляційного провадження.

Питання про відкриття апеляційного провадження у справі вирішується ***не пізніше п'яти днів*** з дня надходження апеляційної скарги або заяви про усунення недоліків, поданої у порядку, передбаченому статтею 260.

В ухвалі про відкриття апеляційного провадження зазначається строк для подання учасниками справи відзиву на апеляційну скаргу та вирішується питання про витребування матеріалів справи. Якщо разом з апеляційною скаргою подано заяви чи клопотання, суд в ухвалі про відкриття апеляційного провадження встановлює строк, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань, якщо інше не передбачено ГПК.

Якщо апеляційна скарга подана з пропуском визначеного ГПК строку, суд у випадку поновлення строку на апеляційне оскарження зупиняє дію оскаржуваного рішення в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.

Стаття 263 ГПК визначає форму і зміст відзиву на апеляційну скаргу.

Відповідно до норм цієї статті часники справи мають право подати до суду апеляційної інстанції відзив на апеляційну скаргу в письмовій формі протягом строку, встановленого судом апеляційної інстанції в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.

Відзив на апеляційну скаргу має містити:

1) найменування суду апеляційної інстанції;

2) ім'я (найменування), поштову адресу особи, яка подає відзив на апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, - за наявності;

3) обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог апеляційної скарги;

4) у разі необхідності – клопотання особи, яка подає відзив на апеляційну скаргу;

5) перелік матеріалів, що додаються.

Відсутність відзиву на апеляційну скаргу не перешкоджає перегляду рішення суду першої інстанції.

До відзиву додаються докази надсилання (надання) копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи.

Відкрите апеляційне провадження може бути закрите ухвалою суду без розгляду по суті причин.

Порядок закриття апеляційного провадження здійснюється відповідно до вимог статті 264 ГПК.

Суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо:

1) після відкриття апеляційного провадження особа, яка подала апеляційну скаргу, заявила клопотання про відмову від скарги, за винятком випадків, коли є заперечення інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги;

2) після відкриття апеляційного провадження виявилося, що апеляційну скаргу не підписано, подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, або підписано особою, яка не має права її підписувати;

3) після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося.

Про закриття апеляційного провадження суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

Учасники справи мають право приєднатися до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. До апеляційної скарги мають право приєднатися також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (ч. 1 ст. 265 ГПК).

Заяву про приєднання до апеляційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в суді апеляційної інстанції.

До заяви про приєднання до апеляційної скарги додається документ про сплату судового збору та докази надсилання (направлення) копії заяви іншим учасникам справи.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на апеляційне оскарження (ч. 1 ст. 266 ГПК).

У разі доповнення чи зміни апеляційної скарги особа, яка подала апеляційну скаргу, повинна подати докази надіслання копій відповідних доповнень чи змін до апеляційної скарги іншим учасникам справи; в іншому випадку суд не враховує такі доповнення чи зміни.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право відкликати її до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право відмовитися від неї, а інша сторона має право визнати апеляційну скаргу обґрунтованою в повному обсязі чи в певній частині до закінчення апеляційного провадження. У разі відмови від апеляційної скарги суд, за відсутності заперечень інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги, постановляє ухвалу про закриття апеляційного провадження.

Визнання апеляційної скарги іншою стороною враховується судом апеляційної інстанції у частині наявності або відсутності фактів, які мають значення для вирішення справи.

У разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою від апеляційної скарги на судове рішення повторне оскарження цього рішення особою, яка відмовилася від скарги, не допускається.

Важливий припис міститься в частині шостій статті 266**,** відповідно до якого суд апеляційної інстанції має право не приймати відмову від скарги або її відкликання з підстав, визначених у частині п'ятій статті 191 кодексу.

Тобто, суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Які суди можуть розглядати апеляційні скарги ?
- Хто має право на апеляційне оскарження ?
- Визначте правові підстави відкриття апеляційного провадження.
- У яких випадках апеляційна скарга не приймається до розгляду ?
- Розкрийте форму і зміст відзиву на апеляційну скаргу.
- Визначте порядок закриття апеляційного провадження.

Модуль 25

АПЕЛЯЦІЙНИЙ РОЗГЛЯД

§ 1. Дії суду щодо підготовки розгляду апеляційної скарги

В забезпеченні права на апеляційний перегляд справи реалізується основні засади судочинства визначені Конституцією та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Апеляційна інстанція господарських судів має певні характерні риси, властиві лише цій інстанції, справи у цьому суді переглядаються за правилами і у порядку спрощеного позовного провадження.

В апеляційній інстанції не приймаються і не розглядаються докази, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції, за виключенням виняткових випадків.

Призначивши справу до розгляду в суді апеляційної інстанції, суд обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги.

За результатами розгляду апеляційної скарги господарський суд, вислухавши пояснення учасників судового процесу, дослідивши матеріали справи, приймає постанову, яка набирає законної сили з дня її прийняття, яка може бути оскаржено у касаційному порядку.

Розгляд справи судом апеляційної інстанції здійснюється шляхом її підготовки. Стаття 267 ГПК визначає дії суду щодо її підготовки.

Суддя-доповідач у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду:

1) з’ясовує питання про склад учасників судового процесу. У разі встановлення, що рішення господарського суду першої інстанції може вплинути на права та обов’язки особи, яка не брала участі у справі, залучає таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору;

2) визначає характер спірних правовідносин та закон, який їх регулює;

3) з’ясовує обставини, на які посилаються учасники справи як на підставу своїх вимог і заперечень;

4) з’ясовує, які обставини визнаються чи заперечуються учасниками справи;

5) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції;

6) за клопотанням сторін та інших учасників справи вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача;

7) за клопотанням учасників справи вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову;

8) вчиняє інші дії, пов’язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи.

Підготовчі дії, визначені пунктами 5, 6 частини першої статті 266, вчиняються з дотриманням прав всіх учасників справи подати свої міркування або заперечення щодо їх вчинення, якщо інше не передбачено ГПК.

Якщо під час вивчення матеріалів справи суд виявить нерозглянуті зауваження на правильність і повноту фіксування судового процесу технічними засобами, нерозглянуті письмові зауваження щодо повноти чи правильності протоколу судового засідання, невирішене питання про ухвалення додаткового рішення, суд постановляє ухвалу із зазначенням строку, протягом якого суд першої інстанції має усунути недоліки.

Призначення справи до розгляду в суді апеляційної інстанції здійснюється відповідно до вимог визначених статтею 268 ГПК.

Після проведення підготовчих дій судді-доповідача, який доповідає про них колегії суддів, яка вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій в разі необхідності та призначення справи до розгляду.

Про дату, час та місце розгляду справи повідомляються учасники справи, якщо справа відповідно до ГПК розглядається з їх повідомленням.

Межі перегляду справи в суді апеляційної інстанції визначає стаття 269 ГПК. Відповідно до норм цієї статті суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги, досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об’єктивно не залежали від нього.

Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов’язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.

У суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

Стаття 270 ГПК визначає порядок розгляду апеляційної скарги.

Такі скарги переглядаються за правилами розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, передбачених у главі 3 ГПК і починається з відкриття першого судового засідання.

Розгляд справ у суді апеляційної інстанції здійснюється у судовому засіданні з повідомленням учасників справи, крім випадків, передбачених частиною десятою цієї статті та частиною другою статті 271.

Головуючий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа, за чиєю скаргою та на судове рішення якого суду розглядається.

Суддя-доповідач доповідає зміст судового рішення, яке оскаржено, доводи апеляційної скарги, межі, в яких повинні встановлюватися обставини і досліджуватися докази.

Після доповіді судді-доповідача *пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу*. Якщо апеляційні скарги подали *обидві сторони, – першим дає пояснення позивач*. Далі дають пояснення інші учасники справи.

Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, суд апеляційної інстанції надає учасникам справи можливість виступити у судових дебатах у такій самій послідовності, в якій вони давали пояснення.

На початку судового засідання суд може оголосити про час, який відводиться для судових дебатів. Кожній особі, яка бере участь у розгляді справи в апеляційному суді, надається однаковий проміжок часу для виступу.

Після закінчення дебатів суд виходить до нарадчої кімнати.

Апеляційні скарги на рішення господарського суду у справах ***з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму*** для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи. З урахуванням конкретних обставин справи суд апеляційної інстанції за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може розглянути такі апеляційні скарги у судовому засіданні з повідомленням (викликом) учасників справи (ч. 10 ст. 270).

Суд апеляційної інстанції відкладає розгляд справи в разі неявки у судове засідання учасника справи, стосовно якого немає відомостей щодо його повідомлення про дату, час і місце судового засідання, або за його клопотанням, коли повідомлені ним причини неявки будуть визнані судом поважними.

Неявка сторін або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи. Водночас, якщо суд апеляційної інстанції визнав обов'язковою участь у судовому засіданні учасників справи, а вони не прибули, суд апеляційної інстанції може відкласти апеляційний розгляд справи.

Згідно пункту 3 постанови ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України» від 17.05.2011 р. №7, питання про прийняття або повернення апеляційної скарги, відмову в її прийнятті тощо вирішується колегією суддів без виклику осіб, які беруть участь у справі. За результатами вирішення відповідного питання виноситься ухвала. У разі якщо у провадженні апеляційної інстанції вже знаходиться апеляційна скарга одного з учасників судового процесу на ухвалу або рішення місцевого господарського суду, а іншим учасником судового процесу подано апеляційну скаргу на ту ж саму або іншу ухвалу чи рішення і ця друга скарга підлягає розглядові, апеляційний господарський суд приймає її до спільного розгляду з раніше поданою і прийнятою до провадження скаргою, про що виносить відповідну ухвалу.

Порядок розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначає стаття 271 ГПК.

Апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції розглядаються в порядку, передбаченому для розгляду апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

Згідно частини другої статті 271 апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції, зазначені в пунктах 1, 5, 6, 8, 9, 12, 18, 31, 32, 33, 34 частини першої статті 255, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи:

- ♦ відмові у видачі судового наказу;
- ♦ зустрічного забезпечення, зміни чи скасування зустрічного забезпечення;
- ♦ повернення заяви позивачеві (заявникові);
- ♦ передачі справи на розгляд іншого суду;
- ♦ відмові поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
- ♦ зупинення провадження у справі;
- ♦ внесення, відмові у внесенні виправлень у рішення;
- ♦ відмові у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду;
- ♦ повернення заяви про скасування рішення третейського суду;
- ♦ повернення заяви про видачу наказу за рішенням третейського суду без розгляду;
- ♦ залишення без розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження; розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи.

З урахуванням конкретних обставин справи суд апеляційної інстанції може розглянути такі апеляційні скарги у судовому засіданні з повідомленням учасників справи.

У випадках скасування судом апеляційної інстанції ухвал про відмову у відкритті провадження у справі або заяви про відкриття справи про банкрутство, про повернення позовної заяви або заяви про відкриття справи про банкрутство, зупинення провадження у справі, закриття провадження у справі, про залишення позову без розгляду або залишення заяви у провадженні справи про банкрутство без розгляду справа (заява) передається на розгляд суду першої інстанції.

В житті виникають ситуації, коли особа не змогла бути присутньою під час апеляційного розгляду справи. У такому випадку вона має право подати до суду апеляційної інстанції скаргу після закінчення апеляційного розгляду справи.

Порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи, визначає стаття 272 ГПК.

Якщо апеляційна скарга надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи, і особа, яка подала скаргу, не була присутня під час апеляційного розгляду справи, суд розглядає відповідну скаргу за правилами цієї глави (ч. 1 ст. 271).

У випадку відкриття апеляційного провадження за такою скаргою суд апеляційної інстанції може зупинити дію раніше прийнятої ним постанови та рішення суду першої інстанції, що оскаржується.

За результатами розгляду апеляційної скарги суд приймає постанову відповідно до статті 282. При цьому за наявності підстав може бути скасовано раніше прийняту постанову суду апеляційної інстанції.

Суд апеляційної інстанції розглядає скаргу, вказану в частині першій цієї статті, в межах доводів, які не розглядалися під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи.

Суд відмовляє у відкритті провадження за апеляційною скаргою, поданою відповідно до частини першої цієї статті, якщо суд розглянув наведені у ній доводи під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи.

Строк розгляду апеляційної скарги встановлено статтею 273 ГПК.

Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції розглядається ***протягом шістдесяти днів*** з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження у справі.

Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції розглядається ***протягом тридцяти днів*** з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження у справі.

Апеляційна скарга на ухвалу, постанову суду першої інстанції у справах про банкрутство (неплатоспроможність) у випадках, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», розглядається протягом ***шістдесяти днів*** з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження у справі.

Процесуальний закон передбачає можливість для сторін спору досягти ***мирової угоди*** щодо господарського спору на стадії апеляційного провадження.

Відмова позивача від позову та мирова угода сторін регулюється статею 274 ГПК.

Згідно частини першої цієї статті у суді апеляційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони – укласти мирову угоду відповідно до загальних правил про ці процесуальні дії незалежно від того, хто подав апеляційну скаргу.

Якщо заява про відмову від позову чи мирова угода сторін відповідають вимогам статей 191, 192, суд постановляє ухвалу про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін, якою одночасно визнає нечинним судове рішення першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, та закриває провадження у справі.

Умови затвердженої судом мирової угоди викладаються в ухвалі суду, якою також припиняється провадження у справі. У пункті 1 інформаційного листа Вищого господарського суду України № 01-08/204 від 09.04.2009 р. зазначається, що затвердження господарським судом мирової угоди сторін з одночасним припиненням провадження у справі є одноактною (нерозривною) процесуальною дією і не може розцінюватися як два самостійних акти

окремо щодо затвердження мирової угоди і щодо припинення провадження у справі.

Повноваження суду апеляційної інстанції щодо оскаржуваної справи встановлено статтею 275 ГПК.

Згідно частини першої статті 275 визначає вичерпний порядок підстав, коли суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги має право:

1) залишити судове рішення без змін, а скаргу без задоволення;

2) скасувати судове рішення повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення;

3) визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково у передбачених ГПК випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині;

4) скасувати судове рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково;

5) скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;

6) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції;

7) у передбачених ГПК випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених у пунктах 1-6 частини першої статті 275.

Також звернути увагу, що під час розгляду справ у судів виникло питання, чи підлягає обов'язковому скасуванню в апеляційному порядку рішення місцевого господарського суду, в якому він помилково застосував норму права, що не підлягала застосуванню до спірних правовідносин, але в резолютивній частині якого дійшов по суті правильного висновку ?

Згідно пункту 32 Інформаційного листа Вищого господарського суду України № 01-8/482 від 13.08.2008 р. «Про деякі питання застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у першому півріччі 2008 року», якщо помилка місцевого господарського суду у застосуванні норм матеріального права не вплинула на загальну правову оцінку обставин справи та на правильність судового висновку що вирішення спору, то у суду апеляційної інстанції немає підстав для скасування відповідного судового рішення. Водночас апеляційний господарський суд у мотивувальній частині своєї постанови не лише вправі, а й повинен зазначити власну правову кваліфікацію спірних відносин та правову оцінку обставин справи.

Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а судове рішення без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права (ст. 276 ГПК).

Статтею 277 ГПК встановлено підстави для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення.

Цястаття має вичерпний характер підстав для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення.

Згідно частин першої цієї статті підставами для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення є:

1) неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;

2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими;

3) невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи;

4) порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права.

Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону, або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи.

Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, якщо:

1) справу розглянуто неповноважним складом суду;

2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою;

3) справу (питання) розглянуто господарським судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце засідання суду (у разі якщо таке повідомлення є обов'язковим), якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою;

4) суд прийняв судове рішення про права, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі;

5) судове рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні;

6) судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;

7) суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження.

Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частини.

Підстави для скасування судового рішення повністю або частково із закриттям провадження у справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині визначає стаття 278 ГПК.

Судове рішення першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню повністю або частково в апеляційному порядку із залишенням позову без розгляду або закриттям провадження у справі у відповідній частині з підстав:

- ♦ залишення позову без розгляду (ст. 226);
- ♦ закриття провадження у справі (ст. 231).

Обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів апеляційної скарги є порушення правил юрисдикції господарських судів:

- ♦ справи, що відносяться до юрисдикції господарських судів (ст. 20);
- ♦ юрисдикції господарських судів щодо кількох пов'язаних між собою вимог (ст. 21);
- ♦ право сторін на передачу спору на розгляд третейського суду або міжнародного комерційного суду (ст. 22);
- ♦ право сторін на передачу спору на розгляд іноземного суду (ст. 23)

Якщо судом першої інстанції ухвалено законне і обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи – сторони у спорі чи припинення юридичної особи – сторони у спорі, що не допускає правонаступництва, після ухвалення такого рішення не може бути підставою для застосування вимог частини першої статті 278.

У разі закриття судом апеляційної інстанції провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 231 ГПК суд за заявою позивача в порядку письмового провадження постановляє ухвалу про передачу справи до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, крім випадків об'єднання в одне провадження кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства. У разі наявності підстав для підсудності справи за вибором позивача у його заяві має бути зазначено лише один суд, до підсудності якого відноситься вирішення спору.

Підстави для скасування судового рішення і направлення справи для розгляду до іншого суду першої інстанції є порушення правил за встановленою підсудністю (ст. 279 ГПК).

Судове рішення, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню з направленням справи на розгляд за встановленою законом підсудністю, якщо рішення прийнято судом з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності).

Справа не підлягає направленню на новий розгляд у зв'язку з порушеннями правил територіальної юрисдикції (підсудності), якщо учасник справи, який подав апеляційну скаргу, при розгляді справи судом першої інстанції без поважних причин не заявив про непідсудність справи.

Частина перша статті 280 ГПК визначає підставами для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Ними є:

1) неповне з’ясування судом обставин, що мають значення для справи;

2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції вважає встановленими;

3) невідповідність висновків суду обставинам справи;

4) порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права, які призвели до постановлення помилкової ухвали.

§ 2. Ухвалення судових рішень судом апеляційної інстанції

За результатами розгляду апеляційної скарги суд апеляційної інстанції ухвалює судові рішення у формі постанов. Всі процедурні питання щодо порядку ухвалення судових рішень, змісту постанови, її проголошення, набрання законної сили та вручення судових рішень апеляційним судом, визначені статтями 281-285 ГПК.

Порядок ухвалення судових рішень судом апеляційної інстанції визначає стаття 281 ГПК.

Суд апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги, коли апеляційний суд ухвалює судові рішення у формі постанов згідно з вимогами, встановленими статтею 34 та главою 9 розділу III, з урахуванням особливостей, зазначених у главі 1 розділу IV ГПК.

Процедурні питання, пов’язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в інших випадках, передбачених ГПК, вирішуються судом апеляційної інстанції шляхом постановлення ухвал в порядку, визначеному ГПК для постановлення ухвал суду першої інстанції.

Постанова або ухвала суду апеляційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою/ухвалою) і підписується всім складом суду, визначеним для розгляду справи, якщо інше не передбачено ГПК.

Зміст постанови суду апеляційної інстанції визначає стаття 282 ГПК.

Згідно частини першої статті 282 постанова суду апеляційної інстанції складається з:

1) *вступної частини* із зазначенням:

а) дати і місця її прийняття, номера справи;

б) найменування суду апеляційної інстанції, прізвищ та ініціалів суддів і секретаря судового засідання;

в) імен (найменувань) сторін і особи, яка подала скаргу;

г) найменування суду першої інстанції, рішення якого оскаржується, дати ухвалення рішення, прізвища та ініціалів судді (суддів); часу і місця його ухвалення, дати складання повного тексту рішення;

2) *описової частини* із зазначенням:

а) короткого змісту позовних вимог і рішення суду першої інстанції;

б) короткого змісту вимог апеляційної скарги;

в) узагальнених доводів особи, яка подала апеляційну скаргу;

г) узагальнених доводів та заперечень інших учасників справи;

3) *мотивувальної частини* із зазначенням:

а) встановлених судом першої інстанції та неоспорених обставин, а також обставин, встановлених судом апеляційної інстанції, і визначених відповідно до них правовідносин;

б) доводів, за якими суд апеляційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої інстанції;

в) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного учасниками справи в апеляційній скарзі та відзиві на апеляційну скаргу;

г) чи були і ким порушені, невизнані або оспорені права чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду;

ґ) висновків за результатами розгляду апеляційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд апеляційної інстанції;

4) *резолютивної частини* із зазначенням:

а) висновку суду апеляційної інстанції по суті вимог апеляційної скарги;

б) нового розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи у суді першої інстанції, – у випадку скасування або зміни судового рішення;

в) розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді апеляційної інстанції;

г) строку і порядку набрання постановою законної сили та її оскарження.

Постанову суду апеляційної інстанції може бути оскаржено у касаційному порядку у випадках, передбачених ГПК.

Згідно статті 283 ГПК постанова суду апеляційної інстанції проголошується за правилами, встановленими статтею 240 ГПК.

Постанова суду апеляційної інстанції та набирає законної сили з дня її прийняття (ст. 284)

Згідно частини першої статті 285 ГПК судові рішення суду апеляційної інстанції вручаються (видаються або надсилаються) в порядку, встановленому статтею 242.

Копії судових рішень суду апеляційної інстанції повторно видаються судом, який розглядав таку справу як суд першої інстанції.

Стаття 285-1 ГПК встановлено підстави повернення справи.

Після закінчення апеляційного розгляду справа у **п'ятнадцятиденний строк** повертається до суду першої інстанції, який її розглядав.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Як здійснюється розгляд справи судом апеляційної інстанції ?
- Розкрийте порядок підготовки справи до апеляційного розгляду.

- Визначте правові підстави відкриття апеляційного провадження.
- В чому полягає призначення справи до розгляду в суді апеляційної інстанції ?
- Розкрийте межі перегляду справи в суді апеляційної інстанції.
- Які існують строки розгляду апеляційної скарги ?
- Розкрийте порядок ухвалення судових рішень судом апеляційної інстанції.
- Що є підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення ?
- Які існують підстави для скасування судового рішення повністю або частково ?
- Назвіть підставами для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.
- Що є обов'язковою підставою для скасування судового рішення ?
- Який існує порядок ухвалення судових рішень судом апеляційної інстанції?
- Розкрийте зміст постанови суду апеляційної інстанції.

Модуль 26

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

§ 1. Касаційна скарга

Однією і основних засад судочинства є забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках.

Новою редакції ГПК змінено порядок подання касаційної скарги в порівнянні з тим, як це було передбачено в редакції, що діяла до 15.12.2017 р.

Судом касаційної інстанції у господарських справах, згідно статті 286 ГПК, є Верховний Суд.

Проте касаційну скаргу розглядає не сам Верховний Суд, а колегія суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Право на касаційне оскарження визначає стаття 287 ГПК.

Згідно частини першої вказаної статті учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати касаційну скаргу на:

1) рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій статті 287;

2) ухвали суду першої інстанції, зазначені в пунктах 3, 6, 7, 13, 14, 21, 25, 26, 28, 30 частини першої статті 255, після їх перегляду в апеляційному порядку;

Це стосується переліку ухвал визначених в статті 255:

- ♦ про забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову;
- ♦ про повернення заяви позивачеві (заявникові);
- ♦ про відмову у відкритті провадження у справі;
- ♦ про закриття провадження у справі;
- ♦ про залишення позову (заяви) без розгляду
- ♦ про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами
- ♦ про розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) органів Державної виконавчої служби, державного виконавця, приватного виконавця;
- ♦ про заміну чи відмову у заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;
- ♦ про звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, чи нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку
- ♦ про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

3) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закриття апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали;

4) ухвали і постанови суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку та постанови суду апеляційної інстанції у справах про банкрутство (неплатоспроможність) у випадках, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Згідно частини другої, підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;

2) якщо скаржник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;

3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;

4) якщо судове рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 310.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Згідно частини третьї статті 287 не підлягають касаційному оскарженню:

1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;

2) *судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не* ***перевищує п'ятиста розмірів*** *прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім випадків, якщо*:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до ГПК позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, інтереси та (або) обов'язки, має право подати касаційну скаргу на судове рішення лише після його перегляду в апеляційному порядку за її апеляційною скаргою, крім випадку, коли судове рішення про права, інтереси та (або) обов'язки такої особи було ухвалено безпосередньо судом апеляційної інстанції. Після відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою особи, яка не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, інтереси та (або) обов'язки, така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи.

Загальні строки на касаційне оскарження визначені статтею 288.

Згідно частини першої вказаної статті *касаційна скарга* на судове рішення подається *протягом двадцяти днів* з дня його проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення, що оскаржується, або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи *зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення*.

Учасник справи, якому *повне судове рішення не було вручено* у день його проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на касаційне оскарження, якщо касаційна скарга *подана протягом двадцяти днів* з дня вручення йому такого судового рішення.

Строк на касаційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині четвертій статті 293 ГПК.

Згідно статті 289 ГПК касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції.

Форму і зміст касаційної скарги визначає стаття 290 ГПК.

Касаційна скарга подається у письмовій формі.

Частина друга статті 290 визначає вимоги д касаційної скарги у якій повинно бути зазначено:

1) найменування суду касаційної інстанції;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає касаційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для

фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

4) судові рішення, що оскаржуються;

5) підставу (підстави), на якій (яких) подається касаційна скарга з визначенням передбаченої (передбачених) статтею 287 підстави (підстав).

У разі подання касаційної скарги на підставі пункту 1 частини другої статті 287 в касаційній скарзі зазначається постанова Верховного Суду, в якій викладено висновок про застосування норми права у подібних правовідносинах, що не був врахований в оскаржуваному судовому рішенні.

У разі подання касаційної скарги на підставі пункту 2 частини другої статті 287 в касаційній скарзі зазначається обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду.

У разі подання касаційної скарги на судове рішення, зазначене у пунктах 2 і 3 частини першої статті 287, в касаційній скарзі зазначається обґрунтування того, в чому полягає неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, що призвело до ухвалення незаконного судового рішення (рішень);

6) вимоги особи, яка подає скаргу;

7) дата отримання копії судового рішення суду апеляційної інстанції, що оскаржується;

8) перелік доданих до скарги документів.

Касаційна скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником. До касаційної скарги, поданої представником, додається довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо в справі немає підтвердження такого повноваження.

До касаційної скарги додаються:

1) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного рішення суду апеляційної інстанції, за наявності;

2) документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Якщо касаційна скарга подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення від сплати судового збору.

Згідно статті 291 ГПК особа, яка подає касаційну скаргу, надсилає іншим учасникам справи копію цієї скарги і доданих до неї документів, які у них відсутні, листом з описом вкладення.

§ 2. Відмова у відкритті касаційного провадження

Незважаючи на те, що розділ § 2 глави 2 ГПК має назву «Відкриття касаційного провадження», статті 292 та 293 визначають підстави для залишення касаційної скарги без руху або для її повернення та відмову у відкритті касаційного провадження. Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, як визначено частиною другою статтею 288 ГПК. Однак при поданні касаційної скарги, в практичній діяльності нерідко бувають випадки, коли суд відмовляє у відкритті касаційного провадження.

Підстави залишення касаційної скарги без руху та її повернення визначено статтею 292 ГПК.

Касаційна скарга реєструється у день її надходження до суду касаційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному в порядку, встановленому статтею 32 ГПК (ч. 1 ст. 292).

Стаття 32 ГПК визначає склад господарського суду, визначенні судді, а у разі колегіального розгляду – судді доповідача, визначеного ЄСІТС.

У разі якщо касаційна скарга оформлена з порушенням вимог, встановлених статтею 290, яка визначає обов'язкову форму і зміст касаційної скарги, а також вимоги до складу додатків, які подаються разом із касаційною скаргою, застосовуються положення *статті 174 ГПК* – позовна заява залишається без руху та повертається позивачу, про що суддею постановляється відповідна ухвала (ч. 2 ст. 292)

Касаційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених *статтею 288 ГПК*, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, наведені нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали про залишення касаційної скарги без руху особа має право звернутися до суду касаційної інстанції із заявою про поновлення строку або навести інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або наведені підстави для поновлення строку на касаційне оскарження визнані неповажними, суд відмовляє у відкритті касаційного провадження на підставі *пункту 4 частини першої статті.*

Розгляд заяви особи про поновлення строку на касаційне оскарження здійснюється колегією суддів суду касаційної інстанції, склад якої визначений в порядку, встановленому статтею 32 (ч. 3 ст. 292).

Згідно частини четвертої статті 292 ГПК касаційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом також, якщо:

1) касаційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) скаргу подано у інший спосіб, ніж до суду касаційної інстанції;

3) до надіслання ухвали про відкриття касаційного провадження від особи, яка подала скаргу, надійшла заява про її відкликання;

4) у касаційній скарзі не викладені передбачені ГПК підстави для оскарження судового рішення в касаційному порядку.

Питання про залишення касаційної скарги без руху суддя-доповідач вирішує **протягом двадцяти днів** з дня надходження касаційної скарги. Питання про повернення касаційної скарги суд касаційної інстанції вирішує протягом **двадцяти днів** з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Про повернення касаційної скарги постановляється ухвала.

Копія ухвали про повернення касаційної скарги надсилається учасникам справи у порядку, визначеному *статтею 242 ГПК*. Скаржнику надсилається копія ухвали про повернення касаційної скарги разом з доданими до скарги матеріалами, а касаційна скарга залишається в суді касаційної інстанції (ч. 7 ст. 292).

В доповнення до частини сьомої статті 292 ГПК, слід звернути увагу на пункт 3 Постанови ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу XII-1 Господарського процесуального кодексу України» № 11 від 24.10. 2011 р. де зазначено, що касаційна інстанція не вправі повернути касаційну скаргу супровідним листом або в інший не передбачений законом спосіб.

Підстави відмови у відкритті касаційного провадження визначає стаття 293 ГПК.

Згідно частини першої цієї статті суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо:

1) касаційну скаргу подано на судове рішення, що не підлягає касаційному оскарженню;

2) є ухвала про закриття провадження у зв’язку з відмовою від поданої раніше касаційної скарги цієї ж особи на це саме судове рішення;

3) є постанова про залишення касаційної скарги цієї ж особи без задоволення або ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення;

4) скаржником у строк, визначений судом, не подано заяву про поновлення строку на касаційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку на касаційне оскарження визнані судом неповажними;

5) Верховний Суд уже викладав у своїй постанові висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі на судове рішення, зазначене у пунктах 1, 4 частини першої статті 287, і суд апеляційної інстанції переглянув судове рішення відповідно до такого висновку (крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку або коли Верховний Суд вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах).

У разі оскарження ухвали (крім ухвали, якою закінчено розгляд справи) суд може визнати касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо правильне застосування норми

права є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення.

Ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження підписується всім складом суду і повинна містити мотиви, з яких суд дійшов висновку про відсутність підстав для відкриття касаційного провадження.

Згідно частини четвертої статті 293 незалежно від поважності причин пропуску строку на касаційне оскарження суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у разі, якщо касаційна скарга подана після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення, крім випадків:

1) подання касаційної скарги особою, не повідомленою про розгляд справи або не залученою до участі в ній, якщо суд ухвалив рішення про її права, інтереси та (або) обов'язки;

2) пропуску строку на касаційне оскарження внаслідок виникнення обставин непереборної сили.

Ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє **не пізніше ніж через двадцять днів** з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Копія ухвали про відмову у відкритті касаційного провадження разом з доданими до скарги матеріалами направляються особі, яка подавала касаційну скаргу, а копія касаційної скарги залишається в суді касаційної інстанції.

§ 3. Відкриття касаційного провадження у справі та закриття касаційного провадження

У разі відсутності підстав визначених статтею 292 та статтею 293 ГПК, **стаття 294 ГПК визначає підстави відкриття касаційного провадження у справі**.

За відсутності підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги чи відмови у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження у справі, в якій повідомляється про дату, час і місце розгляду скарги, а також про витребування матеріалів справи.

До відкриття касаційного провадження учасники справи мають право подати заперечення проти відкриття касаційного провадження.

Питання про відкриття касаційного провадження у справі вирішується колегією суддів **у складі трьох суддів не пізніше двадцяти днів** з дня надходження касаційної скарги або з дня надходження заяви про усунення недоліків, поданої у порядку, визначеному статтею 292 цього кодексу.

В ухвалі про відкриття касаційного провадження зазначаються підстава (підстави) відкриття касаційного провадження та строк для подання учасниками справи відзиву на касаційну скаргу. Якщо разом з касаційною

скаргою подано заяви чи клопотання, суд в ухвалі про відкриття касаційного провадження встановлює строк, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань, якщо інше не передбачено цим кодексом.

За наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, суд у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії, якщо зупинити його виконання неможливо.

Вимоги щодо форми і змісту відзиву на касаційну скаргу визначає стаття 295 ГПК.

Учасники справи мають право подати до суду касаційної інстанції відзив на касаційну скаргу в письмовій формі протягом строку, встановленого судом касаційної інстанції в ухвалі про відкриття касаційного провадження.

Відзив на касаційну скаргу має містити:

1) найменування суду касаційної інстанції;

2) ім'я (найменування), поштову адресу особи, яка подає відзив на касаційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, за наявності;

3) обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог касаційної скарги;

4) у разі необхідності – клопотання особи, яка подає відзив на касаційну скаргу;

5) перелік матеріалів, що додаються.

Відсутність відзиву на касаційну скаргу не перешкоджає перегляду судових рішень (рішення).

До відзиву додаються докази надсилання копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи.

Вичерпні підстави, коли суд касаційної інстанції має право закрити касаційне провадження визначає стаття 296 ГПК.

Суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження, якщо:

1) після відкриття касаційного провадження особа, яка подала касаційну скаргу, заявила клопотання про відмову від скарги, за винятком випадків, коли є заперечення інших осіб, які приєдналися до касаційної скарги;

2) після відкриття касаційного провадження виявилося, що касаційну скаргу не підписано, подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, або підписано особою, яка не має права її підписувати;

3) після відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом першої чи апеляційної інстанції питання про її права, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося;

4) після відкриття касаційного провадження виявилося, що Верховний Суд у своїй постанові викладав висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі, або відступив від свого висновку щодо застосування норми права, наявність

якого стала підставою для відкриття касаційного провадження, і суд апеляційної інстанції переглянув судове рішення відповідно до такого висновку (крім випадку, коли Верховний Суд вважає за необхідне відступити від такого висновку). Якщо ухвала про відкриття касаційного провадження мотивована також іншими підставами, за якими відсутні підстави для закриття провадження, касаційне провадження закривається лише в частині підстав, передбачених цим пунктом;

Про закриття касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє ухвалу.

5) після відкриття касаційного провадження на підставі пункту 1 частини другої статті 287 судом встановлено, що висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові Верховного Суду та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, стосується правовідносин, які не є подібними.

Про закриття касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє ухвалу.

Після подання касаційної скарги, згідно статей 297 та 298 учасники справи мають право приєднання до касаційної скарги, здійснити її доповнення, зміну або відкликати чи відмовитися від касаційної скарги.

Приєднання до касаційної скарги здійснюється відповідно до положень статті 297 ГПК.

До касаційної скарги мають право приєднатися також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки.

Заяву про приєднання до касаційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в суді касаційної інстанції.

До заяви про приєднання до касаційної скарги додається документ про сплату судового збору та докази направлення скарги іншим учасникам справи.

Доповнення, зміна або відкликання касаційної скарги або відмова від неї, визначено статтею 298 ГПК.

Особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на касаційне оскарження.

У разі доповнення чи зміни касаційної скарги особа, яка подала касаційну скаргу, повинна подати докази надіслання копій відповідних доповнень чи змін до касаційної скарги іншим учасникам справи; в іншому випадку суд не враховує такі доповнення чи зміни.

Особа, яка подала касаційну скаргу, має право відкликати її до постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження.

Особа, яка подала касаційну скаргу, має право відмовитися від неї, а інша сторона має право визнати касаційну скаргу обґрунтованою в повному обсязі чи в певній частині до закінчення касаційного провадження. У разі відмови від касаційної скарги суд, за відсутності заперечень інших осіб, які приєдналися до касаційної скарги, постановляє ухвалу про закриття касаційного провадження.

У разі закриття касаційного провадження у зв’язку з відмовою від касаційної скарги на судові рішення повторне оскарження цих рішень особою, що відмовилася від скарги, не допускається.

Суд касаційної інстанції має право не приймати відмову від скарги або її відкликання з підстав, визначених у частині п’ятій статті 191.

Це значить, що суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Який існує порядок подання касаційної скарги ?
- Які особи мають право подати касаційну скаргу ?
- Які рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови не підлягають касаційному оскарженню ?
- Розкрийте які існують законодавчі вимоги щодо форми і змісту касаційної скарги ?
- Розкрийте підстави залишення касаційної скарги без руху або для її повернення.
- Розкрийте підстави відмови у відкритті касаційного провадження.
- Який існує порядок відкриття касаційного провадження у справі ?
- Назвіть строк відкриття касаційного провадження у справі.
- Коли учасники справи мають право подати заперечення у справі ?
- Коли учасники справи мають право приєднання до касаційної скарги ?
- Розкрийте який існує порядок доповнення, зміна або відкликання касаційної скарги.
- У яких випадках суд касаційної інстанції має право не приймати відмову від скарги або її відкликання ?
- Назвіть підстави, коли суд касаційної інстанції має право закрити касаційне провадження.

Модуль 27

КАСАЦІЙНИЙ РОЗГЛЯД

§ 1. Підготовка справи до розгляду, розгляд касаційної справи

Касаційна скарга, яка відповідає встановленим процесуальним законом вимогам, разом з доданими до неї матеріалами подається до Верховного Суду. Після отримання касаційної скарги Верховним Судом, здійснюється безпосередня підготовка справи до касаційного розгляду.

Безпосередній розгляд касаційної справи здійснює Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду.

Після отримання справи суддя-доповідач протягом десяти днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції, з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі (ст. 299 ГПК).

Межі розгляду справи судом касаційної інстанції визначає стаття 300 ГПК.

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази.

У суді касаційної інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції. Зміна предмета та підстав позову у суді касаційної інстанції не допускається.

Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, передбачені пунктами 1, 3, 4, 8 частини першої статті 310, частиною другою статті 313 ГПК, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

Порядок розгляду касаційної скарги визначено статтею 301 ГПК, згідно частини першої якого, у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження з урахуванням положень статті 300 ГПК.

Розгляд справ у суді касаційної інстанції *починається з відкриття першого судового засідання або* ***через п'ятнадцять днів*** *з дня відкриття касаційного провадження*, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи.

Розгляд справ у суді касаційної інстанції здійснюється у судовому засіданні з повідомленням учасників справи.

Перегляд рішень суду першої інстанції та постанов апеляційної інстанції у справах, *ціна позову в яких не перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб*, здійснюється без повідомлення учасників справи, крім справ, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного провадження (ч. 4 ст. 301).

Перегляд ухвал суду першої та апеляційної інстанцій (крім ухвал, якими закінчено розгляд справи) *здійснюється судом касаційної інстанції без повідомлення учасників справи* (ч. 5 ст. 301).

З урахуванням конкретних обставин справи суд касаційної інстанції може розглянути касаційні скарги, зазначені у частинах четвертій і п'ятій статті 301, у судовому засіданні з повідомленням (викликом) учасників справи.

Суд касаційної інстанції використовує процесуальні права суду першої інстанції виключно для перевірки правильності застосування норм матеріального і процесуального права судами першої та апеляційної інстанцій.

Головуючий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа, за чиєю скаргою та на рішення, ухвалу якого суду розглядається. У свою чергу суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного рішення суду та доводи касаційної скарги.

Учасники справи дають право свої пояснення щодо касаційної скарги та відзиву на неї в порядку, встановленому головуючим. Проте, суд може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх учасників справи рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

У своїх поясненнях сторони та учасники справи можуть наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного перегляду судового рішення.

Вислухавши пояснення учасників справи, суд виходить до нарадчої кімнати.

У питанні застосування частин четвертої та п'ятої статті 301 варто звернути увагу пункт 13 статті 8 ГПК**,** яким передбачено, що розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо кодексом не передбачено повідомлення учасників справи. У такому випадку судове засідання не проводиться.

Провадження у касаційній інстанції передбачає як підстави передання справи (ст. 302 ГПК), так і порядок передачі справи (ст. 303 ГПК) на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду.

Судові палати, що діють у Касаційному господарському суді, створені для розгляду окремих категорій справ. Так, у Касаційному господарському

суді створено окремі палати для розгляду справ щодо (про): банкрутство; захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним і конкурентним законодавством; корпоративних спорів, корпоративних прав і цінних паперів; земельних відносин і права власності. На розгляд палати чи об'єднаної палати судові справи підлягають передачі з підстав – коли у суду, який розглядає справу в касаційному порядку, є необхідність відступити від висновку Суд, який розглядає справу в касаційному порядку в складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати. Так, наприклад, якщо колегія суддів судової палати з розгляду справ про банкрутство вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування тієї чи іншої норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі цієї палати, то колегія суддів повинна передати справу на розгляд палати, яка розглядає справи про банкрутство. Якщо колегія суддів судової палати з розгляду справ про банкрутство вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування тієї чи іншої норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з палати, яка розглядає земельні спори, або у складі зазначеної палати чи об'єднаної палати, то колегія передає справу на розгляд об'єднаної палати.

Окреме місце у структурі Верховного Суду займає Велика Палата, як постійно діючий колегіальний орган, правовий статус та повноваження якої визначені статтею 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Велика Палата формується шляхом обрання на 3 роки суддів на засадах рівного представництва від кожного касаційного суду у складі ВС. Голова Верховного Суду входить до складу Великої Палати за посадою. При цьому суддя ВС, обраний до Великої Палати, а також Голова Верховного Суду, не здійснюють правосуддя у відповідному касаційному суді. Організує та забезпечує роботу Великої Палати її Секретар.

Велика Палата здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права. Зазначене повноваження є основним, доволі широким за своїм змістом, а його наповнення вміщено як до актів галузевого процесуального законодавства, так і окремих спеціальних законів.

Підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду визначає стаття 302 ГПК.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому

рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї ж палати або у складі такої палати.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати передає справу на розгляд Великої Палати, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати.

Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Справа підлягає передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду, коли учасник справи оскаржує судове рішення з підстав порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції, крім випадків, якщо:

1) учасник справи, який оскаржує судове рішення, брав участь у розгляді справи в судах першої чи апеляційної інстанції і не заявляв про порушення правил предметної чи суб'єктної юрисдикції;

2) учасник справи, який оскаржує судове рішення, не обґрунтував порушення судом правил предметної чи суб'єктної юрисдикції наявністю судових рішень Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду у справі з подібною підставою та предметом позову у подібних правовідносинах;

3) Велика Палата Верховного Суду вже викладала у своїй постанові висновок щодо питання предметної чи суб'єктної юрисдикції спору у подібних правовідносинах.

Порядок передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду здійснюється відповідно до вимок статті 303 ГПК.

Питання про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду вирішується судом за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи.

Питання про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду вирішується більшістю від складу суду, що розглядає справу.

Питання про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати може бути вирішене до прийняття постанови судом касаційної інстанції.

Про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду суд постановляє ухвалу із викладенням мотивів необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у рішенні, визначеному в *частинах першій – четвертій статті 302 ГПК*, або із обґрунтуванням підстав, визначених у *частинах п'ятій або шостій статті 302 ГПК*.

Суддя, не згодний із рішенням про передачу (відмову у передачі) справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, письмово викладає свою окрему думку в ухвалі про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду або в постанові, прийнятій за результатами касаційного розгляду.

Якщо Велика Палата Верховного Суду дійде висновку про відсутність підстав для передачі справи на її розгляд, а також якщо дійде висновку про недоцільність розгляду справи Великою Палатою Верховного Суду, зокрема через відсутність виключної правової проблеми, наявність висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду, або якщо Великою Палатою Верховного Суду вже висловлена правова позиція щодо юрисдикції спору у подібних правовідносинах, справа повертається (передається) відповідній колегії (палаті, об'єднаній палаті) для розгляду, про що постановляється ухвала. Справа, повернута на розгляд колегії (палати, об'єднаної палати), не може бути передана повторно на розгляд Великої Палати.

Після передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду визначений у ній суддя-доповідач у разі необхідності звертається до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати, крім випадків, коли висновок щодо застосування цієї норми у подібних правовідносинах був раніше отриманий Верховним Судом.

Порядок оскарження в касаційному порядку ухвал господарських судів визначено статтею 304 ГПК.

Згідно частини першої статті 304 ухвали судів першої та апеляційної інстанцій можуть бути оскаржені в касаційному порядку у випадках, передбачених пунктами 2 і 3 частини першої статті 287 ГПК.

Згідно *пункту 2 частини першої статті 287* – це стосується ухвал суду першої інстанції, зазначених в пунктах 3, 6, 7, 13, 14, 21, 25, 26, 28, 30 *частини першої статті 255*, після їх перегляду в апеляційному порядку.

Це ухвали про:

- ♦ забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову;
- ♦ повернення заяви позивачеві (заявникові);
- ♦ відмову у відкритті провадження у справі;
- ♦ закриття провадження у справі;
- ♦ залишення позову (заяви) без розгляду
- ♦ відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами;
- ♦ розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) органів Державної виконавчої служби, державного виконавця, приватного виконавця;
- ♦ заміну чи відмову у заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;
- ♦ звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, чи нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку
- ♦ визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

Згідно пункту 3 частини першої статті 287 ГПК ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закриття апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали.

Скарги на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду першої інстанції чи постанови суду апеляційної інстанції, включаються до касаційної скарги на відповідне рішення чи постанову. У разі подання касаційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення чи постанови суду, суд повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу.

Касаційні скарги на ухвали судів першої чи апеляційної інстанції розглядаються у порядку, передбаченому для розгляду касаційних скарг на рішення суду першої інстанції, постанови суду апеляційної інстанції.

У випадках скасування судом касаційної інстанції ухвал суду першої або апеляційної інстанції, які перешкоджають провадженню у справі, справа передається на розгляд суду першої або апеляційної інстанції.

Порядок розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення розгляду касаційної скарги іншої особи визначає стаття 305 ГПК.

Якщо касаційна скарга надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи і особа, яка подала скаргу, не була присутня під час касаційного розгляду справи, суд касаційної інстанції розглядає відповідну скаргу за правилами цієї глави.

У випадку відкриття касаційного провадження за такою скаргою суд касаційної інстанції може зупинити дію раніше прийнятої ним постанови та судових рішень, що оскаржуються.

За результатами розгляду касаційної скарги суд приймає постанову відповідно до статті 315. При цьому за наявності підстав може бути скасовано раніше прийняту постанову суду касаційної інстанції.

Суд касаційної інстанції розглядає скаргу, вказану в частині першій цієї статті, в межах доводів, які не розглядалися під час касаційного розгляду справи за касаційною скаргою іншої особи.

Суд відмовляє у відкритті провадження за касаційною скаргою, поданою відповідно до частини першої цієї статті, якщо суд розглянув наведені у ній доводи під час касаційного розгляду справи за касаційною скаргою іншої особи.

Строки розгляду касаційної скарги визначає стаття 306 ГПК.

Згідно частини першої статті 306 касаційна скарга на судові рішення, передбачені пунктами 1, 4 частини першої статті 287:

♦ рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції;

♦ ухвали і постанови суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку та постанови суду апеляційної інстанції у справах про банкрутство (неплатоспроможність) у випадках, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», *має бути розглянута* ***протягом шістдесяти днів***, а на ухвали, передбачені *пунктами 2, 3 частини першої статті 287*, щодо:

♦ забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову;

♦ повернення заяви позивачеві (заявникові);

♦ відмову у відкритті провадження у справі;

♦ закриття провадження у справі;

♦ залишення позову (заяви) без розгляду

♦ відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами;

♦ розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) органів Державної виконавчої служби, державного виконавця, приватного виконавця;

♦ заміну чи відмову у заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;

♦ звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, чи нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку;

♦ визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами (п. 2. ч 1. ст. 287);

♦ ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закриття апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали**,** (п. 2. ч 1. ст. 287) – ***протягом тридцяти днів*** *з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі*.

Згідно статті 307 ГПК на стадії касаційного провадження позивача має право відмовитися від позову та укласти мирову угода.

У суді касаційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони – укласти мирову угоду відповідно до загальних правил про ці процесуальні дії незалежно від того, хто подав касаційну скаргу.

Якщо заява про відмову від позову чи мирова угода сторін відповідають вимогам статей 191, 192 ГПК, суд визнає нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та постановляє ухвалу про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін, якою одночасно закриває провадження у справі.

§ 2. Повноваження суду касаційної інстанції

Будь-який господарський суд має визначені Господарським процесуальним законом України повноваження щодо здійснення судочинства у господарських судах.

Повноваження суду касаційної інстанції визначені статтею 308 ГПК.

Перелік підстав, визначених у цій статті має вичерпний характер.

Суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги має право:

1) залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції ***без змін***, а скаргу без задоволення;

2) ***скасувати судові рішення*** судів першої та апеляційної інстанцій ***повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд,*** зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду;

3) ***скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове рішення*** у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд***;***

4) ***скасувати постанову*** суду апеляційної інстанції ***повністю або частково і залишити в силі рішення*** суду першої інстанції у відповідній частині;

5) ***скасувати судові рішення*** суду першої та апеляційної інстанцій ***повністю або частково і закрити провадження у справі чи залишити заяву без розгляду у відповідній частині;***

6) у передбачених ГПК випадках ***визнати нечинними судові рішення судів*** першої та апеляційної інстанцій ***повністю або частково і закрити провадження*** у справі у відповідній частині;

7) у передбачених ГПК випадках ***скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень***, зазначених в пунктах 1-6 частини першої статті 308.

Підстави для залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень – без змін визначає стаття 309 ГПК.

Так, суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін, якщо судове рішення, переглянуте в передбачених статтею 300 кодексу межах, ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Також не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань.

Стаття 310 ГПК визначає підстави для повного або часткового скасування рішень і передачі справи повністю або частково на новий розгляд або для продовження розгляду.

Судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо:

1) справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;

2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави його відводу обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою;

3) судове рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, що зазначені в судовому рішенні;

4) судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглянула справу;

5) справу розглянуто за відсутності будь-кого з учасників справи, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою;

6) судове рішення ухвалено з порушенням правил інстанційної або територіальної юрисдикції;

7) виключено;

8) суд прийняв рішення про права, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі.

Судове рішення, ухвалене судом з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності), не підлягає скасуванню, якщо учасник справи, який подав касаційну скаргу, при розгляді справи судом першої інстанції без поважних причин не заявив про непідсудність справи.

Підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд є також порушення норм процесуального права, на які

посилається скаржник у касаційній скарзі, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, якщо:

1) суд не дослідив зібрані у справі докази, за умови висновку про обґрунтованість заявлених у касаційній скарзі підстав касаційного оскарження, передбачених пунктами 1, 2, 3 частини другої статті 287 кодексу; або

2) суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження; або

3) суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи; або

4) суд встановив обставини, що мають суттєве значення, на підставі недопустимих доказів.

Справа направляється на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, якщо порушення норм процесуального права допущені тільки цим судом. У всіх інших випадках справа *направляється до суду першої інстанції*.

Висновки суду касаційної інстанції, у зв'язку з якими скасовано судові рішення, *є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції* під час нового розгляду справи.

Підставою для скасування судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій і направлення справи для продовження розгляду є порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвели до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції та (або) постанови суду апеляційної інстанції, що перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Стаття 311 ГПК визначає підстави для скасування судових рішень повністю або частково і ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення.

Такими підставами є:

– якщо таке судове рішення, переглянуте в передбачених статтею 300 ГПК межах, ухвалено з неправильним застосуванням норм матеріального права або порушенням норм процесуального права..

– порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення лише за умови, якщо це порушення призвело до ухвалення незаконного рішення.

Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону, або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частини.

Згідно статті 312 ГПК суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судове рішення суду першої інстанції у відповідній частині, якщо в передба-

чених статтею 300 межах встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судове рішення, яке відповідає закону.

Підстави для скасування рішення повністю або частково із закриттям провадження в справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині визначає стаття 313 ГПК.

Згідно частини першої статті судове рішення, яким закінчено розгляд справи, підлягає скасуванню в касаційному порядку повністю або частково з *залишенням позову без розгляду або закриттям провадження у справі* у відповідній частині з підстав, передбачених статтями 226 та 231 ГПК.

Порушення правил юрисдикції господарських судів, визначених статтями 20-23 ГПК, є обов'язковою підставою для скасування рішення незалежно від доводів касаційної скарги.

Якщо суд першої або апеляційної інстанції ухвалив законне і обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи чи припинення юридичної особи – сторони в спірних правовідносинах, що не допускають правонаступництва, після ухвалення рішення не може бути підставою для застосування положення частини першої статті 313.

У разі закриття судом касаційної інстанції провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 231 суд за заявою позивача постановляє в порядку письмового провадження ухвалу про передачу справи до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, крім випадків закриття провадження щодо кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства, чи передачі справи частково на новий розгляд або для продовження розгляду. У разі наявності підстав для підсудності справи за вибором позивача у його заяві має бути зазначено лише один суд, до підсудності якого відноситься вирішення спору.

Згідно частини першої статті 314 ГПК суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги ухвалює судові рішення у формі постанов згідно з вимогами, встановленими статтею 34 та главою 9 розділу III ГПК, з урахуванням особливостей, зазначених у главі 2.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в інших випадках, передбачених ГПК, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал в порядку, визначеному ГПК для постановлення ухвал суду першої інстанції.

Постанова або ухвала суду касаційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою/ухвалою) і підписується всім складом суду, який розглядав справу, якщо інше не передбачено ГПК.

Стаття 315 ГПК визначає обов'язковий зміст постанови суду касаційної інстанції.

Згідно частини першої цієї статті постанова суду касаційної інстанції складається з:

1) ***вступної частини*** із зазначенням:

а) дати і місця її прийняття;

б) найменування суду касаційної інстанції, прізвищ та ініціалів суддів і секретаря судового засідання;

в) найменування (ім’я) учасників справи і найменування (ім’я) особи, яка подала касаційну скаргу;

г) найменування суду першої та (або) апеляційної інстанції, судове рішення якого оскаржується, номера справи, дати ухвалення судового рішення, прізвища та ініціалів судді (суддів);

2) ***описової частини*** із зазначенням:

а) короткого змісту позовних вимог і рішень судів першої та апеляційної інстанцій;

б) короткого змісту вимог касаційної скарги;

в) узагальнених доводів особи, яка подала касаційну скаргу;

г) узагальненого викладу позиції інших учасників справи;

3) ***мотивувальної частини*** із зазначенням:

а) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного в касаційній скарзі та відзиві на касаційну скаргу;

б) доводів, за якими суд касаційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої та (або) апеляційної інстанції;

в) висновків за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд;

г) дій, що їх повинні виконати суд першої та (або) апеляційної інстанції у разі скасування судового рішення і передачі справи на новий розгляд;

4) ***резолютивної частини*** із зазначенням:

а) висновку суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги і позовних вимог;

б) нового розподілу судових витрат, понесених у зв’язку із розглядом справи у суді першої інстанції та апеляційної інстанції, – у разі скасування рішення та ухвалення нового рішення або зміни рішення;

в) розподілу судових витрат, понесених у зв’язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції;

г) повороту виконання у разі скасування рішень судів за наявності відповідної заяви та підстав.

У постанові палати, об’єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів, палата, об’єднана палата, що передала справу на розгляд палати, об’єднаної палати, Великої Палати.

Постанова суду касаційної інстанції проголошується за правилами, встановленими статтею 240.

Обов’язковість вказівок, що містяться у постанові суду касаційної інстанції визначає стаття 316 ГПК.

Вказівки, що містяться у постанові суду касаційної інстанції, є обов'язковими для суду першої та апеляційної інстанцій під час нового розгляду справи.

Постанова суду касаційної інстанції не може містити вказівок для суду першої або апеляційної інстанції про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яка норма матеріального права повинна бути застосована і яке рішення має бути прийнято за результатами нового розгляду справи.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття (ч. 1 ст. 317).

З моменту прийняття постанови судом касаційної інстанції скасовані або визнані нечинними рішення, постанови та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу та подальшому виконанню не підлягають.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Згідно частини першої статті 318 ГПК судові рішення суду касаційної інстанції вручаються (видаються або надсилаються) в порядку, встановленому статтею 242 у **десятиденний строк** з дня їх ухвалення.

За заявою учасника справи копії судових рішень суду касаційної інстанції повторно видаються судом, який розглядав таку справу як суд першої інстанції.

Після закінчення касаційного розгляду справа у п'ятнадцятиденний строк повертається до суду першої інстанції, який її розглядав, якщо інше не зазначено у судовому рішенні суду касаційної інстанції.

Згідно частини першої статті 319 ГПК, після закінчення касаційного розгляду матеріали справи повертаються до суду першої інстанції, який її розглядав, **у п'ятиденний строк** з дня вручення постанови учасникам справи.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Який строк після отримання справи суддя-доповідач готує доповідь по справі ?
- Розкрийте порядок розгляду касаційної скарги.
- Розкрийте у чому полягає провадження касаційній інстанції у разі передання справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду ?
- Який існує порядок передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду ?
- Визначте порядок оскарження в касаційному порядку ухвал господарських судів.
- Розкрийте підстави відмови у відкритті касаційного провадження.
- Який існує порядок розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення розгляду касаційної скарги ?

- Назвіть строк розгляду касаційної скарги.
- Назвіть повноваження суду касаційної інстанції ?
- Розкрийте, які існують підстави для залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень – без змін.
- Визначте підстави для повного або часткового скасування рішень і передачі справи повністю або частково на новий розгляд або для продовження розгляду.
- У яких випадках суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції ?
- Розкрийте зміст постанови суду касаційної інстанції складається.
- Коли постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили ?
- Який існує порядок вручення судових рішень суду касаційної інстанції ?
- У який строк після закінчення касаційного розгляду матеріали справи повертаються до суду першої інстанції ?

.

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

§ 1. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Перегляд рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами або виключними обставинами є особливим видом провадження в господарському судочинстві. Після того як рішення суду набрали законної сили, вони можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами. Проте, вступ рішення у законну силу, можуть залишатися такими, що не відповідають вимогам верховенства права, міжнародним договорам та обґрунтованості.

Нововиявлені та виключні обставини за своєю юридичною суттю є сукупністю процесуальних дій суду, спрямованих на визначення наявності фактичних даних, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення.

Підставами перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами можуть різноманітні обставини, у тому числі й ті, які не залежать від сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, та ряд причин, які можуть не залежати від суду, який розглядав справу.

Стаття 320 ГПК встановлює підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Рішення, постанови та ухвали господарського суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, якими закінчено розгляд справи, а також ухвали у справах про банкрутство (неплатоспроможність), які підлягають оскарженню у випадках, передбачених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами.

Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного

перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду (ч. 2 ст. 320).

Частиною другою вказаної статті визначено вичерпний перелік підстав для перегляду судових рішень, постанов та ухвал за нововиявленими обставинами.

Днем встановлення нововиявлених обставин, про які йдеться в пункті 1 частини другої статті 320, слід вважати день, коли вони стали або повинні були стати відомими заявникові.

Що ж до обставин, зазначених у пунктами 2–3 частини другої названої статті, то день їх встановлення визначається у відповідності із вказаними у них приписами.

Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом;

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення (ч. 3 ст. 320).

Днем встановлення виключних обставин, про які йдеться в пункті 1-3 частини третьої статті 320 ГПК, слід вважати день, коли такі обставини були встановленні.

Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:

1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;

2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

Згідно частини п'ятої статті 320 при перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.

У питанні перегляду судових рішень, визначених статтею 320 ГПК слід звернути увагу на існуючий досвід правозастосовчої діяльності.

В постанові ВГСУ від 18.04.2017 р. у справі №924/43/15 зазначено, що перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами є окремою процесуальною формою судового процесу, яка визначається юридичною природою цих обставин.

Згідно пункту 2 постанови Пленуму Вищого господарського суду України №17 від 26 грудня 2011 р. «Про деякі питання практики перегляду

рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами», до нововиявлених обставин належать матеріально-правові факти, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного вирішення спору або розгляду справи про банкрутство. Необхідними ознаками існування нововиявлених обставин є одночасна наявність таких трьох умов: по-перше, їх існування на час розгляду справи, по-друге, те, що ці обставини не могли бути відомі заявнику на час розгляду справи, по-третє, істотність даних обставин для розгляду справи (тобто коли врахування їх судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте).

Згідно п. 8.6 вказаної вище постанови ВГСУ, прийняття та розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не означає обов'язкового скасування чи зміни рішення, що переглядається. Результат перегляду повинен випливати з оцінки доказів, зібраних у справі, і встановлення господарським судом на основі цієї оцінки наявності або відсутності нововиявлених обставин, визначення їх істотності для правильного вирішення спору або розгляду справи про банкрутство. Господарський суд вправі змінити або скасувати судове рішення за нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини впливають на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.

Порядок і строк подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється відповідно до вимог статті 321 ГПК.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подано:

1) з підстави, визначеної пунктом 1 частини другої статті 320 ГПК, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про існування обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення;

2) з підстави, визначеної пунктом 2 частини другої статті 320 ГПК, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли вирок (ухвала) у кримінальному провадженні набрав (набрала) законної сили;

3) з підстави, визначеної пунктом 3 частини другої статті 320 ГПК, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду;

4) з підстави, визначеної пунктом 1 частини третьої статті 320 ГПК, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України;

5) з підстави, передбаченої пунктом 2 частини третьої статті 320 ГПК, – особою, стосовно якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, ***не пізніше тридцяти днів*** з дня, коли така особа дізналася або могла дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного;

6) з підстави, передбаченої пунктом 3 частини третьої статті 320 ГПК, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили.

З урахуванням приписів частини першої статті 321 ГПК заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подана:

1) з підстави, визначеної пунктом 1 частини другої статті 320 ГПК, – ***не пізніше трьох років*** з дня набрання таким судовим рішенням законної сили;

2) з підстав, визначених пунктами 2, 3 частини другої та частиною третьою статті 320 ГПК, – ***не пізніше десяти років*** з дня набрання таким судовим рішенням законної сили (ч. 2 ст. 321).

Частиною третьою статті 321 ГПК встановлено**,** що строки, визначені в частині другій статті 321 ГПК, ***не можуть бути поновлені.***

Заява про перегляд судового рішення суду першої інстанції з підстав, визначених частиною другою, пунктами 1, 3 частини третьої статті 320 ГПК, подається до суду, який ухвалив судове рішення.

Заява про перегляд судових рішень судів апеляційної і касаційної інстанцій з підстав, зазначених у частині четвертій статті 321 ГПК, якими змінено або скасовано судове рішення, подається до суду тієї інстанції, яким змінено або ухвалено нове судове рішення.

Заява про перегляд судового рішення з підстави, визначеної пунктом 2 частини третьої статті 320 ГПК, подається до Верховного Суду і розглядається у складі Великої Палати.

Форму і зміст заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами визначає стаття 322 ГПК.

У заяві про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами зазначаються:

1) найменування суду, якому адресується заява, номер справи;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім’я (прізвище, ім’я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв’язку та адреси електронної пошти, за наявності;

3) інші учасники справи;

4) судове рішення, про перегляд якого подано заяву;

5) нововиявлені або виключні обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, і дата їх відкриття або встановлення;

6) посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин.

До заяви додаються:

1) документи, що підтверджують надіслання іншим учасникам справи копії заяви та доданих до неї документів;

2) документ про сплату судового збору;

3) докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин;

4) документ, який підтверджує повноваження представника особи, яка подає заяву, – якщо заява підписана таким представником;

5) клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву, – у разі подання заяви про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої пунктом 2 частини третьої статті 320 ГПК;

6) у разі пропуску строку на подання заяви – клопотання про його поновлення.

За подання і розгляд заяви з підстави, встановленої пунктом 2 частини третьої статті 320 ГПК, судовий збір не сплачується.

Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами здійснюється відповідно до норм статті 323 ГПК.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, що надійшла до суду, передається судді, колегії суддів, які визначаються у порядку, встановленому статтею 32.

Протягом ***п'яти днів після*** надходження заяви до суду суддя (суддя-доповідач) перевіряє її відповідність вимогам статті 322 і вирішує питання про відкриття провадження за нововиявленими чи виключними обставинами, про що постановляє відповідну ухвалу.

До заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, яка не оформлена відповідно до вимог, встановлених статтею 322 , застосовуються правила статті 174 (ч. 3 ст. 323).

Слід звернути увагу, що за приписами частини третьої статті 322, також застосовуються правила статті 174. За приписами цієї статті суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 162, 164, 172, постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи у разі, порушення приписів встановлених пунктами 1-6 частини п'ятої статті 174.

Якщо в заяві міститься клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, суддя (суддя-доповідач) невідкладно після відкриття провадження у справі постановляє ухвалу про витребування такої копії рішення разом з її автентичним перекладом від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи.

Згідно частини першої статті 324 ГПК особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними

обставинами, може відмовитися від такої заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про що постановляє ухвалу.

У разі прийняття відмови від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами або виключними обставинами інші учасники справи можуть вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами або виключними обставинами.

Особа, яка відмовилася від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, не може повторно звертатися до суду із такою самою заявою на тих самих підставах.

§ 2. Порядок перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Господарське процесуальне законодавство окреслило правові підстави порядку перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Згідно частини першої статті 325 ГПК заява про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами розглядається судом у судовому засіданні протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Така справа розглядається судом за правилами, встановленими ГПК для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. У суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд може:

1) відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі;

2) задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове рішення чи змінити рішення;

3) скасувати судове рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судове рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції.

За приписами частини четвертої статті 325 у разі відмови в задоволенні заяви про перегляд рішення, ухвали, постанови за нововиявленими або виключними обставинами суд постановляє ухвалу. У разі

задоволення заяви про перегляд судового рішення з підстав, визначених частиною другою, пунктами 1, 3 частини третьої статті 320, та скасування судового рішення, що переглядається, суд:

1) ***ухвалює рішення*** – якщо переглядалося рішення суду;
2) ***приймає постанову*** – якщо переглядалася постанова суду;
3) ***постановляє ухвалу*** – якщо переглядалася ухвала суду.

Верховний Суд за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстави, визначеної пунктом 2 частини третьої статті 320 ГПК, приймає постанову. (*Щодо встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом).*

Рішення, ухвала, постанова, прийняті за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, видаються або надсилаються учасникам справи у порядку, передбаченому статтею 242 ГПК.

З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цій справі.

Судове рішення, ухвалене за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, може бути переглянуте на загальних підставах.

За відсутності прямої вказівки чи може суддя, який брав участь у розгляді справи, брати участь у перегляді прийнятого за його участю судового рішення за нововиявленими обставинами, звернемося постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами» від 26.11.2011 р. №17, в пункті до пункту 8.2 якої зазначено таке.

Згідно частини першої статті 114 ГПК перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим господарським судом, який прийняв це рішення, але в іншому складі суду, оскільки за приписом статті 20 названого Кодексу суддя, який брав участь у розгляді справи, не може брати участь у перегляді прийнятого за його участю судового рішення за нововиявленими обставинами (з урахуванням, водночас, наведеного в пункті 3 розділу II «Прикінцеві положення» названого Закону України від 20.12.2011 р. № 4176-VI передбачені зазначеною нормою ГПК обмеження поширюються й на суддів, якими приймалися постанови за результатами апеляційного і касаційного перегляду цього ж судового рішення чи інших судових рішень у відповідній справі. Наведене стосується й тих випадків, коли за результатами апеляційного чи касаційного перегляду рішення суду першої інстанції було змінене або частково скасоване, а в іншій частині залишено без змін.

Що ж до постанов апеляційної і касаційної інстанцій, якими змінено чи скасовано рішення суду першої інстанції, то їх перегляд за нововиявленими обставинами здійснюється не місцевим судом, а судом тієї інстанції, яким змінено або прийнято нове судове рішення (ч.2 ст. 114 ГПК).

У випадках, коли після перегляду судового рішення в апеляційному або касаційному порядку воно було залишене без змін, перегляд його за нововиявленими обставинами здійснюється тим судом першої інстанції, який прийняв це судове рішення, незалежно від того, що воно було предметом перегляду в апеляційному та касаційному порядку.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Дайте поняття та загальну характеристику перегляду судових рішень у зв’язку з нововиявленими або виключними обставинами ?
- Визначте порядок і строк подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.
- Розкрийте порядок відмови особи про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.
- У який розглядається справа про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами ?
- Розкрийте порядок перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами ?
- Який суд переглядає судове рішення за нововиявленими обставинами ?
- Які рішення за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може прийняти суд ?

Модуль 29

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

§ 1. Загальнообов'язковість судових рішень

Загальний принцип обов'язковості судового рішення є однією із основних засад судочинства визначених Конституцією України.

Згідно статті 129-1 Конституції суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Зазначені норми Конституцією України знайшли своє відображення і господарському процесуальному законодавстві.

Систему органів примусового виконання рішень становлять:

1) Міністерство юстиції України;

2) органи державної виконавчої служби, утворені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку.

Згідно статті 326 ГПК судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами.

Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом.

Згідно частини першої статті 327 ГПК виконання судового рішення здійснюється на підставі наказу, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Згідно пункту 1-1 Закону України «Про виконавче провадження» підлягають примусовому виконанню рішення на підставі судового наказу, який є виконавчим документом.

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених Законом України «Про виконавче провадження» випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Накази суду в електронній формі викладаються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електрон-

ним підписом судді (у разі колегіального розгляду – електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

Згідно частини третьої статті 327 ГПК наказ, судовий наказ, а у випадках, встановлених ГПК, – ухвала суду є виконавчими документами. Наказ, судовий наказ, ухвала суду мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Стаття 4 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює вимоги до виконавчого документа.

Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ, зазначений в частині третій статті 327, вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом (ч. 4 ст. 327).

Якщо судове рішення прийнято на користь декількох позивачів чи проти декількох відповідачів, або якщо виконання повинно бути проведено в різних місцях чи рішенням передбачено вчинення кількох дій, видаються декілька наказів, у яких зазначаються один боржник та один стягувач, а також визначається, в якій частині необхідно виконати судове рішення, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

За заявою особи, на користь якої ухвалено рішення, суд з метою забезпечення виконання рішення суду може вжити заходи, передбачені статтею 137.

У разі вирішення питання про: виправлення помилки у виконавчому документі; визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню; забезпечення виконання судового рішення; стягнення на користь боржника безпідставно одержаного стягувачем за виконавчим документом; поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; відстрочення чи розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання; звернення стягнення на грошові кошти, що належать третім особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку; зупинення виконання (дії) судового рішення; заміну сторони виконавчого провадження – суд вносить відповідну ухвалу до Єдиного державного реєстру виконавчих

документів не пізніше двох днів з дня її постановлення у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

Якщо судом вживалися заходи забезпечення позову, суд вносить до Єдиного державного реєстру виконавчих документів наявні у суді документи, що підтверджують виконання відповідної ухвали суду.

Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів затверджується спільним нормативно-правовим актом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України (ч. 9 ст. 327).

Також в країні діє автоматизована система виконавчого провадження, яка забезпечує збирання, зберігання, облік, пошук, узагальнення, надання відомостей про виконавче провадження, формування Єдиного реєстру боржників та захист від несанкціонованого доступу.

Єдиний реєстр боржників формується з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна.

Відповідно до «Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5, система забезпечує інформаційну взаємодію з іншими реєстрами та базами даних державних органів, що містять дані про майно, доходи боржника. Порядок доступу до такої інформації з баз даних та реєстрів встановлюється Міністерством юстиції України разом із державними органами, які забезпечують їх ведення.

До виключної компетенції суду відноситься виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню.

Правову регламентацію такої діяльності визначає стаття 328 ГПК.

Суд, який видав виконавчий документ, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню, а також визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин.

Суд розглядає заяву в ***десятиденний строк*** з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника і постановляє ухвалу. Неявка стягувача і боржника не є перешкодою для розгляду заяви. До розгляду заяви суд має право своєю ухвалою зупинити виконання за виконавчим документом або заборонити приймати виконавчий документ до виконання.

Про виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню, суд постановляє ухвалу. Якщо стягнення за таким виконавчим документом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно з вирішенням вказаних питань на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим документом.

Ухвала суду за результатами розгляду заяви може бути оскаржена у порядку, встановленому ГПК.

У разі пропущення строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, стаття 329 ГПК визначає поновлення строку.

У разі пропуску строку для пред'явлення наказу, судового наказу до виконання з причин, визнаних судом поважними, пропущений строк може бути поновлено.

Заява про поновлення пропущеного строку подається до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції, і розглядається в судовому засіданні з повідомленням учасників справи ***в десятиденний строк***. Їхня неявка не є перешкодою для вирішення питання про поновлення пропущеного строку.

Про поновлення строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання суд постановляє ухвалу.

В процесі виконання судового рішення сторони можуть прийняти рішення укласти мирову угоду, а стягувач може відмовитися від примусового виконання рішення.

Згідно частини першої статті 330 ГПК мирова угода, укладена між сторонами, або заява про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному або приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її для затвердження до суду, який видав виконавчий документ.

Питання затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення вирішується судом протягом ***десяти днів*** з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала.

Суд має право відмовити у затвердженні мирової угоди у процесі виконання рішення з підстав, визначених статтею 192, а у задоволенні заяви про відмову від примусового виконання рішення – з підстав, визначених статтею 191 (ч. 3 ст. 330).

Отже, в процесі виконання судового рішення між сторонами може бути укладена мирова угода**.** Однак, специфіка такої угоди полягає в тому, що на відміну від мирової угоди, яка вкладається з метою врегулювання спору (ч. 1 ст. 192), мирова угода в процесі виконання рішення не може укладатись з метою врегулювання спору. Така мирова угода не може виходити за спірних правовідносин сторін, які бажають укласти мирову угоду.

Стаття 331 ГПК визначає можливість відстрочення або розстрочення виконання судового рішення, зміна способу та порядку виконання судового рішення.

За заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, встановлених законом), – встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання.

Заява про встановлення або зміну способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення розглядається у ***десятиденний строк*** з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням учасників справи.

Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочки або розстрочки виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим.

Вирішуючи питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, суд також враховує:

1) ступінь вини відповідача у виникненні спору;

2) стосовно фізичної особи – тяжке захворювання її самої або членів її сім'ї, її матеріальний стан;

3) стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо.

Розстрочення та відстрочення виконання судового рішення не може перевищувати одного року з дня ухвалення такого рішення, ухвали, постанови.

При відстроченні або розстроченні виконання судового рішення суд може вжити заходів щодо забезпечення позову.

Про відстрочення або розстрочення виконання судового рішення, встановлення чи зміну способу та порядку його виконання або відмову у вчиненні відповідних процесуальних дій постановляється ухвала, яка може бути оскаржена. У необхідних випадках ухвала надсилається установі банку за місцезнаходженням боржника або державному виконавцю, приватному виконавцю.

Питання відстрочки або розстрочки виконання, встановлення чи зміна способу і порядку виконання рішення регулюється ст. 33 Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до якого за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим (хвороба сторони виконавчого провадження, відрядження сторони виконавчого провадження, стихійне лихо тощо), сторони мають право звернутися до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції, із заявою про відстрочку або розстрочку виконання рішення. Рішення про розстрочку виконується в частині та у строки, встановлені цим рішенням.

За заявою стягувача виконавець може відстрочити або розстрочити виконання рішення (крім судового рішення), за наявності обставин, передбачених частиною першою цієї статті, про що виносить відповідну постанову.

За наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення або роблять його неможливим, сторони, а також виконавець за заявою сторін або державний виконавець з власної ініціативи у випадку, передбаченому Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», мають право звернутися до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції, із заявою про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення.

Можливість зупинення виконання судового рішення здійснюється у відповідності до норм статті 332 ГПК.

Суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення суду або

зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку.

Про зупинення виконання або зупинення дії судового рішення постановляється ухвала.

Суд касаційної інстанції у постанові за результатами перегляду оскаржуваного судового рішення вирішує питання про поновлення його виконання (дії).

Зупинення вчинення виконавчих дій, також здійснюється на підставі пункту 6 частини першої ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до якого виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій у разі надання судом, який видав виконавчий документ, відстрочки виконання рішення.

Згідно ст. 38 вказаного Закону зупинення виконавчого провадження у разі поновлення судом строку подання апеляційної скарги або прийняття такої апеляційної скарги до розгляду.

Виконавче провадження зупиняється виконавцем у разі поновлення судом строку подання апеляційної скарги на рішення, за яким видано виконавчий документ, або прийняття такої апеляційної скарги до розгляду (крім виконавчих документів, що підлягають негайному виконанню).

Про зупинення виконавчого провадження виконавець виносить постанову не пізніше наступного робочого дня з дня отримання судового рішення.

Наслідками перегляду рішення суду в апеляційній або касаційної інстанції є поворот виконання рішення, постанови. Ця процесуальна дія визначає наслідки перегляду рішення суду у апеляційної чи касаційної інстанції.

Згідно частини першої статті 333 ГПК суд апеляційної чи касаційної інстанції, приймаючи постанову, вирішує питання про поворот виконання, якщо, скасувавши рішення (визнавши його нечинним), він:

1) закриває провадження у справі;
2) залишає позов без розгляду;
3) відмовляє в позові повністю;
4) задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі (ч. 1 ст. 333).

Якщо рішення після його виконання скасовано і справу повернуто на новий розгляд, суд, ухвалюючи рішення, вирішує питання про поворот виконання, якщо при новому розгляді справи він:

1) закриває провадження у справі;
2) залишає позов без розгляду;
3) відмовляє в позові повністю;
4) задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі (ч. 2 ст. 333).

Суд вирішує питання про поворот виконання, якщо за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами він:

1) закриває провадження у справі;
2) залишає позов без розгляду;
3) відмовляє в позові повністю;

4) задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі (ч. 3 ст. 333).

Якщо скасовано рішення третейського суду, боржникові повертається все те, що з нього стягнуто на користь стягувача за вказаним рішенням.

Питання про поворот виконання рішення суд вирішує за наявності відповідної заяви сторони.

До заяви про поворот виконання рішення шляхом повернення стягнутих грошових сум, майна або його вартості додається документ, який підтверджує те, що суму, стягнуту за раніше прийнятим рішенням, списано установою банку або майно вилучено державним або приватним виконавцем.

За подання заяви про поворот виконання судовий збір не сплачується.

При вирішенні питання про поворот виконання судового рішення суд може вжити заходів щодо забезпечення позову.

Якщо питання про поворот виконання рішення не було вирішено судом відповідно до *частин першої – третьої статті 333*, заява відповідача про поворот виконання рішення розглядається судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Заява про поворот виконання може бути подана протягом одного року з дня ухвалення відповідного рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції або з дня ухвалення рішення при новому розгляді справи. Така заява розглядається у судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника у ***двадцятиденний строк*** з дня надходження заяви, проте їх неявка не перешкоджає її розгляду.

Під час виконавчого провадження можуть мати місце різноманітні обставини, що потребує заміну однієї із сторін виконавчого провадження. Прикладом такого вибуття може бути припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні тощо.

Заміна сторони виконавчого провадження здійснюється відповідно до вимог статті 334 ГПК.

У разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження суд замінює таку сторону її правонаступником.

Заяву про заміну сторони її правонаступником може подати як сторона (заінтересована особа), так державний або приватний виконавець.

Заяву про заміну сторони її правонаступником суд розглядає у ***десятиденний строк*** з дня її надходження до суду у судовому засіданні з повідомленням учасників справи та заінтересованих осіб.

Неявка учасників справи та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження.

Ухвала про заміну сторони виконавчого провадження надсилається (надається) учасникам справи, а також державному виконавцю, приватному виконавцю в порядку, передбаченому статтею 242 ГПК.

Положення цієї статті застосовуються також у випадку необхідності заміни боржника або стягувача у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження.

Заміна сторони виконавчого провадження здійснюється і на підставі пункту 5 частини першої ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до якого виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій у разі звернення виконавця та/або заінтересованої особи до суду із заявою про заміну вибулої сторони правонаступником у порядку, встановленому частиною п'ятою ст. 15 цього Закону, відповідно до якого у разі вибуття однієї із сторін виконавець за заявою сторони, а також заінтересована особа мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником. Для правонаступника усі дії, вчинені до його вступу у виконавче провадження, є обов'язковими тією мірою, якою вони були б обов'язковими для сторони, яку правонаступник замінив.

У разі якщо сторона виконавчого провадження змінила найменування (для юридичної особи) або прізвище, ім'я чи по батькові (для фізичної особи), виконавець, за наявності підтверджуючих документів, змінює своєю постановою назву сторони виконавчого провадження.

В практичній діяльності бувають випадки, коли неможливо визначити частку майна боржника.

Згідно частини першої статті 335 ГПК питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, вирішується судом за поданням державного чи приватного виконавця.

У такому випадку суд за поданням державного чи приватного виконавця у ***десятиденний строк*** розглядає це питання у судовому засіданні з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

Згідно ст. 57 Закону України «Про виконавче провадження» визначення вартості майна боржника здійснюється за взаємною згодою сторонами виконавчого провадження.

У разі якщо сторони виконавчого провадження, а також заставодержатель у 10-денний строк з дня винесення виконавцем постанови про арешт майна боржника не досягли згоди щодо вартості майна та письмово не повідомили виконавця про визначену ними вартість майна, виконавець самостійно визначає вартість майна боржника.

Звіт про оцінку майна має бути складений не раніше дати винесення постанови про арешт такого майна.

У разі якщо сторони виконавчого провадження не дійшли згоди щодо визначення вартості майна, визначення вартості майна боржника здійснюється виконавцем за ринковими цінами, що діють на день визначення вартості майна.

Для проведення оцінки за регульованими цінами, оцінки нерухомого майна, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден виконавець залучає суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання.

У разі якщо визначити вартість майна (окремих предметів) складно, виконавець має право залучити суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для проведення оцінки майна.

Виконавець повідомляє про результати визначення вартості чи оцінки майна сторонам не пізніше наступного робочого дня після дня визначення вартості чи отримання звіту про оцінку. У разі якщо сторони не згодні з результатами визначення вартості чи оцінки майна, вони мають право оскаржити їх у судовому порядку в 10-денний строк з дня отримання відповідного повідомлення. Сторона вважається ознайомленою з результатами визначення вартості чи оцінки арештованого майна, якщо їй надіслано повідомлення про результати визначення вартості чи оцінки майна за адресою, зазначеною у виконавчому документі, або за місцем фактичного проживання чи перебування такої сторони, достовірно встановленим виконавцем.

Оскарження в судовому порядку результатів визначення вартості чи оцінки майна не зупиняє передачі майна на реалізацію, крім випадків зупинення передачі майна на реалізацію судом.

Звіт про оцінку майна у виконавчому провадженні є дійсним протягом шести місяців з дня його підписання суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання. Після закінчення цього строку оцінка майна проводиться повторно.

Якщо строк дійсності звіту про оцінку майна закінчився після передачі майна на реалізацію, повторна оцінка такого майна не проводиться.

Окрім того, в пункті 12 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» від 26.12.2003 р. №14, зазначено, що частка боржника у спільній власності з іншими особами визначається за поданням державного виконавця відповідно до положень законодавства, що регулює право власності. Такі подання мають розглядатися з обов'язковим викликом у судове засідання не лише державного виконавця, боржника, стягувача й прокурора (у випадках здійснення останнім представництва інтересів громадянина або держави в суді), а й учасників спільної власності на майно та з додержанням вимог ст. 29 ЦПК щодо допустимості засобів доказування.

Звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому порядку визначає стаття 336 ГПК.

Суд, що розглядав справу як суд першої інстанції, може за заявою стягувача або державного чи приватного виконавця звернути стягнення на грошові кошти, які належать особі, яка має заборгованість перед боржником, яка не оспорюється зазначеною особою або підтверджена судовим рішенням, яке набрало законної сили.

Суд відмовляє в задоволенні такої заяви, якщо вона подана після закінчення строку позовної давності для відповідної вимоги боржника до такої особи, або строку на пред'явлення до виконання виконавчого

документа про стягнення коштів з такої особи на користь боржника за судовим рішенням, що набрало законної сили.

Згідно частини третьої статті 336 строк розгляду заяви становить ***десять днів*** з дня її надходження.

Суд розглядає заяву про звернення стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, в судовому засіданні з викликом такої особи та учасників справи, проте їх неявка не перешкоджає розгляду справи за умови належного їх повідомлення про дату, час і місце розгляду справи.

За заявою стягувача суд може накласти арешт на грошові кошти, які перебувають на рахунках (вкладах), електронних гаманцях чи на зберіганні у банках, інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей і належать особі, яка має заборгованість перед боржником, що не оспорюється зазначеною особою або підтверджена судовим рішенням, яке набрало законної сили.

Одночасно суд вирішує питання про зустрічне забезпечення та про заборону такій особі вчиняти дії щодо погашення заборгованості перед боржником та (або) зупиняє виконання судового рішення, згідно з яким з такої особи на користь боржника стягуються грошові кошти в межах загальної суми стягнення, до закінчення розгляду питання про звернення стягнення на грошові кошти.

Про задоволення заяви про звернення стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, або про відмову у її задоволенні суд постановляє ухвалу.

У разі задоволення заяви судове рішення може бути виконано шляхом звернення стягнення на грошові кошти, що належать особі в межах заборгованості такої особи перед боржником.

Звернення стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, є підставою для визнання виконавчого документа, за яким боржник виступає стягувачем, таким, що не підлягає виконанню в розмірі стягнутої суми.

Питання про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, під час виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішуються судом за поданням державного виконавця, приватного виконавця.

Суд негайно розглядає подання державного виконавця, приватного виконавця без повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

Крім процесуальної дії щодо звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому порядку, норми Закону України «Про виконавче провадження» визначають:

– порядок звернення стягнення на кошти та інше майно боржника (ст. 48);

– особливості звернення стягнення на кошти боржника в іноземній валюті та виконання рішень під час обчислення боргу в іноземній валюті (ст. 49);

– звернення стягнення на об’єкти нерухомого майна фізичної особи (ст. 50);

– звернення стягнення на заставлене майно (ст. 51);

– особливості звернення стягнення на кошти та майно боржника – юридичної особи, фізичної особи – підприємця (ст. 52);

– звернення стягнення на майно боржника, що перебуває в інших осіб (ст. 53);

– особливості звернення стягнення на частку учасника товариства з обмеженою відповідальністю, учасника товариства з додатковою відповідальністю (ст. 53-1).

У випадках, передбачених законом, рішення щодо стягнення майна та коштів також виконуються органами доходів і зборів, а рішення щодо стягнення коштів – банками та іншими фінансовими установами.

Рішення про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.

У випадках, передбачених законом, рішення можуть виконуватися іншими органами.

§ 2. Застосування тимчасового обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України

Обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України є винятковим засобом, який обмежує право і свободи особи, а тому може бути здійснено на підставі лише вмотивованого судового рішення.

За своєю правовою природою таке обмеження є виключним заходом забезпечення виконання рішення господарського суду, крім господарського процесуального законодавства, регулюється й іншими нормативно-правовими актами.

Тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України визначено статтею 337 ГПК.

Відповідно до норм цієї статті тимчасове обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України може бути застосоване судом як виключний захід забезпечення виконання судового рішення.

Тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України застосовується в порядку, визначеному ГПК для забезпечення позову, із особливостями, визначеними статтею 337.

Суд може постановити ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за невиконаним нею судовим рішенням, на строк до повного виконання такого судового рішення.

Ухвала про тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України може бути постановлена за поданням державного або приватного виконавця, яким відкрито відповідне виконавче провадження. Суд негайно розглядає таке подання без повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного (приватного) виконавця.

Тимчасове обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України може бути застосоване судом до закриття провадження у справі про неплатоспроможність такої фізичної особи в порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства.

Порядок здійснення права громадян України на виїзд з України, випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України регулює Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р.

Статтею 6 зазначеного Закону встановлені підстави для тимчасового обмеження права громадян України на виїзд з України. Однією з підстав таких підстав є ухилення особи від виконання зобов'язань, покладених на неї судовим рішенням. Для того, щоб кожен громадянин зміг знайти відповідь на актуальні для нього питання щодо обмеження у праві виїзду за межі України у разі наявності грошової заборгованості, необхідно більш детально розглянути порядок встановлення та припинення такого обмеження.

Згідно пункту 19 частини третьої ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника – фізичної особи чи керівника боржника – юридичної особи за межі України до виконання зобов'язань за рішенням або погашення заборгованості за рішеннями про стягнення періодичних платежів.

Обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України, потребує злагоджених дій різних органів публічної адміністрації.

Наказом Міністерства юстиції України від 30.01.2018 р. №256/5/65, затверджено «Порядок взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження».

Порядок розроблено з метою узгодження дій органів та осіб, які відповідно до закону здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України у разі застосування щодо осіб заходів тимчасового обмеження у праві виїзду з України або заборони в'їзду в Україну з використанням відповідної бази даних Держприкордонслужби.

У разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, що відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» підлягає примусовому виконанню, питання про тимчасове обмеження боржника – фізичної особи або керівника боржника – юридичної

особи у праві виїзду за межі України вирішує суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, за поданням державного або приватного виконавця, який відкрив відповідне виконавче провадження.

Стаття 33 Конституції України гарантує право кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Верховний суд України у Судові практиці щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України від 01.02.2013 року зазначає:

«Особа, яка має невиконані зобов'язання, не може вважатися винною в ухиленні, поки не буде доведено протилежне.

З метою всебічного і повного з'ясування всіх обставин справи, встановлення дійсних прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, суду належить з'ясувати, чи дійсно особа свідомо не виконувала належні до виконання зобов'язання в повному обсязі або частково.

Тобто, при винесенні судом рішення про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України суд має обов'язково встановити, що боржник ухиляється від виконання своїх зобов'язань.

Проте, оскільки поняття **«*ухилення боржника від виконання своїх зобов'язань*»** є оціночним поняттям, суди по-різному розглядають дане питання.

Так, Шевченківський районний суд м. Києва при розгляді справи № 761/41069/16-ц, 23 листопада 2016 року вирішив задовольнити подання державного виконавця про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України. В обґрунтування даного рішення судом було зазначено: «Як вбачається з матеріалів справи, державний виконавець направляв постанову про відкриття виконавчого провадження, однак, у наданий державним виконавцем строк, для самостійного виконання рішення суду, заборгованість не погашена, не вчиняється жодних дій для її погашення, що трактується судом не інакше як ухилення від погашення існуючої заборгованості.»

За установленою практикою господарського судочинства процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень, **згідно статті 338 ГПК вирішуються судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, якщо інше не визначено цим розділом.**

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- На підставі якого документа здійснюється виконання судового рішення ?
- Як здійснюється виправлення помилки у виконавчому документі ?
- Який існує порядок поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання ?
- Розкрийте який існує порядок укладання мирової угоди в процесі виконання судового рішення.

- Як здійснюється відстрочення або розстрочення виконання судового рішення ?
- В чому полягає зупинення виконання судового рішення ?
- В чому полягає поворот виконання рішення, постанови ?
- Назвіть підстави заміни сторони виконавчого провадження.
- Як визначається частку майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами ?
- Розкрийте порядок звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому порядку ?
- З якою метою здійснюється застосування тимчасового обмеження фізичної особи – боржника у праві виїзду за межі України ?

Модуль 30

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

§ 1. Порядок звернення сторони виконавчого провадження із скаргою до суду

Згідно статті 129-1 Конституції України судове рішення є обов'язковим до виконання, контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Судовий контроль стає ще однією формою реалізації судової влади, окрім здійснення функції правосуддя. Зазначене положення Конституції знайшло відображення у частині третій ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом.

Виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження, метою якого є примусове виконання рішення суду органом державної виконавчої служби в особі державного виконавця або приватним виконавцем. Втім, не завжди сторони у виконавчому провадженні погоджуються із діями вказаних осіб. Під час виконавчого провадження державні виконавці та посадові особи державної виконавчої служби, а також приватні виконавці не дотримуються вимог законодавства щодо проведення виконавчого провадження.

Незважаючи на те, що господарський суд не є обов'язковим учасником виконавчого провадження, однак до його повноважень належить розгляд процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень. На сьогодні в господарському судочинстві існують декілька форм контролю за виконанням судових рішень. Найпопулярнішою формою такого контролю лишається розгляд скарг на рішення, дії та бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця.

Згідно статті 339 ГПК сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ГПК, порушено їхні права.

Сторонами виконавчого провадження є стягувач і боржник (ч. 1 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»).

Згідно статті 340 ГПК скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції. Про подання скарги суд повідомляє

відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду.

Ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено право особи на оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби. Згідно частини першої ст. 74 Закону рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.

Скарга у виконавчому провадженні подається виключно у письмовій формі та має містити:

1) найменування органу державної виконавчої служби, до якого вона подається;

2) повне найменування (прізвище, ім'я та по батькові) стягувача та боржника, їхні місця проживання чи перебування (для фізичних осіб) або місцезнаходження (для юридичних осіб), а також найменування (прізвище, ім'я та по батькові) представника сторони виконавчого провадження, якщо скарга подається представником;

3) реквізити виконавчого документа (вид документа, найменування органу, що його видав, день видачі та номер документа, його резолютивна частина);

4) зміст оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності та посилання на порушену норму закону;

5) викладення обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги;

6) підпис скаржника або його представника із зазначенням дня подання скарги.

§ 2. Строки для звернення із скаргою та виконання ухвали суду

Господарське процесуальне законодавство визначає граничні строки для подання скарг у виконавчому провадженні та про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги.

Стаття 341 ГПК встановлює строки для звернення із скаргою.

Згідно частини першої статті 341 ГПК скаргу може бути подано до суду:

а) у ***десятиденний строк*** з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права;

б) у ***триденний строк*** з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.

Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом.

За приписами частини першої статті 342 ГПК скарга розглядається у ***десятиденний строк*** у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і

державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.

Неявка стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду.

Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі у справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права заявника.

Згідно статті 343 ГПК, у разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

Згідно статті 344 ГПК судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

Виконання ухвалу суду відповідних дій з боку виконавців.

За приписами статті 345 ГПК, про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у ***десятиденний строк*** з дня її одержання.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- В чому полягає порядок звернення сторони виконавчого провадження із скаргою до суду ?
- Назвіть сторони виконавчого провадження.
- До якого суду подається скарга на дії або бездіяльність державного або приватного виконавця ?
- Які вимоги висуваються до скарги у виконавчому провадженні ?
- Назвіть строки для звернення із скаргою ?
- Розкрийте порядок розгляду скарги та хто несе судові витрати ?
- У який строк про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника ?

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА ПРО ВИДАЧУ НАКАЗІВ НА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

§ 1. Оскарження рішення третейського суду

Одним із способів реалізації права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань у сфері цивільних та господарських правовідносин є звернення до третейського суду. Правові засади утворення та діяльності третейських судів регулюється Законом України «Про третейські суди» від 11.05. 2004 р. Розвиваючи конституційні основи третейського судочинства, Конституційний суд України в рішеннях від 24.02 2004 р. № 3-рп/2004 та від 10.01. 2008 р. № 1-рп/2008 висловив правові позиції щодо діяльності третейського суду в нашій державі.

В рішенні Конституційного суду України № 1-рп/2008 зазначається, що можливість передачі державою на розгляд третейських судів спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин визнана зарубіжною практикою, заснованою, в тому числі, на міжнародному праві. Загальні засади арбітражного розгляду цих спорів визначені Європейською конвенцією про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04. 1961 р. та рекомендовані державам Арбітражним регламентом Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) від 15.06.1976 р.

Порядок оскарження рішення третейського суду визначає стаття 346 ГПК.

Сторони, треті особи, а також особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та (або) обов'язки, мають право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду.

Заява про скасування рішення третейського суду подається до апеляційного господарського суду за місцем розгляду справи третейським судом стороною, третьою особою протягом ***дев'яноста днів*** з дня ухвалення рішення третейським судом, а ***особою, яка не брала участі у справі***, у разі якщо третейський суд вирішив питання про її права та (або) обов'язки, – протягом ***дев'яноста днів*** з дня, коли вона дізналася або повинна була дізнатися про ухвалення рішення третейського суду (ч. 2 ст. 346).

Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, повертається. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про скасування рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними.

Суд постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі з підстав, передбачених пунктами 1-3 і 6 частини першої статті 175 ГПК, а також у разі якщо рішення третейського суду оскаржено з підстав, не передбачених законом.

Згідно ст. 7 Закону України «Про третейські суди» в Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc).

Постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору утворюються без статусу юридичної особи, який очолює голова третейського суду, порядок обрання якого визначається Положенням про постійно діючий третейський суд.

Юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом. Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам Закону України «Про третейські суди». Проте такий спір може бути переданий на вирішення третейського суду до прийняття компетентним судом рішення у спорі між тими ж сторонами, з того ж предмета і з тих самих підстав.

Відповідно до норм Закону «Про третейські суди» спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка є одним із способів реалізації права на захист своїх прав. Проте, третейська угода не є відмовою від права на звернення до суду. Так, у справі № 910/8862/17 товариство звернулося до місцевого господарського суду з позовом до Банку про визнання недійсним пункту 6.8 Договору поруки, укладеного між Банком та товариством, в якому зазначено про третейське застереження. Позов обґрунтовано тим, що третейське застереження в договорі вчинено на вкрай невигідних умовах для сторони та під впливом тяжких обставин, а також, що третейським судам не підвідомчі спори про визнання угод недійсними, що враховуючи положення статей 215, 233 Цивільного кодексу України, є підставою для визнання його недійсним.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, у задоволенні позову відмовлено.

Переглянувши ухвалені у справі судові рішення в касаційному порядку та залишивши їх без змін (постанова від 14.02.2018) Верховний Суд, з огляду на вимоги статей 533, 627, 628 Цивільного кодексу України, статті 179 Господарського кодексу України, погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що обрання сторонами за взаємною домовленістю у встановленому порядку та визначених законодавством межах позасудового порядку вирішення спору не є порушенням права на судовий захист, якщо така домовленість відповідає внутрішній волі та намірам сторін. Крім того, Верховний Суд зазначив, що третейська угода про передання спору на розгляд третейського суду не є відмовою від права на звернення до суду, а є одним із способів реалізації права на захист своїх прав.

За приписами ст. 51 Закону «Про третейські суди» рішення третейського суду може бути оскаржене сторонами, третіми особами, а також особами, які не брали участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, у випадках, передбачених цим Законом, до компетентного суду відповідно до встановлених законом підвідомчості та підсудності справ.

Рішення третейського суду може бути оскаржене та скасоване лише з таких підстав:

1) справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам статей 16-19 цього Закону;

5) третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі.

У питанні розгляду заяв про оскарження рішень третейських судів слід застосовувати роз'яснення постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» № 18 від 26.12. 2011 р. Так, згідно пункту 6.1.6. постанови ухвала господарського суду про відмову в прийнятті заяви про скасування рішення третейського суду або про повернення такої заяви надсилається за адресами, що містяться в рішенні третейського суду чи в заяві і вважається одержаною адресатом у день доставки, хоча б адресат за даною адресою був відсутній. У такому разі посилання особи на неодержання процесуальних документів не може бути підставою для скасування відповідної ухвали господарського суду.

Вимоги до форми і змісту заяви про скасування рішення третейського суду визначає стаття 347 ГПК.

Заява про скасування рішення третейського суду подається у письмовій формі і підписується особою, яка його оскаржує, чи її представником.

У заяві мають бути зазначені:

1) найменування господарського суду, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта заявника для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку, офіційні електронні адреси та адреси електронної пошти, якщо такі є та відомі заявнику;

3) прізвища, імена та по батькові (для фізичних осіб), повне найменування (для юридичних осіб) учасників третейського розгляду, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження;

4) найменування та склад третейського суду, який прийняв рішення;

5) відомості про рішення третейського суду, яке оскаржується, а саме: номер справи, дата і місце ухвалення рішення, предмет спору, зміст резолютивної частини рішення;

6) дата отримання особою, яка звертається із заявою, рішення третейського суду, яке оскаржується;

7) підстава для оскарження і скасування рішення третейського суду;

8) зміст вимоги особи, яка подає заяву;

9) перелік документів та інших матеріалів, що додаються до заяви.

У заяві можуть бути зазначені й інші відомості, якщо вони мають значення для розгляду цієї заяви (номери засобів зв'язку, факсів, адреса електронної пошти сторін та третейського суду тощо).

До заяви про скасування рішення третейського суду додаються:

1) оригінал рішення третейського суду або належним чином завірена його копія. Копія рішення постійно діючого третейського суду завіряється головою постійно діючого третейського суду, а копія рішення третейського суду для вирішення конкретного спору має бути нотаріально завірена;

2) оригінал третейської угоди або належним чином завірена її копія;

3) документи, які подані на обґрунтування підстав для скасування рішення третейського суду;

4) документ, що підтверджує сплату судового збору;

5) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника;

6) докази направлення копій заяви про скасування рішення третейського суду та доданих до неї документів (матеріалів) учасникам судового розгляду (ч. 4 ст. 347).

До заяви про скасування рішення третейського суду, яка подана без додержання вимог, визначених у цій статті, застосовуються правила статті 174 ГПК.

У випадку подання заяви про скасування рішення третейського суду в електронній формі, документи, зазначені в пунктах 1, 2 частини четвертої статті 347, можуть подаватися у копіях, проте заявник повинен надати такі документи до суду до початку судового розгляду вказаної заяви. У разі неподання вказаних документів заява повертається, про що судом постановляється відповідна ухвала (ч. 6 ст. 347).

За приписами статті 348 ГПК суд *до початку розгляду справи* за клопотанням будь-кого з учасників судового розгляду може витребувати матеріали справи третейського розгляду, рішення в якій оскаржується, а також докази у порядку, встановленому ГПК. У такому випадку справа направляється до суду ***протягом п'яти днів*** з дня надходження такої вимоги.

§ 2. Судовий розгляд справи про оскарження рішення третейського суду

Порядок судового розгляду справи про оскарження рішення третейського суду визначає стаття 349 ГПК.

Справа про оскарження рішення третейського суду розглядається суддею одноособово ***протягом тридцяти днів*** з дня надходження до господарського суду заяви про скасування рішення третейського суду.

Про дату, час і місце розгляду справи повідомляються учасники справи. Неявка осіб, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи.

При розгляді справи в судовому засіданні суд встановлює наявність або відсутність підстав для скасування рішення третейського суду.

Суд не обмежений доводами заяви про скасування рішення третейського суду, якщо під час розгляду справи буде встановлено підстави для скасування рішення третейського суду, визначені статтею 350.

Справа розглядається господарським судом за правилами, встановленими для розгляду справи *судом першої інстанції у порядку спрощеного позовного провадження*, з особливостями, встановленими цим розділом.

За наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду господарський суд має право:

1) постановити ухвалу про відмову у задоволенні заяви і залишення рішення третейського суду без змін;

2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення третейського суду.

Після розгляду судом заяви про скасування рішення третейського суду справа підлягає поверненню до третейського суду, якщо господарський суд витребував справу з третейського суду.

До постановлення ухвали за наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду будь-яка сторона має право в установлені законом порядку та строки звернутися до цього самого суду із заявою про видачу наказу на примусове виконання цього самого рішення та просити розглянути її спільно із заявою про скасування цього рішення в одному провадженні.

До заяви про надання дозволу на виконання рішення застосовуються загальні вимоги, передбачені статтями 352, 353 ГПК.

Про спільний розгляд таких заяв та об’єднання їх в одне провадження суд постановляє ухвалу в день надходження до суду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду, а якщо це неможливо – не пізніше наступного дня.

Стаття 350 ГПК визначає вичерпний перелік підстав для скасування рішення третейського суду.

Згідно частини другої статті 350 рішення третейського суду може бути скасовано у разі, якщо:

1) справа, у якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано судом недійсною;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону;

5) третейський суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Скасування господарським судом рішення третейського суду не позбавляє сторони права повторно звернутися до третейського суду, крім випадків, передбачених законом.

Перелік підстав, з яких може бути оскаржене та скасоване рішення третейського суду, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає (6.1.3.) постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» № 18 від 26.12. 2011 р.

У судовому розгляді заяви про скасування рішення третейського суду господарський суд з'ясовує компетенцію третейського суду щодо вирішення спору між сторонами відповідно до укладеної ними третейської угоди, перевіряє відповідність заяви підставам для скасування рішення третейського суду, передбаченим Законом та ГПК.

Стаття 351 ГПК визначає обов'язкові вимоги до ухвали суду у справі про оскарження рішення третейського суду.

За наслідками розгляду справи про оскарження рішення третейського суду господарський суд постановляє ухвалу за правилами, встановленими ГПК для ухвалення рішення.

В ухвалі господарського суду мають бути зазначені:

1) відомості про рішення третейського суду, що оскаржується, місце його ухвалення;

2) найменування і склад третейського суду, що прийняв рішення, яке оскаржується;

3) прізвища, імена та по батькові (найменування) сторін третейського спору;

4) вказівка про скасування рішення третейського суду повністю або частково чи про відмову в задоволенні вимог заявника повністю або частково.

Ухвала господарського суду про скасування рішення третейського суду або про відмову в його скасуванні може бути оскаржена в апеляційному порядку, встановленому для оскарження рішення суду першої інстанції.

Ухвала суду за наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду, якщо вона не була оскаржена в апеляційному порядку, набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження.

У разі подання апеляційної скарги ухвала суду набирає законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції.

§ 3. Видача наказу на примусове виконання рішення третейського суду

Законодавством не визначено якогось особливого правового режиму щодо виконавчих документів (наказів), виданих господарським судом на виконання рішень третейських судів, порівняно з такими ж документами, виданими господарськими судами на виконання власних рішень, до наказу господарського суду, виданого на виконання рішення третейського суду, застосовуються на загальних підставах правила, наведені у статтях 174, 353 ГПК.

У разі коли рішення третейського суду не виконується добровільно зобов'язаною цим рішенням стороною, інша сторона може подати до компетентного суду заяву про видачу виконавчого документа, яким у господарському судочинстві є наказ (*п. 6.2.1. постанова Пленуму ВГСУ від 26.12. 2011 р. № 18).*

Оскільки законодавством не передбачено видача третейськими судами виконавчих документів за своїми рішеннями, ця функція покладена на господарські суди.

Порядок видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду визначає стаття 352 ГПК.

Питання видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду розглядається судом за заявою особи, на користь якої прийнято рішення третейського суду.

Заява про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду подається до апеляційного господарського суду за місцем проведення третейського розгляду протягом трьох років з дня ухвалення рішення третейським судом (ч. 2 ст. 352).

Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою статті 352, повертається без розгляду. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними.

Відповідно до постанова Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» № 18 від 26.12. 2011 р. у виданому наказі має бути викладено резолютивну частину рішення третейського суду і зазначено, що його видано на виконання рішення третейського суду (п. 6.2.4.).

У розгляді заяви про видачу виконавчого документа господарський суд перевіряє наявність чи відсутність підстав для відмови у такій видачі незалежно від змісту доводів сторін (п. 6.2.6.).

Обов'язкові вимоги до форми і змісту заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду визначає стаття 353 ГПК.

Заява про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду подається у письмовій формі і має бути підписана особою, на користь якої прийнято рішення третейського суду, чи її представником.

Згідно частини третьої статті 353 у заяві про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду мають бути зазначені:

1) найменування господарського суду, до якого подається заява;

2) найменування і склад третейського суду, який прийняв рішення, за яким має бути виданий наказ;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або імена (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) учасників третейського розгляду, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України – учасників третейського розгляду, реєстраційний номер облікової картки платника податків учасників третейського розгляду (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта учасників третейського розгляду для фізичних осіб – громадян України, відомі номери засобів зв'язку, офіційні електронні адреси та адреси електронної пошти;

4) дата і місце ухвалення рішення третейським судом;

5) дата отримання рішення третейського суду особою, яка звернулася із заявою;

6) вимога заявника про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду.

У заяві можуть бути зазначені й інші відомості, якщо вони мають значення для розгляду цієї заяви (номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти сторін та третейського суду тощо).

Згідно частини четвертої статті до заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду додаються:

1) оригінал рішення третейського суду або належним чином завірена його копія. Копія рішення постійно діючого третейського суду завіряється головою постійно діючого третейського суду, а копія рішення третейського суду для вирішення конкретного спору має бути нотаріально завірена;

2) оригінал третейської угоди або належним чином завірена її копія;

3) документ, що підтверджує сплату судового збору;

4) докази направлення копії заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду учасникам третейського розгляду;

5) довіреність або інший документ, що підтверджує повноваження особи на підписання заяви.

До заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду, поданої без додержання вимог, визначених у статті 353, а також у разі несплати суми судового збору застосовуються положення статті 174 ГПК.

У випадку подання заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду в електронній формі документи, зазначені в пунктах 1, 2 частини четвертої статті 353, можуть подаватися в копіях, проте заявник повинен надати такі документи до суду до початку судового розгляду вказаної заяви. У разі неподання вказаних документів заява повертається без розгляду, про що судом постановляється відповідна ухвала.

Порядок розгляду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду визначає стаття 354 ГПК.

Заява про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду розглядається суддею одноособово протягом ***п'ятнадцяти днів*** з дня її надходження до суду в судовому засіданні з повідомленням сторін. Неявка сторін чи однієї із сторін, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду заяви.

При розгляді заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду за клопотанням однієї із сторін господарський суд витребовує справу з постійно діючого третейського суду, в якому вона зберігається. Справа має бути направлена до господарського суду протягом ***п'яти днів*** від дня надходження вимоги. У такому разі строк розгляду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду продовжується до ***тридцяти днів*** з дня її надходження до суду.

При розгляді справи в судовому засіданні господарський суд встановлює наявність чи відсутність підстав для відмови у видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду, передбачених статтею 355.

Якщо до господарського суду надійшла заява про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду, а в його провадженні чи в провадженні іншого суду є заява про оскарження і скасування цього рішення третейського суду, господарський суд на підставі статті 227 зупиняє провадження по заяві про видачу наказу до набрання законної сили ухвалою суду, якою задоволено або відмовлено в задоволенні заяви про скасування оскарженого рішення третейського суду.

До постановлення ухвали по суті поданої заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду будь-яка сторона арбітражного розгляду в установлені законом порядку та строки має право звернутися до суду із заявою про скасування цього ж рішення та просити розглянути його спільно із заявою про надання дозволу на виконання цього рішення в одному провадженні.

Про спільний розгляд заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду і заяви про його скасування та об'єднання їх в одне провадження суд постановляє ухвалу в день надходження до суду заяви про скасування рішення третейського суду, а якщо це не можливо – не пізніше наступного дня.

До заяви про скасування рішення третейського суду застосовуються загальні положення, передбачені статтями 346, 347 ГПК (ч. 3 ст. 354).

Стаття 355 ГПК у вичерпному порядку визначає перелік підстав для відмови у видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду.

Суд відмовляє у видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду, якщо:

1) на день ухвалення рішення за заявою про видачу наказу рішення третейського суду скасовано судом;

2) справа, у якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

3) пропущено встановлений строк для звернення за видачею наказу, а причини його пропуску не визнані господарським судом поважними;

4) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

5) третейська угода визнана недійсною;

6) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону;

7) рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, не передбачені законом;

8) постійно діючий третейський суд не надав на вимогу господарського суду відповідну справу;

9) третейський суд вирішив питання про права та обов’язки осіб, які не брали участі у справі.

Вимоги до ухвали господарського суду про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі визначає стаття 356 ГПК.

За результатами розгляду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду господарський суд постановляє ухвалу про видачу наказу або про відмову у видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду за правилами, передбаченими ГПК для ухвалення рішення.

Згідно частини другої статті в ухвалі господарського суду мають бути зазначені:

1) найменування і склад третейського суду, який прийняв рішення;

2) прізвища, імена та по батькові (найменування) сторін третейського спору;

3) дані про рішення третейського суду, за яким заявник просить видати наказ;

4) вказівка про видачу наказу або про відмову у його видачі.

Ухвала господарського суду про видачу або відмову у видачі наказу може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку, встановленому для оскарження рішення суду першої інстанції.

Після набрання законної сили ухвалою про відмову у видачі наказу спір між сторонами може бути вирішений господарським судом у загальному порядку.

Ухвала суду за наслідками розгляду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду, якщо вона не була оскаржена в апеляційному порядку, набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження.

У разі подання апеляційної скарги ухвала суду набирає законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції.

Ухвала про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду вручається сторонам у порядку, передбаченому статтею 242 ГПК (ч.7 ст. 356).

Цей наказ вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів не пізніше наступного дня з дня його видання в порядку, встановленому Положенням про Єдиний державний реєстр виконавчих документів.

Після розгляду господарським судом заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду справа підлягає поверненню до постійно діючого третейського суду.

Незважаючи на те, що у ст. 356 ГПК наведено перелік підстав для відмови у видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду, який не підлягає поширеному тлумаченню, варто звернути увагу на постанову Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції» № 18 від 26.12. 2011 р., в якій зазначено, що господарським судам необхідно мати на увазі, що відмова в задоволенні такої заяви не позбавляє жодну із сторін спору, вирішеного третейським судом, права на звернення після набрання законної сили відповідною ухвалою до господарського суду за вирішенням цього ж спору в загальному порядку, а також лист Міністерства юстиції України «Щодо виконання рішень третейських судів та рішень МКАС чи МАК» № 25-32/622 від 25.03.2005 р., у якому звертається увага, що згідно пункту 2 ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв’язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об’єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України можуть за угодою сторін передаватися до міжнародного комерційного арбітражу.

Частиною третьою ст. 1 Закону «Про третейські суди» визначено, що дія цього Закону не поширюється на міжнародний комерційний арбітраж.

Таким чином, спори, в яких одна із сторін є нерезидентом України, чи підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду виключно міжнародним комерційним арбітражем.

Згідно частини першої ст. 55 Закону України «Про третейські суди» рішення третейського суду виконуються зобов'язаною стороною добровільно, в порядку та строки, що встановлені в рішенні.

Арбітражне рішення відповідно до пункту 1 ст. 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті та статті 36 даного Закону.

Так, стороні, що просить здійснити примусове виконання та території України рішення МКАС чи МАК при ТПП України необхідно звертатись до компетентного суду з відповідним клопотанням про приведення цього рішення до примусового виконання. На підставі ухвали про приведення до виконання рішення МКАС чи МАК при ТПП України компетентний суд видає виконавчий документ.

Такий порядок відповідає вимогам Конвенції ООН про визнання і виконання арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958), нормам Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» і не порушує право відповідача на оспорювання рішення МКАС чи МАК при ТПП України відповідно до статті 34 даного Закону.

За результатами розгляду таких заяв суд постановляє ухвалу про приведення до примусового виконання рішення МКАС чи МАК при ТПП України та видає виконавчий документ, який пред'являється до виконання до відповідного відділу державної виконавчої служби і є підставою для відкриття виконавчого провадження та здійснення заходів примусового виконання, передбачених Законом України «Про виконавче провадження».

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте порядок оскарження рішення третейського суду.
- В чому полягає підготовка справи до розгляду ?
- Розкрийте порядок судового розгляду справи та назвіть строк розгляду такої заяви.
- Назвіть підстави для скасування рішення третейського суду.
- Що не є підставою для скасування рішення третейського суду ?
- Розкрийте порядок видачі наказу на примусове виконання рішення третейського суду.
- Який існує порядок розгляду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду та відмови у видачі наказу ?

ВІДНОВЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДОМ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

§ 1. Підстави відновлення втраченого судового провадження в господарській справі

Порядок відновлення втраченого судового провадження в господарській справі визначає стаття 357 ГПК.

Відновлення втраченого повністю або частково судового провадження в справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито, проводиться у порядку, встановленому ГПК.

Втрачене судове провадження у справі може бути відновлене за заявою учасника справи або за ініціативою суду (ст. 358 ГПК).

Згідно підпункту 7.2. постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» № 2 від 24.11. 2014 р. втрачена (у тому числі частково, – наприклад, окремі томи) справа може бути відновлена за заявою особи (осіб), що була учасником відповідного судового процесу і звернулася до того місцевого господарського суду, який розглянув справу по суті або припинив провадження в ній чи залишив позов без розгляду, а також зазначеним господарським судом з своєї ініціативи. Заява про відновлення втраченої справи про банкрутство або окремих її матеріалів подається до господарського суду, який припинив провадження у справі або у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, незалежно від судової процедури, яка застосовується до боржника. Відновлення втраченої справи здійснюється місцевим господарським судом, незалежно від того, на якій стадії розгляду (в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанцій) вона перебувала. Якщо необхідно здійснити апеляційний або касаційний розгляд справи, її матеріали після такого відновлення передаються місцевим господарським судом відповідно до суду апеляційної або касаційної інстанцій. Якщо місцевий господарський суд, про який ідеться в абзацах першому і другому цього підпункту, знаходиться на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції, то відновлення втраченої справи здійснюється господарським судом за територіальною підсудністю судових справ, визначеною згідно із статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» або статтями 1, 3 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв’язку з проведенням антитерористичної операції».

Згідно статті 359 ГПК заява про відновлення повністю або частково втраченого судового провадження подається в письмовій формі до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Згідно підпункту 7.2. постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» № 2 від 24.11. 2014 р.).

У розгляді заяви про відновлення справи господарський суд бере до уваги:

а) частину справи, яка збереглася у даному суді (окремі томи, жетони, матеріали з архіву суду і т.ін.);

б) документи, надіслані (видані) господарським судом учасникам судового процесу та іншим особам до втрати справи, копії таких документів;
в) матеріали виконавчого провадження, якщо воно здійснювалося за результатами розгляду справи;

г) будь-які інші документи і матеріали, подані учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для відновлення справи;

ґ) відомості Єдиного державного реєстру судових рішень;

д) дані, вміщені в автоматизованій системі документообігу суду.

Форму і зміст заяви про відновлення втраченого судового провадження визначає стаття 360 ГПК.

Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду в письмовій формі.

У заяві повинно бути зазначено:

1) про відновлення якого судового провадження або якої його частини просить заявник;

2) які особи брали участь у справі і в якому процесуальному статусі, їх найменування (для юридичних осіб) або ім’я (прізвище, ім’я та по батькові за його наявності для фізичних осіб), їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб); ідентифікаційні коди юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України або реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, якщо відповідні дані відомі заявникові;

3) номери засобів зв’язку учасників судового процесу (телефон, факс, засоби електронного зв’язку, офіційна електронна адреса тощо), якщо вони відомі заявникові;

4) наявні у заявника відомості про обставини втрати судового провадження, місцезнаходження копій матеріалів провадження або даних стосовно таких копій;

5) документи, відновлення яких заявник вважає за необхідне, і з якою метою.

До заяви про відновлення втраченого судового провадження додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися в заявника або у справі, копії заяви відповідно до

кількості учасників справи, а у разі необхідності – клопотання про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Заява про відновлення втраченого судового провадження може бути подана до суду незалежно від строку зберігання судового провадження, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 360 ГПК.

Згідно частини п'ятою статті 360 заява про відновлення втраченого судового провадження для виконання судового рішення може бути подана до закінчення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання. Суд може поновити зазначений строк, якщо за клопотанням заявника визнає причини його пропуску поважними.

Процесуальні наслідки недодержання вимог до змісту заяви, залишення заяви без розгляду чи відмова у відкритті провадження за заявою визначає стаття 361 ГПК.

У разі невідповідності заяви про відновлення втраченого судового провадження вимогам, встановленим статтею 360, застосовуються правила статті 174 (ч. 1 ст. 361).

Якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів, або заявник відкликав заяву про відновлення втраченого судового провадження, суд своєю ухвалою повертає заяву або залишає її без розгляду, якщо провадження було відкрито (ч. 2 ст. 361).

Повернення заяви або залишення її без розгляду з підстав, зазначених у частинах першій та другій статті 361, не перешкоджає повторному зверненню до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження.

Згідно частини четвертої статті 361 ГПК суд відмовляє у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження:

1) у випадку подання заяви про відновлення судового провадження, втраченого до закінчення судового розгляду;

2) якщо заява подана після закінчення строку, встановленого частиною п'ятою статті 360 ГПК, і суд відхилив клопотання про його поновлення.

У випадку, визначеному пунктом 1 частини четвертої статті 361, суд роз'яснює заявнику право звернутися до суду з новим позовом в установленому ГПК порядку. В ухвалі суду про відкриття провадження в новій справі у зв'язку з втратою незакінченого провадження обов'язково має бути зазначено про цю обставину.

Згідно підпункту 7.10. постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» № 2 від 24.11. 2014 р., у разі недостатності зібраних матеріалів для відновлення справи господарський суд виносить ухвалу про відмову у відновленні втраченої справи і роз'яснює в ній заявникові його право на повторне звернення з такою заявою за наявності необхідних документів, а за неможливості відновлення втраченої справи з незалежних від заявника причин – виносить таку ж ухвалу та роз'яснює в ній право заявника на подання нового позову (або заяви, скарги) у встанов-

леному ГПК порядку. Таке ж право заявник має і в разі втрати справи до закінчення розгляду справи судом. Про втрату справи обов'язково зазначається в ухвалі господарського суду про порушення провадження у новій справі.

§ 2. Розгляд судом заяки про відновлення втраченого судового провадження

У разі втрати судового провадження, *розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження здійснюється за приписами статті 362 ГПК.*

При розгляді заяви про відновлення втраченого судового провадження суд бере до уваги:

а) частину справи, яка збереглася (окремі томи, жетони, матеріали з архіву суду тощо);

б) документи, надіслані (видані) судом учасникам судового процесу та іншим особам до втрати справи, копії таких документів;

в) матеріали виконавчого провадження, якщо воно здійснювалося за результатами розгляду справи;

г) будь-які інші документи і матеріали, подані учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для відновлення справи;

ґ) відомості Єдиного державного реєстру судових рішень;

д) дані, що містяться в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі;

е) будь-які інші відомості, документи тощо, отримані у законний спосіб з інших офіційних джерел.

Суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, учасників справи (їх представників), а в необхідних випадках – осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судове рішення, та вчиняти інші процесуальні дії, передбачені ГПК, з метою відновлення втраченого судового провадження.

Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження здійснюється за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом, протягом тридцяти днів з дня надходження заяви до суду.

У разі якщо за змістом поданої до суду заяви або скарги для її розгляду достатньо лише деяких матеріалів справи, то втрачена справа може відновлюватися тільки в частині, необхідній для такого розгляду, а не повністю (*Абзац 3 п. 7.7. постанови Пленуму ВГСУ «Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» № 2 від 24.11. 2014 р.*).

Обов'язкові вимоги до ухвали суду щодо розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження суд визначає стаття 363 ГПК.

На підставі зібраних і перевірених матеріалів суд постановляє ухвалу про відновлення втраченого судового провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

В ухвалі суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих до суду і досліджених у судовому засіданні, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з втраченого судового провадження.

У разі недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження суд відмовляє у відновленні втраченого судового провадження і роз'яснює учасникам справи право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів.

Як самостійна категорія справ є відновлення втраченого судового провадження. Причини втрати судового провадження можуть бути різними.

Згідно статті 364 ГПК у справі про відновлення втраченого судового провадження заявник звільняється від сплати судових витрат. Однак, у разі подання завідомо неправдивої заяви судові витрати, понесені іншими учасниками справи, відшкодовуються заявником у повному обсязі, про що суд постановляє ухвалу.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Розкрийте, який існує порядок відновлення втраченого судового провадження у господарській справі.
- Які особи мають право звертатися до суду про відновлення втраченого судового провадження ?
- Який суд розглядає заяву про відновлення втраченого судового провадження ?
- Назвіть наслідки недодержання вимог до змісту заяви особою.
- У яких випадках суд відмовляє у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження ?
- Розкрийте, що бере до уваги суд при розгляді заяви про відновлення втраченого судового провадження.
- Хто несе витрати за втрачене судове провадження ?

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ

§ 1. Процесуальний порядок проваджень за участю іноземних осіб

Правовідносини пов'язані із провадженням у господарських справах за участю іноземних осіб, крім ГПК, регулюються значною кількістю вітчизняних законодавчих актів та міжнародними договорами.

З метою встановлення єдиних правил для отримання необхідних процесуальних документів Україна 19.10.2000 р. приєдналась до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах.

Правовідносини, пов'язані з видами зовнішньоекономічної діяльності регулюються нормами Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04. 1991 р.

До питання, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом, слід віднести:

- ♦ коли один учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною особою;
- ♦ якщо об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
- ♦ у разі, якщо юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави), у тому числі й питання підсудності судам України справ з іноземним елементом, вирішуються відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р., пункт перший частини першої статті 1 якого визначає приватноправові відносини як відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи.

Стаття 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» іноземними суб'єктами господарської діяльності визнає суб'єктів господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України.

Згідно статті 365 ГПК іноземні особи мають такі самі процесуальні права та обов'язки, що і громадяни України та юридичні особи, створені за законодавством України, крім винятків, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Згідно пункту 2 роз'яснення Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних

підприємств і організацій» № 04-5/608 від 31.05.2002 р., з метою дотримання вимог законодавства щодо правосуб'єктності сторін спору господарський суд вживає заходів для встановлення статусу іноземного підприємства чи організації, яка є учасником судового процесу.

На вимогу суду, який розглядає справу, іноземна юридична особа має подати оформлений з урахуванням ст. 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» документ, що є доказом правосуб'єктності юридичної особи (сертифікат реєстрації, витяг з торгового реєстру тощо).

Порядок визначення правового статусу іноземної особи може бути передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У разі відсутності у міжнародному договорі такого порядку суд має звернутися до норм внутрішнього цивільного законодавства.

Правовий статус іноземної юридичної особи визначається за законом країни, де створено (інкорпоровано) юридичну особу.

Правовий статус іноземного суб’єкта господарювання підтверджується, як правило, випискою з торговельного (банківського, судового) реєстру країни, де такий суб'єкт господарювання має офіційно зареєстровану контору. Правовий статус іноземних суб'єктів господарювання може також підтверджуватись еквівалентними доказами правового статусу, що визнаються як такі законодавством країни створення, громадянства або місця знаходження такого суб'єкта і видані компетентними органами цієї країни.

Підсудність справ за участю іноземних осіб визначається статтею 366 ГПК, законом або міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України.

У випадках, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, підсудність справ за участю іноземних осіб може бути визначено за угодою сторін.

Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що у ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, передбачених ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», згідно із яким суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках:

– якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону;

– якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача;

– у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;

– якщо у справі про відшкодування шкоди позивач – фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа – відповідач – місцезнаходження в Україні;

– дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце н території України;

– якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України;

– в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України.

До виключної підсудності ст. 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» відносить справи з іноземним елементом у таких випадках:

– якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України;

– якщо спір пов'язаний з оформленням права інтелектуальної власності, яке потребує реєстрації чи видачі свідоцтва (патенту) в Україні;

– якщо спір пов'язаний з реєстрацією або ліквідацією на території України іноземних юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців;

– якщо спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України;

– якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України;

– якщо справа стосується випуску або знищення цінних паперів, оформлених в Україні;

– в інших випадках, визначених законами України.

Згідно ст. 38 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» спори, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, іноземними суб'єктами господарської діяльності у процесі такої діяльності можуть розглядатися судами України, а також за згодою сторін спору

Міжнародним комерційним арбітражним судом та Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України та іншими органами вирішення спору, якщо це не суперечить чинним законам України або передбачено міжнародними договорами України.

Підстави звернення господарських судів із судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави визначає стаття 367 ГПК.

У разі якщо в процесі розгляду справи господарському суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, господарський суд може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (далі – іноземний суд) у порядку, встановленому ГПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Судове доручення надсилається у порядку, встановленому ГПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено – Міністерству

юстиції України, яке надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами.

З метою врегулювання питань визначених ст. 367 ГПК та з метою отримання із-за кордону необхідних свідчень та інших документів 18. 03. 1970 р. було укладено Конвенцію про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах.

Законом «Про приєднання України до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах» від 19.10. 2000 р., Україна приєдналася до Конвенції, відповідно до якої судові доручення у цивільних або комерційних справах судовий орган Договірної Держави може відповідно до положень законодавства цієї Держави шляхом надіслання судового доручення звернутися до компетентного органу другої Договірної Держави з проханням отримати докази або провести інші процесуальні дії. Водночас, доручення не може бути використано з метою отримання доказів, як призначаються не для використання в судовому розгляді, вже розпочатому або такому, що готується.

При виконанні судового доручення причетна особа може відмовитися від надання доказів в тій мірі, в якій це їй дозволено привілеями або заборонами, встановленими:

a) законодавством запитуваної Держави; або

b) законодавством запитуючої Держави, і такі привілеї чи заборони, були зазначені у дорученні, або на прохання запитуваного органу були іншим чином підтверджені запитуючим органом (ст. 12 Закону).

У цивільних або комерційних справах дипломатичний службовець або консульський агент Договірної Держави на території іншої Договірної Держави і в межах округу виконання своїх функцій також може без застосування примусу отримувати докази від громадян Держави, яку він представляє, з метою сприяння провадженню, розпочатому в суді Держави, яку він представляє. Проте, такі докази можуть отримуватися дипломатичними службовцями або консульськими агентами, лише якщо згода з цією метою надана на підставі їхніх звернень або звернень від їхнього імені до відповідного органу, визначеного Державою, яка робить таку заяву.

У такому випадку Договірна Держава може заявити, що докази можуть отримуватися дипломатичними службовцями або консульськими агентами, лише якщо згода з цією метою надана на підставі їхніх звернень або звернень від їхнього імені до відповідного органу, визначеного Державою, яка робить таку заяву.

У питанні приймання доказів, слід керуватися пунктом 7 роз’яснення Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» № 04–5/608 від 31.05 2002 р. відповідно до якого господарський суд приймає як докази офіційні документи, що походять з інших держав, за умови їх легалізації дипломатичними або консульськими службами України. Зокрема, консули України легалізують іноземні документи, що подаються до офіційних органів України, згідно ст. 54 Консульського статуту України, затвердженого Указом

Президента України № 127/94 від 02.04. 1994 р., Посвідчення консулами зазначених документів означає встановлення і засвідчення справжності підписів на цих документах і відповідності їх законам держави перебування. Легалізація іноземного документа є необхідною умовою для подання його як доказу у судовому процесі, але не виключає у разі необхідності перевірки з боку суду з метою встановлення правильності вміщених у ньому відомостей по суті. При цьому Міжнародними договорами України про правову допомогу може передбачатися надання іноземних офіційних документів без консульської легалізації.

Господарський суд має право приймати іноземні офіційні документи без консульської легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаага, 1961), якою передбачено спрощений порядок засвідчення документів шляхом проставлення на них спеціальної печатки – апостиля, ратифікована Верховною Радою України відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів» від 10. 01.2002 р. і діє на території України з часу набрання чинності зазначеним Законом. При цьому судам слід мати на увазі, що згідно з пунктом «b» частини третя ст. 1 названої Конвенції її дія не поширюється на адміністративні документи, що мають пряме відношення до комерційних або митних операцій (вантажні митні декларації, товарно-транспортні накладні, виписки банку тощо).

Процедура засвідчення офіційних документів апостилем встановлена

Правилами проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затверджених наказом Міністерства закордонних справ, Міністерства освіти і науки України, Міністерства юстиції України за № 237/803/151/5 від 05.12.2003 р.

Апостиль проставляється на:

- ♦ документах, які виходять від органів судової влади України;
- ♦ документах, які виходять від органів прокуратури України, органів юстиції;
- ♦ адміністративних документах;
- ♦ документах про освіту та вчені звання;
- ♦ документах, оформлених державними і приватними нотаріусами;
- ♦ офіційних свідоцтвах, виконаних на документах, підписаних особами у їх приватній якості, таких як офіційні свідоцтва про реєстрацію документа або факту, який існував на певну дату, та офіційних і нотаріальних засвідченнях підписів.

Ці Правила не поширюються на:

- ♦ документи, видані закордонними дипломатичними установами України;
- ♦ адміністративні документи, що мають пряме відношення до комерційних або митних операцій.

Апостиль не проставляється на оригіналах, копіях та фотокопіях паспортних документів, військових квитків, трудових книжок, дозволів на носіння зброї, свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів (технічних паспортів), посвідчень особи, нормативно-правових актів, роз'яснень та правових висновків щодо їх застосування, документів, що мають характер листування.

Зміст і форму судового доручення про надання правової допомоги визначає стаття 368 ГПК.

Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги повинні відповідати вимогам міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо його не укладено – вимогам частин другої – четвертої статті 368.

Згідно частини другої статті у судовому дорученні про надання правової допомоги зазначаються:

1) назва суду, що розглядає справу;

2) за наявності міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, учасниками якого є Україна і держава, до якої звернено доручення, – посилання на його положення;

3) найменування справи, що розглядається;

4) прізвище, ім'я, по батькові та рік народження фізичної особи або найменування юридичної особи, відомості про її місце проживання (перебування) або місцезнаходження та інші дані, необхідні для виконання доручення;

5) процесуальне становище осіб, стосовно яких необхідно вчинити процесуальні дії;

6) чіткий перелік процесуальних дій, що належить вчинити;

7) інші дані, якщо це передбачено відповідним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або цього вимагає іноземний суд, який виконуватиме доручення.

Судове доручення про надання правової допомоги оформлюється українською мовою. До судового доручення додається засвідчений переклад офіційною мовою відповідної держави, якщо інше не встановлено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ч. 3 ст. 368).

Судове доручення про надання правової допомоги, процесуальні та інші документи, що додано до нього, засвідчуються підписом судді, який складає доручення, та скріплюються гербовою печаткою (ч. 4 ст. 368).

Крім статті 368 ГПК, статтею 3 Закону України «Про приєднання України до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах» визначені вимоги до судового доручення в якому зазначається:

a) запитуючий орган і запитуваний орган, якщо останнє відомо запитуючому органу;

b) імена та адреси сторін в процесі та їх представників, якщо такі є;

c) характер справи, для якої потребуються докази, з наданням всієї необхідної інформації в зв’язку з цим;

d) докази, які мають бути отримані або інша процесуальна дія, яку потрібно провести.

Там, де потрібно, в дорученні вказується inter alia:

e) імена та адреси осіб, яких потрібно опитати;

f) запитання, які потрібно поставити особам в ході опитування, або виклад фактів в зв'язку з якими вони мають бути запитані;

g) документи або інше нерухоме чи особисте майно, що підлягають огляду;

h) будь-які вимоги щодо отримання пояснень під присягою або урочистою заявою, або використання будь-якої іншої форми;

i) будь-який спеціальний спосіб чи процедура відповідно до статті 9.

Доручення також повинно містити будь-яку інформацію, необхідну для застосування статті 11 Закону.

У такому випадку легалізація або інша подібна процедура не вимагається.

Згідно частини першої статті 369 ГПК суд виконує доручення іноземних судів щодо надання правової допомоги – вручення викликів до суду чи інших документів, допит сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, передані їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо його не укладено, – дипломатичними каналами.

Згідно частини другої вказаної статті судове доручення не приймається до виконання, якщо воно:

1) може призвести до порушення суверенітету України або створити загрозу її національній безпеці;

2) не належить до юрисдикції цього суду;

3) суперечить закону або міжнародному договору, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України.

Виконання судового доручення здійснюється відповідно до ГПК. На прохання іноземного суду процесуальні дії можуть вчинятися під час виконання судового доручення із застосуванням права іншої держави, якщо таке застосування не суперечить законам України.

У разі надходження від іноземного суду прохання щодо особистої присутності його уповноважених представників чи учасників судового розгляду під час виконання судового доручення суд, який його виконує, вирішує питання про надання згоди на таку участь.

Виконання судового доручення підтверджується протоколом судового засідання, іншими документами, складеними чи отриманими в ході виконання доручення, які засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою.

У разі неможливості виконання судового доручення суд у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов’язковість якого

надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено – дипломатичними каналами повертає це доручення іноземного суду без виконання із зазначенням причин та подає відповідні документи, що це підтверджують.

Розвиток міждержавних відносин на сучасному етапі розвитку суспільних відносин призводить до зростання випадків, коли при розгляді справ судом все частіше виникає необхідність звернення за правовою допомогою до суду іншої держави та все більше випадків, коли і національним судам необхідно здійснювати виконання іноземного судового доручення. Виконання таких прохань повинно ґрунтуватися на принципах міжнародного права – принципі взаємності та міжнародної ввічливості.[1]1

Згідно ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили.

При виконанні судових доручень слід врахувати роз'яснення Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій» № 04–5/608 від 31.05. 2002 р., в якому зазначено, що вирішуючи питання забезпечення своєчасного повідомлення у належній формі іноземних учасників судового процесу про час і місце розгляду справи, господарському суду слід враховувати таке.

Взаємодія судів України з судовими органами інших держав з цього питання, а також щодо виконання за кордоном інших процесуальних дій регулюються Конвенцією з питань цивільного процесу (Гаага, 1954) і угодами про взаємну правову допомогу, укладеними Україною з іншими державами. Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах» Верховна Рада України постановила приєднатися від імені України до названої Конвенції із заявами та застереженнями, згідно з якими Центральним органом, який має право отримувати документи від інших Договірних Сторін, а також складати підтвердження про вручення, є Міністерство юстиції України. Особливості виконання названої Конвенції визначено розділом VI «Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України і Державної судової адміністрації України № 1092/5/54. від 27.06.2008 р. Так, відповідне доручення про вручення

[1] Інститут іноземного судового доручення у цивільному процесі України: монографія/ О. С. Рибак, О. П. Світличний. К.: 2017. С. 78.

документів за кордоном складається судом у формі прохання згідно з додатком до Інструкції.

Заповненню з урахуванням приписів пунктів 6.2.1 і 6.2.2 Інструкції підлягають дві частини формуляра: «Прохання» і «Короткий виклад документа». Якщо формуляр складається українською мовою, то його обов'язково необхідно супроводжувати перекладом французькою чи англійською мовами або мовою запитуваної держави. Доручення щодо вручення документів за кордоном надсилаються безпосередньо до Центрального органу іноземної держави, визначеного запитуваною державою згідно зі ст. 2 Конвенції, або через Міністерство юстиції України. Конвенцією також визначено, що судове рішення не може бути винесено, поки не буде встановлено, що судовий документ було вручено або доставлено особисто відповідачеві і це було здійснено в належний строк, достатній для здійснення захисту. Разом з тим, Законом України «Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових і позасудових документів у цивільних або комерційних справах» встановлено, що якщо виконано всі умови, зазначені у частині другій ст. 15 названої Конвенції, суддя, незалежно від положень частини першої ст. 15 Конвенції, може винести рішення, навіть якщо не надійшло жодного підтвердження про вручення або безпосередню доставку документів.

У випадку, передбаченому частиною другою ст. 15 Конвенції, суд може прийняти рішення, якщо з дати направлення документа сплинув термін, який суддя визначив як достатній для даної справи і який становить щонайменше шість місяців.

Стаття 370 ГПК визначає виконання доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів.

Доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів виконується у судовому засіданні або уповноваженим працівником суду за місцем проживання (перебування, місцем роботи) фізичної особи чи місцезнаходженням юридичної особи.

Виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вручаються особисто фізичній особі чи її представникові або представникові юридичної особи під розписку.

Згідно частини третьої статті 370 ГПК у виклику до суду, який направляється з метою виконання доручення іноземного суду про вручення документів згідно із частинами п'ятою і шостою статті 370, зазначається інформація про наслідки відмови від отримання документів та неявки до суду для отримання документів.

У разі якщо особа, якій необхідно вручити виклик до суду чи інші документи за дорученням іноземного суду, перебуває під вартою або відбуває такий вид покарання, як довічне позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі, арешт, суд надсилає документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, до адміністрації місця тримання

особи, яка здійснює їх вручення під розписку та негайно надсилає розписку і письмові пояснення цієї особи до суду.

Згідно частини п'ятої статті 370 у разі відмови особи отримати виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, суддя, уповноважений працівник суду, представник адміністрації місця тримання особи робить відповідну позначку на документах, що підлягають врученню. У такому разі документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вважаються врученими.

Відповідно до приписів частини шостої статті 370 у разі неявки до суду без поважних причин особи, яку належним чином повідомлено про день, час та місце судового засідання, якій мають бути вручені виклик до суду чи інші документи за дорученням іноземного суду, такі документи вважаються врученими.

Доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів вважається виконаним у день, коли особа або її представник отримали такі документи чи відмовилися від їх отримання або якщо така особа чи її представник, яких належним чином повідомлено про день, час та місце судового засідання, на якому має бути вручено виклик до суду чи інші документи, без поважних причин не з'явилися до суду – у день такого судового засідання.

Виконання доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів підтверджується протоколом судового засідання, у якому зазначаються заяви чи повідомлення, зроблені особами у зв'язку з отриманням документів, а також підтвердженням про повідомлення особи про необхідність явки до суду для отримання документів та іншими документами, складеними чи отриманими в ході виконання доручення, які засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою.

Згідно п. 3.1. «Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень» № 1092/5/54. від 27.06. 2008 р., доручення іноземного компетентного органу про вручення документів, про отримання доказів, про виконання інших процесуальних дій виконуються відповідно до чинного законодавства України з урахуванням положень міжнародного договору України, на підставі якого воно надійшло.

Згідно п. 6.11. Інструкції суд України викликає особу, щодо якої необхідно вчинити процесуальні дії, і пропонує отримати судові документи. Один примірник частини формуляра доручення про вручення, що містить короткий виклад суті документа, який підлягає врученню, вручається разом з таким документом. Особа, якій вручаються документи, ставить свій підпис на підтвердженні про вручення документа, що складається органом, який виконує доручення, згідно з додатком 2 до цієї Інструкції. Підтвердження про вручення документів згідно додатку 2 до Інструкції обов'язково має складатися у 2 примірниках незалежно від того виконане доручення чи ні.

§ 2. Виконання судових доручень дипломатичними установами

Виконання судових доручень дипломатичними закордонними установами України здійснюється відповідно до чинного законодавства України з урахуванням положень міжнародних угод.

Вимоги до виконання судових доручень, що здійснюється закордонними дипломатичними установами України визначає стаття 371 ГПК.

Судове доручення про вручення документів громадянину України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній державі. Такі документи особа отримує добровільно. Вручення документа здійснюється під розписку із зазначенням дати вручення, підписується посадовою особою та скріплюється печаткою відповідної закордонної дипломатичної установи України.

Доручення суду про виконання певних процесуальних дій стосовно громадянина України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У разі вчинення певних процесуальних дій складається протокол, що підписується особою, стосовно якої вчинено процесуальні дії, та особою, яка вчинила процесуальні дії, і скріплюється печаткою відповідної закордонної дипломатичної установи України. У протоколі зазначаються день, час і місце виконання доручення.

Під час виконання судового доручення застосовується процесуальний закон України. Для виконання доручення не можуть застосовуватися примусові заходи.

Правовою підставою виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України міжнародні договори, обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зокрема, це Гаазька Конвенція з питань цивільного процесу від 01.03.1954 р., Гаазька Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів з цивільних і торгівельних справ від 15.11. 1965 р., Гаазька Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних та торгових справах від 18.03. 1970 р., Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності від 20.03.1992 р. (Київська угода). Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р. (Мінська Конвенція), Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10. 2002 р. (Кишинівська Конвенція).

Згідно ст. 80 Закону України «Про міжнародне приватне право» у разі якщо при розгляді справи з іноземним елементом у суду виникне необхідність у врученні документів або отриманні доказів, у проведенні

окремих процесуальних дій за кордоном, суд може направити відповідне доручення компетентному органу іноземної держави в порядку, встановленому процесуальним законом України або міжнародним договором України.

Доручення судів України про вручення документів громадянам України, які постійно проживають за кордоном, або отримання від них доказів на території іноземної держави можуть бути виконані консульською посадовою особою України відповідно до міжнародних договорів України або в іншому порядку, що не суперечить законодавству держави перебування.

Контрольні запитання та завдання для самоперевірки

- Які процесуальні права та обов'язки мають іноземні особи ?
- Розкрийте правові підстави підсудності справ за участю іноземних осіб.
- Який існує порядок звернення господарських судів із судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави ?
- Розкрийте зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги.
- Як виконуються доручення іноземних судів в Україні ?
- Як виконуються доручення суду про вручення виклику до суду чи інших документів ?
- У яких випадках здійснюється виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України ?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року// Відомості Верховної Ради України . – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 липня 1991 року//Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №6. – Ст. 56. (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2234-VIII від 07.12.2017р.).
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18 –22. – Ст. 144.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40 – 44. – Ст. 356.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 6 червня 2016 року//Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
6. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 21 грудня 2016 року //Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 7-8. – Ст. 50.
7. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 року// Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Ст. 128.
8. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року// Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 14. – Ст. 87.
9. Про інформацію: Закон України 2 жовтня 1992 року// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
10. Про звернення громадян: Закон України 2 жовтня 1992 року//Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 256.
11. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року// Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
12. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року// Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
13. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року// Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43.
14. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
15. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 року// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 404.
16. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 року// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198.
17. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
18. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року// Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

19. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: Закон України від 15 травня 2003 року// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 30. – Ст. 259.

20. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31– 32. – Ст. 263.

21. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року// Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 9. – Ст. 89.

22. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 року//Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.

23. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

24. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

25. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: постанова Кабінету Міністрів України №740 від від 25 травня 2006 р.

26. Директива Європейського Парламенту та Європейської Ради про окремі аспекти медіації у цивільних і торговельних справах від 21 травня 2008 року №2008/EG

27. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: наказ Державної судової адміністрації України №814 від 20 серпня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n7

Навчально-наукова література

1. Господарський процес: навч. посіб. / [В.А. Кройтор, О. В. Синєгубов, О. Г. Бортнік та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 328 с.

2. Господарський процес України: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.

3. Господарське право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.

4. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) /Подцерковний О.П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 166 с.

5. Іванюта Н. В. Функції господарського процесуального права: теоретико-правові аспекти: монографіяю. Одеса: Фенікс, 2018. 516 с.

6. Рибак О.С., Світличний О. П. Інститут іноземного судового доручення у цивільному процесі України: монографія. К.: Ірідіум, 2017.184 с.

.

7. Науково-практичний коментар господарського процесуального кодексу України. Станом на 20 січня 2018 року. За ред. Короєда С. О. – Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. – 400 с.

8. Несинова С.В., Воронко В.С., Чебікина Т. Господарське право України. Навч. посіб./За заг. ред. С.В. Несиної. К.: Центр учбової літератури, 2012. 564 с.

9. Окремі види господарської діяльності: правові аспекти. [монографія]. / Гаєвець М.В., Гориславська І. В., Панькова Л.О./ За заг. ред. В.І. Курила. Київ: «ЦП»КОМПРИНТ», 2012. 508 с.

10. Чернега В. М. Господарське процесуальне право: загальна частина: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 178 с.

11. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. К.: НУБіП України, 2015. 335 с.

12. Світличний О.П. Господарський процес: підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К.: НУБіП України, 2018. 342 с

13. Світличний О. Охорона інтелектуальної власності у світлі судової реформи в Україні. Публічне право. 2017. №4. С.88-94.

14. Світличний О., Сулім В. Про деякі проблеми господарського процесуального права. Публічне право. 2018. №1. С.196-202.

15. Світличний О., Сулім В. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація ГПК України. Право. Людина. Довкілля. Науково-практичний журнал. 2021. Vol. 12 (4). С. 78-84.

16. Світличний О.П. Організаційне забезпечення діяльності господарських судів. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №3. С. 339-342.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

ПІДРУЧНИК

Підписано до друку 05.10.23 Формат 60х84\16
Ум. друк. арк. 19,9 Наклад 100 прим. Зам. № 230511

Видавець і виготовлювач Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011